

Hrvatska elektroprivreda u ratu za slobodu

Zagreb, 2015.

Uz 20. obljetnicu Udruge hrvatskih branitelja
Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.,
25 godina Hrvatske elektroprivrede
i 120 godina elektroprivredne djelatnosti
na tlu Hrvatske

IMPRESUM

HRVATSKA ELEKTROPRIVREDA U RATU ZA SLOBODU
ZAGREB, 2015.

- Nakladnik: Hrvatska elektroprivreda d.d., Ulica grada Vukovara 37, Zagreb
Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.,
Ulica grada Vukovara 37, Zagreb
- Za nakladnika: predsjednik Uprave Hrvatske elektroprivrede d.d. Perica Jukić
predsjednik Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede Davor Tomljanović
- Urednik: Đurđa Sušec
- Uređivački odbor: Davor Tomljanović
Ivica Kopf
Tihomir Lasić
Ivica Tomić
- Fotografije: Fotodokumentacija HEP Vjesnika
- Oblikovanje: BESTIAS, Horvaćanska 39, Zagreb
- Tisak: Kerschoffset Zagreb, Ježdovečka 112, Zagreb
- Naklada: 3 500 primjeraka

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu pod brojem 000918738.
ISBN 978-953-7185-00-8

Hrvatska elektroprivreda u ratu za slobodu

Sadržaj

1. Povijesna prijelomnica	20		
1.1. Stvaranje samostalne i neovisne Republike Hrvatske i nacionalne elektroprivredne tvrtke – Hrvatske elektroprivrede	21		
- Otvoren put k demokratskom i višestranačkom društvu	21		
- Odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, jedna od najvažnijih u hrvatskoj povijesti	21		
- Zakon o elektroprivredi već 26. srpnja 1990. s promijenjenom filozofijom gospodarenja	23		
- Radnici Elektroprivrede u funkciji Republike Hrvatske i svih njenih građana	23		
1.2. Pripreme za slamanje koncepta bezuvjetnog stvaranja velike Srbije	25		
- Zagovornici velikosrpskog koncepta organizirali pobunu hrvatskih građana srpskog podrijetla	25		
- Diverzije na pomno odabranim stupovima	25		
- Novi dalekovod 400 kV Melina-Tumbri ublažio posljedice ranjivosti sustava	27		
- Mjere pripravnosti za obranu Republike Hrvatske	27		
- Otvorena ratna agresija tzv. JNA i srpskih paravojnih jedinica na Republiku Hrvatsku	28		
- Tenkovi tzv. JNA iz koprivničke vojarne oštetili postrojenja Elektre Koprivnica i Elektre Čakovec	28		
- Stvaranje hrvatske oružane sile	29		
- Osvajanje vojarni za naoružavanje Zbora narodne garde i Policije	30		
- Elektra Zagreb u ratu za vojarne i vojne objekte na zagrebačkom području	31		
- Zaposjednute dalmatinske hidroelektrane na okupiranom području	31		
- Zaposlenici hrvatske nacionalnosti u Reverzibilnoj hidroelektrani Obrovac nisu izdržali prijetnje i provokacije	31		
- Hrvatska priznata kao samostalna i neovisna europska država	33		
1.2.1. Hrvatska elektroprivreda na varaždinskom području	33		
- Tenkovske cijevi usmjerene prema gradu i Hidroelektrani Varaždin	33		
- Izravni pogodak na rasklopište TS Nedeljanec, Prijenosnog područja Zagreb	34		
2. Rat za obranu Domovine i hrvatskog elektroenergetskog sustava	38		
2.1. Peruća kao simbol moguće katastrofe	39		
- Spriječeno urušavanje brane, u zadnji trenutak	39		
- Vijest o oslobađanju Peruće otklonila 17 mjeseci strepnje	40		
- Ante Buljan, Mirko Hrgović i Petar Hrgović dali život za Peruću, za zavičaj	40		
- Žurna sanacija brane	40		
- Obnovit ćemo i Peruću i Hrvatsku!	42		
- Obnova peručke brane jedinstveni graditeljski pothvat u svjetskim razmjerima	42		
- Iz pera svjedoka			
- Tihomir Župić, prvi strojar Hidroelektrane Peruća, izviđač	42		
- Marin Jadrijević, dežurni poslovođa Hidroelektrane Peruća, zapovjednik izviđačkog voda	43		
2.2. Hrvatska elektroprivreda na južnodalmatinskoj bojišnici	44		
2.2.1. Razoreno cjelokupno postrojenje glavne pojne točke Dubrovnika u Komolcu	44		
- Poginuli elektroprivrednici Elektrojuga	44		
- Stijepo Čikato i Andrija Crnčević			
- Sve na leđima hrabrih montera	45		
- Deset sati neprestanog uništavanja Dubrovnika na blagdan sv. Nikole	46		
- Iz pera svjedoka			
- Jadranko Radovanović, rukovoditelj Odjela održavanja Prijenosnog područja Split	47		

- Stanovnici Dubrovnika bez električne energije 135, a Koločepa i Lopuda 324 dana! <i>Iz pera svjedoka</i>	48	- Svjedoci strahota	66
- Željko Franušić (pokojni), direktor Elektrojuga	49	- Oslobođena i posljednja skupina – nakon 270 dana zatočeništva <i>Iz pera svjedoka</i>	68
- Marko Rajković, elektromonter grupovođa Elektrojuga	49	- Mario Cigrovski, zaposlenik Termoelektrane-toplane Zagreb, pripadnik 204. vukovarske brigade Hrvatske vojske	69
- Slavko Bračić, dežurni uklopničar u TS Komolac	50	- Josip Čović, referent virmanske potrošnje u Pogonu Vukovar, zatočenik logora Stajićevo	70
- Nikola Kostović – poslovođa, i Ivica Pučić – monter Pogona Split Elektrodalmacije Split	50	- Priprema za povratak u Vukovar	72
2.2.2. Hidroelektrana Dubrovnik u okupiranom Platu	52	- Vukovarci HEP-a svjedoče o istini rata za obranu domovine Hrvatske	73
- Glavni agregati stali prvog dana općeg napada 1. listopada 1991.	52	- Srčika Pogona Vukovar sve bliže njihovu gradu	73
- Zaposlenici Hidroelektrane Dubrovnik svakodnevno odlazili raditi u svoju Elektranu, uz nadzor neprijatelja	52	2.3.3. Vinkovci: rad pod općom, zračnom i životnom opasnošću	75
- Poginuo zaposlenik Hidroelektrane Dubrovnik Nikola Bulum	52	- Neprijatelj uništavao toliko koliko vinkovački monter i u kratkim stankama pucnjave nisu mogli popraviti	75
- Zahvalni žitelji Župe Dubrovačke nisu zaboravili ratnu posadu Hidroelektrane u Platu <i>Iz pera svjedoka</i>	53	- Ljudi u Vinkovcima ne izlaze iz skloništa, Županja više od tisuću dana pod općom opasnošću <i>Iz pera svjedoka</i>	75
- Vinko Bašić, direktor Hidroelektrane Dubrovnik	54	- Martin Mišković, direktor Elektre (direktor Elektre Vinkovci)	76
- Ivo Bazdan, čuvar u HE Dubrovnik	54	- Josip Krezo, brigadir elektromonter Elektre Vinkovci	77
2.3. Hrvatska elektroprivreda na istočno-slavonskoj bojišnici	55	- Obrana Nuštra onemogućila stezanje obruča prema Vinkovcima	78
2.3.1. Izravna agresija na Hrvatsku iz Srbije	55	2.3.4. Proizvodnja, Prijenos električne energije i Distribucija topline, Distribucija plina u Osijeku kao jedinstvena jedinica obrane	79
- Za istočni dio Slavonije nema milosti	55	- Onemogućili naum neprijatelja da Osijekom zavladaju mrak i studen	79
2.3.2. Svjetlost Vukovara – snažno oružje	56	- Bez dana, bez noći, bez smjene	79
- Borovo Selo – najjača četnička utvrda	56	- Pomoć obiteljima Hepovaca iseljenima iz Tenje	82
- U 204. brigadi Hrvatske vojske 60 zaposlenika Pogona Vukovar	56	- Ponajprije preživjeti, a potom popravljati uništeno	83
- Kako energetska odsječenom Vukovaru osigurati napajanje električnom energijom?	58	- Marijan Kalea: Ako se sve veze prekinu... <i>Iz pera svjedoka</i>	83
- Ubrzano stvaranje uvjeta za rad malog elektroenergetskog sustava	59	- Damir Karavidović, direktor Elektroslavonije Osijek	86
- Javno sklonište u poslovnoj zgradi Pogona Vukovar	59	- Dragutin Radman, direktor Termoelektrane-toplane Osijek	87
- Voda za grad, električna energija za Bolnicu, kruha je moralo biti!	60	- Antun Stuburić, predradnik ekipe za održavanje 35 kV postrojenja Elektroslavonije Osijek	87
- Temeljni uvjet preživljavanja grada u neprijateljskom okruženju – električna energija	61	- Ekipe hitnih intervencija Elektroslavonije Osijek krpaju uništeno nadomak neprijatelju	88
- Vukovar je pao, mali elektroenergetski sustav nije!	61	- I uklopničari TS Ernestinovo morali napustiti trafostanicu	89
- Borovski agregati su radili!	63		
- Strašan zločin	64		
- Glava dolje, ruke na leđa...	64		
- Grad zloduha	65		
- Kamo otići... k elektroprivrednoj obitelji	65		

- Spas s dvije privremene transformacije i dalekovodom na drvenim stupovima	91	- Boris Tančak, poslovođa u grupi održavanja Pogona Nova Gradiška	107
- Produljeni rok privremenosti	92	- Miroslav Cindrić, elektromonter terenske jedinice Okučani	108
- Pothvati zagrebačkih <i>prijenosasa</i> za kolege iz Osijeka	93	- Zračna mreža Elektre Zagreb, kabelci, trafostaničari...pogoni, pomažu kolegama u ratu	109
- Veliki dalekovod 400 kV Ernestinovo-Tumbri mora u ratni privremeni pogon na naponskoj 110 kV razini	93	2.4.3. Prvom uspješnom operacijom <i>Otkos 10</i> oslobođeno bilogorsko područje	110
- Nesigurni napon 110 kV zamijeniti sigurnijim od 220 kV	93	- Odgovor hrvatskih snaga na zaposijedanje područja Bjelovarsko-bilogorske i Virovitičko-podravske županije	110
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Operacija povećala samopouzdanje hrvatskih obrambenih snaga i hrvatskog naroda	112
- Miroslav Mesić, rukovoditelj Odjela održavanja Prijenosnog područja Zagreb	94	- Elektra Virovitica od prvog dana u službi hrvatskih obrambenih snaga	112
2.4. Hrvatska elektroprivreda na zapadnoslavonskoj Bojišnici	96	- Virovitička elektroenergetska postrojenja oštećena u minobacačkim i avionskim napadima	112
2.4.1. Barikadama prepolovljeno područje Elektre Križ	96	- Nestao zaposlenik Elektre Virovitica Željko Galović, ranjeni Željko Domjanić i Siniša Novak	113
- Ultimatum nije bio samo prijetnja, Lipik razoren do temelja	97	- Prijetnja stanovnicima Bjelovara iz vojarne i vojnih okolnih objekata	113
- Poginuli Stjepan Magdić i Marijan Karaula	97	- Oštećena elektroenergetska postrojenja Elektre Bjelovar	114
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Kvarove otklanjali svi – monter, tehničari, inženjeri	114
- Drago Stakor, v.d. upravitelja Pogona Lipik	98	2.5. Hrvatska elektroprivreda na posavskoj i požeškoj bojišnici	115
- Jaroslav Vasko - Jaro, rukovoditelj Pogonskog ureda Novska	99	2.5.1. <i>Krmačama, raketama, topničkim projektilima, fosfornim granatama... na škole, dječje vrtiće, bolnice, tržnice u Slavanskom Brodu</i>	115
- Daruvarski <i>elektraši</i> (o)čuvali napon	99	- Krvava nedjelja	115
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Stradali elektromonteri: ubijen Antun Papić, teško ranjen Željko Mandarić	116
- Walter Spreitzer, upravitelj Pogona Daruvar	100	<i>Iz pera svjedoka</i>	
- Stjepan Pavić, zamjenik upravitelja Pogona Daruvar	101	- Zdenko Veir, direktor Elektre Slavonski Brod	117
- Ljudevit (Luj) Jambrović, pogonski monter Ispostave Đulovac (negdašnji Rajon Miokovićevo) Pogona Daruvar	102	2.5.2. Zlatna požeška dolina više nije oaza mira	118
- U radionici Elektre Križ izrađeno oklopno vozilo	103	- Isključivanje javne rasvjete radi učestalih avionskih napada bombama i raketama na Požegu	118
- Stravični zločini u Četekovcu, Voćinu, Humu...	104	- Požeški <i>elektraši</i> aktivno uključeni u obranu Domovine	118
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Rad na stupu ili krovu, uz izravnu izloženost neprijatelju	118
- Josip Tomac, rajonski monter u Voćinu, Pogonski ured Slatina Pogona Našice Elektroslavonije Osijek	104	- Do postrojenja kroz minska polja	121
2.4.2. Nova Gradiška u skoro potpunom okruženju	105	- Strateška važnost NOC-a u Velikoj	121
- Odmah se odmetnuli svi iz Pogonskog ureda Okučani Pogona Nova Gradiška	105		
- Da nije bilo radnika Elektre, ne bio bilo ni Nove Gradiške!	106		
<i>Iz pera svjedoka</i>			
- Vlado Plavac, voditelj tehničkih poslova u Pogonu Nova Gradiška Elektre Križ	107		

2.6. Hrvatska elektroprivreda na banovinskoj bojišnici	122	2.8. Hrvatska elektroprivreda na ličkoj bojišnici	134
2.6.1. Neuspješni napadi agresora na Sisak i okolna mjesta	122	2.8.1. Elektrolika Gospić, jedno od naviše nastradalih distribucijskih područja	134
- Barikade, protjerivanje, masakri	122	- Gospić razoren, ali ne i osvojen	134
- Elektroprivrednici srpske nacionalnosti postali neprijatelji	122	- Jednaki scenarij istrebljivanja Hrvata	134
- Padom Petrinje za Sisak započinju najteži dani, oštećeni skoro svi objekti Termoelektrane Sisak	123	- Dok ima električne energije - Lika nije pala!	135
- Humanitarna pomoć Sisku iz Elektroistre Pula	124	- Od 407 zaposlenika Elektrolike, nakon prvih granata ostalo samo 80	136
<i>Iz pera svjedoka</i>		<i>Iz pera svjedoka</i>	
- Krešimir Belović, direktor Elektre Sisak	125	- Ivan Žarković, direktor Elektrolike Gospić	137
- Mihajlo Pavičić, poslovođa u Pogonu Petrinja	125	- Josip Lemić, tehnički rukovoditelj Elektrolike Gospić	137
- Pero Pilipović, monter iz Struge	126	- Ivica Mraović, poslovođa u Elektrolici	138
- Veliki doprinos obrani Domovine hrvatskih branitelja iz Termoelektrane Sisak	126	- Dvojica poginulih i trojica zatočenih Elektroličana	138
- Četvorica poginulih zaposlenika Termoelektrane Sisak i monter Elektre Sisak	127	- Prve minobacačke granate u krug Pogonskog ureda Otočac već u kolovozu 1991.	139
- Elektroprivrednik, hrvatski branitelj Marijan Celjak	128	- Hidroelektrane Senj i Sklope međusobno nepovezane	139
- Sunja ne smije pasti	128	- Umjesto Elektrane, neprijatelj minirao zatvaračnicu u Gusić Polju	139
<i>Iz pera svjedoka</i>		<i>Iz pera svjedoka</i>	
- Tomislav Dolić – voditelj Pogonskog ureda Sunja i Marijan Lukšić – poslovođa	129	- Petar Žarić, zaposlenik Hidroelektrane Senj	140
- Vladimir Furlan, umirovljenik Pogonskog ureda Sunja	130	- Branko Vašarević, zaposlenik Hidroelektrane Senj	140
2.7. Hrvatska elektroprivreda na kordunskoj bojišnici	131	- Avionima na ekipu opatijskih prijenosaša	141
2.7.1. Zamišljena granica samozvane SAO Krajine nadomak Karlovca	131	- Malo u vojničkoj, malo u radnoj odori	141
- Prijeteća mogućnost presijecanja hrvatskog teritorija	131	<i>Iz pera svjedoka</i>	
- Zaposlenici Pogonskog ureda Vojnić Elektre Karlovac pridružili se pobunjenim Srbima	132	- Kninski zatočenici iz Elektrolike Joso Borovac, Ivan Pejnović i Mato Brkljačić	142
- Smanjeni broj montera održavao rad postrojenja, nadljudskim naporima	132	- Pomoć Elektroistre kolegama Elektrolike Gospić	144
- Poginuli monter Rade Danijel i hrvatski branitelji Boris Kranjčec i Marinko Gorišek, ranjen inženjer Mladen Sikirica	132	2.9. Hrvatska elektroprivreda na sjevernodalmatinskoj bojišnici	146
- Karlovački <i>elektraši</i> u opasnim zonama, negdje između ratnih sukoba	133	2.9.1. Vjekovna velikosrpska želja: izlazak na Jadransko more	146
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Topnički udari po Zadru, Šibeniku i drugim dalmatinskim gradovima	146
- Marko Šimunović, direktor Elektre Karlovac	133	- Bombama na TS Konjsko	146
		<i>Iz pera svjedoka</i>	
		- Matko Utrobičić, uklopničar Dežurne službe TS Konjsko	147
		- Jadranko Radovanović, rukovoditelj Odjela održavanja Prijenosnog područja Split	149
		- Dalmacija prometno izdvojena	151
		- Akcija Maslenica	151

- Povlačenje okrnjene jugomormarice, onesposobljeni brojni neprijateljski avioni	151	<i>Iz pera svjedoka</i>	
- Uspješna obrana Šibenika	152	- Milan Bobetko, direktor Direkcije za upravljanje i prijenos Hrvatske elektroprivrede	168
2.9.2. Elektra Šibenik: Pogon Knin i veći dio Pogona Drniš izvan hrvatskog sustava	152	3. Oslobođanje hrvatskih okupiranih područja i dijelova elektroenergetskog sustava	172
- Raditi na mreži s mišlju kako spasiti sebe i svoju obitelj?!	152	- Mirovne operacije u Hrvatskoj	173
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Povremene brze hrvatske oružane operacije, uz pojačanu diplomatsku aktivnost	174
- Anton Piljac, direktor Elektre Šibenik	153	- Brze i uspješne akcije za vraćanje hrvatskog teritorija	174
- Mile Matić, direktor Pogona Drniš Elektre Šibenik	154	3.1. Hrvatska elektroprivreda u vojno-policijskoj akciji Bljesak	175
- Petar Bukarica, uklopničar u TS 35/10 kV Kalun	154	- Oslobođen klin u srcu Hrvatske	175
- Obadva na Hepovski način	155	- Područja mraka zasnijetila u roku od 24 sata!	175
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Generalni direktor Hrvatske elektroprivrede Damir Begović: ponosan sam što sam na čelu takve tvrtke	178
- Jure Mucić, elektromonter Elektrodalmacije Split	155	- Dasenko Baldasari (pokojni), direktor Direkcije za distribuciju Hrvatske elektroprivrede: to je vrijedilo doživjeti	178
2.9.3. Elektra Zadar: bez vode, električne energije, prometne povezanosti	156	- Ostala je pustoš	179
- (Na)slutili zlo	156	<i>Iz pera svjedoka</i>	
- Poslovna zgrada zadarske Elektre za vojne i civilne potrebe grada	156	- Dražen i Goran Vasko iz Pogonskog ureda Novska	180
- Jedinica Elektre Zadar u obrani grada od zračnog i pomorskog desanta	157	- Za raketiranja Zagreba jedan projektil blizu zgrade sjedišta Elektre Zagreb	180
- Rekonstrukcija starog <i>Talijana</i> – izvrsna zamisao	158	3.2. Hrvatska elektroprivreda u oslobodilačkoj akciji Oluja	181
- Doskočili namjeri neprijatelja da mrak zavlada u Zadru i Biogradu	158	- Ponovno jedinstveni elektroenergetski sustav	181
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Bez nadnice za strah	183
- Ante Delonga, rukovoditelj Odjela izgradnje Prijenosnog područja Elektroprijenos Split	159	<i>Iz pera svjedoka</i>	
- Jadranko Radovanović, rukovoditelj Odjela održavanja Prijenosnog područja Elektroprijenos Split	161	- Silvestar Meštrović, Proizvodno područje dalmatinski sliv	184
- Igor Sutlović, vođa smjene u TS 220/110/30 kV Bilice	162	- Marko Lovrić, rukovoditelj Dispečerske službe Split	184
- Tajna transformatorska stanica Kava	162	- Predrag Koščica, strojobravar u Hidroelektrani Obrovac (Velebit)	185
<i>Iz pera svjedoka</i>		- Miljenko Boškin, monter Pogona Sinj Elektrodalmacije Split	186
- Vojmir-Braco Dvornik (pokojni), direktor Prijenosnog područja Elektroprijenos Split	163		
- Zadrani znaju cijeniti napore <i>Hepovaca</i>	164		
<i>Iz pera svjedoka</i>			
- Nikola Dellavia, direktor Elektre Zadar	164		
- Petar Sikirić, poslovođa za građevinske radove Elektre Zadar	164		
- Riko Pera, tehničar Elektre Zadar	165		
- Pomažu kolege iz Elektroistre	166		
- Otočna veza za povezivanje Dalmacije sa sustavom	166		

3.3. Elektroenergetska reintegracija Hrvatskog Podunavlja	188	- Stjepan Tvrdinić, predsjednik Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede	204
- Pregovarački tim za reintegraciju elektroenergetskih postrojenja pod nadzorom UNTAES-a ocijenjen najuspješnijim	188	- Potpisan Sporazum o suradnji udruga branitelja Hrvatske elektroprivrede, Hrvatskih pošta, Hrvatskih željeznica i INA-Petrokemije	204
- Na prijenosnim i distribucijskim postrojenjima ukupno 155 milijuna USD procijenjene štete	190	- Prepoznatljiv primjer organiziranog zajedništva, moralnosti i domoljublja	205
- Preuzimanje zaposlenika srpske nacionalnosti, i postrojenja	190	- Tihomir Lasić, predsjednik Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede	208
- Pogon Vukovar ponovno na staroj adresi!	191	- Zajedništvo i solidarnost ratnih i poratnih prijatelja na športskim terenima	208
- Strategija elektroenergetske integracije	192	- Memorijal u čast prerano preminulom kolegi, suborcu, prijatelju Branku Androšu	210
- Baranja elektroenergetski reintegrirana, Ilok konačno u hrvatskom sustavu	192		
- Pothvat Hrvatske elektroprivrede u Hrvatskom Podunavlju	192	4.3. U čast životima darovanim Domovini	212
- Udruga hrvatskih branitelja HEP-a u Vukovaru okupila većinu zaposlenika vukovarskog Pogona	193	- Poginulim zaposlenicima i braniteljima Hrvatske elektroprivrede u Osijeku otkriveno spomen-obilježje	212
- Spomen obilježje poginulim braniteljima Hrvatske elektroprivrede u Vukovaru	194	- Spomen-ploče otkrivene u Zadru, Zakućcu, Šibeniku	212
- U posljednjih 15 godina više od 70 milijuna kuna Hrvatske elektroprivrede za razminiranje		- Ivica Kopf, predsjednik Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede	213
- Blizu Markušice u minskom polju poginuli Mijo Radičević i Danijel Kiš iz Prijenosnog područja Osijek	195	- Poziv staze hrvatskih junaka	213
		- Dvojica poginulih branitelja trajno zapisana u povijest Elektroprimorja	214
4. Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.	198	- Počast svom vrhovnom zapovjedniku odali i branitelji Hrvatske elektroprivrede	214
4.1. Osnivanje i profiliranje Udruge	199	- Davor Tomljanović, aktualni predsjednik Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede	215
- Potreba povezivanja, organiziranja i ostvarivanja ciljeva branitelja iz Hrvatske elektroprivrede	199	- Obilježavanje datuma iz Domovinskog rata – organizirano	216
- Zajedno u ratu – zajedno u miru	199		
- Briga o interesima branitelja, invalidima Domovinskog rata, članovima i djeci poginulih branitelja od prvog dana	200	4.4. Domovina stoji visoko	217
- Branitelji ne traže privilegije	201	- Dubravko Beretin, hrvatski branitelj iz Elektroprimorja Rijeka	217
- Mario Cigrovski, prvi predsjednik Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1991.	201	- Ivica Brkljačić, hrvatski branitelj iz Elektrolike Gospić	218
4.2. Rješavanje operativnih zadaća	202	- Ivica Kopf, hrvatski branitelj i zatočenik srpskih logora iz Pogona Vukovar Elektre Vinkovci	219
- Veliki broj egzistencijalno ugroženih branitelja i obitelji poginulih i ranjenih te invalida	202	- Ivica Erbić, hrvatski branitelj iz Elektrolike Gospić	220
- Sjednica prve Glavne skupštine Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.	202	- Ivan Tomljanović, hrvatski branitelj iz Hidroelektrane Senj Proizvodnog područja Zapad	221
- Stambeno zbrinjavanje Hepovaca zahvaljujući inicijativi i naporima braniteljske Udruge	203	- Vilim Car, hrvatski branitelj iz Pogona Križevci Elektre Bjelovar	222
		- Marijan Firšt, hrvatski branitelj iz Elektre Zadar	223

> Predsjednik Uprave
Hrvatske elektroprivrede d.d.

Perica Jukić

U ovoj godini obilježili smo početak elektroprivredne djelatnosti na tlu Hrvatske prije 120 godina, kada je proradio prvi cjeloviti izmjenični elektroenergetski sustav Krka-Šibenik, koji je bio temeljni kamen suvremenog elektroenergetskog sustava. To je povijesna činjenica koju mi u Hrvatskoj elektroprivredi uvijek s ponosom naglašavamo, jer ostvarena postignuća u elektrotehnici, koja su u to doba bila potpuna novost, svrstala su Hrvatsku u napredni dio Europe i svijeta.

Ponosni smo i na brojne naše znanstvenike – nositelje napretka elektrotehnike i elektroenergetike u svijetu, poput Fausta Vrančića, Ruđera Boškovića, Josipa Franju Domina, Franju Hanamana, Bogoslava Šuleka, Ivana Šaha, Otona Kučeru...i, naravno, posebno smo ponosni na Nikolu Teslu.

Ove godine obilježili smo 25 godina Hrvatske elektroprivrede, prvog javnog poduzeća u suverenoj i samostalnoj Republici Hrvatskoj. Ono je utemeljeno ubrzo nakon konstituiranja višestranačkog Sabora Republike Hrvatske, koji je već 26. srpnja 1990. godine donio Zakon o elektroprivredi. Zakon je bio okvir za novu filozofiju gospodarenja, a 119 samostalnih elektro-gospodarskih subjekata integrirano je u jedno jedinstveno poduzeće, organizirano prema funkcionalno-teritorijalnom načelu. Time je bila *okrenuta nova stranica* u povijesnom *hodu* elektroprivredne djelatnosti u Hrvatskoj.

Kada smo u ljeto 1991. trebali obilježiti prvu godinu nove povijesti, jednu drukčiju povijest, započeo je rat za obranu Hrvatske. Napadima agresora koji je krenuo u pohod ostvarenja srpske hegemonije na hrvatskom tlu osobito su bili izloženi elektroenergetski objekti: dalekovodi, trafo-stanice, termoelektrane i, kao nikad prije u povijesti – hidroelektrane! Trebalo je braniti ranjenu Hrvatsku, trebalo je održati smišljeno i sustavno uništavan njen najvažniji potporanj – elektroenergetski sustav.

Mnogi su srcem odgovorili na zov Domovine i u tim presudnim vremenima hrvatskom narodu podarili prvo iskustvo pobjede! To su bili hrvatski branitelji. Uz bok njima stoje elektroprivrednici, uvijek na raspolaganju u obrani električne energije. Kako u ratu, tako i u ovo mirnodopsko vrijeme, kada se bore s posljedicama leda, poplava, požara.

Drago mi je da u ovoj Monografiji, koja se izdaje u prigodi obilježavanja 20. godišnjice postojanja Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. upravo oni svjedoče o Hrvatskoj elektroprivredi u ratu za slobodu. Svjedoče o elektroprivrednom *duhu*, o istinskom domoljublju, o spremnosti na žrtvu. Vjerujem da će ova Monografija, kao zapis o najtežem i najbližavijem razdoblju hrvatske povijesti imati pravo mjesto u povijesnici Hrvatske elektroprivrede.

- > Predsjednik Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.

Davor Tomljanović

Povlašten sam što imam čast obnašati dužnost predsjednika Udruge časnih ljudi, okupljenih u Udrugu hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., i to baš u trenutku kada naša Udruga, koja okuplja više od tri tisuće članova, obilježava 20. obljetnicu postojanja. Ispunjen sam ponosom što će u povodu 20. rođendana naše Udruge, 25 godina postojanja Hrvatske elektroprivrede i 120 godina elektroprivredne djelatnosti u Hrvatskoj, *svjetlo dana* ugledati knjiga o onima koji su se u najtežim vremenima za opstojnost Hrvatske upravo *Svjetlom* suprotstavili silama mraka.

Ponosan sam što sam prvi među jednakima u Udruzi koja okuplja *Hepovce* koji su, s puškom u ruci i ljubavlju u srcu, branili Hrvatsku i Hrvatsku elektroprivredu. Ništa manje nisam ponosan na naše kolege *Hepovce* koji su, s alatom u rukama i ljubavlju u srcu, branili *Svjetlo*. Ova knjiga je u najvećem dijelu spomenik baš njima. Naime, u povodu 15. obljetnice Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., objavili smo monografiju "U obrani svjetla" koja je bila posvećena *Hepovcima* - ratnicima i našoj Udruzi. Sada smo inicirali stvaranje i objavljivanje knjige o Hrvatskoj elektroprivredi i *Hepovcima* u Domovinskom ratu, bez obzira jesu li u ruci držali oružje ili alat. I jedno i drugo bilo je podjednako važno, a bilo je i onih koji su istodobno nosili i pušku i alat. Držim da je najveća vrijednost knjige koja je u vašim rukama baš u brojnim svjedočenjima iz *prve ruke Hepovaca*, koji su na svoj rad u tim ratnim vremenima gledali više kao na misiju negoli poslovnu obvezu. Javnosti možda i nije baš poznato da su brojni *Hepovci* ubijeni, ranjeni ili zarobljeni te maltretirani u logorima, samo zato što su radili svoj posao. Stradali su zbog ljubavi i čovječnosti, jer nisu dopuštali da ljudi ostanu u mraku.

Vjerujem da ćete biti ispunjeni ponosom čitajući knjigu o *Hepovcima* u rovu, *Hepovcima* na stupu i onima koji su u pozadini smišljali maštovita rješenja koja je teorija do tada smatrala neizvedivima.

Neka ova knjiga bude živima svjedočanstvo o hrabrosti, stručnosti i posvećenosti poslu *Hepovaca* iz svih dijelova Hrvatske, a pokojnicima koji su pali za Domovinu kao ratnici ili kao elektroprivrednici – zasluženi spomenik. Pozivam i sve vas koji čitate ovu knjigu da se u vašim molitvama sjetite poginulih i preminulih *Hepovaca* i ratnika.

> Predgovor

Monografija koja se izdaje u prigodi 20. obljetnice Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., dokument je i priča o ratu za slobodu Hrvatske elektroprivrede, koja ove godine obilježava 25 godina postojanja i 120 godina elektroprivredne djelatnosti na tlu Hrvatske. Obuhvaća događaje u vrijeme povijesne prijelomnice za stvaranje države Hrvatske, od ranih devedesetih godina prošlog stoljeća, i vrijeme rata za obranu države Hrvatske - Domovinskog rata, kao i dva desetljeća rada Udruge hrvatskih branitelja.

Elektroprivrednici su bili svugdje gdje se brani Domovina

U to je vrijeme posebno bila važna stabilnost elektroenergetskog sustava i snaga ljudi koji su omogućavali njegovo funkcioniranje. Kako onih koji su Domovinu branili na hrvatskim bojišnicama i elektroprivredni alat zamijenili oružjem, tako i onih koji su bdjeli uz postrojenja i čuvali napon, najčešće na puškomet neprijatelju.

Elektroprivrednici su bili svugdje gdje se brani Domovina: vojnici u rovovima, monter i mreži, inženjeri uz nacrt nove privremene postrojenja – osmišljavali su i izvodili ono što se činilo ljudski i tehnički neizvedivim... U tim danima rata, stradanja i tragedije hrvatskog naroda, električna energija nije bila samo svjetlost, nego jamstvo sigurnosti, postojanja sustava, opstojnosti države.

Hrvatski branitelji branili su i od srpskog hegemonizma obranili Domovinu te vratili dug čežnji hrvatskog naroda za slobodom nedostignutom u tisućljetnim stradanjima.

Oni, kao i *Hepovci* – graditelji hrvatskog elektroenergetskog sustava, istinski su čuvari Domovine i njene baštine. Među 6 695 poginulih hrvatskih branitelja u Domovinskom ratu, 43 je nestalih i poginulih branitelja Hrvatske elektroprivrede, mnogi su bili ranjeni, u logorima mučeni...

Nakon rata se najveći broj od više od tri tisuće branitelja Hrvatske elektroprivrede vratio ranijim poslovima. Za one kojima su proživljene strahote ozbiljno narušile zdravlje, pronađeni su poslovi primjereni njihovim radnim mogućnostima.

Kako ratnicima nije bilo lako ponovno se uklopiti u *tišinu svakodnevice*, a trebali su im susreti i razgovori sa suborcima, osamdesetak branitelja Hrvatske elektroprivrede pokrenulo je inicijativu za utemeljenje udruge. Sjednica Osnivačke Skupštine održana je 1. prosinca 1995., uz nazočnost 33 osnivača. U to vrijeme prilagodbe, Udruga je hrvatskim braniteljima bila oslonac, utočište i okupljalište istomišljenika, ali i pravni naslov za lakšu komunikaciju s državnim institucijama. Udruga je ponajprije prikupljala podatke o poginulim, ranjenim i nestalim kolegama. Od tada, tijekom dva desetljeća, uz spomen-obilježja cvijećem i plamom svijeća Udruga svake godine obnavlja sjećanje i ukazuje čast poginulim suborcima elektroprivrednicima, a sustavno skrbi o oboljelim braniteljima i članovima obitelji u ratu poginulih i kasnije umrlih branitelja Hrvatske elektroprivrede.

Podsjetnik, priručnik, put – do istine

Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. je u prigodi njene 15. obljetnice objavila monografiju “U obrani svjetla” s iscrpnim podacima o osnivanju Udruge, organizacijskoj strukturi i djelovanju tijekom 15 godina kroz temeljna tijela Udruge i regionalne odbore te poimenično objavila članove Udruge. Naslanjajući se na takve iscrpne podatke, u ovoj Monografiji kronologijski slijedimo događaje i prikazujemo ih svjedočanstvima *Hepovaca* u odlučnom razdoblju za stvaranje i očuvanje samostalne države Hrvatske i borbu Hrvatske elektroprivrede u ratu za slobodu. Pritom “ulazimo” u proizvodna, prijenosna i distribucijska područja i predstavljamo naše odvažne branitelje, bez obzira na to gdje su tada bili: u rovu ili na stupu. Oni su u najtežim trenucima za našu Domovinu pokazali istinsko domoljublje – branili su ljude, njihovu imovinu, elektroenergetski sustav, državu Hrvatsku. Unatoč stalne opasnosti u svakodnevnom granatiranju, *Hepovci* su u pogibeljnim okolnostima osiguravali svjetlost, koja je tada zadržala stanovnike hrvatskih gradova i sela u njihovim domovima, jer grad ili selo bez ljudi teško se brani.

Veći dio teksta ove Monografije temelji se na zapisima objavljenima u ratnim izdanjima poslovnog časopisa Hrvatske elektroprivrede koji imaju važnu dokumentacijsku vrijednost. Na žalost, nisu obuhvaćeni svi događaji i svi svjedoci iz Hrvatske elektroprivrede, jer previše je ostalo neispričanih i nezabilježenih priča iz Domovinskog rata. Bez obzira na to, ovo je vrijedan zapis-svjedočanstvo o najtežim godinama tragičnog stradanja hrvatskog naroda, koje se ne smiju zaboraviti, a osobito ne “prešutjeti” nasljednicima. Oni moraju znati istinu o hrvatskim braniteljima, na čijim je prerano ugaslim životima i njihovim ožalošćenim obiteljima, ali i na još uvijek nezacijeljenim ranama preživjelih – izrasla sloboda Domovine Hrvatske. Oni moraju znati istinu o *lučonošama*, o svjetlosti koja je u ratu osvijetljavala put slobodi.

Stoga je ova Monografija podsjetnik, priručnik, put – do istine.

> 1.
Povijesna
prijelomnica

> 1.
Povijesna
prijelomnica

1.1. Stvaranje samostalne i neovisne Republike Hrvatske i nacionalne elektroprivredne tvrtke – Hrvatske elektroprivrede

Otvoren put k demokratskom i višestranačkom društvu

Devedesetih godina prošlog stoljeća, u zemljama srednje i istočne Europe oslabio je utjecaj sovjetske dominacije, što je ubrzalo slom komunističke vladavine – u državama od Baltika do Jadrana. Rušenje tzv. željezne zavjese simbolično je navijestilo novo doba. Hrvatska je bila na pragu povijesne prijelomnice.

Raspadom Saveza komunista u siječnju 1990. godine, u Hrvatskoj se osnivaju političke stranke te se, dokidanjem jednopartijskog sustava, promiču načela za stvaranje demokratskog i višestranačkog društva. S ciljem da se Hrvatska demokratski preobrazí, početkom ožujka te godine u Zagrebu je osnovana Koalicija narodnog sporazuma. Naglašeni ciljevi Koalicije bili su: izvorni hrvatski suverenitet s pravom na samoopredjeljenje do odcjepljenja, integralna Hrvatska, civilna i pravna država te višestranačje i parlamentarizam.

Odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, jedna od najvažnijih u hrvatskoj povijesti

U travnju 1990. godine održani su prvi parlamentarni izbori i 30. svibnja 1990. konstituiran višestranački Sabor Republike Hrvatske. Najviše zastupničkih mjesta imala je Hrvatska demokratska zajednica, a za predsjednika novog Predsjedništva Sabor je izabrao dr. sc. Franju Tuđmana. U pristupnom govoru F. Tuđman je izrazio spremnost za pregovore s ostalim narodima Jugoslavije, s tim da se državni suverenitet Hrvatske u takvoj zajednici može osigurati jedino na konfederativnom utemeljenju kao ugovorni savez suverenih država. Istodobno s unutrašnjom preobrazbom moraju se poduzimati mjere za uključenje Hrvatske u Ujedinjene narode i Europsku uniju, ustanoviti poredak pravne države, modernizirati državna uprava i provesti korjenite promjene u vlasničkim odnosima i gospodarstvu, tada je najavio F. Tuđman.¹

Stoljećima prigušenu težnju za samobitnošću hrvatskoga naroda, za političkim i državnim suverenitetom, hrvatski narod izrazio je referendumom o budućnosti Hrvatske 19. svibnja 1990. godine, kada se “za” suverenu Hrvatsku izjasnilo 94,17 posto građana. Zbog neuspjelih pregovora o reformi jugoslavenske federacije, temeljem volje naroda iskazane svibanjskim referendumom, Sabor Republike Hrvatske je na svečanoj sjednici 25. lipnja 1991. godine donio jednu od najvažnijih povijesnih odluka: Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. Tim činom Republika Hrvatska je pokrenula postupak razdruživanja od drugih republika i SFRJ te postupak za njeno međunarodno priznavanje.

Međutim, pod pritiskom međunarodne zajednice objavljen je tromjesečni moratorij na odluku o razdruživanju.

1

Predsjednikom Sabora imenovan je dr. Žarko Domljan, a potpredsjednicima Ivica Percan, Stjepan Sulimanac i Vladimir Šeks te tajnikom Velibor Kikerec. Predsjednik novog sastava Izvršnog vijeća Sabora bio je Stipe Mesić, a u prvoj hrvatskoj Vladi ministrom za energetiku imenovan je prof. dr. sc. Božo Udovičić

Novi sastav Izvršnog
vijeća Sabora uoči
zajedničke sjednice sa
starim sastavom

Dr. Žarko Domljan,
prvi predsjednik
višestranačkog Sabora

Dr. sc. Franjo Tuđman,
predsjednik Predsjedništva
Republike Hrvatske

Stipe Mesić,
predsjednik Izvršnog
vijeća Sabora

Zakon o elektroprivredi već 26. srpnja 1990. s promijenjenom filozofijom gospodarenja

Važnost elektroenergetske infrastrukture, osobito u okolnostima rata, i njena zaštita radi trajne i sigurne opskrbe potrošača kvalitetnom električnom energijom te očuvanja stabilnosti elektroenergetskog sustava – potvrdilo je žurno donošenje Zakona o elektroprivredi, već krajem srpnja 1990. godine.²

Njime je Sabor Republike Hrvatske, između ostaloga, osnovao Javno poduzeće za proizvodnju, prijenos i distribuciju električne energije i upravljanje elektroenergetskim sustavom s p.o. - Hrvatska elektroprivreda (HEP), prvo takvo poduzeće u samostalnoj Republici Hrvatskoj. U skladu s nastalim promjenama, napušta se dogovorna ekonomija i stvara poduzeće za prilagodbu promjenama u hrvatskom gospodarstvu koje se razvija sukladno promjenama u vlasničkim odnosima i prema načelima tržišnog gospodarstva, prvenstveno temeljeno na funkcionalnom načelu.

U tom iznimno jednostavnom Zakonu, ali s vrlo preciziranim načinom rada i odgovornošću, napušta se kolektivni oblik odgovornosti, započinje doba osobne odgovornosti i osobnih prava. I rezultata koji određuju duljinu mandata rukovoditelja.

Donošenjem Zakona o elektroprivredi, po hitnom postupku u manje od mjesec dana, ostvarena je obveza Vlade Republike Hrvatske, u čije ostvarenje nisu vjerovali ni najveći optimisti. Uistinu, za donošenje Zakona s promijenjenom filozofijom gospodarenja bila je potrebna velika hrabrost Vlade Republike Hrvatske.

Zakon je izmijenjen nakon što je Sabor Republike Hrvatske prihvatio amandman na Ustav Republike Hrvatske (amandman LXVII), čime su stvoreni uvjeti, odnosno mogućnost pretvorbe društvenog u državno vlasništvo. Na sjednici održanoj 8. i 9. studenog 1990. godine, Sabor Republike Hrvatske prihvatio je Izmjene u Zakonu o elektroprivredi, a najvažnija se odnosi na sredstva Hrvatske elektroprivrede koja postaju vlasništvo Republike Hrvatske.

Radnici Elektroprivrede u funkciji Republike Hrvatske i svih njenih građana

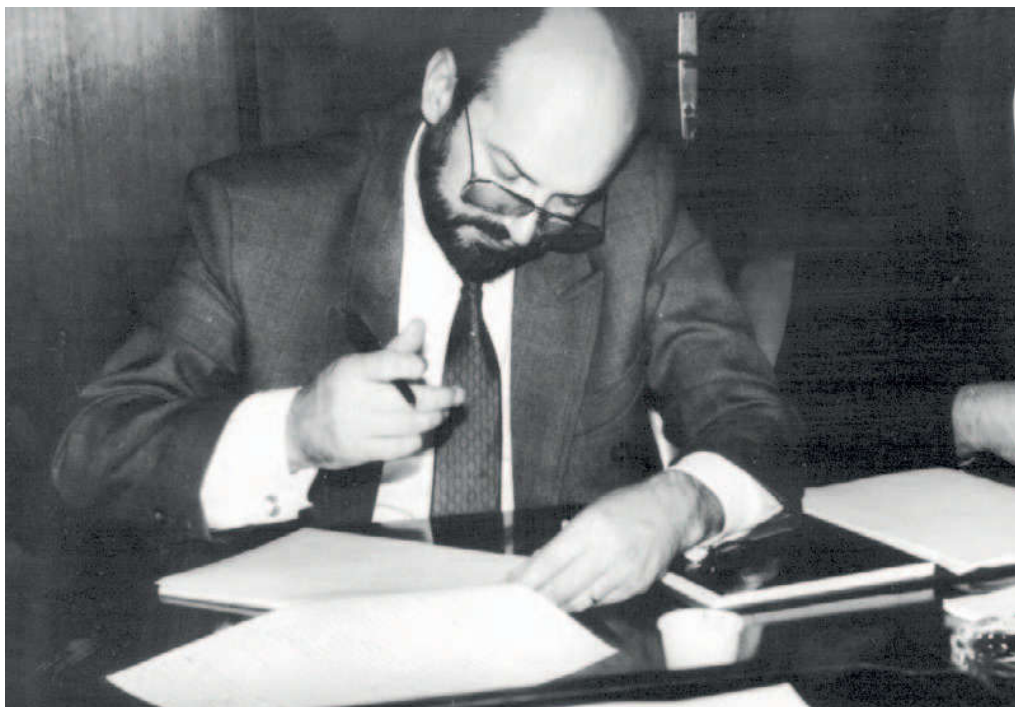
Kao pravni slijednik Zajednice elektroprivrednih organizacija Hrvatske (ZEOH), Hrvatska elektroprivreda je prekinula sve poslovne veze sa Zajednicom jugoslavenske elektroprivrede (JUGEL). Generalnim direktorom Hrvatske elektroprivrede imenovan je dr. sc. Goran Granić³, koji je organizaciju rada i rukovođenje Hrvatskom elektroprivredom uredio odlukama.⁴

2 Izvršno vijeće Sabora zadužilo je 3. srpnja 1990. godine tadašnji Republički komitet za energetiku, industriju, rudarstvo i zanatstvo da u najkraćem mogućem roku izradi i Izvršnom vijeću Sabora dostavi prijedlog zakona o elektroprivredi Hrvatske, kojom se treba riješiti cjelina problema poslovanja elektroprivrede u Hrvatskoj – osnivanjem hrvatske elektroprivrede. Spomenuti Komitet to je učinio 12. srpnja i dostavio Prijedlog za donošenje zakona o elektroprivredi s Prijedlogom zakona, nakon što je bio razmotren u Sekretarijatu za zakonodavstvo Izvršnog vijeća Sabora. Prijedlog zakona Izvršno vijeće Sabora prihvatilo je 17. srpnja 1991. godine te je na sjednici Sabora održanoj 25. i 26. srpnja potvrđen i donesen Zakon o elektroprivredi.

3 Vlada Republike Hrvatske je 31. srpnja 1990. godine svojim Rješenjem imenovala generalnog direktora Hrvatske elektroprivrede dr. sc. Gorana Granića, dotadašnjeg člana Poslovnog odbora za razvoj i izgradnju elektroprivrednih organizacija Hrvatske.

4 Odlukama Generalnog direktora uređeni su: organizacija rada i rukovođenja unutar Hrvatske elektroprivrede; financijsko poslovanje i raspolaganje sredstvima (7. kolovoza 1990.); pokretanje i organiziranje jedinstvenog glasila "Vjesnik Hrvatske elektroprivrede" (9. kolovoza). Odlukama je zabranjeno političko djelovanje unutar Hrvatske elektroprivrede (27. kolovoza), uređeno funkcioniranje stručnih službi; radni odnosi, disciplinska i materijalna odgovornost radnika Hrvatske elektroprivrede (3. rujna), s primjenom od 1. listopada; sindikalna aktivnost (28. rujna); imenovanje članova disciplinskih komisija (4. listopada); trajanje i raspored radnog vremena s primjenom od 1. studenog 1990.; raspisan je Natječaj za izradu službenog znaka, logotipa, skraćenice logotipa Hrvatske elektroprivrede i njihovih međudodosa (8. rujna).

Dr. sc. Goran Granić, prvi generalni direktor Hrvatske elektroprivrede: radnici Elektroprivrede obavljaju posao koji je "žila kucavica" sveukupnog gospodarskog i društvenog života

U svom prvom javnom istupu ⁵, G. Granić je naglasio da raditi u tom Javnom poduzeću za sve radnike predstavlja veliku moralnu obvezu, znatno veću nego u bilo kojem drugom poduzeću, jer su radnici Elektroprivrede u funkciji Republike Hrvatske i svih njenih građana - oni obavljaju posao koji je "žila kucavica" sveukupnog gospodarskog i društvenog života.

Utvrđeni koncept organizacije i rada Hrvatske elektroprivrede predložen je novoutemeljenom Upravnom odboru Hrvatske elektroprivrede.⁶

5 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, Izvanredni broj 1. kolovoza 1990.

6 Predsjednik Upravnog odbora Hrvatske elektroprivrede bio je Vice Vukojević, a članovi: Ive-Vice Cukrov, Ante Čičin-Šain, Ante Klarić, Jure Šimović i Vedran Konjevod.

1.2. Pripreme za slamanje koncepta bezuvjetnog stvaranja velike Srbije

Zagovornici velikosrpskog koncepta organizirali pobunu hrvatskih građana srpskog podrijetla

Budući da je u Jugoslaviji slom komunističkog režima pratio koncept bezuvjetnog stvaranja velike Srbije, uz snažan srpski nacionalizam koji se oslanja na Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), za mirnu integraciju bilo je malo izgleda. Zagovornici velikosrpskog koncepta, uz potporu Jugoslavenske narodne armije su u kolovozu 1990. godine organizirali pobunu hrvatskih građana srpskog podrijetla. Nazvana je *balvan revolucijom*, jer su kninski Srbi 17. kolovoza 1990. balvanima blokirali prometnice na tom području. Dan poslije napadnute su policijske postaje u Gračacu, Obrovcu, Benkovcu, Korenici i na drugim područjima s većinskim srpskim stanovništvom.

Diverzije na pomno odabranim stupovima

Na područjima s pretežitim srpskim stanovništvom, u diverzijama na elektroenergetskim objektima minirani su pomno odabrani stupovi elektroenergetske mreže. Korištena vrsta eksploziva i ugrožavanje temelja ključnih čvorišta ukazivali su na izvore opskrbe eksplozivom i stručnost terorista, koji su očito dobro poznavali elektroenergetski sustav, tokove energije i posljedice za područja na kojima su ciljano nastojali otežati život i rad stanovništva, bez električne energije.

Prve prikrivene diverzije na prijenosnoj mreži na tim područjima započele su u jesen 1990. godine, točnije 22. studenog, kada je bila minirana jedna noga stupa 400 kV dalekovoda Konjsko-Obrovac.

Primjer profesionalnog postavljanja eksploziva je tri puta srušeni zatežno-kutni stup dalekovoda 110 kV Biograd - Zadar kod naselja Kakma na području koje je tada bilo pod nadzorom tzv. JNA. Zbog toga je bila ugrožena opskrba električnom energijom grada Zadra, a posljedično i vodom.

Na tom području, od kraja 1990. do kolovoza 1991. godine bilo je 15 diverzija na dalekovodima prijenosne mreže. Minirani su stupovi dalekovoda 110 kV: Obrovac-Zadar (stup 145 čak tri puta, ali i drugi njegovi stupovi), Bilice-Biograd, Obrovac-Nin, Bilice-Benkovac, kao i dalekovoda 220 kV Konjsko-Brinje te 14. svibnja 1991. dalekovoda 400 kV Konjsko-Obrovac...

Brzom organizacijom, zajedno s projektantima i zaposlenicima tvrtke Dalekovod d.d. Zagreb, splitski *prijenosai* su u rekordnim rokovima od pet do šest dana uspijevali osposobiti uništene stupove. Suočeni s opasnošću poput "meta za odstrel", uporno su "iz pepela" dizali stupovlje i uspostavljali napon. Obavljali su to u posebnim uvjetima, odnosno uz *zaštitu* tzv. JNA. Pritom su morali trpjeti premetačine i provokacije "hrabrih" terorista oboružanih automatima, pištoljima, kokardama... i brojnošću, koja im je bila potrebna za dokazivanje hrabrosti⁷.

Minirani stup dalekovoda
110 kV Bilice-Biograd
(3. svibnja 1991.) na
lokaciji Vrana kod
Biograda,
uz *potpis* terorista

Okupljanje zaposlenika Hrvatske elektroprivrede i Dalekovoda i dogovor s tzv. JNA o odlasku na mjesta diverzija

Trasa dalekovoda u Bosiljevu prolazila je neposredno uz crtu razdvajanja pa su zbog zračnih opasnosti i raketiranja zaposlenici izvođača (Dalekovod) često morali prekidati montažne radove

Novi dalekovod 400 kV Melina-Tumbri ublažio posljedice ranjivosti sustava

Izravna izloženost neprijateljskom uništavanju elektroenergetskih postrojenja prijetila je sigurnosti sustava. Zato je bilo važno dovršiti novi dalekovod 400 kV Melina-Tumbri. Time su se posljedice ranjivosti djelomično ublažile.

Gradnju je tvrtka Dalekovod započela neposredno prije Domovinskog rata. Dalekovod u duljini od 126 kilometara trebao je povezati snažno elektroenergetsko čvorište u blizini Rijeke (TS 400/220/110 kV Melina) sa Zagrebom kao najvećim potrošačkim područjem (TS 400/110 kV Tumbri). Na dijelu bojišnice trasa dalekovoda je u Bosiljevu prolazila neposredno uz crtu razdvajanja i, unatoč prekidima montažnih radova zbog zračnih opasnosti i raketiranja, vod je pušten u pogon 1992. godine. Važna elektroprijenosna veza osigurana je u vrijeme kada je to bilo iznimno važno za funkcioniranje razdvojenog elektroenergetskog sustava.

Mjere pripravnosti za obranu Republike Hrvatske

U Hrvatskoj elektroprivredi na cijelom državnom području provodile su se jedinstvene mjere pripravnosti za obranu Republike Hrvatske. Mjere su morale provoditi sve organizacijske i strukturne razine i to za zaštitu i obranu ljudi, vitalnih objekata i svih drugih vrijednosti. Bile su obvezujuće za sve, a stupile su na snagu 6. rujna 1990. godine.

U svim organizacijskim jedinicama Hrvatske elektroprivrede mjere su se ponajprije odnosile na zaštitu i normalno funkcioniranje hrvatskog elektroenergetskog sustava. Svi su ljudi bili raspoloživi, svi su znali što trebaju raditi. Važni objekti postrojenja čuvali su se danonočno, a svatko tko bi na terenu primijetio bilo što neuobičajeno bio je dužan to odmah dojaviti. Uređena su skloništa, a prema odluci Generalnog direktora Hrvatske elektroprivrede pojačan je nadzor pri ulasku i izlasku u pogonske i poslovne prostore. Svi zaposlenici morali su prekinuti korištenje godišnjih odmora, a posao se obavljao u skladu s uputama Generalnog direktora i u suradnji s kriznim stožerima.

U radionicama pogona Hrvatske elektroprivrede ubrzano su se izrađivali tzv. ježevi, koji su postavljani na ulaze objekata posebne važnosti (elektrane) i/ili pristupne ceste tim objektima, kako bi se zapriječio put tenkovima, transporterima, minobacačima...

Otvorena ratna agresija tzv. JNA i srpskih paravojnih jedinica na Republiku Hrvatsku

Nakon desetodnevnog rata u Sloveniji, koji je započeo 28. lipnja, 7. srpnja 1991. godine započinja jugoslavensko-velikosrpski napadi na područja Republike Hrvatske. Ubrzo je sastavljena Koalicijska vlada demokratskog jedinstva, koja je bila ovlaštena da godinu dana svojim uredbama privremeno uređuje brojna pitanja iz djelokruga Sabora.

Nakon eskalacije sukoba u kolovozu 1991., kada su napadnuti mnogi hrvatski gradovi, a osobito Vukovar i Dubrovnik, istekom tromjesečnog moratorija međunarodne zajednice Sabor je prekinuo preostale veze s Jugoslavijom i 8. listopada donio Odluku o raskidu državnopravnih veza s ostalim republikama i pokrajinama SFRJ. Tada je ograničeni sukob prerastao u otvorenu ratnu agresiju tzv. JNA i srpskih paravojnih jedinica na Hrvatsku – započeo je rat za obranu Hrvatske, Domovinski rat.

Tijekom jeseni 1991., smjer napada i područja koja je okupirao srpski agresor nedvojbeno su upućivali na velikosrpsku nakanu ovladavanja svim ili većim dijelovima prostora Hrvatske istočno od crte Virovitica – Karlovac – Karlobag.

Hrvatska je trpjela razaranje i uništenje u Slavoniji, Banovini, Kordunu, Lici, Dalmaciji...

Tenkovi tzv. JNA iz koprivničke vojarne oštetili postrojenja Elektre Koprivnica i Elektre Čakovec

Kada su se oklopna vozila iz koprivničke vojarne uputila prema Sloveniji, koristeći pritom pokrajnje ulice i poljske putove, tenkovi su uništavali sve što im se našlo na putu. Oštetili su električnu mrežu i priključke Elektre Koprivnica na nekoliko mjesta u blizini vojarne Čarda, a još više na cesti prema Ludbregu i mjestu Kunovec-Breg.

U prolasku tenkova, na području Elektre Čakovec srušen je jedan stup elektroenergetske mreže.

Stvaranje hrvatske oružane sile

Hrvatsko Predsjedništvo je početkom srpnja 1990. godine odlučilo formirati lojalnu oružanu silu, kao jamca za provođenja političke volje legalno izabrane nove hrvatske vlasti. Međutim, trebalo je riješiti pitanje njene legalnosti i legitimnosti, kako prema tadašnjim republičkim, tako i prema saveznim zakonima. Podsjetimo da je Hrvatskoj tijekom svibnja 1990. oduzeto oružje Teritorijalne obrane i, radi političkog stanja u Hrvatskoj, pronađena je zakonska mogućnost za formiranje potrebnog broja jedinica posebne namjene u obliku uspostave tečaja za redarstvenike. Tako je 21. srpnja 1990. objavljen službeni natječaj za prijem polaznika, uz temeljne kriterije: dragovoljnost i domoljublje. Već 5. kolovoza 1990., na prostoru današnje Policijske akademije u Zagrebu, postrojene su dvije bojne sa sedam satnija s ukupno približno 1 800 pripadnika⁸, a oni su bili začetak Hrvatskih oružanih snaga (srčika formiranja Antiterorističke jedinice Lučko, Jedinice za posebne namjene Rakitje koja je kasnije prerasla u 1. gardijsku brigadu Hrvatske vojske, vojne policije na Tuškancu te brojnih mnogih specijalnih postrojbi Ministarstva unutarnjih poslova i prvih brigada Zbora narodne garde).

Premda su se brojni domoljubi lokalno dragovoljno samoorganizirali u obrani svog područja, kao građanska zaštita, to su pretežito bili civili bez primjerenog vojnog znanja i – oružja. Nova hrvatska vlast morala je na cjelokupnom državnom području osigurati teritorijalni integritet i funkcioniranje pravne države i stoga je predsjednik Franjo Tuđman 20. travnja 1991. donio Odluku o ustrojstvu Zbora narodne garde (ZNG)⁹.

Najvažnije službene zadaće Zbora narodne garde bile su: zaštita državne granice Republike Hrvatske i zaštita nepovredivosti državnog područja; zaštita od terorističkog i drugog nasilnog djelovanja, odnosno oružane pobune; zaštita zračnih luka i zračnog prometa; zaštita obale i mora i druge. Prve brigade Zbora narodne garde predstavljene su hrvatskoj javnosti na svečanoj smotri 28. svibnja 1991. uz mimohod, dodjelu zastava brigadama i polaganjem prisege.

Nadmoćnijem okupatoru, u ljetu 1991., pokušavale su se oduprijeti malobrojne, slabo naoružane i loše opremljene snage Zbora narodne garde. Do 12. kolovoza su ustrojene četiri brigade, a time je bilo zaokruženo ustrojstvo obrambenog sustava Republike Hrvatske. Hrvatske oružane snage su tada imale približno 60 000 pripadnika, a od toga 30 000 pripadnika u sastavu Ministarstva unutarnjih poslova.

Temeljem Zakona o obrani, donesenog u rujnu 1991., oružane snage su se organizirale u jedinstvenu Hrvatsku vojsku (HV). Zbor narodne garde¹⁰ bio je njen dio kao profesionalan sastav, a dio oružanih snaga bilo je i Domobranstvo.

8 Pripadnici prvih redarstvenika su, hrabro se boreći s puno nadmoćnijim neprijateljem, suzbijali pobunu dijela srpskog stanovništva na Banovini: u Petrinji, Glini, Kostajnici, Dvoru na Uni...

9 Zbor narodne garde je zbog zakonskih i političkih razloga ustrojen u okviru Ministarstva unutarnjih poslova, budući da je Hrvatska tada formalnoppravno još bila u sastavu SFRJ, a njegovim jedinicama zapovijedalo je Ministarstvo obrane

10 Jedinice ZNG-a su 3. studenog 1991. formalno preimenovane u Hrvatsku vojsku.

Osvajanje vojarni za naoružavanje Zbora narodne garde i Policije

U uvjetima razoružane Teritorijalne obrane u Hrvatskoj i uz embargo na uvoz oružja, a prijeko potrebnog naoružanja za obranu Domovine, još je 1990. godine bilo zagovornika akcija okruženja i napada na vojarne, kao jedinog načina za pribavljanje oružja.

Uz prijetnje zagovornika i protivnika takvih akcija, 14. rujna 1991. su, na zapovijed vrhovništva Republike Hrvatske, započele bitke za vojarne tzv. JNA s ciljem razoružanja i opremanja skoro golorukih postrojbi Zbora narodne garde i Policije.

Glavnina napada na vojarne dogodila se od 14. do 19. rujna 1991. U tih šest dana je zarobljeno ili predano 36 vojarni i skladišta i 26 drugih vojnih objekata. Posebno važno bilo je osvajanje oružjem iznimno dobro opremljene vojarne u Varaždinu, nakon sedam dana borbi.

Potom je 27. rujna uslijedilo svladavanje bjelovarske i koprivničke vojarne, koju su zrakoplovi tzv. JNA bombardirali 5. listopada. To su činili i s ostalim zarobljenim vojarnama. Osječke vojarne su u velikoj mjeri bile dogovorno evakuirane upravo prije eskalacije rata, tijekom lipnja 1991. Svijet je obišao video zapis o T-55 tenku tzv. JNA, koji je 27. lipnja pregazio malog crvenog *Fiću*, neposredno nakon što ga je vozač napustio. Za razliku od vojarni, zloglasni Poligon C – bazu iz koje je uništavan Osijek i njegova okolica, hrvatske snage osvojile su 17. rujna 1991. Bilo je vojarni koje su se mirno predale, poput onih u Čakovcu, Požegi...

Rat za vojarne završen je 7. listopada kada je Hrvatska vojska osvojila vojarnu u Samoboru te skladište oružja Teritorijalne obrane i vojarnu u Velikoj Buni pokraj Velike Gorice. Kolika je u obrani Hrvatske od srpske agresije bila važnost oružja i streljiva iz vojarni i vojnih skladišta pokazuje podatak da je samo ono osvojeno iz vojarna varaždinskog korpusa bilo sedam puta snažnije od oružja kojim je dotad raspolagala Hrvatska.

Tijekom lipnja 1991. svijet je obišao video zapis o T-55 tenku tzv. JNA, koji je 27. lipnja u Osijeku pregazio malog crvenog *Fiću* neposredno nakon što ga je vozač napustio

Elektra Zagreb u ratu za vojarne i vojne objekte na zagrebačkom području¹¹

U oslobađanju zagrebačkih vojarni i objekata tzv. JNA, zaposlenici Elektre Zagreb isključivali su napajanje električnom energijom, a osobito su aktivni bili oni iz Dispečerskog centra te stalne pogonske službe pogona u Zagrebu, Samoboru, Zaprešiću, Zelini, Dugom Selu i Velikoj Gorici.

U Elektri Zagreb je 16. rujna 1991. godine bio utemeljen Krizni stožer, koji je u ratnim uvjetima i uvođenjem izvanrednog stanja u Zagrebu i njegovoj okolini, preuzeo cjelovitu koordinaciju s Gradskim stožerom i stožerima okolnih mjesta, sjedištima pogona Elektre Zagreb. Surađivao je i s policijskim i vojnim tijelima hrvatske države. Posebno je bila važna uloga zagrebačkih *elektraša* prigodom zamračivanja, odnosno gašenja javne rasvjete u vrijeme proglašenih uzbuna.

Zaposjednute dalmatinske hidroelektrane na okupiranom području

U prvih sedam mjeseci 1991. godine, prije silovitih napada agresora na dalmatinske gradove, hidroelektrane u Dalmaciji proizvele su deset posto električne energije više od plana. Prethodno su bili obavljani redovni godišnji remont u hidroelektranama: Zakućac (osim na agregatu 1), Đale i Golubić. Zbog sigurnosnih razloga, remont je odgođen u hidroelektranama: Orlovac, Peruća i Reverzibilnoj hidroelektrani (RHE) Obrovac. U tom su razdoblju pripadnici Teritorijalne obrane općine Obrovac zaposjeli zasunske komore RHE Obrovac u Muškovcima na početku cjevovoda, a Prijenosnom području Split oteli *landrover* opremljen skupocjenom opremom.

Hidroelektrana Manojlovac, smještena na kninskom području, zbog sigurnosnih razloga proizvodila je samo danju, a krajem kolovoza postale su sve teže i rjeđe komunikacije s tom Elektranom. Zaposlenici hrvatske nacionalnosti dolazili su na posao, ali je većina njih napustila svoje kninske stanove te živjela u okolnim selima.

U svim su elektranama uvedena aktivna dežurstva stručnjaka, kako bi se brzo otklonili mogući kvarovi. Sigurnost takvih objekata posebne važnosti bila je u okviru općih planova obrane na pojedinim područjima.

Dispečerska služba bila je pripravna brzo reagirati na ispade iz pogona pojedine elektrane i osigurati tzv. otočni rad.

Zaposlenici hrvatske nacionalnosti u reverzibilnoj hidroelektrani Obrovac nisu izdržali prijetnje i provokacije

S RHE Obrovac su bilo kakve poslovne komunikacije od 20. srpnja 1991. godine, kada je započela rad u ratnim uvjetima, bile znatno otežane, a često i potpuno nemoguće. Bez obavljanja redovnog održavanja, prema šturim informacijama, moglo se zaključiti da je postrojenje ipak uredno proizvodilo, osim jednog agregata zbog kvara od 13. svibnja 1991.

Od 1. kolovoza 1991. godine, 20 zaposlenika hrvatske nacionalnosti prestalo je dolaziti na svoja radna mjesta u tu Elektranu, a zajedno s obiteljima je napustilo njihove domove u Obrovcu i

okolnim mjestima. Nisu otišli svojevolumno, a nitko ih nije niti otjerao. Ali, opasni dani su u radnoj sredini dugogodišnjih kolega uništ看li spone koje su ih povezivale radom u Elektrani, a prijetnje i provokacije zamijenile normalan profesionalni, kolegijalni i prijateljski odnos. Takvo su ozračje izdržali nekoliko mjeseci, vjerujući da će se ono iracionalno i zločesto u ljudima zatomiti i da će se vratiti ustaljeni dotadašnji život. Ali takve nade nisu se ostvarile i morali su s vrećicom u ruci napustiti sve ono što su stvarali godinama.

Skoro svih 20 zaposlenika su od 1. rujna raspoređeni u Elektru Zadar, na poslove koji odgovaraju njihovoj stručnoj osposobljenosti¹².

Neprijatelj (tzv. JNA i srpska paravojska) 17. rujna 1991. godine zaposjeo je objekte brane i strojarnice Hidroelektrane Peruća.¹³

Narušeni profesionalni, kolegijalni i ljudski odnosi u Reverzibilnoj hidroelektrani Obrovac natjerali su 20 zaposlenika hrvatske nacionalnosti da napuste radna mjesta i sve ono što su godinama stvarali

12 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 13 (53), 2. listopada 1991. godine, str. 11 i 12

13 O zaposjedanju, pokušaju rušenja brane i oslobođenju Peruća u posebnom poglavlju

Hrvatska priznata kao samostalna i neovisna europska država

U trenutku kada je bila okupirana skoro trećina hrvatskog teritorija, kada je u neprijateljskom okružju bilo 150 tisuća, protjerano 400 tisuća i skoro 10 tisuća poginulih ljudi, Hrvatski sabor se 7. studenog 1991. godine apelom obratio parlamentima i vladama u svijetu da pomognu zaustaviti rat protiv Hrvatske, primjenom gospodarskih i političkih sankcija protiv agresora – Srbije, Crne Gore i jugoslavenske vojske.

Ubrzo, 15. siječnja 1992. godine, poseban je zvon crkvenih zvona u hrvatskim gradovima i selima popratio vijest da je Republika Hrvatska priznata kao samostalna i neovisna europska država. Do tada ju je priznalo 30 država starog kontinenta, ali i Australija i Kanada te 8. travnja i SAD. Napokon, 22. svibnja 1992. godine, na 46. zasjedanju Glavne skupštine OUN-a, Republika Hrvatska dobila je potpuni međunarodni legitimitet.

Nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, Hrvatska elektroprivreda je postala punopravni član međunarodnih strukovnih udruga kao što su UCPE, CIGRÉ, IAEA, UNIPED, EURELECTRIC i druge.

1.2.1. Hrvatska elektroprivreda na varaždinskom području

Tenkovske cijevi usmjerene prema gradu i Hidroelektrani Varaždin

U Varaždinu je bio smješten jedan od najjačih korpusa – 32. mehanizirani korpus kopnene vojske JNA, koji je upravljao garnizonima i vojnim objektima u Varaždinu, Čakovcu, Bjelovaru, Koprivnici, Križevcima, Virovitici, Daruvaru i dijelom u Zagrebu.

Krizni stožer Varaždina inzistirao je na predaji, ali korpus je planirao proboj iz vojarni uz prijetnje da će, ako mu se ne omogući izlazak, bombardirati grad. Tzv. JNA je dio tenkova postavila na prostoru između Drave i odvodnog kanala Hidroelektrane Varaždin i njihove cijevi usmjerila prema gradu i Hidroelektrani, a iznad grada su svakodnevno letjeli njeni avioni. Premda su hrvatske snage nastojale izbjeći sukob, 15. rujna 1991. godine 32. korpus raketirao je varaždinsko uzletište i započeo minobacački napad na grad. Dva dana kasnije iz vojarne “Kalnički partizani” otvorena je minobacačka vatra po gradu i položajima Hrvatske vojske, a iz vojarne “Jalkovačke žrtve” otvorena je vatra po postrojbama Policijske uprave Varaždin i Zbora narodne garde, koji su provodili pasivnu blokadu tog objekta. Borbe i pregovori trajali su i sljedećih dana. U zoru 18. rujna osvojen je Dom JNA i objekt “Ivančica”, a bez borbe vojarne “15. maj” i “Pekarska”. Vojarna “Jalkovačke žrtve” osvojena je prijevaram 19. rujna kada su naši radioamateri, uhvativši frekvenciju iz vojarne “Kalnički partizani” iz koje je granatiran grad, naveli vatru na vojarnu “Jalkovačke žrtve”.

Nakon sedmodnevne blokade vojarni u Varaždinu, 22. rujna napokon se predala i Komanda 32. korpusa i 32. brigade, posljednje utvrde tzv. JNA u Varaždinu. Oficirima i vojnicima osigurana je građanska odjeća i sa svojim su obiteljima prevezeni u odredišta koja su odabrali.

Golema količina oružja iz varaždinskih vojarni upućena je na bojišta od Vukovara, Osijeka, Vinkovaca do Like, Dalmacije i dalmatinskih otoka.

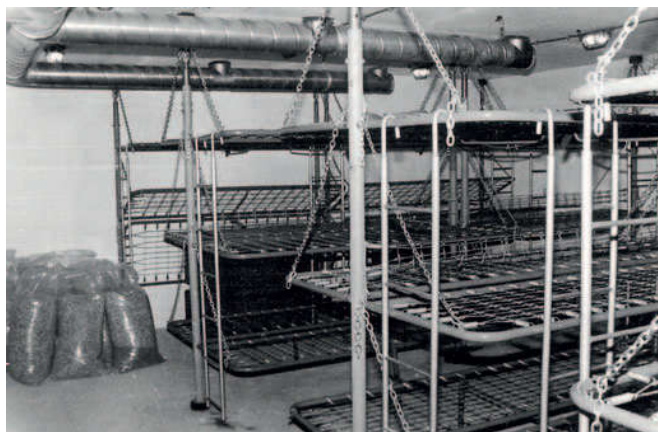
Izravni pogodak na rasklopište TS Nedeljanec, Prijenosnog područja Zagreb

Zaposlenici Proizvodnog područja Dravski sliv, čije akumulacije obuhvaćaju veliko nizinsko područje, osiguravali su objekte koliko su mogli. Hidroelektrane su proizvodile za hrvatski elektroenergetski sustav, a u postrojenjima su se obavljali samo najnužniji radovi.

Elektra Varaždin uspostavila je napajanje mreže u ratnim uvjetima, a u suradnji s Kriznim stožerom vojarnama je uskraćivala opskrbu električnom energijom. Tijekom napada na grad iz vojarni stradali su objekti javne rasvjete o kojoj je skrblila varaždinska Elektra i kućni priključci u blizini vojarni. Zaposlenici Elektre Varaždin dva dana i dvije noći proveli su u skloništu njihove Elektre. Danju se radilo s prekidima, ali kući nisu mogli otići.¹⁴

Rasklopište 110 kV u TS Nedeljanec Prijenosnog područja Zagreb oštećeno je izravnim pogotkom, što je brzo premošteno odgovarajućim privremenim rješenjima.

Prigodom minobacačkog napada na tu trafostanicu bio je teško ozlijeđen uklopničar Zlatko Benković. Uloženim naporima vodstva Prijenosnog područja Zagreb, predvođenog direktorom Zvonimirom Firštom, ubrzo je prevezen u Kliniku Birkle u Überingenu (blizu Kölna), koja je preuzela njegovu daljnju rehabilitaciju.¹⁵

Pravodobno pripremljeno sklonište Elektre Varaždin, u kojemu su njeni zaposlenici proveli dva dana i dvije noći, danju se radilo s prekidima, ali kući nisu mogli otići

14 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 15 (55), studeni 1991. str. 6

15 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 15 (55), studeni 1991. str. 17

Varaždinski prokušani ratnici Mladen Golubar i Vlado Kušćer, kvalificirani elektromonteri, sudjelovali su u osvajanju vojarni u Varaždinu, Zagrebu i Samoboru. Specijalisti su za protuzračnu obranu, a nakon kratkog odmora s poslom na mreži Elektre Varaždin - kako su izjavili - planirali su otići u Vukovar.

Branitelji Proizvodnog područja Sjever¹⁶, Elektre Varaždin¹⁷, Elektre Koprivnica¹⁸ i Elektre Čakovec¹⁹ koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske, pripadaju Regionalnom odboru središnje Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. , a organizirani su u istoimenim ograncima.

16 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 187

17 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 190

18 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 185

19 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 183

>

2. Rat za obranu Domovine i hrvatskog elektroenergetskog sustava

> 2. Rat za obranu Domovine i hrvatskog elektroenergetskog sustava

Zaposlenici Hrvatske elektroprivrede u ratu za obranu Domovine osiguravali su funkcioniranje hrvatskog elektroenergetskog sustava u okolnostima:

- diverzija na dalekovodima svih naponskih razina u područjima Republike Hrvatske s pretežitim srpskim stanovništvom (područje Obrovca, Benkovca, Knina, Siska, Pakraca - Bučje, Like...)
- bombardiranja trafostanica 400/110 kV Ernestinovo, 400/220/110 kV Tumbri, 400/220/110 kV Konjsko (kazetnim bombama, zabranjenim međunarodnim konvencijama), 220/110 kV Bilice, 110/35 kV Komolac...
- otetih hidroelektrana Dubrovnik, Peruća, Manojlovac (Miljacka), Obrovac (Velebit), Golubić...
- oštećenih postrojenja osječke Toplane, plinsko-turbinskog bloka i TE-TO Osijek, Termoelektrane Sisak...
- razorenih brojnih poslovnih zgrada organizacijskih jedinica...
- razorenih vodova i uništene opreme...
- progonstva s okupiranih područja...

2.1. Peruća kao simbol moguće katastrofe

Prijetnja vodenom bombom i uništenjem nizvodnog područja sve do Jadranskog mora

Neprijatelj (tzv. JNA i srpska paravojska) zaposleo je objekte brane i strojarnice Hidroelektrane Peruća na rijeci Cetini u blizini Sinja 17. rujna 1991. te u injekcijsku galeriju i prelivnu građevinu na pet mjesta postavio između 20 i 30 tona eksploziva (TNT). Namjera je bila temeljito uništenje potapanjem: ljudi, nastambi i tla nizvodnog područja – *vodena apokalipsa*.

Vodena bomba trebala je uništiti cijelo nizvodno naseljeno područje s 40 tisuća stanovnika, sve do Jadranskog mora.

Tada je *Peruća* prestala biti tek jedna hidroelektrana, brana, jezero....Prerasla je u simbol moguće katastrofe, postala je strateški cilj – *adut* ucjene neprijatelja pri pregovorima, objekt *prljave igre*. Godinu i pol dana nadali smo se da se takav paklenski plan ipak neće ostvariti, strepili smo zbog spoznaje o posljedicama aktiviranja eksploziva. Zbog takve prijetnje, u srpnju 1992. potpunu kontrolu i odgovornost nad branom i Hidroelektrane Peruća preuzeo je UNPROFOR.

Spriječeno urušavanje brane, u zadnji trenutak

Pripadnik UNPROFOR-a, vojnik u Britanskim kraljevskim marincima Mark Nicholas Gray bio je svjestan opasnosti te je o mogućoj katastrofi obavijestio dr. Satisha Nambiaru – zapovjednika mirovnih snaga Ujedinjenih naroda na prostoru bivše Jugoslavije, a njegovo izvješće upućeno je i Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda.

M.N. Gray je, uz upute Josipa Macana – direktora Hidroelektrane Peruća koji cjelokupno njeno postrojenje poznaje *u dušu* – spuštao zapornicu na brani i *oslobađao* vodu iz akumulacije (koju su Srbi ponovno dizali, ali nakon njegove oštre pritužbe zapovjedništvu UNPROFOR-a, odustali su i zapornica je ostala spuštena).

Međutim, 27. siječnja 1993. u popodnevnim satima četnici su ponovno zaposjeli *Peruću*, a 28. siječnja Kenijski bataljun bez obećanog pojačanja Kanadskoga, napustio je svoj položaj. U tom odlučujućem trenutku Hrvatska vojska je u izravnom oružanom sukobu uspjela svladati neprijatelja koji je, pri povlačenju, aktivirao ranije postavljeni eksploziv! Snaga eksplozije najviše je oštetila prelivnu građevinu i injekcijsku galeriju, na kruni brane pojavili su se veliki krateri promjera 25 do 30 metara, dubine otprilike 10 metara. Kroz pukotine nastale u brani i kroz drenažni bunar prodirala je voda koja je erodirala branu i poplavila rasklopno postrojenje i strojarnicu. Prijetilo je samourušenje brane.

Brzom intervencijom Hrvatske vojske i zaposlenika Hrvatske elektroprivrede spriječen je profesionalno osmišljen, suludi plan potpunog urušavanja brane.

Na sreću, bila je to nasuta inherentno stabilna brana koju je projektirao profesor Ervin Nonweiler i dobro je podnijela velika oštećenja, jer da je bila betonska ili brana nekog drugog oblika – tako zna bi li izdržala.

Na kruni brane pojavili su se veliki krateri promjera 25 do 30 metara, dubine otprilike 10 metara

Vijest o oslobađanju *Peruće* otklonila 17 mjeseci strepnje

Vratili smo Peruću!, radosna vijest prenosila se *od usta do usta*. Tog 28. siječnja 1993. godine, točno u 10:48 sati, spriječen je pokušaj rušenja brane Peruća.

Pomoglo je to što je spuštanjem zapornice na brani i *oslobađanjem* vode iz akumulacije brana dijelom bila rasterećena, a razornost *vodene bombe* ublažena. U trenutku eksplozije, pet metara niža razina od maksimalne, s kojom je rušitelj računao - spasilo je branu i spriječilo veliku katastrofu. Stoga je ime Marka Nicholasa Graya neraskidivo vezano uz branu Peruća.

Da je brana srušena, 570 milijuna kubika vode poplavilo bi cijelo Sinjsko polje, srušilo branu i uništilo Hidroelektranu Đale, preplavilo i, možda, srušilo branu Prančevići, uništilo Hidroelektranu Kraljevac i strojarnicu Hidroelektrane Zakućac, a Omiš bi bio poplavljen vodom visine tri metra!

I najtragičnije, bez obzira na brzu evakuaciju 30 do 40 tisuća ljudi koji žive nizvodno, procjenjivalo se da bi bilo tisuću do dvije tisuće ljudskih žrtava?!

Ante Buljan, Mirko Hrgović i Petar Hrgović dali život za *Peruću*, za zavičaj

Početkom rata 1991. godine poginuli su čuvari Hidroelektrane Peruća Mirko Hrgović zvani Bačo i Petar Hrgović zvani Peko. Poginuo je i Hrvatski vojnik Ante Buljan, dok je kao čuvar 27. siječnja 1993. godine izviđao što se događa na perućkoj brani, koju je tada nadgledao Kenijski bataljun.

Žurna sanacija brane

Ubrzo je utemeljen Operativni stožer Hrvatske elektroprivrede za sanaciju brane sa zadaćom uspostavljanja takvog stanja koje za objekt i okolinu neće biti opasno.

Sredinom svibnja 1993. imenovan je Radni tim koji je trebao pripremiti i provesti sanaciju brane i rekonstrukciju opreme Hidroelektrane Peruća. Između predloženih varijantâ, stručnjaci su se opredijelili za glineno-betonsku dijafragmu, odredili tehnologiju izvedbe te obavili konzultacije s vodećim svjetskim tvrtkama i stručnjacima. Već početkom kolovoza 1993. započela je prva faza sanacije kontrolne galerije brane i tunela u njenom podnožju. Istodobno su obavljani i sanacijski radovi postrojenja Elektrane, čiji se prvi agregat (30 MW snage) zavrteo već 1. srpnja 1993., a drugi (30 MW snage) je bio osposobljen za proizvodnju električne energije u rujnu te godine. Znači, već ujesen 1994. Hidroelektrana Peruća bila je potpuno raspoloživa hrvatskom elektroenergetskom sustavu.

Kroz pukotine nastale u brani i kroz drenažni bunar prodirala je voda koja je erodirala branu i poplavila rasklopno postrojenje (i strojarnicu) Hidroelektrane Peruća

Obnovit ćemo i Peruću i Hrvatsku!

Neposredno prije puštanja u pogon *Otočne veze* za povezivanje Dalmacije odsječene od ostatka elektroenergetskog sustava 26. srpnja 1994. godine, tadašnji predsjednik Republike Hrvatske dr.sc. Franjo Tuđman sa suradnicima i čelnim ljudima Hrvatske elektroprivrede posjetio je gradilište brane Peruća. Prošao je, na osobni zahtjev, kroz obnovljeni dio kontrolne galerije i strojarnicu, a u Knjigu pogonskih događanja zapisao je poruku: *Svaki hrvatski čovjek trebao bi vidjeti što su učinili neprijatelji Hrvatske i ovdje na Perući. Ali, obnovit ćemo i Peruću i čitavu Hrvatsku.*

Obnova perućke brane jedinstveni graditeljski pothvat u svjetskim razmjerima

Ugradnjom glineno-betonske nepropusne dijafragme 256 metara duljine, krajem svibnja 1996. u cijelosti je dovršena obnova brane. Od tada je akumulacijsko jezero moglo pohraniti osam posto više vode – 571 milijun prostornih metara, umjesto prijašnjih 541 milijun.

Obnova brane Peruća smatra se jedinstvenim graditeljskim pothvatom u svjetskim razmjerima, baš kao što je i pokušaj njena rušenja bio jedinstven i dotad neviđen vandalski čin.

Bio je to početak novog života brane, o kojoj ovisi rad elektrana važnog i vrijednog Cetinskog sliva!

Iz pera svjedoka

Tihomir Župić,
prvi strojar Hidroelektrane Peruća, izviđač²⁰

-

Toga dana kada je Peruća zaposjednuta bio sam dežuran i zadnji sam napustio Elektranu. Zajedno s ostalima iz skupine radnika, morao sam do kraja obaviti svoj posao, odnosno onesposobiti postrojenje za rad, za što je bilo potrebno posebno znanje, snaga i prisebnost...Prometnice su bile okupirane, neprijatelj je bio posvuda, a čamca koji nas je trebao čekati na Cetini nije bilo. Ipak smo se uspjeli probiti preko Bitelića, ali to je zapravo bio tek početak borbe za život, za rodnu grud, dom i našu Elektranu. Odmah sam se prekvalificirao u izviđača i pridružio se vodu koji je pri 126. brigadi Hrvatske vojske imao samo jednu radnu zadaću: promatranje brane.

Godinu i pol dana pentrao sam se zajedno s Marinom, Mladenom, Pjerom i Ivanom po Orlovim stinama, Jukića gradini, Gubavici i Kitici...poslije sam bio demobiliziran. Ponovno sam se vratio u brigadne izviđače, odnosno u izviđački diverzantski vod koji je otkrivao neprijateljeve položaje, ucrtavao ih u kartu, navodio vatru...U brojnim interventnim akcijama bilo je jako teških trenutaka, osobito pri probodu koji je spriječio neprijateljski plan osvajanja Velikog vrha, kada su poginula dvojica suboraca.

Priznajem da je strah uvijek prisutan, ali želja za doći do cilja nikada nije bila u pitanju. Svaka zadaća obavljena je savjesno, pod svaku cijenu i na vrijeme proslijeđena u Zapovjedništvo.

Marin Jadrijević,
dežurni poslovođa Hidroelektrane Peruća, zapovjednik izviđačkog voda²¹

Ubrzo nakon zaposjedanja brane i Hidroelektrane Peruća, postao sam zapovjednik izviđačkog voda Hrvatske vojske, koji je bio proglašen najboljim izviđačkim vodom u Dalmaciji. Bilo je opasnih akcija po vrletima, osobito kada smo se našli vrtaču do vrtače s četnicima. Vod kojem sam bio na čelu dobio je važna priznanja, poput Pohvale Janka Bobetka za ukupan doprinos u Domovinskom ratu, priznanja "Prvi hrvatski samokres" od pukovnika Dušana Vire, Spomenice Domovinskog rata za operaciju "Zima" (napad na Vješić goru)... Očekivali smo priznanja odvažnoj posadi Hidroelektrane Peruća i od čelnih ljudi Hrvatske elektroprivrede, jer ono što smo mi učinili svakako zaslužuje malo više od tretmana na marginama događaja u našoj Hrvatskoj elektroprivredi.

Branitelji Hidroelektrane Peruća koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske, pripadaju Regionalnom odboru južne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Podružnici Hidroelektrane na Cetini, Ogranak Peruća.²²

21 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, dvobroj 63/63 (102/103), siječanj-veljača 1996., str. 12

22 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 223

2.2. Hrvatska elektroprivreda na južnodalmatinskoj bojišnici

2.2.1. Razoreno cjelokupno postrojenje glavne pojne točke Dubrovnika u Komolcu

Poginuli elektroprivrednici Elektrojuga Stijepo Čikato i Andrija Crnčević

Osvajanje južnodalmatinske obale davna je velikosrpska težnja, jer geostrateški taj hrvatski prostor bez šireg je zaleđa.

Već sredinom ožujka 1991. godine, na južnodalmatinskoj bojišnici koje je obuhvaćalo područja općine Ploče, Metković i Dubrovnik, jedinice tzv. JNA su u okviru nenajavljene vojne vježbe upale u Konavle, a desantni čamci ušli u luku Molunat. U srpnju i kolovozu vojni zrakoplovi i helikopteri nadlijetali su Dubrovnik, a južno od grada učestalo se pucalo.

Ratna razaranja na dubrovačkom području započela su neprijateljskom minobacačkom vatrom po Đurinićima i Vitaljini 22. rujna 1991, a česta je bila i pucnjava pješačkim oružjem po Brgatu.

Već 26. rujna oštećena su elektroenergetska postrojenja u Konavlima, što su zaposlenici Elektrojuga odmah djelomično sanirali, pod neprijateljskom vatrom.

Pri općem napadu na Dubrovnik, koji je započeo u jutarnjim satima 1. listopada 1991. godine, u bombardiranju napalm bombama razoreno je cjelokupno postrojenje 110 kV u TS 110/35 kV Komolac – glavne pojne točke za napajanje električnom energijom Dubrovnika i šireg područja općine, od Konavala do Slanog. Bila su

Pri općem napadu na Dubrovnik 1. listopada 1991. godine, u bombardiranju napalm bombama razoreno je cjelokupno postrojenje 110 kV u TS 110/35 kV Komolac – glavne pojne točke za napajanje električnom energijom Dubrovnika i šireg područja općine, od Konavala do Slanog

zapaljena dva transformatora od po 40 MW, rasklopna oprema u svim poljima 110 kV, mjerno polje 110 kV...Grad je ostao bez napajanja električnom energijom, a posljedično i vodom.

U želji da u tim trenucima omoguće napajanje crpne stanice Vodovoda u Komolcu, 6. listopada 1991. prigodom osposobljavanja elektrovodova na vodozahvatu u Rijeci Dubrovačkoj poginuli su mladi elektroprivrednici Elektorojuga Stijepo Čikato – inženjer (42 godine) i Andrija Crnčević – tehnički rukovoditelj (31 godina), ostavivši bez oca svaki po dvoje malodobne djece.

Sve na *leđima* hrabrih montera

Teško elektroenergetsko i civilizacijsko razdoblje za Dubrovnik ublažili su agregati, čija je snaga u mreži bila 5 530 kVA. Ali morala se rekonfigurirati preostala ispravna elektroenergetska mreža kako bi se osigurala opskrba električnom energijom za Bolnicu, vodoopskrbu, poštu, hotele s izbjeglicama i ostale vitalne gradske službe. Uz pomoć dvije TS 35/10 kV i čak 49 TS 10/0,4 kV te nekoliko desetaka kilometara mreže srednjeg i niskog napona opskrba je osigurana za spomenute najvitalnije potrošače, prema izrađenom popisu. Taj složen i delikatan posao odradili su monteri, koji su podnijeli najveći teret u opasnim uvjetima rada, na vlastitu odgovornost.

Budući da za TS Komolac nisu postojali rezervni transformatori 110/35 kV, a zbog izoliranosti Dubrovnika nije postojala mogućnost dobave zamjenskih iz drugih područja, opskrbu električnom energijom bilo je moguće osigurati privremenim preinakama, samo do polovice maksimalne potrošnje.

Dubrovnik je brodom napustilo 1 200 njegovih stanovnika. Oni koji su ostali u gradu u okruženju nisu mogli komunicirati s vanjskim svijetom. Jedina veza bila je radio-veza Elektrojuga, kojom su njegovi zaposlenici prenijeli na tisuće poruka Dubrovčana upućenih članovima

Članovi neslužbene
delegacije Hrvatske
elektroprivrede iz Konvoja
Libertas doznali su iz *prve*
ruke o mukama zaposlenika
Elektrojuga i...

... Hidroelektrane Dubrovnik

obitelji, prijateljima ili znancima izvan grada. Tih su dana *Elektrojugaši* svakodnevno komunicirali s kolegama u Zadru i Šibeniku, koji su proživljavali jednake strahote. Tako su se osjećali manje izoliranima, osobito od zagrebačke središnjice Hrvatske elektroprivrede.

U Dubrovnik se 31. listopada 1991. s pomoći njegovim stanovnicima probio Konvoj Libertas, koji su nazvali Konvoj Ljubavi. Toga je dana kolege Elektrojuga i Hidroelektrane Dubrovnik posjetila neslužbena delegacija Hrvatske elektroprivrede. Pristigla je i humanitarna pomoć prikupljena u Pogonskom uredu Blato na Korčuli i Elektrodalmaciji Split.²³

Deset sati neprestanog uništavanja Dubrovnika na blagdan sv. Nikole

Napadi na grad nisu prestajali, a od 9. do 13. studenog 1991. Dubrovniku je razorena *duša* – stara gradska jezgra, dragulj svjetske kulturne baštine pod zaštitom UNESCO-a. Neprestane uzbune trajale su po nekoliko dana, a Dubrovnik je sveden na područje od samo desetak četvornih kilometara.

Granate su pogodile i važnu gradsku TS 35/10 kV, ali i dvorište obnovljene zgrade sjedišta Elektrojuga kada su popucala stakla, a uništen je i dio *voznog parka*.

Najteže je bilo na blagdan sv. Nikole, 6. prosinca 1991., kada je neprijatelj punih deset sati bez prestanka uništavao Dubrovnik. Grad je bio u plamenu, njegova stara jezgra gorjela je poput velike baklje. Idućeg dana bio je potpisan Dogovor između tzv. JNA i triju hrvatskih ministara, a u točki 6. je stajalo da trebaju biti popravljani vodovi 110 kV i 35 kV iz pravca Stona. Već nakon dva dana, 9. prosinca, u Dubrovnik je stigla ekipa splitskog Elektroprijenosa s 12 ljudi i tri vozila, ali vratili su se neobavljena posla, jer im nije bio omogućen pristup postrojenju u Komolcu. Drugi pokušaj bio je uspješniji i to 17. prosinca, kada je stigla ekipa Elektrodalmacije i splitskog Elektroprijenosa te se od 18. do 22. prosinca intenzivno radilo na provizoriju i otklanjanju kvarova.

Napon iz pravca Trebinja osiguran je 23. prosinca, a hrabri monterii Elektrojuga radili su bez prestanka, bez obzira na stalnu pucnjavu. Naime, teško oštećenih približno deset TS 10/0,4 kV nije moglo primiti napon, a jednom od 528 neeksploziviranih granata bačenih na grad bio je oštećen i izvan funkcije kabel 35 kV. Dan kasnije, na Badnjak, pod naponom su ispitani kabeli 10 kV, bez opterećenja, samo radi provjere njihove ispravnosti, jer Dubrovnik se do tada sustavno uništavao punih 70 dana. Na sreću, Božić je Dubrovčanima u domove donio svjetlost, nakon 85 dana mraka!

Iz pera svjedoka

Jadranko Radovanović,
rukovoditelj Odjela održavanja Prijenosnog područja Split²⁴

Ukravamo se u trajekt tog 17. prosinca. Naš je cilj: popravak voda 110 kV Ston – Komolac; popravak voda 110 kV Trebinje – Komolac; izrada provizorija 35 kV u TS Komolac i popravak kabela 35 kV Lapad i 35 kV Šipčine (distribucija). Ponovno smo se smjestili u hotelu Argentina, koji je u jednako lošem stanju.

Sutradan smo autobusom došli u Gruž, ukrcali sve na trajekt Danče i stigli u Mokošicu. Napravili smo provizorij za iskrcaj na cestu i, uz pratnju neprijateljskog osiguranja, stigli u TS Komolac. Ispred zadivljene ekipe EU-a radili smo do tri ure, kad je bilo vrime povratka.

Dan posli, 18. prosinca, otiša sam u “komandu mesta” na pregovore radi struje i vode. Tamo je bio kapetan Vukmanović, a kapetan fregate S. Jeremić bio je u Beogradu po upute. Dva dana posli, 20. prosinca, I. Pletković, I. Ivanović i ja te jedan poručnik i tri vojnika JNA, uz pratnju pripadnika EU-a krenuli smo u obilazak dalekovoda 110 kV Ston - Komolac. Kad smo stigli iznad Slanog, tu je bila..., majko naša..., kakva vojska? Duga kosa, brade, kokarde, krvave oči, noževi, redenici... Na stupovima goli izolatori, a zrak pun smrada i alkoholnih para... Gledam u te spodobe četničke, nisam tako što viđao ni u filmovima, osjećam ledeni strah. Muk. Očito jednako osjećaju i drugi. Priđe nam potpukovnik i mucajući kaže da moramo natrag i to istim putem - vidim da je vrag odnija šalu. Ubrzano smo, oko 15 sati, stigli u TS Komolac i naišli na zabrinuta lica naših, uz pitanje kako je bilo. Ukrcali smo se u trajekt i odjedanput nastade pucnjava iz Mokošice prema Sustjepanu. Crnogorci uletješe u trajekt i započne vrijeđanje naše ekipe. Naravno, dečki su se prepali. Napuštajući Mokošicu, u ekipi sam osjetio taj strah i nezadovoljstvo. Nakon kratkog večernjeg sastanka rekao sam im: u 7 sati autobus ide za Gruž i tko nije u autobusu vraća se trajektom za Split, gdje će ga čekati radna knjižica.

Sutra su svi otišli u TS Komolac, završili posao i napustili Dubrovnik živi i zdravi. Grad je imao električnu energiju na Badnjak (35 kV napon iz Trebinja preko dalekovoda 110 kV Trebinje – Komolac). U Slobodnoj Dalmaciji objavljen je napis pod naslovom “Električari kao glineni golubovi”.

Stanovnici Dubrovnika bez električne energije 135, a Koločepa i Lopuda 324 dana!

Monteri Elektrojuga su dan nakon, 26. prosinca, radili na osposobljavanju TS i mreže 0,4 kV, koja je većim dijelom bila na tlu. Potom je 28. prosinca popravljen i kabel 35 kV pa su se potrošači postupno priključivali u mrežu, njih 25 tisuća koliko ih nije napustilo Dubrovnik.

Prvi siječnja 1992. za montere i dio tehničkog osoblja Elektrojuga bio je prvi neradni dan od 1. listopada 1991. Naravno, dežurali su dispečeri i raspoloživa je bila dežurna služba.

Od Božića 1991. do lipnja 1992. Dubrovnik se napajao iz Mokrog Polja (Trebinje), a kada je i to područje zahvatio rat, trebalo je osigurati napajanje iz Stona. Radi razminiranja trase duge 64 kilometara, Dubrovnik je tada bio 38 dana bez električne energije, koja je ponovno za grad osigurana tek 11. kolovoza 1992. Ukupno je bio 135 dana bez električne energije, najdulje od svih hrvatskih gradova! (do tada je Zadar bio 120 dana).

Naime, postupno je popravljen dalekovod 35 kV Ston-Slano-Orašac-Komolac. TS 35/10 kV Slano pod napon je stavljena krajem srpnja, a TS Orašac jednake naponske razine 20. kolovoza. Dan kasnije su stanovnici Koločepa i Lopuda bili opskrbljeni električnom energijom – nakon 324 dana!

Hrvatska vojska je velikom akcijom na cijelom južnom bojištu u svibnju i lipnju 1992. oslobodila 27 naselja – od Ošlja do Plata i prostor u hercegovačkom zaleđu. U listopadu, nakon pregovora, tzv. JNA se povukla iz Konavala pa je pod hrvatsku vlast vraćeno 30 naselja između Cavtata i Vitaljine. Budući da je četničko topništvo i nakon toga uništavalo Cavtat, Hrvatska vojska uspješno je očistila Konavoska brda.

Iz pera svjedoka

**Željko Franušić (pokojni),
direktor Elektrojuga²⁵**

Nastradalo je puno naših ljudi, previše...ukupno trojica poginulih zaposlenika, petorica ranjenih i jedan nestali. Premda pogođeni odlaskom kolega, naši ljudi nisu klonuli duhom i već 10. listopada 1991. na istočnom dijelu dubrovačkog područja položili su 50,3 kilometra kabela 10 kV kako bi Župi Dubrovačkoj i Cavtatu osigurali napajanje vodom. A puca se s mora, s kopna, iz zraka. Kada agregati u gradu rade preko naše mreže, a ona sredjonojaponska služi za crpljenje vode, teško su zamisliva takva uklopna stanja, bajpasi i ostali provizoriji...Sve to osmišljavaju naši odvažni ljudi doslovce pod granatama! Dubrovnik je prometno izoliran, a sa svijetom povezan samo brodovima na koje se puca, koje se zaustavlja i šalje u Zeleniku ili im se ne dopušta uplovljavanje. To je blokada u pravom smislu riječi. Koliko li sam puta zavapio: Dubrovnik dalek i sam. Ali ipak nije bio. U pomoć da uspostavimo kakvo-takvo naponsko stanje pritekli su nam kolege iz Elektrodalmacije, Elektroprijenosa Split, Elektre Zagreb, Elektroprimorja Rijeke i Elektre Čakovec. Majstori provizorija i otklanjanja kvarova Frano, Miro, Jadranko i njihove splitske ekipe zadivili su i europske promatrače. Svima hvala! Hvala hrabrim i marljivim ljudima Elektrojuga. A s posebnim poštovanjem: Stijepo i Andrija, slava vam i hvala!

**Marko Rajković,
elektromonter grupovođa Elektrojuga²⁶**

Sve se može podnijeti i ništa mi nije bilo teško. Trebao sam biti sa Stijepom i Andrijom onog dana kada su poginuli, ali nisam stigao, igrom slučaja. Puno puta nakon toga sam odlazio u Komolac, imao sam za to nerava, jer nisam plašljiv.

Kada bih primijetio strah na nekom od kolega, ja sam preuzeo posao, a ni u sklonište nisam hodio. Mogli su me ubiti i u krevetu, jer mi je prozor

25 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, Posebni broj, 19. svibnja 1992., str. 4

26 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 25 (65), listopad 1992., str. 20 i 21

pravo prema Žarkovici, a ja na najgornjem katu. Na terenu nismo sigurni da je baš sve razminirano, radimo cijeli dan, dogod ima svjetla. Puno puta sam bio blizu metka...Sjećam se 31. ožujka kada smo se direktor Željko Franušić i ja vraćali s posla, a precizan snajperist gađao je i pogodio prednju haubu automobila. Da sam bio sekundu brži, prorošetao bi nas. Pripali? Zašto? Da nismo hrabri, nikako ne bi mogli raditi.

Slavko Bračić,
dežurni uklopničar u TS Komolac²⁷

-

U TS Komolac vratio sam se nakon skoro godinu dana prisilnog čekanja, odnosno kada je ponovno uspostavljena smjena 10. rujna 1992. Postrojenje je uništeno, a funkcionira preko pojedinih provizornih rješenja. Zapravo je neka vrsta prolazne stanice, bez veza, telefona...

Nikola Kostović – poslovođa,
i Ivica Pučić – monter Pogona Split Elektrodalmacije Split

-

Nakon napada s mora na Ploče, uputili smo se kao ispomoć za popravak dalekovoda 35 kV, koji je bio oštećen u bombardiranju skladišta oružja. Naši su rekli da je sve sigurno i da se može raditi. Tako je i bilo kada smo došli otkloniti kvar u jednoj kotlini, preko koje prolaze žice, jer su stupovi na brežuljcima. Dvojica su bila na stupu, nekoliko ispod njega, a nekoliko u provaliji. Nismo čuli avion koji se približavao s mora i vidjeli ga tek kada je ušao u kotlinu i krenuo prema nama. Možda je samo izviđač (opisuje N. Kostović).

Ali, bio je to borbeni avion, jer se obrušavao. Kolega Franičević i ja smo bili na stupu i gledali avion kako pikira na nas. Desetak minuta prije smo podigli jednu žicu i bila je na polovici provjesa. Pilot to nije očekivao ili nije vidio – učinio je manevar krilima i prošao ispod žice, od mene udaljen tridesetak metara. Gledaš ga privezan za stup i ne misliš ni na što. Skrili smo se iza rešetki ne bi li nas one koliko-toliko zaštitile. Kolega je viknuo: Ajme meni, gotovi smo, a ja: Bože pomози! I to je bilo sve. Išao

je izravno na stup, hoće li te gađat' ili neće...? Znoj me oblija nakon ure i pol kada sam promislija što se sve moglo dogodit'. Naš posao održavanje postrojenja je vrsta rata. Velika je razlika uzet' pušku ili biti nezaštićen na stupu. Gdje god da radimo, to je lutrija, (kaže I. Pučić).

Tko će se skrivati u tom trenutku? Stali smo i gledali. Krenuo je u pravcu Neretve. Nakon toga smo svi počeli vikati, ne znajući hoće li se avion vratiti. Krenuli smo u Ploče. Sutradan smo trebali obaviti jednaku zadaću i pojedini su naši ljudi negodovali. Ipak se išlo. Puca se po cili dan, sva kotlina odzvanja. Nemamo ni odgovarajućeg alata jer održavamo vodove koje ranije nismo, a prijenosovci su prezauzeti. Prisiljeni smo snalazit' se na razne načine (zaključuje N. Kostović).

Branitelji Elektrojugra koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske, pripadaju Regionalnom odboru južne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Podružnici Elektrojug, ograncima: Dubrovnik, Pelješac i Otoci.²⁸

Branitelji Prijenosnog područja Split koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske, pripadaju Regionalnom odboru južne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Podružnicu Prijenosno područje Split koja obuhvaća ogranke: Split, Šibenik-Zadar i Ston-Dubrovnik.²⁹

Branitelji Elektrodalmacije Split koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske, pripadaju Regionalnom odboru južne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u dvije podružnice – Podružnica 1 Elektrodalmacija Split³⁰, koja obuhvaća ogranke: Imotski, Omiš, Otoci, Sinj, Trogir i Split, i u Podružnicu 2 Elektrodalmacija³¹, koja obuhvaća ogranke: Metković, Vrgorac, Ploče i Makarska.

28 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 221, 222

29 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 217, 218

30 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 219, 220

31 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 222

2.2.2. Hidroelektrana Dubrovnik u okupiranom Platu

Glavni agregati stali prvog dana općeg napada 1. listopada 1991.

Glavni agregati Hidroelektrane Dubrovnik, 2 x 120 MVA, s prosječnom godišnjom proizvodnjom od 1 400 GWh zaustavljeni su radi oštećenja dijela postrojenja 220 kV (kabelske glave i polovi prekidača 220 kV) nakon žestokog napada na Dubrovnik 1. listopada 1991. Premda je bila moguća samo proizvodnja u kućnim agregatima snage 2 x 1 MVA, tehničko osoblje redovno je dolazilo u Plat, jer je Odlukom Kriznog stožera Župe Dubrovačke podzemni prostor Elektrane korišten kao sklonište za približno 600 ljudi iz okolnih naselja. Osim toga, od 11. listopada 1991., u Elektrani je za stanovnike Cavtata i Župe Dubrovačke započelo crpljenje vode, koja se cisternama odvozila i u Dubrovnik.

Snage tzv. JNA su 17. listopada zauzele Hidroelektranu Dubrovnik i zarobile te potom zatočile četvoricu zaposlenika smjene.

Stručna ekipa, koja više nije mogla raditi u Elektrani, pomagala je kolegama Elektrojuga u servisiranju i popravcima dizelskih agregata u gradu, o kojima je ovisio rad vitalnih gradskih službi.

Zaposlenici Hidroelektrane Dubrovnik svakodnevno odlazili raditi u svoju Elektranu, uz nadzor neprijatelja

U prosincu 1991. se započelo pregovarati s predstavnicima Hidroelektrane na Trebišnjici o popravku postrojenja Hidroelektrane Dubrovnik, kako bi se spriječio gubitak energije iz akumulacijskih jezera smještenih na području Trebinja. Bili su, naravno, zainteresirani za svoju polovicu električne energije proizvedene u Hidroelektrani Dubrovnik. Rezultat takvih pregovora bilo je osposobljavanje dalekovoda 110 kV Trebinje-Komolac i TS Komolac. Pregovori su potrajali sve do kraja veljače 1992., odnosno 27. veljače su započeli sanacijski radovi u Elektrani. Popravak je završen 10. travnja i postrojenje je pušteno u pogon. Prema dogovoru na višoj instanci, sanirati to proizvodno postrojenje trebali su zaposlenici Hidroelektrane Dubrovnik, jer oni su to jedino znali i mogli. Stoga je njih pedesetak svakog dana brodskom vezom Dubrovnik-Cavtat odlazilo na okupirani neprijateljski teritorij u Platu i radilo u (svojoj) Elektrani pod oružanom pratnjom neprijatelja te nadziralo rad postrojenja, a potom se jednakim načinom vraćalo u grad.

Poginuo zaposlenik Hidroelektrane Dubrovnik Nikola Bulum

Kada su se 6. svibnja 1992. godine vraćali iz tadašnjeg okupiranog Cavtata, putovali su Atlasovom "Aurorom", pod zastavom Crvenog križa. Ukupno je na brodu bilo 96 putnika i članova posade. Toga dana u 16:43 sati, kada je Jadrolinijin trajekt "Ilirija" na kraju putovanja iz Rijeke upravo uplovljavao, uz grušku obalu dogodila se najveća pomorska tragedija u novijoj povijesti Dubrovnika i Hrvatske. Oba broda brzo su plovila, jer je u to vrijeme Dubrovnik, kao i njegova luka, bio pod opsadom iz obližnjih mjesta i ratnih brodova. Stalna je bila opasnost da, po tko zna koji put, tzv. JNA napadne brodove u Gružu. Pod okolnostima koje nikad nisu u potpunosti objašnjene, kada su se brodovi nalazili stotinjak metara od obale, mnogo veći trajekt "Ilirija" će-

ličnim je pramcem udario u drvenu krmu "Aurore". Sudar je bio toliko silovit da je "Aurora" potonula u samo dvije minute, a vrtlog koji je nastao u smrt je povukao deset putnika, među kojima i troje maloljetne djece. Smrtno je stradao i zaposlenik Hidroelektrane Dubrovnik Niko Bulum, a nekoliko zaposlenika bilo je ozlijeđeno. Naime, s nesretnim N. Bulumom tada je na brodu bilo još 19 zaposlenika Hidroelektrane Dubrovnik, i to: Đuro Bijelić, Ivo Begović, Jovo Borojević, Stjepan Dvorski, Niko i Spaso Jeljenić, Andro i Stijepo Matić, Nikola Mazalin, Niko Miladin, Ivo Miletić, Ivo Ljubimir, Teo Sekondo, Vido Stanković, Nikola Račić, Rado Radić, Pero Tolja, Milan Vodopić i Pasko Vuković.

Sudar u Gružu i dalje je potpuno obavijen velom tajne, jer se nikad nije utvrdilo kako se mogao dogoditi takav sudar, premda je bilo stotine ljudi – očevidaca. Takav sudar usred luke jedinstven je čak i u kronikama svjetskoga pomorstva.

Velom tajne obavijene su i okolnosti pod kojima su zaposlenici Hidroelektrane Dubrovnik morali svakodnevno odlaziti na rad u zaposjednutu Elektranu u Platu, k neprijatelju koji je razarao njihove domove, i svakodnevno "nositi glavu u torbi". I danas se pitaju je li bilo potrebno njihovo izlaganje takvoj torturi i velikom riziku.

Svi oni koji su u tom vremenu *opasnog življenja* skrbili o svom postrojenju, odlikovani su Spomenicom Domovinskog rata.

Zahvalni žitelji Župe Dubrovačke nisu zaboravili ratnu posadu Hidroelektrane u Platu

U prigodi Dana Općine Župa Dubrovačka, 20. godišnjice oslobođenja Župe Dubrovačke i 15. godišnjice Općine Župa Dubrovačka, 26. svibnja 2012. godine je zaposlenicima Pogona Hidroelektrana Dubrovnik HEP Proizvodnje dodijeljena Nagrada Općine Župa Dubrovačka. Kako stoji u obrazloženju: *za hrabar i nesebičan angažman na okupiranom području u cilju opskrbe električnom energijom Dubrovnika i okolice tijekom Domovinskog rata.*

Zahvalni žitelji Župe Dubrovačke nisu zaboravili ratnu posadu Hidroelektrane u Platu koja je, bez vojničke odore, hrabro i požrtvovno, na poseban način dala svoj doprinos obrani Domovine. Nagradu je u ime nagrađenih zaposlenika primio Vinko Bašić – dugogodišnji direktor Hidroelektrane Dubrovnik.

Među deset nesretnih putnika s "Aurore", koje je nakon sudara s "Ilirijom" u smrt povukao vrtlog, bio je i zaposlenik Hidroelektrane Dubrovnik Niko Bulum

Dugogodišnji direktor Vinko Bašić primio je nagradu Župe Dubrovačke u ime ratne posade Hidroelektrane Dubrovnik

Iz pera svjedoka

Vinko Bašić,
direktor Hidroelektrane Dubrovnik³²

-

Kada sam saznao da je Krizni štab Trebinja zapovjedio isključenje u TS Mokro Polje (Trebinje) iz kojega se Dubrovnik napajao od Božića 1991., što znači prekid u isporuci električne energije Dubrovniku 22. svibnja 1992. oko 21 sat, naložio sam gašenje postrojenja 23. svibnja i povlačenje naših ljudi iz Elektrane. Za ponovno paljenje agregata treba postići vojno-politički dogovor. Premda stalno kontaktiramo s predstavnicima UNPROFOR-a, nema uspjeha u dogovorima, jer oni ne žele preuzeti rizik za moguću reakciju neprijateljske vojske.

Ivo Bazdan,
čuvar u HE Dubrovnik³³

-

Prema nalogu direktora Elektranu smo trebali napustiti 17. listopada 1991. Ali, rano ujutro u naš prostor ušla je neprijateljska vojska i zahtijevala predaju nas četvorice u smjeni: Čede Lukšića – vođe smjene, Luka Stjepovića, mog brata Vinka Bazdana i mene. I to u roku od deset minuta. To smo i učinili. Odveli su nas s drugim zarobljenicima u Kumbor, a navečer u zatvor Morinja. Nakon pet dana zatočeništva, gdje su nas usputno udarali, prijetili i nazivali kojekakvim imenima, ponovno su nas odveli u Elektranu, gdje smo bili zatvoreni do 8. studenog. No, L. Stjepović je ostao u zatvoru dva mjeseca, a razmijenjen je prigodom prve razmjene zarobljenika. Kako je moglo biti, dobro smo prošli.

Branitelji Hidroelektrane Dubrovnik koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru južne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Podružnici HE Dubrovnik.³⁴

32 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 25 (65), 20 listopada 1992., str. 18, 19

33 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 25 (65), 20 listopada 1992., str. 19

34 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 222

2.3. Hrvatska elektroprivreda na istočnoslavonskoj bojišnici

2.3.1. Izravna agresija na Hrvatsku iz Srbije

Za istočni dio Slavonije nema milosti

Kao granično područje sa Srbijom, istočnoslavonska ratišta (tadašnje općine Beli Manastir, Osijek, Vinkovci i Vukovar), bila su iznimno strateški važna zbog osiguranja mostobrana na desnoj obali Dunava i pokušaja napredovanja neprijatelja prema zapadu. Tu je Hrvatska bila izložena izravnoj agresiji iz Srbije, čiji su teritorij za napade koristile snage tzv. JNA.

Prvi oružani sukob 2. svibnja 1991. dogodio se u Borovu Selu, kada je ubijeno 12 hrvatskih policajaca. U svibnju i lipnju, u istočnoslavonskim selima bile su sve učestalije provokacije, a Tenja pokraj Osijeka i Mirkovci pokraj Vinkovaca postali su glavne pobunjeničke utvrde. Paravojne postrojbe lokalnih Srba su početkom srpnja, uz pomoć tzv. JNA, spalile selo Čelije.

Srpski agresor je granatama napao Osijek u lipnju 1991., a tijekom srpnja povremeno topništvom i vojnim zrakoplovima (i Vinkovce). Ostala mjesta (Dalj, Erdut, Aljmaš, Darda i druga) bila su izložena pješačkom pustošenju. Srpski tenkovi ušli su u Baranju preko mosta kod Batine i do sredine kolovoza srpska je vojska okupirala sva baranjska sela, osim užeg pojasa prema Osijeku, i razorila policijsku postaju u Belom Manastiru. Terorom je prognano 35 000 stanovnika Baranje (od ukupno 60 000).

Već od kraja kolovoza 1991. započeli su napadi na grad Vukovar.

Glavni smjer napada na tom bojištu slijedio je srijemsku ravnicu, a iz naselja s većinskim srpskim stanovništvom napadana su susjedna sela s većinskim hrvatskim. Srijemska naselja zauzeta su tijekom listopada, uključujući i grad Ilok, koji je bila prisiljena napustiti većina Hrvata, unatoč nazočnosti promatrača Europske zajednice.

Nakon pada Vukovara 18. studenog 1991., srpsko topništvo i zrakoplovi još su žestće razarali Vinkovce i Osijek, ali zbog vukovarskog iskustva nije bilo većih pokušaja proboja u gradove. Potkraj studenoga Hrvatska vojska je uspješno obranila Nuštar, a sredinom prosinca oslobođen je dio teritorija između Osijeka i Kopačeva. U idućih pet mjeseci Srbi su utvrđivali dosegnute crte (rovovi, bunker, ukopavanje, minska polja i drugo), protjerali nesrpsko pučanstvo, naselili okupirana mjesta i topništvom nadalje povremeno razarali Osijek i Vinkovce. Sredinom svibnja 1992. UNPROFOR (sektor Istok) preuzeo je odgovornost u okupiranom dijelu istočne Slavonije, što je postupno zaustavilo veće ratne sukobe, ali ostale preuzete obveze (povratak prognanika i hrvatske vlasti na okupirana područja te zaštita stanovništva) nije ostvario.

2.3.2. *Svjetlost* Vukovara – snažno oružje³⁵

Borovo Selo – najjača četnička utvrda

Vukovarsko područje je 1990. godine dramatično proživljavalo neprijateljsku propagandu te organiziranje i naoružavanje lokalnog srpskog stanovništva. S oružjem su u sela s većinskim srpskim stanovništvom dolazili i četnici iz Srbije, a Borovo Selo je postalo najjača četnička utvrda. Hrvatska policija je tamo, zbog zaštite civilne vlasti, namjeravala uspostaviti narušeni pravni poredak. U noći 1. na 2. svibnja 1991. godine, dvije policijske ophodnje su se zaustavile na ulazu u Borovo Selo i, prema određenim informacijama, namjeravale skinuti tamo istaknutu srpsku zastavu. Na njih je bila otvorena vatra iz prvih neosvijetljenih kuća i dvojica lakše ranjenih policajaca su pobjegla, a dvojica su bila zarobljena. Na njihov poziv u pomoć stigli su policajci iz Vinkovaca i ušli u selo, dok su policajci iz Osijeka zaustavljeni na barikadi. Uključila se i tzv. JNA iz Dalja te je sa sedam oklopnjaka 12. proleterske mehanizirane brigade razdvojila “sukobljene strane”. Poginulo je 12 hrvatskih policajaca, a pojedina njihova tijela bila su masakrirana. Tridesetak policajaca bilo je ranjeno.

Poslije te tragedije, sva sela oko Vukovara i Borova Naselja s pretežitim srpskim stanovništvom postavila su barikade, a započelo je i masovno iseljavanje Srba.

Za komunikaciju s Vinkovcima i Osijekom, i s cijelom Hrvatskom, u kratkom vremenu je asfaltirana dionica puta između hrvatskih sela Bogdanovaca i Marinaca.

U 204. brigadi Hrvatske vojske 60 zaposlenika Pogona Vukovar

Snage tzv. JNA bile su razmještene na drugoj strani Dunava, a bojni brodovi patrolirali su rijekom. Povremeni i mjestimični minobacački napadi na Vukovar započeli su u lipnju 1991., a napadi dalekometnom artiljerijom početkom kolovoza. Neprestano granatiranje i zračni napadi na grad započeli su 25. kolovoza 1991. godine i iz grada su otišli svi oni koji su mogli i koji nisu imali hrabrosti trpjeti takve strahote. Krajem kolovoza 1991. godine u gradu je bilo samo 13 000 stanovnika.

Vukovar je u to vrijeme branilo približno 800 pripadnika Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske iz Vukovara i Varaždina te Narodne zaštite Vukovara, 4. bojna 3. “A” brigade Zbora narodne garde, skupina 1 “A” brigade Zbora narodne garde, kao i skupina od 58 pripadnika Hrvatskih obrambenih snaga (HOS).

Pristizalo im je protuoklopno oružje, a zapovjednikom grada imenovana je profesionalna vojna osoba Mile Dedaković – Jastrebo.

Ruševine Vukovara, na koji je prosječno padalo 1 500 do 2 000 granata, a 2. studenog 1991. godine – 9 000 granata!!!

Na prilazima gradu bile su postavljene protutenkovske i protupješačke mine. Postupnim pritjecanjem oružja povećao se i broj branitelja, tako da ih je u Vukovaru 14. studenog bilo 1 803 (prema svjedočenju dobrog poznavatelja stanja Mile Dedakovića)

Od pripadnika naoružanih postrojba u Vukovaru je 25. rujna 1991. godine utemeljena 204. brigada Hrvatske vojske, u čijem je sastavu bilo 60 zaposlenika Pogona Vukovar kao organizirana cjelina zaposlenika s primjerenim *voznim parkom*.

Kako energetska *odsječena* Vukovaru osigurati napajanje električnom energijom?

Budući da je dio puta Vukovar – Bogdanovci zaposjela neprijateljska vojska, Vukovar je bio potpuno opkoljen i jedina veza s vanjskim svijetom bila je poljska staza kroz kukuruzište. Tko se odvažio krenuti tom stazom bio je u pogibeljnoj opasnosti s dijela zaposjednute ceste i iz obližnje šume u kojoj su bili četnici.

Od 27. rujna 1991. godine Vukovar je ostao bez napona. Zaposlenici Pogona Vukovar morali su brzo smisliti na koji način u izoliranom energetska *otoku* osigurati napajanje električnom energijom.

Naime, jedini preostali dalekovod 110 kV Vinkovci - Vukovar, preko kojega se električnom energijom napajao grad do potpune odsječenosti Vukovara od hrvatskog elektroenergetskog sustava – nije bilo moguće osposobiti. Odnosno, nisu se mogli otkloniti kvarovi na dijelu trase koji je nadzirala neprijateljska vojska zajedno s domaćim rezervistima. Ti domaći su dobro poznavali strukturu postrojenja i namjerno su srušili dio trase spomenutog dalekovoda. Znali su da je električna energija prijeko potrebna za održavanje života u Vukovaru.

U Pogonu Vukovar, u kojem je prije napada na Vukovar radilo 105 zaposlenika, ostalo je njih 73. Naime, veći broj onih srpske nacionalnosti više nije dolazio na posao, a nekoliko je proživljavalo jednaku sudbinu njihovih kolega hrvatske nacionalnosti - tijekom opsade i u logorima i zatvorima.

Ranjeno je sedam zaposlenika, a dvojica dok su obavljali posao.

Vukovarski *elektraši* u naselju Lužac uletjeli su u unakrsnu *vatru* i sklonili se iza radnih vozila, a samo 150 metara dalje zapaljeno je nekoliko kuća

Ubrzano stvaranje uvjeta za rad malog elektroenergetskog sustava

Na sastanku vodstva Pogona Vukovar 28. rujna 1991., dogovoreno je da što hitnije treba izgraditi mali elektroenergetski sustav.

Trebalo je prikupiti podatke o agregatima u Borovu Naselju i Vukovaru, a postojali su dogovori o dopremanju pokretnih agregata izvana – jednog velikog od 400 kVA i četiri manja od 125 kVA. No, obruč oko Vukovara sve se jače stezao i mogućnost dopreme agregata zapravo nije ni postojala. Osim toga, trebalo je osposobiti primjerene podrumске prostore u koje bi se smjestili ljudi koji su u to vrijeme boravili u vlažnim i trošnim podrumima obiteljskih kuća. Za njih bi Civilna zaštita organizirala opskrbu hranom i vodom.

U Kombinat u Borovo, osim što je snimljeno stanje prostranih podrumskih prostorija, pronađeni su agregati u dobrom stanju. Važna činjenica bilo je dobro poznavanje kabelaške mreže 35 kV, 10 kV i 0,4 kV Kombinata Borovo, kao i područja Borova Naselja i Vukovara. Već idućega dana znalo se s kojim se agregatima može računati i može li njihova instalirana snaga osigurati spasonosno rješenje.

Naime, ukupna snaga 17 dizelskih agregata bila je 2 185 kVA – u Vukovaru 960 kVA, a u Borovu Naselju 1 225 kVA.

Agregati su smješteni na koliko-toliko sigurna mjesta zaštićena od bombi i topovskih granata.

Javno sklonište u poslovnoj zgradi Pogona Vukovar

Moglo se zaključiti da se, zahvaljujući instaliranoj snazi agregata, mogu pokrenuti one djelatnosti koje osiguravaju životne funkcije grada. Ponajprije je trebalo pokrenuti vodoopskrbu, potom električnom energijom opskrbiti javnu kuhinju i pekarnu, Bolnicu, važnije radionice, veća skloništa (rasvjeta, ventilacija i grijanje) te prostore Općine, MUP-a, Stožera Teritorijalne obrane i Pošte.

Trebalo je koncipirati mali elektroenergetski sustav Vukovara i Borova Naselja na naponskoj razini 0,4 kV, koristeći kabelašku mrežu 35 kV, 10 kV i 0,4 kV. Stoga je zaposlenike Pogona Vukovar valjalo organizirati u tri skupine – jednu u Vukovaru, jednu u Borovu Naselju i jednu pokretnu koja će intervenirati prema potrebama gradskih službi. Za dežurstva kod kuće određeni su zaposlenici na Mitnici, kao i danonoćno dežurna ekipa u Sotinu, a administracijski poslovi obavljali su se u redovno radno vrijeme. Osoblje je smješteno u prizemnim uredskim prostorijama, a kada se jače *tuklo*, sklanjali su se u prostor kotlovnice i podrum poslovne zgrade Pogona Vukovar. Mnogi nisu napuštali *krug* Pogona, jer nisu imali gdje boraviti. Osim toga, moralo se organizirati zbrinjavanje stotinjak ljudi u prostorima poslovne zgrade Pogona Vukovar, koja je postala javno sklonište.

Budući da je rukovoditelj Pogona Vukovar Tomislav Lung zbog bolesti morao napustiti Vukovar, zamjenjivao ga Krunoslav Rakičić koji je vodio tehničku operativu, a energetske-tehničke poslove Ivan Mravak. Radilo se između dva minobacačka napada.

Voda za grad, električna energija za Bolnicu, kruha je moralo biti!

Nakon što je 4. listopada 1991. godine pokrenut agregat u Obučari 3 i agregat u športskoj dvorani Kombinata Borovo, niskonaponske sabirnice elektroenergetskog postrojenja Gradskog vodovoda su bile pod naponom i pokrenuta je usisna crpka. Nakon trećeg pokušaja, voda iz Dunava potekla je u dva skoro prazna spremnika. Da se u tomu nije uspjelo, drugoga dana Vukovar bi ostao bez pitke vode iz gradskog vodovoda! Postupno se ustalio protok vode na 80 litara u sekundi pri tlaku od 2,5 bara, što je bilo dostatno za dopremu vode do Bolnice i središta Vukovara, ali na razini prizemlja.

Budući da je veliki agregat od 180 kVA vukovarske Bolnice bio u kvaru, trebalo je brzo reagirati: korištenjem agregata Kombinata Borovo 2 x 180 kVA (na prijenosu uz napon 0,4 kV električna energija se dopremila kabelskom mrežom 6,3 kV i 10 kV) i u večernjim satima 6. listopada 1991. Bolnica je imala električnu energiju za rad uređaja i instrumenata.

Jednako se dogodilo s agregatom u pekarni u Borovu Naselju 7. listopada 1991., a kruha je drugog jutra moralo biti, pa su vukovarski *elektraši* ubrzo uspostavili napon.

U kojim su uvjetima radili vukovarski *Hepovci* na *brisanom* ili *zaštićenom* prostoru, moglo se naslutiti iz izvješća Siniše Glavaševića, koji je u večernjim vijestima Radio Zagreba javljao da je u Vukovaru protekao razmjerno miran dan, a na grad je toga dana palo (samo) 1 500 granata?! Prosječno je na grad padalo 1 500 do 2 000 granata, a 2. studenog 1991. godine – 9 000 granata!!!

Mitnica – nisu *nestajale* samo kuće, nego i cijele ulice

Temeljni uvjet preživljavanja grada u neprijateljskom okruženju – električna energija

Uspostavljanjem malog elektroenergetskog sustava, pokretanog agregatima, zaposlenici Pogona Vukovar omogućili su:

- rad vodovoda grada Vukovara za opskrbu približno 8 500 ljudi (57 posto), a ostali stanovnici koristili su vodu iz bunara,
- opskrbu Bolnice u Vukovaru električnom energijom, uključenu u sustav s mogućnošću trostrukog napajanja, čime je osiguran nesmetani rad kao zdravstvene ustanove i civilnog skloništa
- rad kuhinje Obučare 3 i kuhinje Pogona Vukovar, gdje je pripremano približno 6 000 obroka dnevno (40 posto od ukupno potrebnih dnevnih obroka),
- rad pekarnice Borovo, Slavija i pekarnice u sklopu kuhinje Obučare 3, s 15 000 lepinja dnevno, znači po jedna lepinja dnevno za svakog stanovnika,
- očuvanje hrane u zamrzivačima dostatne za deset dana (200 grama mesa dnevno po osobi),
- rasvjetu, provjetravanje, grijanje i priključak radio i televizijskih aparata u elektrificiranim skloništima, u kojima je boravilo 8 500 ljudi (57 posto stanovnika opkoljena Vukovara),
- zbrinjavanje, zaštitu i prehranu 104 osobe u skloništima Pogona Vukovar, kao i zbrinjavanje stotinjak osoba prognanih s Lušca,
- dvostruko napajanje MUP-a, Općine, Stožera Teritorijalne obrane i Radio Vukovara, što je omogućavalo djelotvornu organizaciju obrane grada i života u njemu,
- osposobljavanje punionice akumulatora na deset mjesta u gradu, čime je omogućena neprestana radio veza vojnog sektora, kao i funkcioniranje voznog *parka*,
- trostruko napajanje Tvornice strojeva i radionica za proizvodnju raznih vrsta oružja i oružanih priprava, što je pomoglo u obrani grada,
- pokretanje strojeva za vulkanizaciju automobilskih guma (približno 12 000), čime se povećala raspoloživost vozila za vojne i civilne potrebe.

Za potrebe vukovarske Bolnice, 23 zaposlenika Pogona Vukovar darivalo je krv.

U izravnoj obrani Vukovara sudjelovalo je 23 zaposlenika Pogona Vukovar – dvojica su poginula, sedmorica su ranjena, a petorica se vode kao nestali.

Vukovar je pao, mali elektroenergetski sustav nije!

Svanućem 18. studenog 1991. godine ljudi su bili pripravnici nastaviti život Vukovara pod opsadom, sa spoznajom o sve manjoj cijeni života. Nade da će pomoć stići skoro više i nije bilo, a kada su branitelji ostali bez protuoklopnog punjenja – agresorska vojska ušla je u grad. Branitelji su pokleknuli nakon tri mjeseca obrane Vukovara. *Slamalo* ga je više od 600 tenkova i oklopnih transportera tzv. JNA, više tisuća *do zuba* naoružanih četnika i mobiliziranih rezervista, veliki broj svih vrsta artiljerijskog oružja, streljiva u izobilju i srpski zrakoplovi kojima se u zraku nije imao tko suprotstaviti.

Tu snažnu vojnu silu zaustavilo je nekoliko stotina pripadnika Zbora narodne garde i Policije i približno tisuću dragovoljaca bez vojnog iskustva, s iznimno skromnim naoružanjem – poluautomatskim i automatskim puškama, nekoliko mitraljeza i topova i malo jednostavnog protuoklopnog oružja. S takvim slabim i nedostatnim naoružanjem, branitelji Vukovara uništili su više od 300 tenkova i oklopnih transportera, a oborili 25 zrakoplova.

Tijekom tromjesečne opsade, u obrani Vukovara sudjelovalo je približno 1 800 branitelja, od toga su 60 posto bili Vukovarci, a ostalo domoljubi iz drugih hrvatskih krajeva. Na sreću, trećina branitelja uspjela se u manjim skupinama probiti iz Vukovara.

Sudbinu vukovarskih patnika dijelili su i zaposlenici Pogona Vukovar. Osim što su održavali mali elektroenergetski sustav Vukovara i Borova Naselja, posljednjih dana obrane, odnosno od 29. listopada 1991. godine, njih deset prema popisu Stožera Teritorijalne obrane, poslani su na obrambene punktove, u izravnu borbu s neprijateljem.

Obrana Vukovara je vojno teorijski fenomen, koji proučavaju velike vojne sile, a ne znaju (ili znaju) da je Vukovar branio snažan ljudski *duh*, ujedinjen u borbi za svoju Domovinu, za svoj Grad, za svoj dom.

Trpinjska cesta – simbol hrabrosti vukovarskih branitelja koji su s iznimno skromnim naoružanjem uništili više od 300 tenkova i oklopnih transportera te oborili 25 zrakoplova

U Borovo Komerca je, uz 500 civila, bilo približno 300 ranjenika, a agresorska vojska je tenkovskim granatama *skidala* kat po kat...

Svi civili bili su sklonjeni u tri velika skloništa Kombinata Borovo, više od četiri tisuće ljudi

Borovski agregati su radili!

Borovo Naselje tragediju predaje agresorskoj vojsci doživjelo je drugog dana – 19. studenog 1991. godine. Svi civili bili su sklonjeni u tri velika skloništa Kombinata Borovo. U skloništu Obučare 3 bilo je 3 000 ljudi, u skloništu ispod Upravne zgrade 600 civila, a u skloništu Borovo Komerca 500 civila i približno 300 ranjenika.

U Obučari 3 bilo je goriva za još dva dana rada agregata.

Vojska je zauzela borbene položaje ispred zgrade Borovo Komerca, a iza nje su bili četnici. Odlučeno je predati se vojsci. Premda je bila izvješena bijela zastava, u jutarnjim satima tenkovske granate s fosforim punjenjem zapalile su zgradu. Bilo je pitanje: izići i biti izrešetani ili ostati i izgorjeti?

Topnički napad ponovljen je iza podneva, a vojska je projektilima ciljala nosače prekrasne nove zgrade, koja se urušila poput *kuće od papira*. Pogođena je i prostorija s agregatima, koji su tada oštećeni.

Ozbiljnija komunikacija s vojskom uspostavljena je tek nakon dva sata. Dopusšten je izlazak iz Borovo Komerca i 800 ljudi (civila i ranjenika) su u povorci odlazili na mjesta klasifikacije prema dobi, spolu, narodnosti, pripadnosti.... Pokraj glavnog ulaza Kombinata Borovo prošli su za mraka. Tenkovske cijevi prijeteći su bile uperene u Obučaru 3 i upravnu zgradu, gdje je 3 600 ljudi čekalo sutrašnji dan. Agregati su radili. Zrake svjetlosti slale su poruku nade u obuhvatnoj crnini prostora.

Strašan zločin

Nakon što je ušla u Vukovar, srpska vojska, četnici i rezervisti započeli su drugi čin vukovarske tragedije. Od muškaraca su odmah razdvojili žene, djecu i starce, koje su nakon višednevnog zlostavljanja pustili na slobodni teritorij Republike Hrvatske.

Veliki broj odvezen je u srpske logore i zatvore (Stajićevo, Begejci i Arandelovac, Niš, Sremska Mitrovica), a nad ostalima, protivno svim međunarodnim normama i postignutim dogovorima s Međunarodnim crvenim križem i europskim promatračima, paravojne srpske jedinice uz potporu tzv. JNA počinile su strašne zločine. Zločin nad civilnim stanovništvom, osobito nad braniteljima koji se nisu uspjeli spasiti u probojima, a što je najstrašnije – nad ranjenicima vukovarske Bolnice.

Stradalo je više od 1 600 ranjenika - civila i branitelja odvedenih iz Bolnice i smaknutih, a na Ovčari su provedena masovna pogubljenja.

Do kraja 1991. godine, prema službenim podacima objavljenima u Hrvatskoj, ubijeno je 3 210 Hrvata, a 17 393 ih je ozlijeđeno tijekom sukoba. Većina ozljeda je posljedica opsade Vukovara.

Prema iskazu Mile Dedakovića, sudionika i svjedoka vukovarske tragedije, poginulih, ubijenih i nestalih je između 3 500 i 4 000, a u srpskim logorima i zatvorima bilo je utamničeno 10 000 ljudi.

Među osobama odvedenima u brojne logore u Srbiji, 38 zaposlenika Pogona Vukovar i dvojica uklopničara – zaposlenika osječkog Elektroprijenosa, koji su u Vukovaru i Borovu Naselju ostali do posljednjeg dana obrane, utamničeno je u srpskim logorima i zatvorima u Stajićevu te u Nišu i Sremskoj Mitrovici.

Glava dolje, ruke na leđa...

U Stajićevo je odvezeno 1 300 muškaraca i mladića od 13 do 81 godine. Među njima je bilo 18 zaposlenika Pogona Vukovar. Petorica su naknadno iz Stajićeva poslana u zatvor u Sremsku Mitrovicu, a jedan je bio u Stajićevu, Nišu i Sremskoj Mitrovici.

Šesnaestorica su bila zatočena u zatvoru u Sremskoj Mitrovici, jedan u Stajićevu i Nišu, jedan u Sremskoj Mitrovici i Nišu i jedan u Nišu.

U Stajićevu je masa ljudi stjerana na prostor 100 x 10 metara, što znači po čovjeku jedan četvorni metar golog betona. Dočekalo ih je po deset razjarenih vojnih milicajaca s pendrecima, koji su ih u prolazu kroz taj *tunel* tukli po glavi i nogama.

Glava dolje, ruke na leđa bio je obrazac ponašanja, a tko se nije toga pridržavao dobio bi teške batine.

U skućenu prostoru, na studeni, uz izgladnjivanje i žeđ trpjeli su danonoćnu torturu tri tipa udarača: vojnih milicajaca, vojske i redovnih milicajaca iz Zrenjanina. Bilo je i *vikend udarača*, koji su se dolazili iživljavati nad zatočenicima. Rijetko se čuo jauk, nitko nije molio milost. Saslušanja su bila poseban ritual, uz uvijek jednaka pitanja: je si li pljačkao, ubijao, klao? Poslije ispitivanja mnogi bi bili odvedeni u podrum, gdje su ih čekali izvježbani batinaši. Noću su odvodili po dvojicu, trojicu, koji se nakon toga više nisu vraćali. Nakon što su 30. studenog 1991. godine Stajićevo obišli predstavnici Međunarodnog crvenog križa, zatočnici su popisani.

Od tada je postojala mogućnost kontakta s obiteljima, a prestali su noćni nestanci i linč, ali ne i batinjanja.

Desetog prosinca 1991. godine dogovorena je razmjena prve skupine od 180 zatočenika – sretnika, a deset dana kasnije i druge skupine. U toj su skupini bili i zaposlenici Pogona Vukovar. U Stajićevu, u tom strašnom logoru ostalo je još 604 patnika.

U zatvoru u Nišu i Sremskoj Mitrovici nije bilo ništa lakše. U Nišu su bili vezani do 2. prosinca 1991. godine, ležali na golom betonu na trbuhu s rukama na potiljku, a kasnije su dobili malo slame.

Zlostavljanja su bila nezamisliva ljudskom umu - fizička i psihička. Tukli su ih i električnim palicama, tukli su ih ako nisu htjeli jesti (pre)slanu hranu, ako nisu htjeli piti, ako su se pri obavljanju nužde zadržali više od deset sekundi...neke su i dotukli.

Grad zloduha

Tih kasnih dana studenoga 1991. godine, Vukovar je sablasno razrušeni grad kojim vladaju zlodusi. Po mrtvim tijelima razbacanima na mjestima koje se nekad ulicama zvaše, hodale su horde pijanih, razularenih i osvetom zatrovanih spodoba.

Ubrzo je započela pljačka, a traktorima u dugačkim povorkama iz Vukovara je ponajprije odvožena sofisticirana oprema, televizijski i drugi aparati, a potom i bijela tehnika, namještaj... Odvozili su sve vrijedno što su godinama hrvatske ruke stvarale. Pohlepnici su se pojavili i s druge strane Dunava pa su nastale povorke i na bogojevskom mostu.

Tako su svjedočile malobrojne Hrvatice, koje su kod rodbine svojih supruge iz grada ranije otišle u Šid i Bač, a nakon pada grada vratile se u Vukovar spasiti ono što je ostalo u njihovim kućama. Za to su im pripadnici srpske milicije, uspostavljene nakon nekog vremena, dopuštali nekoliko sati. Očuvanje kuće bile su *rezervirane* ćirilničnim napisom: srpska kuća.

U Vukovaru je zadržan manji broj zarobljenih Hrvata kao radna snaga za skupljanje leševa i njihov pokop. Početkom prosinca 1991. godine, u Vukovar su se započeli vraćati vukovarski Srbi. U slučaju da su im bile uništene kuće ili stanovi, useljavali su u hrvatske.

Kamo otići... k elektroprivrednoj obitelji!

Nakon puštanja žena, djece i staraca iz Vukovara i Borova Naselja na slobodno područje Republike Hrvatske, manji dio zaposlenika Pogona Vukovar ostao je u Slavoniji, a ostale su došle u Zagreb. Obitelji s preživjelim članovima razdvojene su, jer muškarci su odvedeni u logore. Bez obitelji, bez doma, bez najdražih uspomena, toplinu su potražile u svojoj elektroprivrednoj obitelji.

Samo nekoliko dana nakon pada Vukovara, zaposlenice Pogona Vukovar, supruge, majke, djeca i očevi naših zaposlenika u sjedištu Hrvatske elektroprivrede u Zagrebu ispričali su traagične priče. Ponajprije o organiziranju života u podrumima, o nadi da Vukovar neće pasti, o trenucima izloženosti prokazivačima – donedavnim njihovim poznanicima, strahovanju za vlastiti i život najmilijih...o njihovim kolegama, supruzima, sinovima, očevima koji su proglašeni krivima jer: *pravili su struju*. Odvedeni su u tamnice na ispitivanja, a za mnoge se tih dana nije znalo gdje su.

Priča jedna tužnije od druge, a najtužnija - Evina priča.

U sjedište Hrvatske elektroprivrede, samo nekoliko dana nakon pada Vukovara, došao je dio zaposlenica Pogona Vukovar, supruge, majke, djeca i očevi naših *elektraša* čija je sudbina tada bila nepoznata

Iz pera svjedoka

Svjedoci strahota³⁶

-

Uništili su sve, prvo su uništili svoje živote, selili su svoje žene i djecu dva puta, a treći put ih više nisu vraćali...

-

Naš sin bio je uz oca kada je došao bradonja i odveo ga. Do nedavno nismo znali kamo. Mislili smo da je te najkrvoločnije večeri sve gotovo. Na sreću, doznali smo da je živ. Snaha i dvoje djece sada imaju nade da će biti oslobođen, razmijenjen...

-

Što su radili s Bucom, Klementom... ne daj Bože da se to nekomu dogodi. Mladići su stradali odmah prve noći, a bager je stalno kopao, Štef i Božo bili su ranjeni, ali su ih tu noć tukli, pretukli. Mali Šego, Tica, Damir, Đuro bili su u Borovu, tamo su održavali agregat. Tamo je bilo najteže...

-

Kada su nas skupili u velikoj hali odvojili su žene i muškarce, Srbe i Hrvate i Srbe koji su željeli u Hrvatsku. Prstom su nas kao u nepodobne pokazivali naši susjedi, kolege s posla koji su se skrili iza vojničke odore, ali se

nisu skrivali od nas. Čak mi se činilo da su nam se pokazivali s ponosom. Nakon što su ranije otišli, vratili su se da nam sude...

-

Vojnik koji nas je istjerao iz podruma zapitao nas je jesmo li sretni što su nas oni spasili od Ustaša (?!). Nismo mu zamjerali, jer im pune glavu sa svim tim glupostima. Ti golobradi mladići su, u odnosu na četnike, prema nama bili korektni...

-

Čak su iz autobusa u Srbiji skidali djecu – dečke koji mogu nositi oružje i nasilu ih mobilizirali u njihovu tzv. JNA. Jedna se majka snašla i pobjegla iz autobusa prije nego što smo stigli na odredište. Spasila je svog maloljetnog sina...

-

Sjećam se, 24. kolovoza, u subotu, počeo je rat. Radili smo pod granatama tri tjedna, negdje do polovice rujna. Još žešći napadi započeli su 14. rujna i tu subotu nismo radili. U drugi petak sam s dvije kćerke otišla u naše sklonište u Pogon Vukovar, a u drugi četvrtak svi smo mobilizirani...

-

Svi smo mi mogli otići iz Vukovara prije ovog pakla, ali smo tamo htjeli ostati. Teško je napustiti svoj kućni prag i sve ono što smo stvarali cijelog života...

-

Sve bi mi izdržali, sve što je bilo i nije za pričati, ali najteže mi je bilo kada su nas otjerali. To mi se tada činilo najteže, a sada mi ništa ne znači, samo da saznam da mi je muž živ...

-

Oni razumiju samo silu. Vi ćete s njima razgovarati, ali oni znaju samo razarati, ubijati, uništavati. Znam da ovdje u Zagrebu ništa ne značim. Kada sam bila u Borovu, bila sam sretna kada su me na ulici pozdravljala djeca, kada sam starijima mogla zaželjeti dobar dan...

-

Muž mi je poginuo, otac, majka, brat, sestra, baka...ubijeni su, ne znam gdje mi je šogor...Ja sam tu, ali me nema, a moram nastaviti živjeti zbog djece...

Oslobođena i posljednja skupina – nakon 270 dana zatočeništva

Zbog pritiska Međunarodne zajednice i uspješnog otpora Hrvatske vojske na ostalim ratištima, 21. i 22. prosinca 1991. godine razmijenjena je prva skupina zatočenika iz logora Stajićevo i zatvora Sremska Mitrovica. Među njima, od 18 zaposlenika Pogona Vukovar iz Stajićeva je oslobođeno devet, a ostali iz Sremske Mitrovice.

Oslobođeni su u subotu, a već u ponedjeljak su došli u svoju *kuću* – Hrvatsku elektroprivredu u Zagrebu: Ivan Bilušić, Josip Čović, Željko Erdeš, Ivan Mravak, Ivan Polhert mlađi, Ivan Rupčić, Josip Šper, Đuro Miklošević, Boris Pap, Božo Prša, Stipo Videković, Vladimir Jelli, Josip Blašković (uklopničar, zaposlenik osječkog Elektroprijenosa)... Vidno pod dojmom svih strahota koje su proživjeli u logoru, teško da su bili svjesni slobode, ali su bili svjesni da su, nakon svega, ostali živi.

Nakon što je vrijeme malo ublažilo bolne rane u tijelu i duši, Služba za informiranje i javnost je uime generalnog direktora Hrvatske elektroprivrede 21. siječnja 1992. godine organizirala konferenciju za novinare. O Vukovaru i Borovu Naselju, o borbi za napon, zarobljavanju, torturama i strahotama, strahu i hrabrosti novinarima su govorili svjedoci tragedije.

U drugoj skupini zaposlenika Pogona Vukovar, povratnika iz zatočeništva, na slobodu su 26. siječnja 1992. godine puštena još trojica: Krunoslav Rakičić (Niš), Ivan Polhert stariji (Stajićevo, Niš) i Ivan Molnar (Stajićevo, Sremska Mitrovica).

Treća skupina zatočenih zaposlenika Pogona Vukovar oslobođena je iz Sremske Mitrovice 8. veljače 1992. godine i to: Ivica Smrk, Gabriel Mataija, Branko Ivković, Damir Beljo i Stjepan Cvrtilo. U četvrtoj skupini razmijenjenih zatočenika 27. ožujka 1992. godine bili su: Hrvoje Holoker, Ante Solin, Nikola Raguž, Željko Žagar i Željko Kraljevac iz Sremske Mitrovice, iz koje je 25. travnja 1992. razmijenjen i Petar Načuk.

U okviru pete skupine, nakon 187 dana zatočeništva, 23. svibnja 1992. godine iz Sremske Mitrovice vratili su se Ivica Kopf i Tomislav Dinješ te Ivan Đaković (uklopničar, zaposlenik osječkog Elektroprijenosa).

S posljednjom, šestom skupinom razmjene, nakon 270 dana zatočeništva u Sremskoj Mitrovici, skupini oslobođenih zaposlenika Pogona Vukovar pridružili su se 14. kolovoza 1992. godine Franjo Dinješ, Josip Milorad, Jugoslav Šmaholc, Kiril Hajnal, Željko Kremer i Damir Kršić, a oslobođen je i Zoran Šego.

Božidar Filić je vukovarski *elektraš* koji je najdulje ostao u Vukovaru. Izbjegao je stratište Ovčare, bio je pritvoren tjedan dana, a potom raspoređen u radnu grupu s obvezom zakapanja leševa. Kada je u prosincu 1991. susreo bivše kolege iz Pogona Vukovar, znajući da je dobar poznavatelj nadzemne i kabelske mreže, odveli su ga u Elektrokrajinu. Od tada je s mjernom grupom Elektrovojvodina Novi Sad radio na popravku kabelske 10 kV mreže i zamjeni transformatora 10/0,4 kV. S manjim brojem Hrvata i Rusina iz Vukovara je progнан 20. travnja 1992. godine.

Poginuli i nestali, nakon zarobljavanja u Vukovaru 19. studenog 1992. godine, su: Petar Furundžija, Borislav Garvanović, Mihael Janić, Antun Milorad, Tomislav Prpić, Zdenko Tica i Zvonimir Vilner.

 Iz pera svjedoka

Mario Cigrovski,
zaposlenik Termoelektrane-toplane Zagreb,
pripadnik 204. vukovarske brigade Hrvatske vojske³⁷

Nakon što sam kao pripadnik Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) sudjelovao u obrani Velike Vranovine pokraj Topuskog, Mejaškog sela pokraj Barilovića te u osvajanju zagrebačke vojarne Borongaj, sudjelovao sam u obrani Vukovara kao pripadnik 204. vukovarske brigade Hrvatske vojske. Na žalost kratko, jer sam nepunih mjesec dana nakon dolaska na vukovarsko bojište ranjen šrapnelima u lijevu ruku i nogu, a prigodom izvlačenja snajperski metak pogodio me u rame. Operirao me dr. Juraj Njavro u vukovarskoj Bolnici – na živo – a do Zagreba sam prebačen konvojem 19. listopada 1991...

Za tadašnje uvjete mogu reći da smo imali streljiva, ali svakako premalo za ukupnu armadu koja je nasrnula na Vukovar. Na Sajmištu nas je bilo malo. Zapovjednik Kačić, kojeg smo zvali “Stari bojler“, poginuo je, također i Robert Šilić – zapovjednik Satnije, kao i njegov pomoćnik Ivan Brdar. Nikola Burić koji je kao smiren, hrabar i mudar borac bio naš duhovni vođa izišao je u probou. Poginuo je i Ivica Poljak Sokol – jedan od naših zapovjednika, a Damir Radnić, jedan od zapovjednika Bogdanovaca koji je s nama stigao u Vukovar, ranjen je prigodom probou, ali je izišao. Viktorin Jurić – Paša ostao je teški invalid, a Zvone Ćurković ostao je do zadnjeg dana i ranjen je u probou. Od 80 ljudi u mojoj Satniji, 40 je poginulo ili nestalo. Od toga su samo možda petorica ostala neozlijeđena. Da sam trebao birati i ja bih se odlučio za probou ili bih se ubio.

Mi smo bili uvjereni da ćemo obraniti Vukovar. Na Sajmištu su podrumi bili puni, a osobito je bilo puno Srba koji su kasnije prokazivali i u logorima optuživali naše ljude. Odgovorno tvrdim da su u okruženom Vukovaru Srbi bili jednako tretirani. Mi znamo jer smo i iznosili hranu iz središnje kuhinje. Vukovar su danonoćno tukli, a od nas su bili udaljeni 50 do 100 metara. Mogu reći da su najveće zločine počinili domaći Srbi.

Hrvatska elektroprivreda može se ponositi s onim što je napravila u ratu. Hrvatskoj vojsci osiguravala je potpunu logistiku.

Iz pera svjedoka

Josip Čović,

referent virmanske potrošnje u Pogonu Vukovar zatočenik logora Stajićevo³⁸

Bože, koliko smo se puta pitali je li došao kraj našim mukama, stradanjima, umiranjima... Ali ne! Pred nama je novi pakao zvan Stajićevo. Neka, mi iz Vukovara i Borova izdržat ćemo. Neće nas uništiti, a istina o namjeri da nas unište mora doći u svijet. Zato ja, Vukovarac, elektroprivrednik, logoraš – progovaram o strahotama. Nakon strašnih poniženja 19. studenog 1991. godine dovedeni smo u Stajićevo, pred štalu za goveda. Prošli smo špalir od 10 do 15 bijesnih pasa u ljudskom obliku sa svake strane, s dugačkim pendrecima. Netko je viknuo: pazi, ne smiješ pasti, jer ćeš biti zgažen! A među nama je bilo djece od 15 i staraca s više od 80 godina. Ali, batine su bile za sve. Svi smo mi ustaše..

Toga dana dogodilo se nešto što će mi vječno biti pred očima. Vjerujem da to nitko od nas baš nikada neće zaboraviti. Bio je to linč čovjeka – udaranje nesretnog mladića do smrti. Bio je kriv što je podignuo glavu. Sljedećeg dana bili smo svjedoci još peta linčeva. Među nama više nije bilo Kamerle, Turkalja i još četiri mlada Hrvata. Sve sama strahota do strahote. Ali, bio sam ponosan što se rijetko čuo jauk, a skoro nitko nije molio milost.

Nakon dva dana dobili smo deke – po jednu na dva, tri čovjeka. Bili smo promrzli i gladni, ali saslušanja su bila pred majorima, potpukovnicima, pukovnicima. Najlicemjernije njihovo pitanje bilo je tko je srušio Vukovar? Naravno, ni slučajno nismo smjeli reći da su to granate JNA – kakvog li svetogrđa, jer su oni još uvijek nazivali sebe jugoslavenskom narodnom armijom. Puno je ljudi nakon ispitivanja odvođeno u podrum, gdje su čekali izvježbani batinaši i pojedini nisu mogli natrag u štalu na svojim nogama. Donosili su ih.

Zaredali su dani slični: mučenja, mučenja, mučenja...često noću odvođenje po dvoje, troje ljudi koje više nismo vidjeli. Njihov kraj mogli smo naslutiti.

Malo slame dobili smo 30. studenog, još pokoju deku i vojničkih šinjela. Za mnoge spas, jer se temperatura spuštala 15 °C ispod ništice. Tada se dogodilo nešto jako važno za mnoge od nas spasonosno. Konačno je u logor Stajićevo došla delegacija Međunarodnog crvenog križa. Logoraši su popisani! Ne mogu nas ubiti bez traga! Stalo je noćno nestajanje i linč, ali ne i teške batine, pretežito po nogama. Nakon dolaska Crvenog križa izgubili smo jednog prijatelja. Od posljedica batina tiho je preminuo Branko Koh iz Borova, pokraj svoga sina. Cijelo prijedodne naslonjenoga na grudi mrtvog oca gledali smo mladića kojega je mučilo pitanje nije li možda mogao pomoći ocu. Razmišljali smo i mi jesmo li mu mogli pomoći. Kada su konačno iznijeli mrtvo tijelo našeg Branka, glavni dežurni naše skupine zapovjedio je mirno odavanje posljednje počasti minutom šutnje. Vojni policajci – naši batinaši, čini mi se postidjeni, izišli su iz štale – logora.

I hrana je bila planirani način fizičkog iscrpljivanja. Osim što su ljudi naglo gubili na težini, počeli su naglo obolijevati od teških upala pluća. Provizorni stacionar za bolesnike bio je ubrzo popunjen, ali se među tim nemanima dogodio i čovjek, vojni liječnik koji je u nama vidio ljude, a ne ustaše.

Sljedeći dani bili su slični u pogledu batinjanja, a bilo je i novotarija, poput primjerice buđenje iza ponoći i odavanja počasti poklanim borcima u Slavoniji. Ujutro i navečer morali smo pjevati himnu “Hej Slaveni” po nekoliko puta, ako se našim čuvarima učinilo da ne pjevamo dovoljno glasno. Poslije himne morali smo zdušno uzvikivati “živjela Jugoslavija”. Pa zar oni misle da silom mogu održati nešto čega nema i što Hrvatska i hrvatski čovjek neće i ne želi? Tjerali su nas da pjevamo četničke pjesme, ali one prave, i to – kojeg li licemjerja – pripadnici tzv. JNA.

Ipak, prva razmjena logoraša. Grobni muk pri čitanju imena. S onima koji odlaze nisu dopustili da se pozdravimo. Što smo tada osjećali? Teško je to reći. Znam da, kao i mnogi, nisam bio zavidan. Bilo mi je žao što nije oslobođeno više od 180 patnika, jer mučenja se nastavljaju. Patnje i bolesti uzimaju sve više maha. Ali dani su, začudo, počeli brže prolaziti. Nije nas toliko opterećivalo kada će doći dan naše slobode. Vjerojatno je na to utjecala laž koju su nam svakodnevno servirali. Dobivali smo i tisak

tzv. JNA, s polovicom napisa o našem Vukovaru, Borovu, našim selima Bogdanovci, Lovas, Sotin...Svugdje ustaša do ustaše, svugdje masakrirani leševi Srba. A mi smo svojim očima gledali da su oni to nama činili: ubijali, masakrirali naše najbliže. Rušili, uništavali ne samo ono što smo mi stvorili, nego i ono što su stvorili naši očevi, djedovi, pradjedovi...tisućama godina. Činili su to uvezeni četnici, tzv. teritorijalci, također četnici naši domaći Srbi dojučerašnji susjedi kojima smo sve vjerovali, koje smo štitili. Sada stvarno vjerujem da su pljačke, licemjerstvo i laž njihove najveće vrline.

Konačno sam razmijenjen 21. prosinca 1991. I za kraj udarci pendrecima, vojničkim čizmama. Od njih, od tih ljudi nije ostalo ništa. Pretvorili su se u samu mržnju.

Kada sam sjeo u autobus, mislio sam da sam najsretniji čovjek. Što sam dulje tako mislio, počeo sam se osjećati kao lopov. Sjetio sam se 604 naših kolega koji će i dalje patiti u Stajićevu i nisam više bio sretan. Bit ću kada svi Hrvati budu slobodni, kada bude slobodan svaki djelić naše Hrvatske.

Priprema za povratak u Vukovar

Nakon jednomjesečnog oporavka, 52 zaposlenika Pogona Vukovar raspoređena su po organizacijskim jedinicama Hrvatske elektroprivrede, 14 ih je umirovljeno, a u međuvremenu je preminuo Gabriel Mataija.

Početkom veljače 1992. godine odlučeno je da se formira Inicijalna grupa za pripremu povratka u Vukovar i to: Tomislav Lung – voditelj (upravitelj Pogona Vukovar), Ivan Mravak, Krunoslav Rakičić, Ivan Polhert mlađi, Marija Šestan i Hrvoje Holoker.

Njihova je zadaća bila prikupiti informacije o stanju elektrodistribucijskog sustava na području Vukovara i Iloka te izraditi plan interventnog napajanja najvažnijih skupina potrošača (Bolnica, domovi zdravlja, škole, pekarnice i druge zgrade važne za organizaciju života). Zapravo je trebalo sve pripremiti za brz ili za postupan ulazak na privremeno okupirano područje. Tijekom godine dana za to je bio izrađen Inicijalni program, a istodobno su definirani dalekovodi 110 kV i 35 kV koje je trebalo osposobiti za preuzimanje napajanja električnom energijom vukovarskog i iločkog područja iz sustava Hrvatske elektroprivrede.

Krajem rujna 1992. zaustavljeno je napredovanje srpskog agresora, Mirovne snage UN-a definirale su crte razdvajanja i sve je ukazivalo na jenjavanje ratnih operacija.

Vukovarci HEP-a svjedoče o istini rata za obranu domovine Hrvatske

U okviru rada u Inicijalnoj grupi za pripremu povratka u Vukovar, Ivan Mravak je temeljem dnevnčkih zapisa iz dana rata, stvaranja malog elektroenergetskog sustava i pada grada u neprijateljske ruke - objavio knjigu "Svjetlost Vukovara". Time je ostvarena zamisao da ostane zapisan trud i znanje zaposlenika Pogona Vukovar, njihova odvažnost - rekli bismo i lucidnost - da u vrijeme potpunog okruženja grada, u vrijeme svakodnevnih napada tisućama granata, naprave jedinstveni i učinkovit projekt - mali elektroenergetski sustav.

Autor knjige "Svjetlost Vukovara" Ivan Mravak – kreator malog elektroenergetskog sustava koji je osigurao temeljne funkcije života Vukovara i Borova Naselja (prigodom prezentacije knjige uz njega je Mihovil Bogoslav Matković, jedan od urednika knjige, u to vrijeme rukovoditelj Službe za informiranje Hrvatske elektroprivrede)

Srčika Pogona Vukovar sve bliže njihovu gradu

U ljeto 1992. godine, smirivanjem stanja uz crtu razdvajanja hrvatskih i srpskih postrojba koju je postavio UNPROFOR, ljudi su se započeli vraćati kućama. S obzirom na potrebu brzog osposobljavanja elektrodistribucijskog sustava za povratnike u Nuštru i vinkovačkoj Maloj Bosni, Elektra Vinkovci je sredinom rujna 1992. godine u Direkciji za distribuciju Hrvatske elektroprivrede zatražila pomoć. Tada je najjednostavnije bilo grupu sastaviti od vukovarskih *elektraša*, koji su - od kada su napustili Vukovar – čeznuli da se tamo vrate. Jer, to je bila prigoda da se približe Vukovaru.

Stoga, 11. listopada 1992. godine, 14 zaposlenika Pogona Vukovar (Ivan Mravak, Stjepan Cvrtilo, Tomislav Dinješ, Željko Erdeš, Ivan Keser, Ivica Smrk, Josip Šper, Branko Peričić, Ivan Polhert mlađi, Božo Prša, Damir Beljo, Željko Kraljevac, Ivan Molnar i Đuka Martinović) privremeno je raspoređeno za rad u Elektri Vinkovci, za naselja Nuštar i Mala Bosna – Vinkovci, za čiju je sanaciju mreže planiran rok od dva mjeseca. Toga dana stvorena je srčika Pogona Vukovar.

Smještena u prostorima vinkovačkog Nogometnog kluba Cibalia, grupa vukovarskih *elektraša* – tada Nuštarska grupa - je zbog svoje ljudske, kolegijalne, stručne i duhovne vrijednosti - okupljala sve veći broj vukovarskih montera. Obnavljajući niskonaponsku mrežu u selima blizu Vinkovaca, bili su sve bliže njihovu Vukovaru.

Vukovarska grupa za rad pod povećanom opasnošću ponovno zajedno

Branitelji Pogona Vukovar koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru istočne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Ogranak Vukovar.³⁹

2.3.3. Vinkovci: rad pod općom, zračnom i životnom opasnošću

Neprijatelj uništavao toliko koliko vinkovački monter i u kratkim stankama pucnjave nisu mogli popraviti

Elektra Vinkovci, kojoj pripada Pogon Vukovar uz Pogon Vinkovci, nakon svibanjskog pokolja hrvatskih policajaca u Borovu Selu 1991. godine, funkcionirala je u posebnim ratnim uvjetima rada.

Grad i okolica napadani su ponajviše iz obližnjih Mirkovaca, ali i Markušice, Pačetina i Karadžićeva, uz razaranje elektroenergetske mreže. Obrana Vinkovaca zaustavila je neprijatelja na ulazu i ta je crta obrane ostala nepromijenjena do kraja rata.

Vinkovački *elektraši* pokušavali su na sve moguće načine i pod svaku cijenu osigurati napajanje električnom energijom, uz brojne pregovore s predstavnicima mjesnih zajednica sela naseljenih srpskim življem ili s vojskom. To su u početku uspijevali, zahvaljujući razmještanju sela (dva hrvatska i jedno srpsko), tako da je uvijek postojao obostrani interes za osposobljavanje dalekovoda. Kada je postalo previše opasno i kada su monter i Pogona Vinkovci jednom prigodom jedva *izvukli živu glavu*, za otklanjanje kvarova bili su angažirani oni s okupiranih područja, koji nisu mogli dolaziti na posao u sjedište Pogona u Vinkovcima. Njima se različitim putovima dopremao alat i materijal. To nije dugo potrajalo, jer su s jeseni napadi postali sve žešći, na snazi je stalno bila opća i zračna opasnost, a vinkovački *elektraši* radili su neprestano pod životnom opasnošću. Sklanjali su se na sigurno samo kada bi čuli zrakoplove ili eksplozije u neposrednoj njihovoj blizini.

Kako je godina odmicala, postajalo je još teže uz češće bombardiranje, raketiranje, mitraljiranje, a cilj su bila ključna elektroenergetska postrojenja. U tom razdoblju neprijatelj je uništavao toliko koliko Vinkovčani nisu bili u stanju popraviti u stankama između dva napada.

Elektra Vinkovci tada je nadzirala područje malo manje od onoga koje je bilo pod nadzorom Obrambenih snaga Republike Hrvatske, a riječ je o neokupiranom području i to: općini Županja i polovici područja općine Vinkovci.

Ljudi u Vinkovcima ne izlaze iz skloništa, Županja više od tisuću dana pod općom opasnošću

Tijekom rata u Elektri Vinkovci svi su radili sve. Nije se tada raspoznavalo tko je monter, tehničar ili inženjer. Bilo je i smijeha, jer slavonski *duh* iskazivao je svoje pravo *lice* onda kada je bilo najpotrebnije. *Komercijala* je tih dana, osim nabave materijala, nabavljala i živežne namirnice. U Elektri se kupovalo kao u trgovinama, jer gladan čovjek više se boji. Plaća se isplaćivala u gotovini kako ljudi ne bi morali izlaziti iz skloništa. Ipak, do kraja rata, jedan je vinkovački *elektraš* poginuo na poslu i četvorica kao pripadnici Hrvatske vojske, a četvorica su ranjena na poslu.

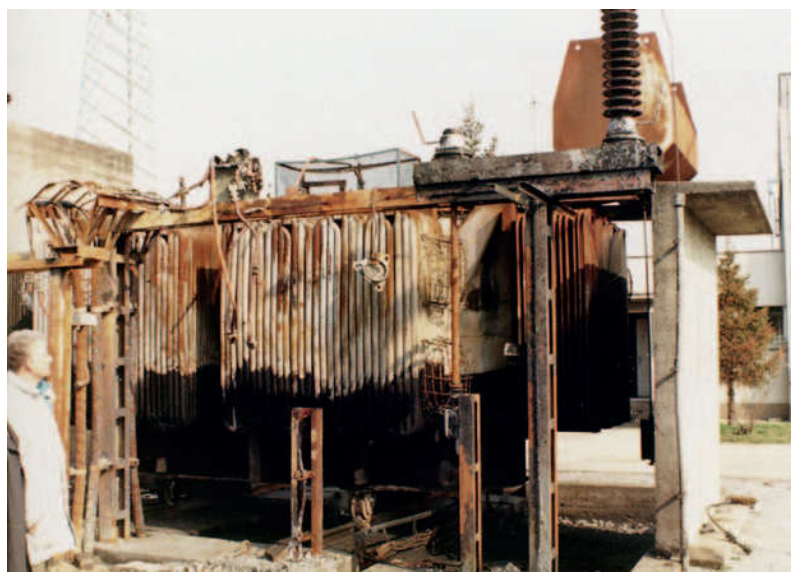
Pogon Županja bio je jedini pogon Elektre Vinkovci koji nije izgubio niti jedan četvorni metar svog prostora. Ali, nikad se nije znalo kada će i gdje pasti prva granata. Stalna opasnost punih tisuću dana ostavilo je traga na ljudima i na elektroenergetskim postrojenjima⁴⁰.

Uobičajeni stupanj razrušenosti – ovo je zadnja kuća na slobodnom teritoriju, dalje su zloglasni Mirkovci

U neposrednoj blizini Mirkovaca (kuće u pozadini), vinkovačka Bolnica bila je stalna meta neprijateljskih granata, o čemu svjedoči ova prostorija za nedonošćad

U uništenoj TS 110/35 kV Vinkovci izgorio je transformator

Iz pera svjedoka⁴¹

Martin Mišković,
direktor Elektre Vinkovci

-

Moram priznati da mi je najteže slati montere na intervencije i povratak svake ekipe očekujem sa zebnjom. Zato često idem s njima, zajedno s njima bježim u zaklon i zajedno s njima se vraćam. To mi je lakše, nego kada u uredu očekujem njihov dolazak. No, ne činim to samo ja, nego i svi naši inženjeri, poslovođe, tehničari...Približno 20 zaposlenika živi u skloništu upravne zgrade sjedišta Elektre Vinkovci, nastradaloj u granatiranju. Oštećen je krov, a polovica prozora je bez stakala i za sada smo ih zaštitili plastičnom folijom. To je "sitnica" prema Vukovaru, gdje je u "krug" Pogona palo približno 30 granata, mina i raketa, a niti jedan prozor nije čitav. Zgrada koju smo osposobili prije godinu i pol dana potpuno je uništena, jako je oštećeno skladište i materijal, kao i dvije trećine voznog parka. No, najteža je razdvojenost od obitelji naših u Vukovaru i Vinkovčana. S Vukovarom svakodnevno komuniciramo motorolom, za sada, a tako održavamo i njihovu vezu s obiteljima. Teško nam je, jer im mi ne možemo pomoći.

Iz pera svjedoka

Josip Krezo,
brigadir elektromonter Elektre Vinkovci⁴²

Jutro je počelo mirno. Odlazili smo na intervenciju pokraj Vinkovaca. Od nas trojice, jedini sam ja sam nosio pancirku. Miroslav i Tomislav su otišli, a ja sam ostao uzeti alat iz vozila. Začuo sam rakete, iz Mirkovaca, iz višecijevnog raketnog bacača. Možda ih je privukla moja pancirka koja je izgledala kao maskirna odora? Nisam se uspio baciti na zemlju, a treća raketa pala je blizu. Osjetio sam kako se strana tijela zabijaju u mene. Bol, nemoć... nepomične noge, ranjena lijeva ruka...Počeo sam vikati, jer svega sam bio svjestan. Rakete su i dalje padale. Srećom, vozilo koje je nailazilo zaustavilo se, jer sam na cestu bacio rukavicu. Došli su i moji kolege i odvezli me u bolnicu. Na tom putu kroz glavu mi je prošao cijeli život, vidio sam se u invalidskim kolicima, vidio sam smrt. Čovjek lako umire. Treba samo zatvoriti oči...

Bio sam tri dana u komi, živio pomoću aparata. Sva sreća da sam bio športaš i dobra fizička kondicija pomogla mi je da volja pobijedi sudbinu. Liječnici su mi izvadili pet gelera, ali su ostala još dva. Odlučili su prebaciti me u Zagreb. Na putu smo kod Vrbovca doživjeli prometnu nezgodu. Tada mi je stradala glava. Na Rebru, sa starim i novim ranama, bio sam šest dana na intenzivnoj njezi. Šrapnel u rebru i veći pokraj kralježnice, prema odluci liječnika, ostali su. Spasio me dragi Bog. Ja sam jedini od milijun slučajeva kojemu se šrapnel zaustavio prije nego li je presjekao kralježnicu!

U bolnici i toplicama vidio sam puno mladića – invalida. Čovjek mora biti jak da ne bi "prolupao". Imam veliku želju za životom i radom. Ali razmišljam. Hoće li šrapnel početi šetati?

Obrana Nuštra onemogućila stezanje obruča prema Vinkovcima

Ubojstvo dvaju policajaca iz Nuštra u Borovu Selu 2. svibnja 1991. zgrozilo je njihove sumještanine i potaknulo na pripremu obrane – na nabavu oružja te organiziranje straža i utvrdu obrambenih crta. Prve granate na Nuštar padaju u srpnju te godine, ali i prve teške bombe (*krmače*) iz neprijateljskih zrakoplova. Prvog dana listopada neprijatelj je zaposjeo Marince te ekonomiju Henrikovce, a sljedećega dana i Cerić, udaljen od Nuštra samo dva kilometra, što je dodatno otežalo obranu Nuštra. Tada su započeli učestali napadi artiljerijom, tenkovima, transporterima...iz sva tri pravca. Plan neprijatelja bila je okupacija Nuštra i stezanje obruča prema Vinkovcima, ali plan se nije ostvario. Branitelji su odbili sve napade, a nakon posljednjega 5. listopada 1991., svi pokušaji neprijatelja da probije obranu mjesta bili su bezuspješni. (Posljednji napad na Nuštar bio je 5. kolovoza 1995., kao odmazda za *Oluju*.)

Među ratnim prizorima, ovaj iz Nuštra jedan je od dramatičnijih: otkud krenuti u potragu za uspomena?

2.3.4. Proizvodnja, Prijenos električne energije i Distribucija topline, Distribucija plina u Osijeku kao jedinstvena jedinica obrane

Onemogućili naum neprijatelja da Osijekom zavlada mrak i studen

Nakon što je obrana Osijeka odolijevala žestokim neprijateljskim napadima na sve dijelove grada, koji su započeli 29. lipnja 1991., kada su četnici iz Tenje prvi put napali minobacačima, 13. rujna započeo je rušilački petodnevni napad iz svih raspoloživih artiljerijskih oružja. Svu žestinu neprijatelji su usmjerili na industrijske kapacitete TE-TO Osijek na Zelenom polju, gdje su stradali spremnici uskladištenog goriva. U strašnim požarima najprije je izgorio spremnik s 5,5 milijuna litara ekstra-lakog loživog ulja, nedugo potom i spremnik s približno sedam tisuća tona mazuta, a nastradao je i treći spremnik, ali se na sreću nije zapalio.

Proizvodna postrojenja bila su djelomično oštećena: postrojenja Termoelektrane je pogodilo 280 granata, razoren je agregat 25 MW Plinske termoelektrane (drugi njen agregat 25 MW ostao u pogonu do kraja rata), a potpuno je uništeno gospodarstvo tekućeg goriva. Ali sva postrojenja bila su u funkciji. Na pragu ogrjevnice sezone 1991./1992., velikim je naporima osigurana ogrjevnica toplina i tehnološka para za osječke potrošače, a radijatori osječke Bolnice nisu bili hladni niti jedan dan.

U zračnim napadima stradala su i ostala postrojenja i zgrade na Zelenom polju, a od detonacije raketa izbačenih iz aviona uništena su sva stakla u krugu od 300 metara.

Zgrada Distribucije plina, samo sto metara udaljena od zloglasne "Bijeće vojarne", trpjela je napade, a potpuno je izgorio prvi kat i cjelokupna dokumentacija

Ali, Osijek se *držao*. Nastavili su se jaki napadi na grad, a osobito nakon pada Vukovara. Osijek se i dalje držao.

Bez dana, bez noći, bez smjene

Redovni posao u Elektroslavoniji, Prijenosnom području Osijek, Termoelektrani-toplani i Distribuciji plina obavljao se između uzbuna, a onda – ponovno u sklonište. Morali su onemogućiti naum neprijatelja da Osijekom zavlada mrak, i studen u domovima.

Ratna organizacija rada u osječkom dijelu Hrvatske elektroprivrede funkcionirala je s manjim brojem ljudi, jer jedan dio je bio u jedinicama Hrvatske vojske, jedan dio je pobjegao, a dio ljudi koji nije bio raspoređen na redovne zadaće proizvodnje, prijenosa i distribucije obavljao je, do tada za njih, nepredvidive poslove, poput sanacije objekata, zaštite razbijenih okana, zaštite objekata vrećama pijeska, raščišćavanja pogođenih objekata, preseljenja opreme, materijala, alata... Nije bilo podjele po djelatnostima, svi su radili sve ono što je bilo nužno za preživljavanje. Funkcionirali su kao normalna jedinica obrane, uz veliki ratni rizik. Potpuno svjesni uloge dragocjenog signala življenja – električne energije, koja je u Osijeku zadržala četvrtinu stanovnika te olakšala obranu grada (nikada nisu bili 24 sata u kontinuitetu bez električne energije i topline).

Spremnici s uskladištenim gorivom na Zelenom polju: najprije je izgorio spremnik s 5,5 milijuna litara ekstra-lakog loživog ulja, nedugo potom i spremnik s približno sedam tisuća tona mazuta, a nastradao je i treći, ali se na sreću nije zapalio

Izravni pogodak u prostoriju iz koje se upravlja termoenergetskim postrojenjem

Monteri, tehničari, inženjeri,
direktori – svi su radili sve što je
bilo nužno (ovdje uz TS Brijest
monterima pomaže tadašnji direktor
Elektroslavonije Damir Karavidović)

Prizemlje poslovne zgrade na Šetalištu kardinala Šepera, kao i ostalih poslovno-pogonskih zgrada, bile su obložene paletama opeka

Upravni sektor preselio je u podrum, na sigurnije

Osječani su se ponašali sukladno spoznaji vrijednosti života (primjerice, supružnici na posao nisu išli zajedno, kako bi bar jedan od njih preživio). Radni dan elektroprivrednika trajao je od ponedjeljka do ponedjeljka, ponekad nije bilo dana, nije bilo noći, nije bilo smjene. Vrijedila su neka druga pravila (primjerice, kvar se otklanjao pri mjesečini). Prizemlja poslovno-pogonskih zgrada na svim osječkim lokacijama bila su obložena paletama sa zaštitnim materijalom, a upravni sektor iz središta Osijeka preselio je u prizemlje i podrum.⁴³

Skoro dvije trećine prijenosnih dalekovoda bilo je izvan pogona, kao i trećina trafostanica. U distribuciji električne energije bila je još veća razorenost, a održavanje postrojenja u distribuciji topline zahtijevalo je dvostruko veći angažman dvostruko manjeg broja ljudi.

Pomoć obiteljima *Hepovaca* iseljenima iz Tenje⁴⁴

Iz sela Tenja nedaleko Osijeka, koje je neprijatelj zaposjeo 7. srpnja 1991. godine, 67 obitelji *Hepovaca* ili više od 300 duša moralo je pobjeći iz njihovih uništenih kuća, k rodbini ili prijateljima u malo sigurnija podneblja. Stoga je Poslovodstvo Elektroslavonije, koje im je pomoglo u okviru njihovih mogućnosti, od Generalnog direktora Hrvatske elektroprivrede zatražilo materijalnu pomoć, čemu je udovoljeno. Također je u mnogim dijelovima Hrvatske elektroprivrede pokrenuto prikupljanje pomoći za kolege i njihove obitelji.

43 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 16 (56), prosinac 1991., str. 12, 13

44 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 11/12 (51/52), srpanj 1991., str 7

Ponajprije preživjeti, a potom popravljati uništeno

Iz Hrvatske elektroprivrede u Osijeku otišao je veliki broj zaposlenika. U *Prijenosu* deset posto, od čega su 80 posto bili Srbi, ali pojedini su ostali i svoj posao radili korektno. U *Distribuciji* je otišlo približno 16 posto zaposlenika svih kvalifikacijskih razina i nacionalnosti (ranije više Srba, a kasnije i Hrvati), a u *Proizvodnji* približno 15 posto zaposlenika.

Pomoć u Osijek stizala je iz svih dijelova Hrvatske elektroprivrede: vozila, oprema, materijali, alati... Primjerice, osobito su bile tražene spojnice, jer postojala su mjesta gdje je između dva stupa bilo više spojnica nego što je u vrijeme mira trebalo za cijelo prijenosno područje (?!). Majke i djeca zaposlenika iz Vukovara, Vinkovaca i Osijeka bila su smještena kod njihovih kolega u područjima bez razaranja – u Opatiji, Zagrebu, Rijeci...I u Mađarskoj, gdje je bilo smješteno 130 obitelji *Hepovaca*.

Oni elektroprivrednici koji su ostali živjeti i raditi u svom gradu Osijeku ponajprije su pokušavali preživjeti svakodnevno granatiranje, mitraljiranje, bombardiranje... Potom su uporno i neumorno svakodnevno pokušavali popravljati uništeno, ali i osmišljavati kako osigurati dodatne pojne točke i pravce električne energije. Javna rasvjeta bila je trajno isključena.

Ako se prekinu sve veze s mojim Gradom, a ja ostanem živ, zamišljajte me...

O preživljavanju u Osijeku, uništenju i spašavanju, strahu i nadi, strepnji i inatu, odvažnosti i klonuću, nemoći i znanju...najbolje govori ganutljivo pismo dugogodišnjeg direktora Prijenosnog područja Osijek, autoriteta elektroprivredne struke Marijana Kalee, koje je uputio 7. listopada 1991. na više od 20 adresa svojih negdašnjih suradnika iz elektroprivreda svih republika bivše Jugoslavije s kojima je godinama radio na izgradnji mreže i unaprjeđenju elektroenergetskog sustava (odgovorili su mu samo trojica kolega iz Hrvatske, uz riječi razumijevanja te kolegijalnu i ljudsku potporu da izdrži u užasu rata).

U Osijeku, Poštovani,
7. listopada 1991. Još uvijek sam, zahvaljujući sreći, živ, zdrav i nerazrušena doma. To i Vama od srca želim. Izbezumljen događajima, u čijem sam đavoljem gotovo središtu, odlučio sam da Vama i jednom nizu svojih dugogodišnjih elektroprivrednih suradnika napišem istovjetno pismo. Dovoljno udaljen od Vukovara da mi je još do pisanja, a – opet – toliko blizu da moram pisati.

Jutros, od ukupno 33 prijenosnih dalekovoda, čijim pogonom i održavanjem rukovodim, izvan pogona je 16 dalekovoda. Dakle: polovica. Na ukupno 16 trafostanica, temeljita avionska i tenkovska uništenja postrojenja ima pet objekata – dakle: trećina.

Srećom: ranjen nam je do sada samo jedan radnik, avionskim napadom na grupu radnika za vrijeme radova u vodnom polju 400 kV. Na drugom objektu imamo rupe od metka na prozoru i upravljačkoj ploči koje – kada se međusobno povežu – prolaze mjestom gdje uobičajeno sjedi uklopničar. Čelični i zapaljivi meci su ispaljeni iz tenkovskog mitraljeza. Uklopničar se sakrio u kabelski kanal, s navučenim betonskim poklopcem iznad sebe.

Jednoj čistačici tenkovskim hicem pogođena je njena kuća, u trenutku kada je ona bila šćućurena sa svoje dvoje djece i mužem u podrumu. Čitavi nizovi Elektroslavonijinih kuća na rubu Osijeka pogođeni su takvim hicima, u višekratnom sustavnom tenkovskom gađanju sa stotinjak metara daljine! Šef održavanja ostao je živ, jer baš u trenutku pogađanja nije bio u pogođenoj prostoriji. Inače, išao je obići kuću u kojoj ne boravi, jer je kod rodbine u sigurnijem dijelu grada.

Dva su radnika Elektroslavonije ostala bez svojih kćerki, jedan bez supruge, a jedan bez majke. Jednom će obje kćerke ostati invalidi. Jedan je poginuo. Elektrotehnički fakultet u Osijeku, gdje predajem Osnove elektrotehnike, ostao je bez dva mlada asistenta. U osječkoj općini svaki 500. stanovnik izgubio je život, a na svakih deset građana jedan je pridošli izbjeglica. Jedna žena spava s nama u podrumu, a za jednog muškarca pripremio sam vrećicu s toplijom odjećom.

Gimnazija, koju su pohađala dva naša nobelovca – Ružička i Prelog – ima veliku rupu na stoljetnoj fasadi, a Poljoprivredni fakultet i institut praktično su razrušeni. Zgrada osječkog kazališta je pogođena. Katedrala na nebrojeno mjesta. Biblioteka.

Ovaj čas pogoci su usmjereni u dio grada u kojem živim. Tresu se prozori, podrhtavaju zidovi i stropovi. Ponoć je 7/8. listopada 1991. godine. Trebam li probuditi suprugu, majku i sina da se zaputimo u podrum? Željni su sna u pravom krevetu. Moja 86-godišnja majka ima razbijenu glavu; pala je pri silasku stubištem, za zračne uzbune. Kćerka mi je izbjegla kod prijatelja u Rijeku, koji je to ponudio nakon daljskog pokolja. Trepti svjetlo. Uspješno ili bezuspješno automatsko ponovno uključenje? Radio-Osijek prekida program, ali nakon minute ponovno nastavlja. Vjerojatno, poslije starta dizelskog agregata. Četrnaesti dalekovod ili šesto postrojenje izvan pogona? Štektanje automata u mom naselju. Novi minobacački pogodak u gradu. I još jedan. Smetnje emisije Radio-Osijeka stalnim zujanjem. Opet minobacački projektil. Od spominjanja da je ponoć do sada je prošlo 12 minuta.

Supruga mi danas kaže kada sam se u sumrak vratio s posla – tri puta je bila zračna uzbuna – da je našem prijatelju iz susjedne kuće obećala otrov za štakore. Zna da ga imamo, ali ne zna gdje ga držim. Ako navečer bude mirno, doći će po to k nama. Trgovine su u to vrijeme zatvorene.

Možete li vjerovati da nam za takve svrhe, to jest da podrumski prostor obranimo doslovno neposredno za sebe, treba otrov za štakore? Ili da mi je prozor, kroz kojeg sada osluškujem pucnje sa strepnjom, potpuno zamračen? Da su po stanu raznovrsne posude napunjene vodom? Da sam važnije osobne dokumente svakog člana obitelji umotao i ulijepio u plastičnu foliju te sklonio u podrum? Da znam kako ne mogu ništa učiniti za spas svojih brojnih knjiga i spisa te da će – možda – izgorjeti, a u nekima je potpis i posveta već pokojnog autora.

Ako se u predstojećem vremenu sve veze s mojim Gradom i mojim krajem prekinu, a ja ostanem živ, zamišljajte me – iz svoje daljine – nad shemom mreže s markiranim linijama koje su izvan pogona, uz stanjeni popis još preostalih rezervnih dijelova i – nadam se – sa što brojnijom grupom svojih suradnika i naših radnika, koji sa stisnutim usnama čekaju da ocijenimo na što da idemo, da bi nam nakon sat ili dva to opet bilo izbačeno iz pogona. Opet bez svjetla, vode, radio-emisije, bez svakog električnog pogona.

S nestvarnim prisjećanjem na brojne trenutke u kojima smo zamišljali i promicali potpuno drukčije planove, pozdravljam Vas s poštovanjem –

Marijan Kalea.⁴⁵

Iz pera svjedoka

Damir Karavidović,
direktor Elektroslavonije Osijek⁴⁶

Godine iza nas, godine su tijekom kojih je tisuće umova i ruku stvaralo postrojenja i mrežu – blago Hrvatske elektroprivrede. Stvorivši nešto novo, radovali smo se uvijek, iznova, ponekad smo bili slični maloj djeci. Svatko od nas živih, nešto od toga emotivno doživljava, nosi u sebi kao svoj smisao, kao slutnju sreće i punine življenja.

A sada je vrijeme, prijatelji moji, drukčije, grubo. Tmuša i tama posvud oko nas. Silina inženjerskog i majstorskog znanja tvorila je postrojenja i mreže tako da se odupru nasrtaju siline prirode i fizike, a eto – streljivo svake vrste hara i uništava. Brutalnim razaranjima diljem Domovine i kada su cijevi okrenute na to naše blago, nije nam se čuditi ili zgražavati. Ti isti bezumni kukavni tuđinci čine bestijalne čine naspram bolnica, katedrala, dječjih vrtića...

Bezumnici sirovom silom razaraju obnoć, ali i danju, a naši ljudi, blago naše, hrabrošću i znanjem gospodarstvu donose nasušnu energiju, a pučanstvu svjetlo i toplinu u domove. Sve sumnje i zloduha brbljanja da ih nije u nas, da nije takvih gordih valja zauvijek zaboraviti. Ima ih, nije nam brinuti. Svjesni su da se rat vodi na položajima sučelice neprijatelju, ali i u pozadini. I tako će netko od nas i život položiti borbi Domovine za slobodu – netko s oružjem u ruci u Tenji, Pakracu, Kostajnici, Šibeniku, a netko njegujući i braneći blago Hrvatske elektroprivrede. Gledati i slušati te ljude, raditi s njima u opasnim okolnostima, bogatstvo je doživljaja. Njihova hrabrost u ljubavi je prema svom, unatoč tomu što ništa od života vrijednije nije i što srce i duša znaju biti plahi. Njihova hrabrost je gorda odluka: imati svoju Domovinu, biti svoj na svom. Vrijeme je davanja Domovini.

Priroda tone u jesenje magle, zore rude uz zlokobni fijuk granata, neprimjetno, sve ranije tone Sunce u noć. Valja nam protiv nje, odmah, svakodnevno, radom i borbom. Strah se oprašta – razumije, kukavičluk i izdaja – ne. Budimo odlučni i hrabri ljudi, jer blago smo jedine nam Domovine i Hrvatske elektroprivrede.

*A kada zapriječimo bezumni harač našom Domovinom, punim njedrima
ćutit ćemo čistoću sjaja rose na vlati trave i dubinu smiraja dana na pla-
vetnom obzoru.*

Dragutin Radman,
direktor Termoelektrane-toplane Osijek⁴⁷

*Unatoč 250 granata bačenih samo na pogon Termoelektrana-toplana Osi-
jek, u kojem niti jedan objekt nije bio pošteđen, uspjeli smo u funkciji
održati cjelokupni pogon. Unatoč 13 tisuća tona zapaljenog i više tisuća
tona razlivenog goriva po kabelskim i tehnološkim kanalima, istakalištu,
prometnicama, kanalizaciji, hidrantskoj mreži... Siguran sam da svi oni
koji su to vidjeli, nikada neće zaboraviti tu strašnu sliku. Znam da svakog
zaposlenika osječke Termoelektrane-toplane, koji je proživljavao strahote,
veseli i nadahnjuje činjenica da smo uspjeli održati proizvodnju električne
i toplinske energije za naše Osječane.*

Antun Stuburić,
predradnik ekipe za održavanje 35 kV postrojenja Elektroslavonije Osijek⁴⁸

*Naša ekipa održavanja 35 kV postrojenja pokrivala je područje čitave Sla-
vonije i Baranje. Dežurne ekipe do mjesta kvara morale su stići za najviše
sat vremena. S obzirom na udaljenost između Slavanskog Broda ili Župa-
nje to je bio pothvat, i u mirnodopsko vrijeme. U ratu, mnoga su mjesta
bila u okruženju barikada ili mete napada pa se moralo ići uokolo. Pri-
mjerice, mi smo do Vukovara stizali preko Đakova, Vinkovaca, Marinaca
i Bogdanovaca pa onda prašnjavim putem kroz kukuruze, uz rovove naših
branitelja, a jednom zgodom i miniranom cestom preko smetlišta ispred
tvornice Borovo.*

*U ljeto 1991., dok se mogao krpati dalekovod iz Vinkovaca, tijekom
rada mogli smo čuti hlice iz Borova Naselja, prelijetanje zrakoplova... U
Vinkovcima smo pod granatama mijenjali izgorjele energetske transfor-*

47 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 55 (95), lipanj 1995., str. 8

48 HEP Vjesnik, dvobroj 245/247 (286/287), str. 38

matore, sastavljali prekinute veze dalekovoda za Županju, radili u Slavonskom Brodu tijekom jedne noći intenzivnog granatiranja...U Osijeku je mreža stradavala svakodnevno pa nas je često pri intervencijama pratila policija. U našim vozilima smo do bolnice prevozili ranjene, jer nije bilo vremena čekati hitnu pomoć. Građani su cijenili činjenicu što je i za najžešćih napada Osijek imao električnu energiju.

Respektirali smo strah. Bilo je dana kada se ne bismo usudili otići na teren, a bilo je i lude hrabrosti.

Živio sam u Tenji sa suprugom i četvoro djece od 1975. do 1990. Tada su u mjesto došle naoružane skupine ljudi, namećući neka nova pravila. Zbog maltretiranja i opasnosti za djecu, bio sam prisiljen napustiti Tenju i doći u Osijek. No, nije bilo sigurno ni u Osijeku pa mi je obitelj selila od, u početku mirnog Dubrovnika, do Medulina, Krka, Zagreba, pa opet do Osijeka. Nikada neću zaboraviti i prestati zahvaljivati pojedinim ljudima na pomoći. Od onih koji su nas primali u svoje domove, kao i direktora Damira Karavidovića pa do, mog rukovoditelja Viktora Klarića. Oni su, zajedno s ostalim poslovođstvom Elektroslavonije, organizirali smještaj obitelji.

Ekipe hitnih intervencija Elektroslavonije Osijek *krpaju* uništeno nadomak neprijatelju

Stalna meta neprijatelja te 1991. bilo je i selo Laslovo, u okolici Osijeka, na koje je bačeno više od dvije tisuće granata. Uništenu niskonaponsku mrežu su, između dva napada, osposobile ekipe hitnih intervencija Elektroslavonije Osijek te osigurali napajanje električnom energijom malobrojnima stanovnicima.

Posljednju obrambenu točku Osijeka s istoka, selo Sarvaš na koje je palo približno tri tisuće granata iz svih vrsta teškog naoružanja i avionskih raketa, morali su napustiti svi njegovi stanovnici. Samo dva kilometra od zloglasnog Bijelog brda, osječka interventna ekipa osposobila je izravnim pogotkom oštećenu trafostanicu 10 kV. ⁴⁹

I uklopničari TS Ernestinovo morali napustiti trafostanicu⁵⁰

Ratna razaranja TS 400/110 kV Ernestinovo započela su avionskim, raketnim i mitraljeskim napadom 18. rujna 1991. Višekratno su nastavljena avionskim, tenkovskim i minobacačkim napadima. U jutarnjim satima 20. studenog 1991. godine, kada je započelo snažno granatiranje sela Ivanovac, uz koje je TS Ernestinovo, uklopničar Ivica Šuvarić jedva se probio do posla kako bi preuzeo smjenu. No, Branko Ivanković, koji je bio u prethodnoj smjeni, nije mogao otići kući, kao ni uklopničar Vlado Đurđević.

Vodile su se borbe za Divoš, a osim na Ivanovac, trajali su neprekidni napadi i na Laslovo, Čepin, Nard i Bistrince.

Kako u 6:59 sati iz pogona ispadaju ključni dalekovodi 110 kV, prekinuta je opskrba električnom energijom Osijeka. Pokušalo se preko kabelske 35 kV mreže proslijediti napon do zapadnih dijelova grada radi vodovoda.

Oko 9:30 sati, uklopničar Andrija Lenić mora napustiti TS Osijek 1 u Brijestu.

Dan poslije, 21. studenog, uklopničari moraju napustiti i TS 400/110 kV Ernestinovo, koja je bila u središtu neposrednih artiljerijskih i pješačkih borbi. Time je prijenosna mreža Slavonije i Baranje ostala bez čvorišta Ernestinovo. Od tada se trafostanica nalazila na privremeno okupiranom području. Razaranja su nastavljena do smirivanja 1992., od kada je to područje potpalo pod nadzor snaga Ujedinjenih naroda, u UNPA zoni. Nakon toga je uslijedila daljnja devastacija pljačkom opreme i materijala. Gubitkom TS Ernestinovo, kapacitet se smanjio na približno 100 posto mirnodopske potražnje (kapacitet dobave iz sustava bio je približno 300 posto u odnosu na potrošnju, radi zemljopisnog položaja u odnosu na *prsten* 400 kV, a i zbog male proizvodnje električne energije na osječkom području).

TS Ernestinovo bila je pod upravom UNTAES-a do 15. siječnja 1998. godine.

U avionskom napadu na TS 400/110 kV Ernestinovo 19. rujna 1991., razorena je i "Bistrica", a zaposlenik (Z. Duk) iz korpe vozila spasio se u zadnji trenutak

Rep mine 80 mm, jednog od dvije tisuće projektila koji su razarali TS Ernestinovo

TS Ernestinovo u rukama agresora i mirovnih snaga

Privremena TS 220/110 kV koja je nakon prekinute
dobave i iz Bosne postala odlučujuća za Slavoniju

Spas s dvije privremene transformacije i dalekovodom na drvenim stupovima

Drugi teški udar na prijenosnu mrežu Slavonije uslijedio je krajem travnja 1992. godine, kada su u potpunosti prekinute sve veze prema Bosni i Hercegovini. U takvim je okolnostima kapacitet dobave sa zapada, jer samo je taj pravac ostao slobodan, smanjen na jednu trećinu mirnodopske potrošnje.

Kada je 61 posto dalekovoda mirnodopske mreže bio izvan pogona, u najkritičnijim ratnim okolnostima osmišljeno je privremeno rješenje (provizorij) za spas Slavonije: dalekovodi 110 kV i 220 kV na drvenim stupovima i dvije privremene transformacije – 110/35 kV, koja je osiguravala opskrbu Osijeka sa zapadne strane, i 220/110 kV – koja je nakon prekinute dobave iz Bosne 22. travnja 1992. postala odlučujuća za Slavoniju. Građena je na skrivenu mjestu, na rubu Razbojišta, jer do toga mjesta nisu dopirale granate.

O tom projektu za opskrbu Osijeka sa zapada dogovaralo se u najvećoj tajnosti. Nosio je oznaku “505“, jer bila je riječ o spasu, a SOS bi bilo previše prepoznatljivo pa su slova S zamijenjena brojkom 5: primjerice, TS 110/35 kV “505“ i priključni vod “ 505/1“ na drvenim stupovima ili TS 220/110 kV “1505/2“.

Privremenim rješenjima je bila omogućena doprema energije iz zapadnog dijela hrvatskog elektroenergetskog sustava što je, uz sanaciju oštećenja TE-TO Osijek, osiguralo pokrivanje približno dvije trećine mirnodopske potrošnje. Međutim, budući da nije bilo rezerve, sigurnost pogona prijenosne mreže bila je iznimno mala. To je značilo da ako bi iz pogona ispao bilo koji dio, cijela Slavonija ostala bi bez električne energije.

Priključni vod "505/1" na drvenim stupovima od voda 110 kV Ernestinovo-Valpovo do lokacije "505" na približno 4 000 metara dugoj trasi

Produljeni rok privremenosti

Slavonija i Baranja je prije rata bilo dobro prijenosno povezano područje, ali neprijateljskim zaposjedanjem TS 400/110 kV Ernestinovo te prekidom prijenosnih veza s Bosnom i Hercegovinom i Srbijom iznimno energetske oslabljeno.

Prijeratna prijenosna mreža Slavonije i Baranje imala je visoku pouzdanost, kapacitet dobave u mrežu 110 kV bio je tri puta veći od vršne potražnje (vodovima 400 kV, 220 kV i TE-TO te PTE), a u toj mreži bilo je instalirano dva puta više transformatora i svaka je trafostanica u mreži 110 kV imala barem dva dovoda 110 kV. U TS Ernestinovo su sabirnice bile godinama izvan pogona – nula sekunda!

Od rujna 1992. do kolovoza 1993. godine, na području istočnog dijela Slavonije izgrađeno je više od 45 kilometara 110 kV i 220 kV vodova na drvenim stupovima. *Drvenjaci* pojačani čeličnim profilima postavljeni su na novim trasama, kojima su zaobiđena okupirana područja i povezane transformatorske stanice.

Osobito je bila važna privremena transformatorska stanica 220/110 kV sjeverno od Đakova, koja je bila izgrađena na livadi, skrivena zaštitnim zidom od blokova opeka, a energetski transformator 220/110/10,5 kV dovezen je iz TS Mraclin. Da bi zaštitili transformatore od ratnih razaranja, zaposlenici osječke Hrvatske elektroprivrede ugradili su milijun opeka!⁵¹

Privremena rješenja koja su dobro služila u ratu, služila su dobro još dugo nakon rata. (Pripreme za obnovu TS Ernestinovo započele su tek 2001. kako bi radovi njene i obnove svih priključnih dalekovoda započeli u proljeće sljedeće godine, jer pitanje je bi li *drvenjaci* izdržali još jednu zimu).

Pothvati zagrebačkih *prijenosaša* za kolege iz Osijeka⁵²

Najjača veza istočnog i zapadnog dijela sustava, prije rata, bio je dalekovod 400 kV Ernestino-Tumbri. Neprijatelju je bila poznata njegova važnost i već 4. svibnja 1991. miniran mu je jedan stup (267). Na sreću, bio je samo djelomično oštećen i brzom intervencijom zaposlenika Prijenosnog područja Zagreb i Dalekovoda, u neugodnom okružju lokalnih Srba i *milicajaca*, već 7. svibnja pušten je u normalni pogon.

Osim topničkog napada na TS 110/35 kV Nedeljanec te razaranja dalekovoda zagrebačkog *Prijenosa* na području Siska, Karlovca, Oštarija, Zagreba...krajem listopada uslijedila su nova razaranja na području Siska, Međurića, Nove Gradiške, Daruvara, Virovitice, Bjelovara, a iz zraka je 4. studenog 1991. raketirana TS 220/110 kV Mraclin. Potom je 8. studenog raketirana i TS 400/110 kV Tumbri, ali nadljudskim naporima zagrebačkih *prijenosaša* i *elektraša* te dispečera, pogon je uspostavljen već te večeri (zbog velikih oštećenja, sanacija je započela idućeg dana i trajala mjesecima, ali pogon nije prekidan).

Veliki dalekovod 400 kV Ernestinovo-Tumbri mora u ratni privremeni pogon na naponskoj 110 kV razini

Mogućnosti napajanja Slavonije električnom energijom svakim danom bile su sve skromnije (20. prosinca 1991. iz pogona je "ispao" i dalekovod 110 kV Međurić-Nova Gradiška pa je dalekovod 110 kV Daruvar-Virovitica ostao jedina veza Slavonije s prijenosnom mrežom, a Nova Gradiška se napajala iz smjera Požege). Stoga je *Veliki dalekovod* morao prijeći na ratni pogon za privremeno napajanje Slavonije, na naponskoj razini 110 kV. Kako je prolazio kroz okupirana područja zapadnog dijela Slavonije – šire područje Pakraca, kroz UNPA zonu, bio je oštećen pa ga je prethodno trebalo osposobiti i ispitati...i pustiti u pogon. To je učinjeno 31. siječnja 1992. i od tada je dalekovod 400 kV Tumbri-Ernestinovo bio na 110 kV naponu (pod nazivom 1.505/1) bar djelomice popravio opskrbu Slavonije električnom energijom.

Nesigurni napon 110 kV zamijeniti sigurnijim od 220 kV

Česti ispadi iz pogona već prvih dana ratnog pogona *Velikog dalekovoda* nametnuli su potrebu uspostavljanja napona 220 kV. Nakon prvog neuspjelog pokušaja, 21. svibnja 1992. proradio je na tom naponu koji je jamčio sigurniju opskrbu Slavonije. Naravno da nije bio neranjiv i tijekom ljeta i jeseni 1992. bilo je puno ispada, ali bio je u pogonu. Tražio je temeljitu sanaciju prije zimskog razdoblja,

51 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 98/99 (138/139), str. 18, 19

52 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 87 (127), Uskrs 1998., str 27-29

a to je podrazumijevalo teške pregovore. Ipak, trasa je pregledana uz pripadnike UNPROFOR-a i od 7. do 14. studenog otklonjena su brojna oštećenja vodova i izolacije. Slavonija je mogla “lakše disati”.

Taj dalekovod na kojem je *visjelo* cijelo područje Slavonije (uz dalekovod 110 kV Daruvar-Virovitica), nije bez razloga nazvan Veliki, jer je dobro služio tijekom 1993. i većeg dijela 1994., kada se uz teške muke uspjelo osigurati odobrenje za njegov pregled, razminiranje i čišćenje trase u UNPA zoni.

Iz pera svjedoka,

Miroslav Mesić,
rukovoditelj Odjela održavanja Prijenosnog područja Zagreb⁵³

S glavom u torbi i strahu od nagaznih i drugim mina, tijekom vikenda od 7. do 14. studenog 1992. prisustvovao sam sanaciji dalekovoda Tumbri-Ernestinovo, na dionici 315.318 u području Pakraca, s puno oštećenih vodiča i izolacije. Najprije smo morali proći nesigurnom cestom Požega-Pakrac, a potom kroz šumu i opasne proplanke uz pratnju nezainteresiranih Unproforaca. Inače, vožnja landroverima uz zaštitu UNPROFOR-a spada u sferu najvećeg rizika, a šale i vicevi na račun check-pointa prepričavale su se danima.

Sva sreća da na trasi tog dalekovoda dugo nije bilo potrebe za radovima i intervencijama gdje su bile mine, zaostalo streljivo i bombe, jer nikakvi zahvati ne bi bili mogući bez razminiranja. Ali, dalekovod smo morali pregledati, trasu je trebalo razminirati i očistiti. Nakon što smo 13. rujna 1994. dobili posebna odobrenja Ureda za nacionalnu sigurnost, posao je započet 2. studenog, jer je prethodno sve trebalo dobro pripremiti. S ritmom od prosječno četiri do pet raspona tjedno, uz sve opasnosti boravka na nesigurnom području, radove smo zgotovili za 40 dana, prije zime. Razminiranje je, na sreću, završilo bez posljedica jer ipak, hrabrima sreća pomaže.

Nogometni timovi iz 1992. svake godine odmjeravaju športsku (i životnu) snagu

Jedna nogometna utakmica usprkos granatama postala lijepa tradicija

Temeljem članka 1. "Zakona o obnovi zabavnog života na području prvih crta bojišnice", negdašnja Ratna vlada Hrvatske elektroprivrede u Osijeku je na svojoj za javnost otvorenoj sjednici donijela Odluku o održavanju malonogometnog susreta između tadašnjeg Poslovodstva i Voda za posebne namjene (skraćeno Radni vod). Bio je to nogometni susret inata, prkosa i poticanja pobjedničkog morala, koji je održan 5. veljače 1992. godine u dvorani Građevinskog centra. Bio je to i športski susret pun napetosti i straha zbog stalnog granatiranja grada Osijeka, ali i trenutak opuštanja nakon teških poslova i danonoćna rada. Zato je tada i odlučeno da utakmica postane tradicija i da, koliko je to moguće, uvijek dođu sudionici one prve. Od tada se utakmica odigrava svake godine na istom mjestu još uvijek s puno natjecateljskog žara, ali sa sve manjim brojem sudionika.

Branitelji Hrvatske elektroprivrede iz istočnog dijela Slavonije i Baranje koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru istočne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u ogranke: Beli Manastir, Đakovo, Izgradnja, Plin, Pogon Našice, Pogon Osijek, Prijenos, TE-TO, Toplana Osijek, Valpovo i Županja.⁵⁴

Branitelji Hrvatske elektroprivrede iz Prijenosnog područja Zagreb koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru središnje Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., a organizirani su u Ogranak PrP Zagreb.⁵⁵

54 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 112-115

55 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 187, 188

2.4. Hrvatska elektroprivreda na zapadnoslavonskoj bojišnici

2.4.1. Barikadama prepolovljeno područje Elektre Križ

Okupacija razjedinila elektroenergetski *prsten* zapadnog dijela Slavonije

Prvi četnički pucnji u zapadnoj Slavoniji, kao odjek kninske pobune, zabilježeni su u listopadu 1990., u Slatini. Oružani sukob na zapadnoslavonskoj bojišnici (općine Novska, Nova Gradiška, Pakrac, Grubišno Polje, Daruvar, dio općina Virovitica, Slatina, Orahovica i Požega) započeo je 1. ožujka 1991., kada su četnici i nekoliko oficira tzv. JNA napali policijsku postaju u Pakracu te oteli oružje i pobjegli u okolna brda. U travnju 1991. godine miniranjem je oštećen stup dalekovoda prijenosne elektroenergetske mreže 400 kV Ernestinovo - Tumbri na Bučju (istočno od Pakraca), koji se na sreću nije srušio. *Hepovci* i zaposlenici tvrtke Dalekovod osposobili su ga u samo nekoliko dana, a radili su uz osiguranje tzv. JNA i tamošnje milicije.

Taj zapadni dio Slavonije, o čijoj opskrbi električnom energijom skrbi Elektra Križ, u to vrijeme bio je prepolovljen smišljenim postavljanjem barikada na potezu Virovitica-Grubišno Polje-Daruvar-Pakrac-Lipik-Okučani-Stara Gradiška, sukladno velikosrpskom planu. Referendumom o stvaranju "Srpske opštine" Pakrac – zvane "Mali Beograd", uz pomoć tzv. JNA, nastojalo se zaokružiti područje sa svim selima s većinskim srpskim stanovništvom u tzv. SAO Krajina. Sve je to trebalo biti provedeno u samo nekoliko dana. S obzirom na vojnu silu i naoružanje tzv. JNA te potporu srpskog stanovništva, to je i bilo ostvarivo. Započela su strašna razaranja, nestajali su gradovi i sela, gospodarstvo se *ugasilo*, a prvi na nišanu bili su elektroenergetski objekti.

Otvoreni sukob Zbora narodne garde s tzv. JNA i mjesnim pobunjenicima započeo je u kolovozu 1991. Brojni zaposlenici Elektre Križ srpske nacionalnosti 14. kolovoza 1991. nisu došli na posao, a javljali su se samo povremeno, ovisno o ishodu borbi. Pisali su pisma i molbe, uz obrazloženja da na posao nisu dolazili radi *više sile*. Kada su nestajali s obiteljima, to je bila najava bombardiranja. Pojedine kolege srpske nacionalnosti čak su dobronamjerno na to upozoravali svoje bivše kolege Hrvate.

Početkom rujna 1991., zaposjedanjem Okučana, prekinut je promet autocestom Zagreb – Lipovac.

Ultimatum nije bio samo prijetnja, Lipik razoren do temelja

Neprijatelj je građanima Pakraca 29. rujna 1991. godine uputio ultimatum i to preko ukradene radiostanice iz Elektre Križ. Zaprijetili su da ako se Pakrac ne preda, *sa zemljom će spraviti* Lipik. Na žalost, ultimatum nije bio samo prijetnja. Lipik su u potpunosti razorili, a uništeni su elektroenergetski objekti, kao i upravna zgrada Pogona Lipik. Zaposlenici su iz zgrade bili premješteni u Pakračku Poljanu i od tamo su povremeno odlazili u Lipik, jer su u elektroenergetskom smislu od 1. do 13. listopada održavali samo najnužnije i to pretežito za potrebe Policije.

Posljednji zaposlenik je 13. listopada 1991. morao napustiti Lipik i od tada do 6. prosinca 1991. četnici su divljali i ubijali ljude koji nisu uspjeli pobjeći na vrijeme. U tom lijepom gradu rušili su sve što im je bilo na putu. Lipik je postao ruševina.⁵⁶

Tamo su bili potpuno uništeni dalekovodi 10 kV i niskonaponska mreža, ali i u Pakracu i Novskoj, a u velikoj mjeri i na području Grubišnog Polja, Daruvara i Nove Gradiške. No, razaranja nisu bila pošteđena ni postrojenja pogona Kutina i Križ (Ivanić-Grad).

Poginuli Stjepan Magdić i Marijan Karaula

Dvojica zaposlenika Elektre Križ, branitelji Stjepan Magdić i Marijan Karaula pre-rano su otišli braneći svoj dom, svoju Domovinu Hrvatsku.

Uništena upravna
zgrada Pogona Lipik

Lipički *elektraši* morali su
napustiti Lipik, a svakodnevno su
radili na prvoj crti bojišnice

Iz pera svjedoka

Drago Stakor,
v.d. upravitelja Pogona Lipik⁵⁷

-

Napustili smo Pakrac i Lipik s našim obiteljima u zadnji trenutak. Prije odlaska živjeli smo jedan i pol mjesec bez vode, a dva tjedna bez električne energije i plina. Naravno, najčešće smo bili u podrumima, jer pucali su na nas s tri strane iz višecijevnog bacača raketa, haubica od 150 mm... Kada smo odlazili, ruševine Pakraca i Lipika bile su u vatri i dimu. Sve su potom opljačkali, sve što je vrijedilo: naše Lječilište, robne kuće, trafostanice... Ljudi koji nisu na vrijeme mogli pobjeći poubijani su. Osim upravne zgrade, u Lipiku nam je uništeno skladište, garaže i dva automobila koja nismo uspjeli spasiti. Mi smo se postupno izvlačili, a tek nedavno i sedmorica naših kolega, nakon što je granata pogodila i prostor komercijalnih poslova. Prethodno smo premjestili na sigurno mjesto svu informatičku i tehničku opremu – sve što smo mogli ponijeti. Podijeljeni smo u dvije skupine od po 34 i 11 radnika. U blizini smo Novske i svakodnevno radimo na prvoj crti bojišnice, svakodnevno popravljamo niskonaponsku mrežu u Novskoj i mjestima bližim Lipiku koja su nam dostupna. Znači, u najneposrednijoj smo blizini neprijateljskih formacija. Ratujemo penjalicama. Radimo bez radnog vremena, uvijek, čim se za to stvori mogućnost – između dviju uzbuna, dva bombardiranja, raketiranja... Deset radnika iz Lipika i trojica iz Novske su tjedan dana prije napada na Lipik i Pakrac, 19. kolovoza, prestali dolaziti na posao i dobili su otkaz. Neki od njih sada pucaju po nama.

Iz pera svjedoka

Jaroslav Vasko - Jaro,
rukovoditelj Pogonskog ureda Novska⁵⁸

Do polovice 1991. bio sam vodeći elektromonter terenske ispostave Rajon Jasenovac, a tada sam imenovan šefom Pogonskog ureda Novska. Sa sinom Draženom održavao sam jasenovački dalekovod sve dok neprijateljska granata nije presjekla izlazne kabele.

Sjećam se Bročica. Kada smo mislili da smo završili posao, ponovno je započelo granatiranje i sve je opet bilo srušeno. Morali smo se još jedanput penjati na stupove, a oko nas su fijukali meci. A dati struju ljudima koji su tijekom rata ostali u svom domu, u ovoj strahoti, bila nam je najveća nagrada. Priznajem, vojnicima je bilo jako teško, ali oni su u rovovima ipak bili zaštićeni od nas elektraša na stupovima.

Daruvarski elektraši (o)čuvali napon

Sličnu je sudbinu doživio pogon Daruvar. I od tamo su istoga dana nestali svi Srbi i znalo se da slijedi bombardiranje. Prve rakete pale su u dvorište daruvarskog Pogona 29. kolovoza 1991., snajperisti pucali na *elektraše* u Doljanima, 3. rujna 1991. minirana je prva TS 10/0,4 kV (Jasenauš), a 9. rujna izvan pogona su bili dalekovodi 35 kV Sirač-Pakrac, Pakrac-Lipik, Novska-Okučani. Daruvarski *elektraši* nisu napustili svoj grad i zato je tijekom cijelog rata bilo električne energije.

Održan je i napon u pogonima Grubišno Polje i Novska, mjestima na prvoj crti bojišnice. Posebno je tamo žestoko bilo 9. rujna 1991., kada je Novska raketirana nekoliko puta iz aviona...čudom nije stradao niti jedan zaposlenik Pogonskog ureda Novska Pogona Lipik. No, stalni napadi otjerali su ljude iz Novske i Starog Grabovca, gdje su ostali samo branitelji i *elektraši* (i pokoji pas).

Iz pera svjedoka

Walter Spreitzer,
upravitelj Pogona Daruvar⁵⁹

Kako se dogodilo da sam postao vojnik, a morao sam, i sam se pitam. Bilo je to spontano. Inače ranije nisam u tom smislu bio eksponiran, a nisam bio ni rezervni oficir, samo sam bio član Izvršnog vijeća Skupštine općine Daruvar. Kada je počeo rat, pobjegli su nam i predsjednik Vijeća i sekretar za privredu pa su prestale funkcionirati te institucije. Mi koji smo ostali morali smo formirati krizni stožer. Pobjegli su nam i pripadnici policije, sa cjelokupnim oružjem. Osobno mi je bilo jako teško, jer sam među njima imao prijatelje svih nacionalnosti i time su me razočarali, u meni je nešto “puklo”. Bio sam duboko svjestan da se ne smijemo prepustiti stihiji. Pokušao sam u vojarni u Doljanima razgovarati s oficirima, s kojima sam do rata odlično surađivao kao elektroprivrednik pa sam mislio da mi to nešto vrijedi. Ali, uvjerio sam se da od pregovora i razgovora neće biti ništa i napali smo vojarnu. Zaplijenili smo cjelokupno naoružanje koje smo odmah proslijedili našim borcima. I tada su se dobro iskazali naši radnici.

O daruvarskim elektrašima uvijek govorim s ponosom, jer zahvaljujući njima i u ovom ratnom užasu Daruvar stalno ima električnu energiju. Prvi izlaze na teren i popravljaju mrežu, što i meni olakšava posao, jer sam više angažiran na rješavanju komunalnih problema, a na prvom mjestu je opskrba vodom. Zahvaljujući dugogodišnjoj politici investiranja i izgradnje mreže, sada se pokazalo da naš sustav mreže s višestrukim napajanjem nije luksuz.

U ovim uvjetima je najvažnije da normaliziramo život i uspostavimo što djelotvorniju civilnu vlast. A ja ću se ponovno vratiti na svoje mjesto u Pogon Daruvar.

(W. Spreitzer je sudjelovao na bojištima od Novske do Nove Gradiške, u ratnim operacijama Bilogora, Papuk, Bljesak, gdje je obnašao poslove i obveze pomoćnika zapovjednika za IPD – Informativno-promidžbena djelatnost. Dopremio je u Daruvar prvo oružje u vrijeme kada je bilo najpotrebnije. Nakon rata je imenovan pomoćnikom povjerenika Vlade Republike Hrvatske za općinu Daruvar. U brojnim pregovorima nastojao je pronaći najbolja rješenja. Osim toga, snimao je i svakodnevno bilježio važne trenutke na ratištima, čime je želio upotpuniti svoju ratnu dokumentaciju, ali dnevnik je nestao. No, ostao je njegov videozapis o važnim trenucima na bojišnicama i poslije bitke).⁶⁰

59 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 16 (56), prosinac 1991., str. 6

60 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 79/80 (119/120), srpanj-kolovoz 1997., str. 28

Iz pera svjedoka

Stjepan Pavić,
zamjenik upravitelja Pogona Daruvar⁶¹

To što je naše područje cijelo vrijeme rata bez električne energije bilo 2,10 sati, dokazuje koliko i kako smo radili kao logistika. Uvjeti nisu bili lagani zato što je 12 zaposlenika prešlo na neprijateljsku stranu, zato što su neprijatelji bili samo 300 metara iznad Daruvara i zaposjeli cijelo sjeveroistočno područje na kojem je važna TS 35 kV. Teško je bilo i zato što je vodocrpilište bilo u neprijateljskim rukama, a grad su uništavali granatama (na poslovnu i gospodarske zgrade Pogona Daruvar jednog dana palo je 38 granata), bili su aktivni snajperisti, avioni... jedina veza bila je UKV...

Sjećam se otklanjanja kvarova na uništenoj mreži uz paljbu iz aviona na Ravnoj Njivi. Naši monter i su se sklonili u kukuruzište i nisu uspjeli otkloniti kvar pa je to oko ponoći učinio I. Pavlić sa sinovima. Obavljali su takve poslove pod stalnim minobacačkim napadima i općom i avionskom opasnošću na području Badljevine, Doljana, Vinograda, Đulovca, Grubišnog Polja, Ivanovog Sela... Srbi su nas ucjenjivali: mi njima struju, a oni nama vodu. Ali, naši su pronašli rješenje i izgradili dalekovod 10 kV i TS 10/0,4 kV kako bi osigurali vodu iz jezera. Dečki su bili iznimno hrabri, neuništivi. Štefan, Pavlić sa sinovima, Šišćak, vozači, skladištar... U najtežim uvjetima obavljali su najteže zadaće. S obzirom na to što su sve prošli, zaslužili su da se prema njima ponašamo jednako kao prema onima koji su bili na bojišnicama. Njihov je život bio u opasnosti danju i noću, bilo da su obavljali posao ili kada su odlazili od kuće ili se vraćali kući.

Iz pera svjedoka

Ljudevit (Lujo) Jambrović,
pogonski monter Ispostave Đulovac (negdašnji Rajon Miokovićevo)
Pogona Daruvar⁶²

Naš i hod po mukama četiri hrvatske obitelji u Đulovcu započeo je 18. kolovoza 1991., kada smo ostali u okruženju. Petorica su me odvela u Miliciju na razgovor. Ispitivali su me gdje sam sakrio oružje, radiostanicu, kako komuniciram s hrvatskom stranom, a znali su da nemam ništa od toga. Ubrzo sam dobio nalog da jednu Srpkinja s djetetom odvedem u Mijanovićevo. Znao sam da ako se njima nešto dogodi, stradat će moja supruga i unučica u Đulovcu. Pomislio sam tada i na sinove od kojih je jedan bio u postrojbama MUP-a, a drugi u Gardi. Strepio sam, ali srećom nije se dogodilo ništa loše. Od 19. kolovoza bili smo u podrumima i nismo smjeli izlaziti iz kuće. Niti u polje. Ovdašnji Srbi su me dobro poznavali i bili su svjesni da sam im potreban za popravljivanje i održavanje elektroenergetskih postrojenja i na širem području Đulovca koje je bilo pod srpskom vlašću. Svakodnevno sam radio na mreži na širokom području do Batinjana. O tomu je ovisio moj i život hrvatskih obitelji u Đulovcu. Bili smo u šoku kada su četnici 14. rujna 1991. oko 22 sata razorili katoličku crkvu. Najkrvoločniji su bili "beli orlovi", a jedan od najstravičnijih trenutaka bio je masakr 12 Hrvata. Ne želim se sjećati tih strahota. Nisam vjerovao da ću ostati živ, da ću moći izdržati takav teror, osobito u zadnjim danima zatočeništva kada je iza naše kuće pala granata, a četnici su povlačeći se pljačkali sve do čega su došli.

Kada je Đulovac oslobođen i kada je došao šef Walter, zanijemio sam, steglo me u prsima. Toga je dana zauvijek nestalo bivše Miokovićevo i rodio se Đulovac.

U radionici Elektre Križ izrađeno oklopno vozilo⁶³

Za potrebe obrane Domovine, početkom rujna 1991. godine u radionici Proizvodno-uslužne djelatnosti Elektre Križ izrađeno je oklopno vozilo. Dnevno se tijekom deset dana radilo po 12 i 14 sati i kamion "Đems" (dar Franje Tovernića) poprimio je konačni oblik. Nadalje je trebalo ugraditi zaštite za ljude *u oklopnjaku*.

Iz vozila se moglo istodobno pucati na 12 mjesta, izlaziti iz njega na četiri mjesta (sprijeda, straga i kroz krov, a izlaz kroz pod bio je predviđen za izvlačenje ranjenika, bolje reći njihovo uvlačenje u vozilo).

Vozilo je napravljeno poput sendviča – oko njega je postavljen oklop od mreže za zaštitu od kumulativne mine. Kako je prigodom testiranja pancirni metak ipak probio oklop, napravljen je novi *sendvič* od lima, gume i drveta, koji je ugrađen u oklop i potom je bio neprobojan.

Unutrašnjost vozila bila je obložena lipovim drvetom kako bi se spriječio rikošet uletjelog metka. Vodilo se računa o tomu da vozilo ne bude previše teško – bez posade je težilo 8 700 kilograma. Ugrađena mu je radiostanica, ventilator za izbacivanje barutnih plinova te dodatni spremnik za gorivo.

Oklopnjak je predan na korištenje policijskoj postaji Križ Policijske uprave Ivanić-Grad.

Konstruktor i voditelj izrade oklopnog vozila bio je Josip Blažina – voditelj Proizvodno uslužnih djelatnosti Elektre Križ.

Oklopno vozilo koje su za potrebe Policije izradili zaposlenici Proizvodno-uslužne djelatnosti Elektre Križ, a s njima su dugogodišnji direktor Elektre Križ Ivan Sokolić i tadašnji Stjepan Saić

Stravični zločini u Četekovcu, Voćinu, Humu...

Četnici su masakrirali 24 osobe u Četekovcu. Budući da su s tzv. JNA nadzirali Psunj, Papuk i dio Bilogore, zbog opasnosti od presijecanja Hrvatske na dva dijela, Hrvatska je vojska uz oružje iz osvojenih vojarna u listopadu 1991. pokrenula veliku ofenzivu za oslobađanje zapadnog dijela Slavonije. Do prve polovice studenoga te godine oslobođena je cijela grubišnopoljska općina, a u prosincu je Hrvatska vojska oslobodila Papuk, Bilogoru i velik dio Psunja. Takav oslobodilački nalet, kada je Hrvatska vojska bila spremna osloboditi i Okučane zaustavilo je potpisano tzv. Sarajevsko primirje 2. siječnja 1991. te je uspostavljena crta razdvajanja na koju je poslije došao UNPROFOR (sektor Zapad).

Sredinom prosinca 1991. četnici su u Voćinu i Humu (Slatina) masakrirali 43 osobe, a potkraj siječnja 1992. u Kusonjama je otkopana grobnica s 20 ubijenih gardista koji su bili zarobljeni još u ljeto 1991.

Iz pera svjedoka

Josip Tomac,
rajonski monter u Voćinu, Pogonski ured Slatina Pogona
Našice Elektroslavonije Osijek⁶⁴

Pod srpskom okupacijom proveo sam četiri i pol mjeseca, kao i svi Hrvati koji su ostali u Voćinu. Nas trojica radili smo dok je bilo napona, a poslije toga bili smo u kućnom pritvoru i, moram priznati, nisu nas dirali, dok su ostale Hrvate tjerali raditi. Iz voćinske trafostanice održavala se veza sa Slatinom, dogovarala razmjena zarobljenika, a kada se radiostanica pokvarila, prekinute su sve veze s gradom.

Najteže je bilo u noći 13. prosinca 1991., kada su se Srbi okupili i počeli bježati govoreći da dolaze Ustaše, crnokošuljaši i Kurdi. Preostali Hrvati skrili su se u kuću, ispod stubišta, otprilike 50 metara od crkve i čekali što će se dogoditi. Skupina od 20-30 Srba koji su ostali, dolazili su pred vrata, pucali po kući, ali nisu ulazili. Te je noći zapaljeno središte Voćina, benzinska postaja, autobusni kolodvor, hotel, šumarija, ambulanta i brojne obiteljske kuće, a 14. prosinca u zrak je dignuta i Crkva. To je bila katolička crkva, izgrađena u čast majke Božje 1500. godine. Preživjela je Turke pod čijom je vlašću to selo u sjevernom području Papuka bilo od 1543. do 1687., a mjesto je postalo svetištem. Ali nije preživjela rušilački nagon Srba, koji su se povukli tek nakon takvih zlodjela.

Branitelji Hrvatske elektroprivrede iz Elektre Križ koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru središnje Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede. Središnjica i njeni pogoni organizirani su u ogranke: Elektra Križ⁶⁵ i pogoni Daruvar, Kutina, Lipik i Ozalj⁶⁶.

2.4.2. Nova Gradiška u skoro potpunom okruženju

Odmah se odmetnuli svi iz Pogonskog ureda Okučani Pogona Nova Gradiška

Teške dane rata proživljavala je Nova Gradiška, osobito kada su se spojili Banjalučki i Bjelovarski korpus tzv. JNA pa je grad bio u skoro potpunom okruženju.

Pri prvom zračnom napadu i raketiranju brane Bačica, kada su napadnuti strateški objekti vodoopskrbnog sustava, pri povratku 18. kolovoza 1991. napadnuta je poslovna zgrada Pogona Nova Gradiška. U njenu su dvorištu bila ranjena petorica zaposlenika tog Pogona Elektre Križ: Zlatko Kovačević, Slavko Abrić, Dušan Olujić, Marijan Prpić i Miroslav Hrdžić.

Grad je razaran tisućama projektila i neprijatelj mu se uspio približiti, a danonoćno su se vodile pješačke borbe. Zahvaljujući nepopustljivoj obrani, u listopadu 1991. su se stabilizirale crte obrane na zapadnom dijelu Nove Gradiške koju, unatoč silovitim napadima, neprijatelj nije uspio osvojiti.

Energetski je Nova Gradiška, kao i cijela Slavonija, bila u teškom položaju. Ovisila je o samo jednom dalekovodu 110 kV iz Požege, a povremeno se napajala i iz Topole (Bosna i Hercegovina). Kako je bila prometno odsječena od svoje matične Elektre Križ, priskočili su kolege iz susjedne Elektre Slavonski Brod pomažući u komunikaciji te dobavi materijala i opreme. Specifičan problem na novogradiškom području bilo je mjesto Davor, koji je električnom energijom napajan iz Bosne (Srbac), sve do 26. studenog 1991.

Iz Pogonskog ureda Okučani Pogona Nova Gradiška odmah su se odmetnuli svi zaposlenici. Istina ostao je pokojni Srbin, a dvojica su imala "poseban zadatak", ali su bili brzo razotkriveni. Trojica zaposlenika Pogona Nova Gradiška borila su se u postrojbama Zbora narodne garde.

65 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 185

66 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 186, 187

Krpanje niskonaponske mreže kada se stiša gruvanje
– monter Vlado Marjanović iz Dragalića, jedan od
sedmorice koji su ostali bez doma i imanja

Da nije bilo radnika *Elektre*, ne bio bilo ni Nove Gradiške!

Monteri Nove Gradiške, čiji se život od početka *gruvanja* sastojao od čuvanja života u podrumu i *istrčavanja* na mrežu, pokušavali su popravljati ono što je bilo moguće. Njihova dnevna zapovijed bila je: dati ljudima *struju*. Dakako, takav radni nalog nije postojao, jer nikom nije bilo dopušteno izdati ga za rad tijekom uzbune ili neprijateljskih rafala. Znali su da električnom energijom daju život gradu i nisu smjeli klonuti duhom, premda je život u podrumu ostavio traga. Osobito je teško bilo sedmorici novogradiških zaposlenika koji su prognani s kućnog praga i ostali bez doma i imanja. Unatoč razorenosti postrojenja, prema čijoj je izgrađenosti sustav Nove Gradiške prije Domovinskog rata bio pri vrhu u Hrvatskoj elektroprivredi, tijekom cijelog rata grad nije bio više od 40 sati bez električne energije. Prema riječima predstavnika lokalne vlasti: da nije bilo radnika *Elektre*, ne bio bilo ni Nove Gradiške.

Iz pera svjedoka⁶⁷

Vlado Plavac,
voditelj tehničkih poslova u Pogonu Nova Gradiška Elektre Križ

Neprijatelj je uništavao sve, gospodarske, obiteljske i naše objekte, s ciljem protjerivanja stanovništva. Mi smo bili itekako svjesni toga, ali i svojih odgovornih zadaća u takvim uvjetima. Radeći naš posao, osiguravajući građanima električnu energiju, mi smo bili u najneposrednijoj borbi za slobodu hrvatske Domovine. Svaki naš radnik radio je svoj posao žrtvujući se u najvećoj mogućoj mjeri, i na taj je način dao svoj doprinos Domovini Hrvatskoj i slobodi koju neizmjereno željno očekujemo.

To što smo mi činili na postrojenjima ne bi povjerovali ni profesori s Elektrotehničkog fakulteta. Ali, poslije rata ćemo ih pozvati i pokazati im da su i pojedina rješenja, za znanost nemoguća, ipak moguća. Nadamo se da ćemo obnoviti sva uništena elektroenergetska postrojenja i energetske pojačati sigurnost napajanja električnom energijom. To je naš dug prema potrošačima, prema našoj Domovini za koju smo, radeći te poslove, spremni i život dati.

Boris Tančak,
poslovođa u grupi održavanja Pogona Nova Gradiška⁶⁸

U najtežim danima rata mijenjao sam brojila, održavao javnu rasvjetu i otklanjao brojne kvarove. Avioni, helikopteri bruje iznad nas, a mi se probijamo kroz akaciju, šipražje i razno kupinje do oštećenih stupova, stavljamo penjalice na noge i – na posao. Rat je zaglušujuća buka, strah, grozota, naše neiskustvo, život na putu između kuće i podruma, podruma i Elektre, a na cesti samo naša Garda.

67 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 17 (57), siječanj 1992., str. 10

68 Monografija Elektra Križ 1940. – 2000., objavljena 2000. godine, str. 104

Iz pera svjedoka

Miroslav Cindrić,
elektromonter terenske jedinice Okučani⁶⁹

-

Često sam radio u okolnim selima i naslutio sam da se u Okučanima nešto sprema. Osim toga, pri očitavanju stanja brojila, u srpskim kućama sam zamijetio provokativne slike srpskih vođa, ali i pitanja gdje da plate u Novoj Gradiški ili Pakracu, jer očekivali su da će Pakrac biti njihovo buduće središte. Početkom rata priključio sam se pričuvnom sastavu Policije, a kasnije i Zboru narodne garde.

Kolege s posla su me često opominjali da trebam držati jezik za zubima i da nikoga ništa ne pitam, jer me to moglo stajati života. Ja sam iz starog hrvatskog sela Gornji Bogićevci, tako da je za mene u Okučanima bilo jako opasno pa sam u lipnju 1991. prešao u Novu Gradišku.

Zračna mreža Elektre Zagreb, kabelci, trafostaničari... pogoni, pomažu kolegama u ratu⁷⁰

Od kolovoza 1991. do prosinca 1996. godine, ekipe Elektre Zagreb pomagale su kolegama od Vukovara, preko Nove Gradiške, Ribnika do Konavla i Polače. *Dižu mrežu*, uz dobru logističku potporu iz Zagreba te potrebnu opremu, materijal i alat.

Osim rodoljubnog zanosa koji je dičio ljude spremne pomoći kolegama u teškim okolnostima visokog rizika, zaposlenici Odjela zračne mreže Pogona Zagreb – njih 90, od kolovoza 1991. godine stalno su bili na terenu, najčešće na puškomet neprijatelju. Osim na području Nove Gradiške – u Bogićevcima, Davoru i Goricama, mrežu su popravljali i na području Pokupske bojišnice, na dubrovačkom području u Konavlima, Zvečaju...sisačkom području u Brestu, Petrinji...ličkom području u Ribniku, Kozibrodu, potom u Banskoj Strugi, Mekušju, Drenčini, Polači...Odlazili su dragovoljno, ne obazirući se na opasnosti, ne pitajući za radno vrijeme i vremenske uvjete.

Jednako tako su pomagale i ekipe pogona Elektre Zagreb iz Dugog Sela, Samobora, Velike Gorice, Zaprešića i Zeline, kao i zajednička ekipa svih vanjskih pogona (*elektraši* iz Dugog Sela obnavljali su mrežu u Satriću pokraj Sinja i Pakracu; iz Samobora u Brkiševini i Šišincu na Kupi pa Biševu pokraj Zadra, u Sonkovićima pokraj Skradina i u Lasinji; iz Velike Gorice u Skradinu, Glini te Pokupskom; iz Zaprešića u Brkiševini Gornjoj, Sonkovićima, Lasinji; iz Zeline u Satriću, Pakracu, Okučanima; zajednička ekipa svih pogona radila je u obnovi postrojenja u Voćinu).

Ekipa Zračne mreže Elektre Zagreba na crti bojišnice pomaže kolegama u selu Gorice pokraj Nove Gradiške

Branitelji Hrvatske elektroprivrede iz Pogona Nova Gradiška (prije i tijekom Domovinskog rata pripadao je Elektri Križ, a nakon rata Elektri Slavonski Brod) koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru istočne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede, a organizirani su u Ogranak Nova Gradiška.⁷¹

Branitelji Hrvatske elektroprivrede iz Elektre Zagreb koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru središnje Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede, a organizirani su u Ogranak Elektra Zagreb.⁷²

2.4.3. Prvom uspješnom operacijom *Otkos 10* oslobođeno bilogorsko područje

Odgovor hrvatskih snaga na zaposijedanje područja Bjelovarsko-bilogorske i Virovitičko-podravске županije

Početkom jeseni 1991., u vrijeme najintenzivnije agresije velikosrba na Republiku Hrvatsku, povlačeći se s prostora Slovenije tzv. JNA je zaposjela područje Bjelovarsko-bilogorske i Virovitičko-podravске županije. Nakon što su se spojili Banjalučki i Bjelovarski korpus, veliki dio bilogorskih Srba prešao je na stranu neprijatelja. Vođe samozvane tzv. Srpske autonomne oblasti Krajine proglasili su dio od Grubišnog Polja do Pakraca jedinicom svoje para-države, a pobunjeni Srbi su sami ili uz pomoć tzv. JNA sve Hrvate i nesrbe protjerali s bilogorskog prostora ili poubijali.

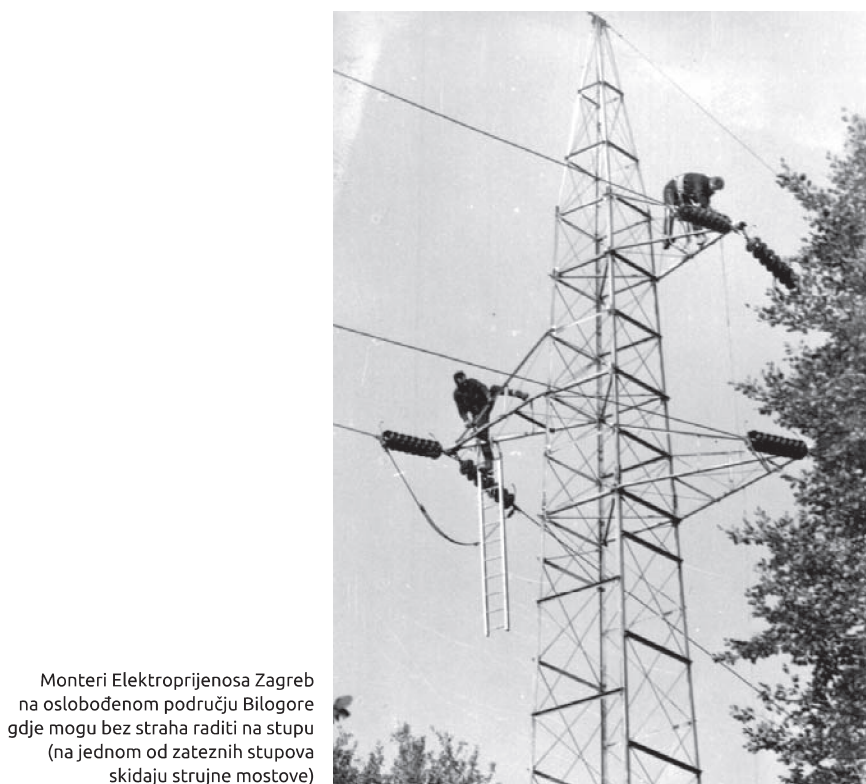
Na zaposijedanje bilogorskog područja postrojbe hrvatskih snaga morale su odgovoriti kako bi se zaustavili napadi agresora na području Bilogore i širenje prema istočnom dijelu Slavonije. Pokrenuta je operacija *Otkos 10* i to je bila jedna je od prvih oslobodilačkih operacija hrvatskih snaga u hrvatskom Domovinskom ratu. Započela je 31. listopada, prekinuta 5. studenog, jer je neprijatelj tražio primirje. Nije ga poštovao i tada je započela druga faza *Otkosa 10*, koja je trajala deset dana. Bilogora je u potpunosti očišćena od neprijatelja, zarobljena je velika količina oružja i municije koje je koristilo za daljnju obranu, kao i neprijateljski dokumenti iz kojih se saznalo o neprijateljskim namjerama i planiranim potezima.

71 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 112

72 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 191-193

Na oslobođenom terenu ekipe
Hrvatske elektroprivrede i Dalekovoda
snimaju stanje razrušenosti

Monteri Elektroprijenosa Zagreb
na oslobođenom području Bilogore
gdje mogu bez straha raditi na stupu
(na jednom od zateznih stupova
skidaju strujne mostove)

Monteri Elektre Virovitica bili su dobri
vodiči, a puška je za svaki slučaj

Operacija povećala samopouzdanje hrvatskih obrambenih snaga i hrvatskog naroda

Očuvana je Virovitica, Grubišno Polje, Bjelovar i Daruvar, a stanovnici tog područja spašeni od stradavanja. Otvorena je prometnica Grubišno Polje – Virovitica, a zarobljena je znatna količina oružja, minsko-eksplozivnih sredstava, streljiva i neprijateljske dokumentacije.

Najvažnije je da je tom operacijom srušen san o velikoj Srbiji, presijecanju hrvatskog teritorija i izlasku na rijeku Dravu. Osim toga, smanjena je crta bojišnice u zapadnom dijelu Slavonije, snage su rasterećene tako da je agresor odustao od borbi za Pakrac. Otvoreni su i potpuno osigurani strateški pravci nužni za obranu istočnog dijela Slavonije. I što je najvažnije, akcija *Otkos 10* povećala je samopouzdanje hrvatskih obrambenih snaga koje su stekle nova borbeno iskustva u vođenju i zapovijedanju te koordinaciji na višim razinama. I ublažila osjećaj nemoći hrvatskog naroda.

Elektra Virovitica od prvog dana u službi hrvatskih obrambenih snaga⁷³

Na zahtjev predsjednika Skupštine Općine Virovitica, od 28. lipnja 1991. godine Elektra Virovitica stavila je na raspolaganje osam vozila s radiovezama za potrebe mobilizacije zbora Narodne garde u Virovitici, kao i osam zaposlenika – vozača tih vozila (Ivan Bišćan, Franjo Jandrić, Dubravko Karnik, Dražen Kaučić, Siniša Novak, Mijo Ojurović, Zdravko Reščić i Dražen Tomeković).

U borbi za vojarnu, 13. rujna 1991. zaposlenici Elektra Virovitica isključili su napajanje električnom energijom vojarni “Nikola Miljanović Karaula” u Virovitici, pograničnim karaulama u Terezinom Polju i Novom Gradcu te skladištu oružja i municije Šištat. To su proveli: Željko Kopas, Zvonimir Prister, Petar Kovač i Eduard Čuček. Karaule su osvojene 15. rujna, a vojarna 17. rujna 1991., a za osvojeno oružje bili su zaduženi zaposlenici za pogonsku pripravnost Elektre Virovitica.

Virovitička elektroenergetska postrojenja oštećena u minobacačkim i avionskim napadima

Kada je ratni vihor zahvatio i područje općine Virovitica, osobito područje Bilogore te sela u njenu podnožju, u minobacačkim i avionskim napadima oštećena su brojna elektroenergetska postrojenja Elektre Virovitica. Zaposlenici u pogonskoj pripravnosti otklanjali su kvarove u što kraćim rokovima te osiguravali napajanje sela podno Bilogore – Levinovac, Pivnica, Rezovačke Krčevine, kao i dijelove elektroenergetske mreže u gradu Virovitica.

Nakon organiziranja vojnih postrojbi Hrvatske vojske, njene 127. brigade, izravno se u obranu Republike Hrvatske uključuje i 27 zaposlenika Elektre Virovitica, što je u odnosu na tadašnji ukupan broj – 30 posto.

Nestao zaposlenik Elektre Virovitica Željko Galović, ranjeni Željko Domjanić i Siniša Novak

Kao sudionici borbi postrojbi Hrvatske vojske na bilogorskom, pakračkom, slavonskobrodskom i drugim područjima, ranjena su dva branitelja iz Elektre Virovitica – Željko Domjanić i Siniša Novak, a kao nestali se vodi Željko Galović.

Branitelji Elektre Virovitica koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru središnje Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Ogranak Elektra Virovitica.⁷⁴

Prijetnja stanovnicima Bjelovara iz vojarne i vojnih okolnih objekata

Intenziviranjem borbi u zapadnom dijelu Slavonije u općini Bjelovar su se započele organizirati veće vojne postrojbe. Zbog mnogih vojnih objekata i povremenog provociranja snaga tzv. JNA, stanje u gradu postajalo je sve napetije. Najveća opasnost za sigurnost grada Bjelovara prijetila je iz vojarne “Božidar Adžija” smještene u gradu, a potencijalni izvor prijetnje bio je Dom JNA u središtu grada, vojno skladište Barutana u šumi Bedenik nedaleko Bjelovara, vojni objekti u Zvijercima i objekti na prostoru “Logora”, također blizu središta grada.

Nakon što je u Križevcima (17. rujna 1991.) zauzeto skladište tzv. JNA Široko Brezje te vojarna “Kalnik”, vojarne i vojni objekti u Virovitici, a potom i u Varaždinu, 29. rujna 1991. godine, postrojbe Zbora narodne garde i Policije su poslije 17 dana blokade napale vojarnu u Bjelovaru. Na grad je iz vojarne ispaljeno više desetaka raznih projektila, a nakon skoro cijelog dana borbe, pripadnici tzv. JNA su se predali.

Hrvatske postrojbe su zaplijenile znatno naoružanje, posebno oklopništvo, što je poslužilo i drugim hrvatskim postrojbama u raznim dijelovima zemlje.

Snažna eksplozija odjeknula je nakon dizanja u zrak vojnog skladišta na “Barutani”, kada je poginulo 11 branitelja koji su to vojno skladište držali u blokadi. Eksplozija je skoro potpuno uništila šumu u krugu od 200 metara, a detonacija se čula na udaljenosti od 20 kilometara. Udarni val odnio je krovove kuća u Hrgovljanima i u nekoliko drugih okolnih sela. Oštećeni su i objekti u Bjelovaru.

Eliminacijom snaga tzv. JNA u gradu Bjelovaru, postrojbe Zbora narodne garde uključile su se u obranu zapadnog dijela Slavonije.

Oštećena elektroenergetska postrojenja Elektre Bjelovar

Projektilima iz vojarne i drugih vojnih objekata oštećeni su elektroenergetski objekti, poput TS 35/10 kV Bjelovar 3, a manja oštećenja pretrpio je dalekovod 35 kV Bjelovar-Križevci. Slomljeno je nekoliko stupova na dalekovodu 10 kV za Kapelu, a na tom su dalekovodu na nekoliko mjesta prekinuti vodiči. Topovskim šrapnelima oštećene su dvije TS 10/0,4 kV u Bjelovaru, odnosno njihovi transformatori i visokonaponski kabel. U izravnim uličnim borbama iz vojnih objekata stradala je niskonaponska mreža, odnosno nadzemni vodiči, ali i kućni priključci te brojila u izgorjelim kućama.

Silina eksplozija minobacačkih granata razbila je sva stakla na prozorima upravne zgrade Elektre Bjelovar, znatno su oštećena i službena vozila, a potpuno je izgorio jedan kamion TAM.

Kvarove otklanjali svi – monter, tehničari, inženjeri

Zbog zvuka sirene koji je tih dana zbog opasnosti od zračnih napada svaki tren pozivao u sklonište, a i obilne kiše, radilo se u otežanim uvjetima. Osim zračne opasnosti, na monter Elektre Bjelovar tih dana *vrebali* su i snajperisti. Ipak, stotinjak bjelovarskih *elektraša* uspjelo je u samo četiri dana otkloniti sve kvarove. Velika pomoć bile su im dvije platforme dopremljene iz Elektre Koprivnica i Pogona Križevci Elektre Bjelovar tako da su, uz dvije bjelovarske, bili puno djelotvorniji u osposobljavanju postrojenja. Radili su svi iz Elektre Bjelovar i radne jedinice u Velikom Grđevcu – monter, tehničari, inženjeri. Sve što se moglo, priključeno je mreži.

Na sreću, među *elektrašima* nije bilo poginulih, ni ranjenih. Petorici su bile oštećene kuće, a jednom – Vinku Klariću, srušena do temelja.

U Elektri Bjelovar, odmetnuo se (samo) jedan zaposlenik⁷⁵.

Branitelji Elektre Bjelovar koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru središnje Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Ogranak Elektra Bjelovar.⁷⁶

75 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 15 (55), studeni 1991., str.12

76 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 183

2.5. Hrvatska elektroprivreda na posavskoj i požeškoj bojišnici

2.5.1. *Kрмаčama*, raketama, topničkim projektilima, fosfornim granatama... na škole, dječje vrtiće, bolnice, tržnice u Slavanskom Brodu

Na području slavonskobrodske županije u ljetu i jeseni 1991. godine nije bilo većih ratnih sukoba. No, Slavonski Brod se aktivno uključio u obranu Domovine. Borci brodskih brigada: 108., 139. i 157. bili su hrabri ratnici na okolnim bojišnicama.

Poznati scenarij: mobiliziranje i naoružavanje Srba, dolazak četnika i razmještanje tzv. JNA (Motajica i Kobaš), započeo je u zimi. U ožujku 1992. teško oružje iz Bosne primaklo se Savi.

Znak za opću opasnost 23. ožujka 1992. nije prestajao skoro osam mjeseci, sve do 7. listopada. U tom je razdoblju grad rušilo 130 razornih aviobombi – *kрмаča*, 13 raketa zemlja-zemlja i na tisuće topničkih i raketnih projektila. Cilj je bio ubiti što više ljudi pa su najčešće mete bile škole, dječji, vrtići, bolnice, tržnice...

Kako su u cijeloj Posavini bili topnički sukobi (u travnju je napadnuto Orašje, a granatama je zapaljena Rafinerija u Bosanskom Brodu), u Slavonski Brod je pristizao veliki broj izbjeglih Posavljaka. Jedan dio je bio smješten u športskoj dvorani Klasje, koja je ubrzo postala meta neprijateljskih fosfornih granata. Dvorana je 22. rujna 1992. bila zapaljena i izgorjela do temelja. Napadani su i objekti kompleksa tvornice “Đuro Đaković”, a stradala je elektroenergetska infrastruktura Hrvatske elektroprivrede.

Krvava nedjelja

U slavonskobrodsku bolnicu je od 1. do 7. svibnja 1992. godine bilo dopremljeno 266 ranjenih ljudi i 30 mrtvih, s područja brodske općine. Među njima su bila i tijela šestoro djece, koja su 3. svibnja poginula prigodom bombardiranja i raketiranja prigradskog naselja Jelas. U smiraj dana pojavili su se neprijateljski avioni i *istresli* smrtonosni teret – seriju bombi *kрмаča* i raketa po cijelom području grada, a najviše ih je palo na to brodsko naselje. To je bila krvava nedjelja za Jelas, Slavonski Brod i Hrvatsku.

Iznenadnim napadima neprijateljskog topništva na grad, škole i parkove usmrćeno je 28, a od svibnja 1992. do 1995. ranjeno 969 hrvatske djece. Najčešći uzroci ranjavanja bile su eksplozije ili prostriji za vrijeme topničkog ili zračnog napada. Među djecom je 90 teških invalida. Neprijateljski avioni bombardirali su i raketirali mnoga sela u zapadnom i istočnom dijelu Posavine: Dubočac, Banovce, Šumeće, Zbjeg, Ruščicu, Klakar, Bebrinu, Slavonski Šamac...

Strašnim razaranjima bili su izloženi elektroenergetski objekti i postrojenja, koje su slavonskobrodski *elektraši* pokušavali osposobiti i ljudima osigurati napajanje električnom energijom. To su i uspjeli na cijelom području tijekom rata, uz manje iznimke, kada su se radi nedostupnosti ključnim postrojenjima morale provoditi redukcije u isporuci električne energije.

Pri avionskom napadu na Slavonki Brod 3. svibnja 1992. godine, najviše je nastradalo prigradsko naselje Jelas

Temeljito uništena slavonskobrodski trafostanica u Masarikovoj ulici, čije je postrojenje osposobljeno nakon samo nekoliko sati

Stradali elektromonteri: ubijen Antun Papić, teško ranjen Željko Mandarić

U odlasku na teren radi otklanjanja jednog od brojnih kvarova, prigodom raketiranja benzinske crpke na autocesti u Velikoj Kopanici poginuo je elektromonter Antun Papić, otac troje malodobne djece, a teško je ranjen elektromonter Željko Mandarić.

Branitelji Elektre Slavonki Brod koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru istočne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Ogranak Slavonki Brod.⁷⁷

Iz pera svjedoka

Zdenko Veir,
direktor Elektre Slavonski Brod⁷⁸

U intenzivnom ratu smo bili sedam mjeseci, trpio je Slavonski Brod, premda se ratovalo u sjevernom dijelu Bosne. Posebno nam je teško zbog privremene okupacije Bosanskog Broda. Relativni mir prepun je opasnosti, jer četnici s druge strane Save mogu pucati i ugroziti živote naših sugrađana, a česte mete njihova oružja okolna su sela. S protuzrakoplovnim strojnicama pucaju po krovovima naših kuća, ubijaju ljude, stoku...

Moram osobito pohvaliti naše montere o čijem radu nismo htjeli govoriti tijekom intenzivnih napada kako neprijatelju ne bismo otkrili kako i gdje radimo, jer bi pucali po nama. Radili smo noću, a po danu mirovali, skrivali se, jer su četnici tada tukli po Slavonskom Brodu. Sve ono što su oni danju rušili, mi bismo noću pokrpali. Premda je bilo puno improvizacija, Brođanima koji su ostali u svom gradu uredno smo isporučivali električnu energiju. Jedan je slučaj doista za pohvalu. Navečer je u 20 sati bila pogođena jedna trafostanica 10 kV. Kada su nam stanovnici područja bez električne energije to javili, obećali smo im da ćemo kvar otkloniti tijekom noći. Nisu nam vjerovali, jer su računali da nam za popravak treba 10-15 dana i bili su spremni iseliti iz tog dijela grada. Međutim, mi smo istu noć transformator stavili na zemlju, ogradili ga daskama, spojili i iza ponoći ljudima ponovno omogućili napajanje. Nakon toga su nas nazivali i zahvaljivali, jer trafostanica je bila toliko razorena da nisu vjerovali da ćemo moći išta učiniti. Noću bi radili do ujutro u pet sati, kada su četnici najčešće započinjali s granatiranjem. Stoga tvrdim da su monteri Elektre Slavonski Brod osvijetlili obraz Hrvatske elektroprivrede na ovom području, a prekida u opskrbi nije bilo dulje od 24 sata. Osim za selo Dubače, koje se nalazi neposredno ispod Motajice. Svaki dan su ga gađali topovima, a stanovništvo je bilo evakuirano. Na teritoriju našeg distribucijskog područja mreža je oštećena između 70 i 80 posto. Nismo započeli sanaciju, jer je još uvijek na snazi opća opasnost. Veliku zahvalnost izražavam kolegama, osobito Elektre Zagreb, jer njen direktor Mladen Ježić često nas je sam zvao i pitao trebamo li pomoć. Njihova pomoć, osobito u nužnom materijalu, u Brod je stizala brzo. Pomagali su i kolege iz Elektre Koprivnica, ali i iz Elektroslavonije Osijek, premda su Osječani trpjeli strašna razaranja i imali puno poteškoća s održavanjem vlastita sustava.

2.5.2. Zlatna požeška dolina više nije *oaza mira*⁷⁹

Isključivanje javne rasvjete radi učestalih avionskih napada bombama i raketama na Požegu

Dok su druga slavonska područja trpjela diverzije i neprijateljske napade, požeška *Zlatna dolina* bila je (još uvijek) *oaza mira*, sve do 19. kolovoza 1991. Tada je iz pravca sela Kamensko, u minobacačkom napadu razoren nadzemni 10 kV dalekovod prema Novom Zvečevu, a napadom i idućega dana, 20. kolovoza, teško je oštećena zračna mreža 0,4 kV mjesta Orljavac.

Eskalacijom sukoba, prema Odluci Vlade Republike Hrvatske, 13. rujna 1991. obustavljena je isporuka električne energije vojnom objektu u selu Kantrovci na Papuku, u bazi Gostet, te električne energije i plina požeškoj vojarni i Domu JNA.

Budući da su avionski napadi bombama i raketama na Požegu bili sve učestaliji, od 16. rujna je započelo zamračivanje isključivanjem javne rasvjete.

Orljavac je ponovno bio meta neprijateljskih napada 26. i 27. rujna te godine, a osobito je raketiranjem žestoko napadnuta Velika 5. listopada – tamošnji Dom za starije i nemoćne osobe i objekti i postrojenja Nastavno obrazovnog centra u Velikoj Elektroslavonije Osijek, u Mališćaku.

Stradala su i izvan funkcije su bila brojna postrojenja, a zbog ratnih operacija nije se moglo pristupiti trafostanicama u 22 naselja. Ukupno su u mraku bili potrošači na deset posto površine o kojima skrbi Pogon Požega.

Požeški *elektraši* aktivno uključeni u obranu Domovine

U Pogonu Požega Elektroslavonije (poslije rata Pogon je postao distribucijsko područje Elektra Požega) prije Domovinskog rata radilo je 163 zaposlenika, s tim da su u Hrvatskoj vojsci i Policiji aktivno bila angažirana trideset i trojica.

Brojni incidenti, poput skidanja hrvatske zastave s jarbola uz trafostanicu 35/10 kV Orljava kod Slobostine, nametnuli su drukčiji, ratni način rada. Osiguran je cjelodnevni sustav zaštite većih objekata, odnosno trafostanica 35/10 kV, a dežuralo se sukladno Planu pripravnosti. Za čuvanje i obranu objekata nije bilo naoružanja, ali stanje se bitno promijenilo nakon predaje požeške vojarne 11. listopada 1991. i dostupnosti naoružanja, opreme i streljiva iz njena skladišta.

U okviru samoorganiziranja građana za obranu, organizirane su rajonske straže, a u svakoj mjesnoj zajednici bio je po jedan predstavnik Pogona Požega. Njegovi zaposlenici aktivno su bili uključeni u izradu željeznih prepreka i *ježeva*, gradnju bunkera i rovova te eksplozivnih naprava.

Kolegama u Osijeku u vrijeme najžešćih napada, Požežani su pomagali i dopremom hrane u vrijeme velike opasnosti na svim komunikacijskim pravcima.

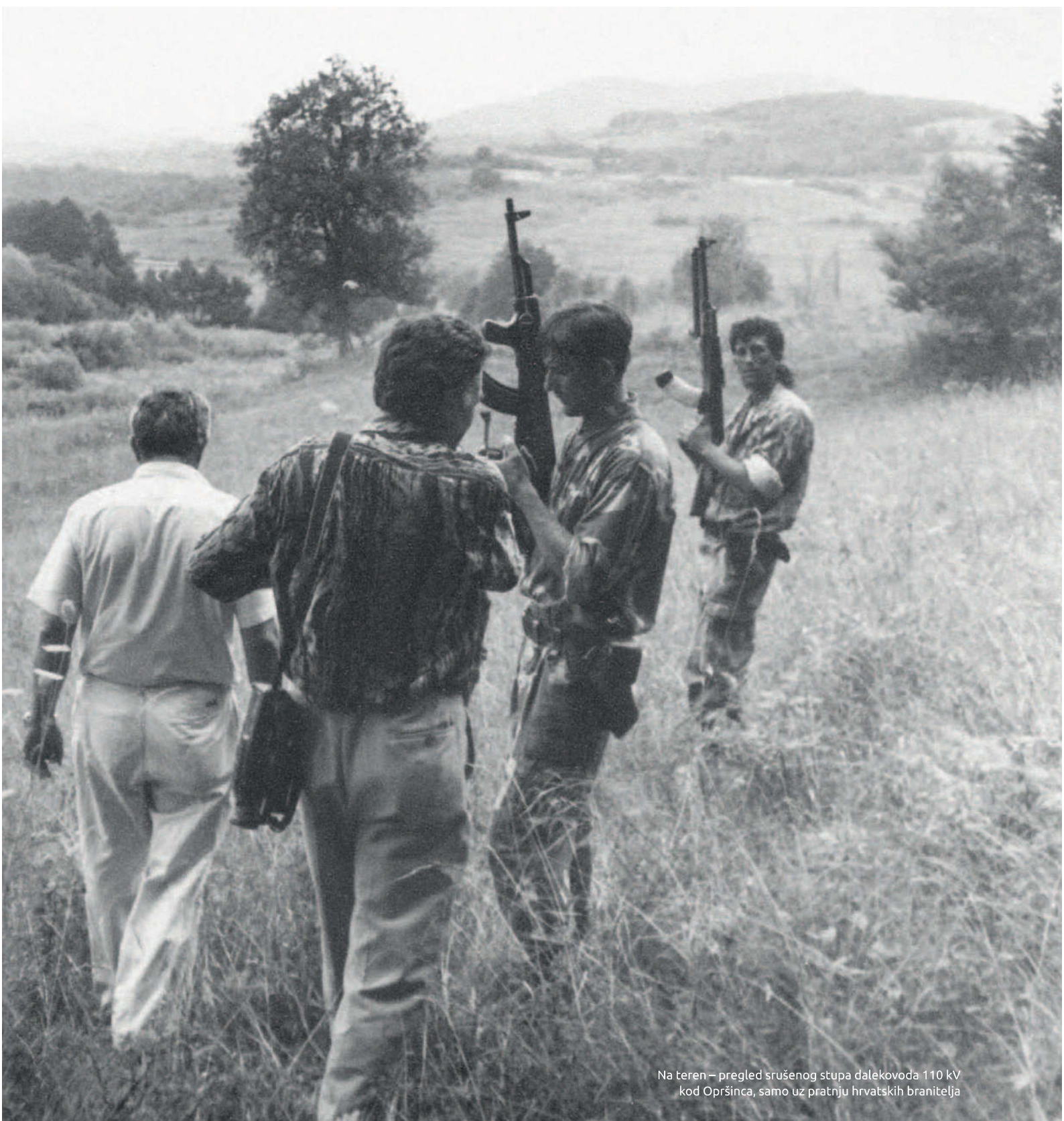
Rad na stupu ili krovu, uz izravnu izloženost neprijatelju

Uzbune, napadi neprijateljskih zrakoplova i raketiranja vojarne i požeškog Školskog centra, rušenje dalekovoda, uništenje elektroenergetskih postrojenja...

U takvim okolnostima sedmorica montera Pogona Požega prijavili su se kao dragovoljci u Hrvatsku vojsku. Tu njihovu nakanu *poguralo* je i iskustvo prigodom intervencije na mreži u Orljavcu, glavnoj meti četničkih napada. Dragovoljno su se prijavili i otišli na crtu razgraniče-

Srušeni stup dalekovoda 110 kV
Požega-Nova Gradiška

Na teren – pregled srušenog stupa dalekovoda 110 kV
kod Opršinka, samo uz pratnju hrvatskih branitelja

nja, na tlu obavili pripreme, odnosno sastavili presječne vodiče. Za voditelja interventne ekipe uvijek je bila najteža odluka tko će ići na stup. Koga tako izravno izložiti neprijatelju? Ponovno, javili su se odvažni mladi monter i obavili posao.

Toga dana popravljali su i niskonaponsku orljavačku mrežu, ovog puta uz četničke granate. Lako je bilo ljudima na tlu, koji su zalegli nakon upozorenja, a monter koji je radio na krovu...!? Takva izloženost i bespomoćnost bila je odlučujuća za žurno uključenje sedmorice požeških mladih montera u hrvatske vojne postrojbe.

Do postrojenja kroz minska polja

Njihovim odlaskom, poslove su preuzeli stariji kolege, a Požega je skoro neprekidno bila napajana električnom energijom.

Crta obrane bila je Poljanska-Toranj-Oljasi, Lučinci-Milivojevci-Podsreće-Orljavač i to su bila područja čestih intervencija. Do pojedinih postrojenja moralo se kroz minska polja kako bi se spasilo što više materijala i opreme te cijele trafostanice smještene u zoni intenzivnih borbi. Za to su bili potrebni vodiči – dobri poznavatelji terena, najčešće iz Hrvatskih šuma i.... velika sreća da se preživi.

Puno posla za montere Pogona Požega bilo je nakon uspješne akcije 123. požeške brigade, u Božićno vrijeme 1991., kada su sa Zvečeva otjerani četnici.

Strateška važnost NOC-a u Velikoj

Za vojne aktivnosti u Požeštini, važno strateško sjedište tijekom Domovinskog rata bio je Centar za obuku rada pod naponom u Velikoj pokraj Požege (kasnije ustanova Hrvatske elektroprivrede: Nastavno obrazovni centar Velika, NOC). Njega je prije rata izgradila Elektroslavonija Osijek, a osim poligona ovdje su bili i smještajni kapaciteti za montere koji pohađaju obuku. Intenziviranjem ratnih operacija na tom području, objekti Centra bili su ustupljeni Hrvatskoj vojsci, jer su joj organiziranjem Zbora narodne garde 28. lipnja 1991. objekti na igralištu u Vidovcima bili nedostadni (jedan objekt Centra je i dalje služio potrebama obuke montera Hrvatske elektroprivrede za rad pod naponom, koju je tijekom rata pohađalo približno tisuću montera).

Kasnije su pojedine formacije koristile prostor požeške vojarne, a u Centru su i dalje bile smještene specijalne postrojbe Zbora narodne garde.

Nakon što je započeo rat u Bosni i Hercegovini, u lipnju 1991. u prostor Centra je smješteno približno 400 izbjeglih ljudi iz okolice Dervente i iz bosanske Posavine. Nakon šestomjesečnog boravka, mnogi od njih otišli su u inozemstvo, a manji broj i danas živi u Velikoj.

Branitelji Elektre Požega koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru istočne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Ogranak Požega.⁸⁰

Kompleks Nastavno obrazovnog centra Hrvatske elektroprivrede u Velikoj, podno Papuka, koristili su pripadnici Hrvatske vojske i specijalne postrojbe Zbora narodne garde, a kasnije i izbjeglice iz okolice Dervente i iz bosanske Posavine

2.6. Hrvatska elektroprivreda na banovinskoj bojišnici

2.6.1. Neuspješni napadi agresora na Sisak i okolna mjesta

Barikade, protjerivanje, masakri

Banovina je bila snažna velikosrpska utvrda za rušenje hrvatske države, odmah nakon Knina. Na dijelu banovinske bojišnice, koja je obuhvaćala Hrvatsku Kostajnicu, Sisak, Petrinju, Glinu i Dvor na Uni, potkraj rujna 1990. bile su postavljene barikade s brojnim civilima naoružanim oružjem otetim iz policijskih postaja. Početkom travnja 1991., skupštine općina Glina i Hrvatska Kostajnica odlučile su se priključiti tzv. Krajini. Takvo kaotično stanje hrvatska državna vlast pokušavala je primiriti pregovorima, ustupcima i osnivanjem policijskih postaja, ali bez uspjeha. Kako su na okupiranom teritoriju u obruč ostala hrvatska sela i gradići, već u lipnju je pučanstvo nezaštićenih sela počelo bježati pred četničkim nasiljem.

Policijske postaje u Kozibrodu i Glini odolijevale su napadima, ali su razorene potkraj srpnja. U naseljima s hrvatskim stanovništvom uz Unu, u općini Dvor – u Kozibrodu i Strugi, četnici su počinili strašan zločin nad civilnim stanovništvom. Bio je to jedan od prvih pokolja banovinskih seljaka i policajaca, ali ne i posljednji, jer je uslijedio pokolj u Kraljevcima i Hrastovici, pokraj Petrinje. Četnici i tzv. JNA zaposjeli su i Hrvatsku Kostajnicu, iz koje su pobjegli njeni stanovnici, a kada su ju postrojbe Zbora narodne garde oslobodile početkom kolovoza, zatekle su prazan grad.

Elektroprivrednici srpske nacionalnosti postali neprijatelji

U Termoelektrani Sisak očita je bila promjena u odnosima kolega srpske nacionalnosti, koji su se krajem 1990. intenzivno okupljali i sve više izostajali s posla. Pojedini od njih su do polovice 1991. dali otkaz: iz Termoelektrane Sisak otišlo je približno 40 zaposlenika. S višegodišnjim iskustvom u tom proizvodnom pogonu Hrvatske elektroprivrede, u neprijateljskim su postrojbama znali kamo trebaju usmjeravati topničke i minobacačke projekte iz Petrinje.

U Elektri Sisak je prije Domovinskog rata radilo 524 zaposlenika, a zbog nedolaska na posao 145 ih je dobilo otkaz (nekoliko njih su sami zatražili otkaz). Neprijatelju su se pridružili skoro svi zaposlenici Pogona Dvor na Uni Elektre Sisak, nakon okupacije toga mjesta. S tim se Pogonom pokušavalo uspostaviti kontakt, ali bezuspješno. Nakon Dvora uslijedio je napad na Glinu i u istoimenom Pogonu Elektre Sisak, nakon što je izbjegao dio zaposlenika, ostali su samo oni srpskog podrijetla. Ubrzo su i oni prekinuli komunikaciju sa sjedištem u Sisku. Slično je bilo i u Topuskom, a iz grada koji je bio pod nadzorom hrvatskih oružanih snaga, dio zaposlenika prebjegao je u Vrginmost.

Padom Petrinje za Sisak započinju najteži dani, oštećeni skoro svi objekti Termoelektrane Sisak

Nakon prividnog mira u Petrinji, sve je bila učestalija pucnjava po gradu iz vojarna. Opoljenu Petrinju neprijatelj je ponajprije razarao, a početkom rujna 1991. i okupirao. Istodobno su četnici i tzv. JNA topovima napali Sisak, Sunju i Komarevo. Sredinom rujna ponovno su okupirali Hrvatsku Kostajnicu, a krajem rujna hrvatske obrambene snage stabilizirale su bojišnicu duž rijeke Kupe te spriječile daljnje napredovanje okupatora. Dalekometnim oružjem napadan je Sisak, Sunja, Komarevo te naselja na lijevoj obali Kupe.

Najteži dani za Sisak započinju sredinom listopada 1991. Do kraja godine neprijatelj ga je topništvom danomice razarao i pokušavao svladati njegovu i obranu okolnih mjesta, ali bezuspješno. Sredinom studenoga, u sisačkoj industrijskoj zoni napadnuta je Termoelektrana Sisak (i Rafinerija nafte INA-e).

U Termoelektrani je najveće štete pretrpjelo rasklopno postrojenje, potom spremnici mazuta, spremnik ulja, a jedan geler na sreću samo je okrznuo generator. Oštećeni su i zgrada strojarnice, skladišta, kemijska priprema vode, dimnjak, upravna zgrada...

Život su od smrti *elektraša* Elektre Sisak često razdvajale sekunde, a radili su uz uzrečicu: uhvati zraka i otrči na stup! Otklanjali su kvarove uz granate nadomak borbi, ulazili u kuće s podmetnutim eksplozivom, penjali na stupove na brisanom prostoru...Uz opasnost od neprijatelja i opasnost od minskih polja, bili su sretni kada se spuštala magla...Zahvaljujući njihovoj neustrašivosti, većih ispada mreže na sisačkom području nije bilo.

Sredinom studenog 1991. stradala su skoro sva postrojenja i zgrade Termoelektrane Sisak, a najviše rasklopno postrojenje

Na zgradi strojarnice, razbijena stakla zamijenio je lim

Zemlja je *popila* 700 tona mazuta

Pogođeni su spremnici mazuta, zapaljeno gorivo!

Humanitarna pomoć Sisku iz Elektroistre Pula

Čim je Hrvatskoj zaprijetio rat, poslovično praktični i dobro organizirani rukovoditelji i zaposlenici Elektroistre započeli su pripreme za pomoć kolegama. Za koordinatora svih aktivnosti imenovan je Đino Piuti – rukovoditelj Pogona Buzet, u čijim su prostorijama organizirali središnje skladište za hranu i drugu robu. Kamione, pretežito iz Italije i drugih prijateljskih zemalja, zaposlenici tog Pogona su istovarivali, razvrstavali i prepakiravali robu, skladištili te potom utovarivali u kamione i odvozili tamo gdje je bilo potrebno.

Prva akcija pomoći bila je organizirana već u jesen 1991., kada su odvezli sedam tona hrane, odjeće i drugih potrepština u Sisak - grad prijatelj Buzeta. Pomoć je stigla iz drugog grada prijatelja - talijanskog Quatro Castela, u dva šlepera.

U to je vrijeme Karlovac bio pod stalnom neprijateljskom vatrom pa su na put prema Sisku krenuli preko Slovenije. Ali, Slovenci im nisu dopustili prolazak. Teško su to riješili preko hrvatskog Ministarstva obrane i ipak uspjeli u Sisak dopremiti pomoć. Tih dana u Sisak su stizali prognanici iz Petrinje pa su tamo hrana i odjeća bili prijeko potrebni. Pomoć su dovezli u pravo vrijeme. Baš toga dana Sisak je bio snažno granatiran. Na sreću, nije im se dogodilo ništa loše, osim što im je na kamionu (*Hepovom*) pukla poluosovina pa su u Sisku morali dočekati noć dok nije pronađen i zamijenjen rezervni dio.

U Sisak su se uputili još jedanput, ali nisu vozili hranu i odjeću, nego elektroopremu, rastavljače i betonske nogare. Toga dana, zbog intenzivnih borbenih djelovanja, u Sisak se nije moglo ući pa su sve to istovarili u Mihaljevcu, u Vatrogasnom domu.

Iz pera svjedoka

Krešimir Belović,
direktor Elektre Sisak⁸¹

-

Sreća je što su kuće u Sisku građene na širokim parcelama pa je puno granata palo po vrtovima, nije svaka pogodila kuću. Mi radimo na četvrtini prijeratnog područja, bez pogona Petrinja, Glina, Kostajnica, Dvor i Vrginmost koji su se proglasili dijelom samozvane SAO Krajine, a Sunja s dvije trećine svog područja. Puno je pokrpene mreže koja se mora dovesti u tehnički prihvatljivo stanje.

Mihajlo Pavičić,
poslovođa u Pogonu Petrinja⁸²

-

Nakon što smo 22. rujna 1991. morali napustiti Petrinju, s obiteljima i kolegama stigli smo u Sisak i tu smo privremeno smješteni. U sisačkoj Elektri smo preuzeli radne zadatke, na terenu koji najbolje poznajemo. Ja pokrivam desno krilo sisačke distribucije i bar sam tako bliže kući.

Ljude nikada nisam dijelio, a moji bivši kolege opredijelili su se za rat. Na Banovini sam radio 30 godina, obilazio danas najozloglašenija sela. Velika su to životna razočaranja. Moj prijatelj jednostavno nije došao na dogovorenu kavu i od tada ga više nisam vidio, otišao je na drugu stranu. Zašto mi nije ništa rekao? Mi smo sve izgubili, a imali smo mnogo. Puno smo radili, a i stekli. U Sisku smo lijepo prihvaćeni, ali nismo na svom.

81 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 26 (66), studeni 1992. godine, str. 30

82 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 18 (58) veljača 1992. str. 12, 13

Iz pera svjedoka

**Pero Pilipović,
monter iz Struge⁸³**

Struga je jedan od simbola patnje i stradanja hrvatskog naroda. Započelo je barikadama preko kojih Hrvati nisu smjeli proći. Nije bilo mogućnosti javiti se na posao u Sisak, bili smo odsječeni od svijeta. Selima na ovom području isključena je struja. Glavni udar na Strugu bio je 26. lipnja 1991., na blagdan sv. Ane, kada je na selo palo 327 granata, a nakon toga je uslijedio pješački napad. Unatoč gubitaka, teroristi nisu uspjelo osvojiti cijelo selo. Zauzeli su dvadesetak kuća u kojima su sve uništili i opljačkali. Poslije povlačenja terorista stigle su jedinice tzv. JNA, koje su nama, ali i seljanima iz Kozibroda, Unčana i Golubovca jamčile sigurnost, ali bez odgovora što će biti s nama kada se povuku. Uvidjeli smo da se njima ne može vjerovati i odlučili na zbijeg. Struga je nekad bila lijepo selo...

Veliki doprinos obrani Domovine hrvatskih branitelja iz Termoelektrane Sisak

Iz sisačke Termoelektrane osamdesetak zaposlenika uzelo je oružje u ruke za obranu Domovine, a osobito je važna bila njihova uloga na sisačkoj bojišnici i u obrani grada.

U Termoelektrani Sisak radio je heroj Domovinskog rata Marijan Celjak, Đuro Brodarac – ratni načelnik policijske postaje, a kasnije saborski zastupnik i župan Sisačko-moslavačke županije, Darko Pavlak – gradonačelnik i saborski zastupnik, Željko Adžaga – jedan od glavnih organizatora obrane na Petrinjskoj bojišnici, Roko Lukutić – zapovjednik obrane grada Siska te Željko Roksandić – nakon rata predsjednik Udruge hrvatskih vojnih invalida grada Siska.

Ono što je manje poznato jest činjenica da su od početka 1991., osim proizvodnje električne energije, sisački majstori u radionicama Elektrane izrađivali oružje. Na prvu borbenu crtu sisačke bojišnice otišle su i konstrukcije prve mine, ručno izrađeni tzv. televizori, koje su potom mineri na bojišnicama punili eksplozivom.

Poginulim braniteljima iz Termoelektrane Sisak Marijanu Celjaku, Zdravku Kisteru i Milanu Jeliću otkrivena je spomen-ploča u njihovoj Elektrani (u nazočnosti Đure Brodarca – ratnog načelnika policijske postaje, a kasnije saborskog zastupnika i župana Sisačko-moslavačke županije, u ime Udruge hrvatskih branitelja otkrio ju je njen predsjednik Stjepan Tvrdinić)

Četvorica poginulih zaposlenika Termoelektrane Sisak i monter Elektre Sisak

Na žalost, M. Celjak je poginuo u Šašinoj Gredi sredinom rujna 1991., Zdravko Kister nestao na bojišnici u Komarevu početkom prosinca 1991., a Milan Jelić poginuo u Mošćenici. Zaposlenik Stjepan Šnajder poginuo je pri granatiranju grada sredinom prosinca 1991.

Dok je 2. rujna 1991. odlazio na intervenciju, odnosno otklanjanje kvara na nadzemnim vodovima u selu Budičina, od Petrinje udaljeno pet do šest kilometara, ubijen je monter Elektre Sisak Nikola Lokner. On i elektromonter Vjekoslav Krnjaić prethodno su provjerili sigurnost terena i od Policije saznali da se tamo ne puca, uz upozorenje da idu na vlastitu odgovornost.

Kako je napad na Petrinju započeo oko podneva, skrili su se u podrum i čekali da pucnjava prestane kako bi mogli otići provjeriti što je s njihovim obiteljima. Na izlasku iz sela u pravcu Petrinje, u rafalnoj paljbi N. Lokner je bio pogođen u grudi i smrt je prekinula njegov život samo dan nakon 32. rođendana.

Elektroprivrednik, hrvatski branitelj Marijan Celjak

Marijan Celjak je do Domovinskog rata radio u Odjelu smjene u Termoelektrani Sisak. Bio je osnivač prvih nenaoružanih odreda i dragovoljačkih postrojbi Zbora narodne garde te jedan od osnivača i prvi dozapovjednik 57. samostalnog dobrovoljačkog bataljuna pričuvnog sastava Zbora narodne garde u Sisku.

Nakon ustrojavanja satnije 57. samostalnog artiljerijskog mješovitog bataljuna postavio je crte obrane Siska u Komarevu na pravcima Pokuplje-Turopolje, Posavina-Sisak, Dubica-Cerovljani-Kostajnica, Petrinja, Glina.

Sudjelovao je u pregovorima, posebno u onima za predaju vojarnje Barutana, raketne baze Žažina i radarske baze Šašina Greda. Prigodom pregovora u vojarni Žažina nakratko je zarobljen, a kao čelnik pregovaračkog tima Hrvatskih oružanih snaga oko predaje vojno-raketne baze Šašina Greda 16. rujna 1991. godine ubijen je metkom iz snajperske puške s veće udaljenosti, dok je prilazio Bazi. Upravo je on inzistirao na pregovorima o predaji kako bi se izbjegle moguće žrtve.

Posthumno su mu dodijeljena brojna odličja, poput Spomenice Domovinskog rata, Ordena Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, Red kneza Domagoja s ogrlicom, Red Bana Jelačića, kao i nagrada Grada Siska za životno djelo te povelja zahvalnosti Sisačko-moslavačke županije, a i čin pričuvnog brigadira.

Po Marijanu Celjaku danas se zove jedna ulica u Sisku. Međutim, za većinu građana Hrvatske, a i Siščana, njegov doprinos obrani Domovine nije dovoljno poznat.

Početak rata bio je jedva tridesetogodišnjak u naponu snage i njegov san nije bio postati ratnik. Susretljiv i kooperativan, zahtijevao je disciplinu i dostojanstvo hrvatskih branitelja koji su nosili odoru Hrvatske vojske. Bio je svjestan činjenice da (o)braniti Sisak istodobno znači (o)braniti Zagreb, a time i cijelu središnju Hrvatsku.

Marijan Celjak ostao je odan Hrvatskoj elektroprivredi i njenoj Termoelektrani Sisak.

Sunja ne smije pasti

Jedno od *najomiljenijih* neprijateljskih meta na banijskom ratištu bila je Sunja. Napadi su započeli još 27. srpnja 1991. godine i više se nije oglašavala sirena s upozorenjem na opasnost. Opasnost je bila stalna. Pojedinih dana padalo je i do 1 200 granata. Iz Sunje su bili iseljeni njeni žitelji. Ostalo je stotinjak stanovnika, a 11 sela koja su na tom području tada bila pod nadzorom hrvatskih obrambenih snaga, i Sunja, imali su električnu energiju, bez obzira na temeljito uništenu mrežu. Prekidi u opskrbi trajali su najdulje 24 sata. Jedino područje bez električne energije

bila je željeznička postaja: na jednoj strani su bili hrvatski branitelji, a na drugoj četnici i dijelila ih je samo pruga.

Elektraši Pogonskog ureda Sunja Elektre Sisak od početka napada nisu napuštali poslovnu zgradu Ureda: tu su se pripremali za radne zadaće, spavali, jeli, ugošćivali vojnike. Električne energije u Sunji nije bilo jedino 29. i 30. srpnja 1991.

Ostala je polovica od ukupnog broja radnika, a od te polovice većina ih je bila u odori Hrvatske vojske. Malo su bili ratnici, malo elektroprivrednici.

Malobrojni ali neustrašivi tim
sunjskih *elektraša*

Iz pera svjedoka

Tomislav Dolić,
voditelj Pogonskog ureda Sunja i Marijan Lukšić – poslovođa⁸⁴

Postrojenje je jako teško održavati, jer je najveći dio područja našeg Ureda izložen minobacačkoj, mitraljeskoj i puščanoj vatri. Kada dođemo na teren, moramo čekati smirivanje pucnjave, a na intervenciju idemo uz dogovor i pratnju gardista. Na svu sreću, do sada nije bilo ranjenih ni stradalih, ali je bilo fjukanja metaka pokraj glave i eksplozija mina u neposrednoj blizini.

U TS Hrastovec ne možemo doći, jer su tamo neprijateljska minobacačka i mitraljeska gnijezda. U tom paklu četnici su udaljeni samo 500 metara.

Uz gardiste, koji najčešće dolaze iz Topuskog, Gline, Kostajnice i Zagreba, Sunju brane i mještani. A oni – zna se – poznaju svaki pedalj svoga kraja. Sunju brani i gospodin Sven Lasta, poznati glumac. Naš Gospodin je osobit čovjek – borac. Primjer je našim mlađim borcima, podiže im moral. Svatko ga u Sunji rado susretne i s njim popriča riječ-dvije.

Zgrada sunjskog Ureda tri puta je pogođena, postrojenje je jako oštećeno, ali dok je Hepovaca bit će i struje. Našim smo ljudima ponudili da idu raditi u Sisak, ali oni su to odbili. Radije su otišli u Gardu.

Sunja ne može i ne smije pasti, jer Sunja brani Sisak.

Iz pera svjedoka

Vladimir Furlan, umirovljenik Pogonskog ureda Sunja⁸⁵

Prekinuo sam umirovljenički staž i vratio se na posao čim se zapucalo u Sunji. Brinem o vozilima i odlazim na teren, kao i svi ostali. Volim ljude oko sebe i ne mogu oni biti u mraku, volim da je svjetlo. Zato sam ovdje.

Branitelji Termoelektrane Sisak i Elektre Sisak koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru središnje Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u ogranke: Elektra Sisak i TE Sisak.⁸⁶

⁸⁵ Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 18 (58), siječanj 1992., str. 13

⁸⁶ Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 188, 189

2.7. Hrvatska elektroprivreda na kordunskoj bojišnici

2.7.1. Zamišljena granica samozvane SAO Krajine nadomak Karlovca

Prijeteća mogućnost presijecanja hrvatskog teritorija

Geostrateški položaj Korduna, kao i Banovine, bio je važan radi prostornog povezivanja okupiranih zapadnoslavonskih s ličkim i kninskim okupiranim hrvatskim područjima. Bio još važniji radi blizine Zagreba i mogućnosti presijecanja Hrvatske u smjeru zapada. Uz općinu Karlovac, kordunska bojišnica je obuhvaćala i općine Vrginmost, Vojnić, Duga Resa, Ogulin i Slunj.

Nakon kninske pobune u jesen 1990., na Kordunu su velikosrbi dobili *vjetar u leđa*, a u rano proljeće 1991. su skupštine općina Vojnić i Vrginmost odlučile o priključenju samozvanoj SAO Krajini. Znači, dijelovi područja – od Plitvica prema Karlovcu, potpali su pod tu *Krajinu*, osim Slunja, i neprijatelj je njenu granicu zamislio nadomak Karlovca. Rat se vodio u njegovim predgrađima.

Hrvatski policajci napadnuti su u srpnju 1991. godine u Krnjacku i Budačkoj Rijeci, neprijateljski obruč stezao se oko Topuskog i okolnih sela, a tijekom rujna bio je opkoljen Slunj (hrvatske snage uspjele su ga obraniti do studenog).

Grad Karlovac, zbog velikog broja vojarni na njegovu području i u okolici, bio je u iznimno teškom položaju, a u njemu je živjelo 25 posto stanovnika srpske nacionalnosti.

Od 4. listopada 1991. sve do početka siječnja 1992. godine Karlovac je svakodnevno bio napadan teškom artiljerijskom vatrom minobacača, haubica, tenkova, VBR-a... Ali, uspješno je obranjen, premda su borbe u njegovu predgrađu trajale sve do 1995. godine, uz česte napade na grad.

Poslovna zgrada Elektro Karlovac zaštićena na najkritičnijim mjestima

Zaposlenici Pogonskog ureda Vojnić Elektre Karlovac pridružili se pobunjenim Srbima⁸⁷

Prve probleme s naoružanim patrolama pobunjenih Srba monter Elektre Karlovac doživjeli su već u lipnju 1991., pri odlasku u Plaški. Krajem kolovoza je prekinuta komunikacija Lasinja, Orešići, Trepča, Prkos, a i komunikacija s Vojnićem i Slunjom. Iz Pogonskog ureda Slunj uspjeli su se spasiti zaposlenici hrvatske nacionalnosti, koji su u radnoj strukturi činili većinu. Zaposlenici Pogonskog ureda Vojnić – pretežito srpske nacionalnosti – pridružili su se pobunjenim Srbima

Agresiju je najprije doživjelo područje Pogona Ogulin Elektre Karlovac, s Plaškim su prekinute sve veze, a normalniji uvjeti života i rada bili su u pogonima u Ozlju i Jastrebarskom (osim graničnih dijelova Općine Jastrebarsko, odnosno Lasinje, Pisarovine i Jamničke Kiselice). Područje Pogona Duga Resa je pojedinim njegovim dijelovima bilo na prvoj crti ratnih sukoba.

Smanjeni broj montera održavao rad postrojenja, nadljudskim naporima

Skoro stotinu zaposlenika Elektre Karlovac bilo je neposredno uključeno u obranu Domovine u Hrvatskoj vojsci. Tijekom tromjesečnog nemilosrdnog uništavanja Karlovca i njegove okolice razoreni su elektroenergetski objekti na cijelom tom distribucijskom području.

Smanjeni broj montera, koji su ostali raditi u Elektri Karlovac, imao je radnu obvezu. Nadljudskim su naporima održavali pogon postrojenja i u vrijeme najtežih granatiranja. Za raditi na stupu trebalo je hrabrosti, jer neprijatelj je bio svugdje. Dok se pucalo, skriveni u travi spajali bi vodiče, a kada se pucnjava malo stišala dizali su ih na stupove.

Kako su radili tih ratnih godina najbolje govori podatak da je tijekom trajanja Domovinskog rata samo područje gradske četvrti Švarča jednom prigodom ostalo najdulje bez napona, i to samo dva i pol sata (Plaški i cijela plaščanska dolina bez električne energije bili su od 29. kolovoza 1991., područje Korduna koje pokriva Područni ured Vojnić od 3. listopada, a s obzirom na smjer napajanja i Slunj).

Krajem 1992. godine bilo je okupirano 45 posto od ukupno 4 260 četvornih kilometara površine, koju pokriva Elektra Karlovac.

Poginuli monter Rade Danijel i hrvatski branitelji Boris Kranjčec i Marinko Gorišek, ranjen inženjer Mladen Sikirica

Na žalost, Domovinski rat je odnio i svoje žrtve među zaposlenicima Elektre Karlovac. Monter Rade Danijel je 11. rujna 1993. godine, pri odlasku na mjesto gdje je trebalo otkloniti kvar - raskrižje Gajeve i Gunudulićeve ulice u Karlovcu, poginuo od minobacačke granate.

Osim montera koji su poginuli obavljajući radne zadaće, živote na oltar Domovine položili su boreći se u postrojbama Hrvatske vojske Boris Kranjčec (7. listopada 1991. godine) i Marinko Gorišek (12. rujna 1993. godine).

Inženjer Mladen Sikirica je 16. listopada 1991. godine, prigodom promjene uništenog dijela niskonaponske mreže u *krugu* vojarne Luščić, stao na dvije mine. Morale su mu biti amputirane obje potkoljenice.

Karlovački elektraši u opasnim zonama, negdje između ratnih sukoba

Karlovac je sve do osloboditeljske vojnoredarstvene akcije *Oluja* preživljavao između rata i mira s prvom crtom bojišnice udaljenom od ulaza u grad dva kilometra. Ne vjerujući u završetak rata sve dok je neprijatelj s druge strane Kupe, pomirili su se s prividnim mirom, iščekujući novu pucnjavu, noću osluškujući mukle detonacije u blizini. Jer, noću je neprijatelj napadao prigradska naselja i okolna sela i nitko nije znao kada će središte grada ponovno biti posebna meta.

Elektraši odmah nakon pucnjave odlazili su na mjesta napada i otklanjali kvarove, često primjenjujući genijalna rješenja, ne baš uvijek na primjerenoj tehničkoj razini, jer najvažnije je bilo održati napon. Tako su činili i u vrijeme najžešćih borbi, kada su bez pogovora odlazili u opasne zone – negdje između ratnih sukoba.

(Godine 1993., u prigodi 85 godina Munjare grada Karlovca, Regionalna komora Karlovac Hrvatske gospodarske komore dodijelila je zaposlenicima Elektre Karlovac Srebrnu plaketu za požrtvovni rad tijekom najtežih ratnih dana za grad Karlovac, a dobili su i brojne zahvalnice. Između ostalih, Zbornog područja Hrvatske vojske Karlovac, 110. i 136. karlovačke brigade, u čijim su redovima brojni karlovački *elektraši* bili od prvih dana rata 1991. godine.)

Iz pera svjedoka

Marko Šimunović,
direktor Elektre Karlovac

Karlovac je obranjen, a time i Hrvatska, zahvaljujući odvažnosti i stručnosti i ljubavi elektraša prema svom poslu, gradu i Domovini. Oni su u najtežim ratnim uvjetima svom gradu osiguravali osnovni preduvjet svega – električnu energiju. Zato su i dobili zahvalnicu od 110. karlovačke brigade, u čijim su redovima bili od prvih dana rata, od ljeta 1991.

Mrežu koja je stradala tijekom posljednjeg napada, a i onu u prigradskim naseljima koja je stalno izložena razaranju, karlovački monter i osposobljavaju odmah, a to su činili i u vrijeme najžešćeg rata. U protekle dvije i pol godine nije se dogodilo da bi ijedan od njih odbio otići raditi u opasnu zonu. Znaju što električna energija znači u vrijeme mira, a kamoli sada kada živimo negdje između rata i mira.

Branitelji Elektre Karlovac koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru središnje Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Ogranak: Elektra Karlovac.⁸⁸

2.8. Hrvatska elektroprivreda na ličkoj bojišnici

2.8.1. Elektrolika Gospić, jedno od naviše nastradalih distribucijskih područja

Gospić razoren, ali ne i osvojen

Cilj agresije na ličkoj bojišnici bio je ovladati područjima pod nadzorom hrvatskih branitelja, u početku ponajprije postrojbi Policije. Stoga je neprijatelj napadao u smjerovima Gračac-Gospić-Karlobag, Korenica-Gospić i Korenica-Vrhovine-Otočac-Senj.

Pobuna Srba u ličkim općinama Gračac, Korenica i Donji Lapac započela je još u jesen 1990., a kasnije i u ostalim općinama – Gospić i Otočac. Potkraj ožujka 1991. četnici su zauzeli Plitvice. Za Uskrs izbili su oružani sukobi četnika s hrvatskom policijom i tada je ubijen Josip Jović – prva žrtva pobunjenih Srba u Hrvatskoj.

Postrojbe tzv. JNA su 8. i 10. travnja 1991. pokušale ući u Gospić iz smjera Bunića, ali su ih onemogućili hrvatski policajci. U Gospiću su bile vojarne s bojnom tehnikom tzv. JNA, a pokušaj izlaska iz vojarni tenkova i zaposjedanja položaja po gradu u svibnju 1991., Gospićani su onemogućili. Ali, pobunjenici i tzv. JNA ipak su u srpnju 1991. ovladali Ljubovom i prometnicom Lički Osik-Bunić.

U noći 28. na 29. kolovoza 1991., iza ponoći, iz Divosela i vojarne Jasikovac izveden je prvi topnički napad na Gospić. Razaranja su potrajala cijelu noć. Nakon toga je veći broj građana Gospića srpske nacionalnosti napustio grad, nadajući se brzom povratku.

Od tada su napadi na Gospić i okolna mjesta naseljena hrvatskim ljudima bili svakodnevni i sve žešći.

Jednaki scenarij istrebljivanja Hrvata

U okruženju su bili Lovinac, Sveti Rok i Ričice, sela u kojima su živjeli isključivo Hrvati, koje su četnici u studenom potpuno razorili i spalili. Topničkim su udarima stalno razarali ličke gradove, a hrvatsko seosko pučanstvo bijegom je spašavalo živote. Usprkos napadima na Gospić (17. rujna grad su napali i napalm-bombama), četnici i tzv. JNA nisu ga uspjeli zaposjesti, zahvaljujući dobro organiziranoj obrani Hrvatske vojske, koja je bila dobro opskrbljena oružjem iz osvojenih vojarna.

Scenarij prema kojemu se od početka velikosrpske pobune provodio plan “etničkog čišćenja” i Like od Hrvata, svugdje je bio jednak: ponajprije vrijeđanje, prijetnje, zastrašivanje..., a potom pljačke, palež, protjerivanja i ubojstva, najčešće - bespomoćnih i staraca. Na ličkoj bojišnici počinjeni su teški zločini srpskih zlikovaca nad civilnim stanovništvom, poglavito u Lovincu, Svetom Roku i Saborskom.

U žestokim napadima agresora na Gospić (17. rujna grad su napali i napalm-bombama) grad je razoren, ali ga četnici i tzv. JNA nisu uspjeli zaposjesti: u dvorištu upravne zgrade sjedišta Elektrolike oštećena je trafostanica.

Dobro organizirana Hrvatska vojska na ličkoj bojišnici obranila je Liku: Damir Tomljanović iz Elektrolike (prosinac 1991.), stavlja granatu u bestrzajni top (danas je rukovoditelj Pogonskog ureda Senj, Pogona Karlobag Elektrolike Gospić)

Dok ima električne energije - Lika nije pala!

Hrvatska elektroprivreda u Lici, odnosno Elektrolika Gospić, jedno je od distribucijskih područja koje je tijekom Domovinskoga rata naviše nastradalo. Dovoljno je reći da su četnici 1991. godine okupirali 70 posto teritorija od ukupno 6 500 četvornih kilometara.

Na početku rata, s tzv. JNA su se vodili pregovori o opskrbi električnom energijom, posebice o TS 110/35 kV Lički Osik, koja je bila ključna točka za napajanje Gospića, te o rastavljaču Ribnik. Ali, svi dogovori brzo su *pali u vodu*. Zato su lički *Hepovci* morali biti domišljati i smisliti privremeno rješenje. U jeku ratnih razaranja ponajprije su izgradili dalekovod 35 kV Perušić-Gospić, a kasnije i dalekovod 10 kV i zahvaljujući tomu - gospićko područje opskrbljivano je električnom energijom. Tijekom cijelog rata Gospić je bez električne energije bio samo petnaestak dana.

Svjetlo nije ugašeno, a Ličani su znali: dok ima električne energije - Lika nije pala!

Odani svojoj grudi, zaposlenici
Pogonskog ureda Otočac

Elektroličani Slavko Živković, Želimir
Rosandić i Milan Stilinović osposobili su
dalekovod Gospić – Ribnik

Od 407 zaposlenika Elektrolike, nakon prvih granata ostalo samo 80

Do početka rata u Elektrolici je bilo 407 zaposlenih. Kada su pale prve granate, ostalo ih je samo 80! Svi ostali su bili srpske nacionalnosti pa su, ili ostali na okupiranim područjima, ili su prešli *svojima*. Budući da je administrativni dio Elektrolike preseljen u Karlobag, a mnogobrojni Elektroličani otišli na prve crte obrane, u sjedištu Elektrolike u Gospiću ostalo je tek dvadesetak operativaca koji su se bavili strukom, odnosno skrbili da slobodno područje ne ostane bez električne energije. I u tomu su uspijevali. Dvadesetak rukovoditelja, inženjera i montera Elektrolike radili su danonoćno, ne pitajući za radno vrijeme i vikende, niti za opasnost od mina, granata i snajpera. Iz poslovne zgrade sjedišta Elektrolike, na prvoj crti bojišnice u dijelu Gospića koji je bio prvi granatiranom 28./29. kolovoza 1991., preselili su u Smiljan, u privatnu kuću njihova kolege Tome Matića. Odatle su odlazili na teren, ali su noću s puškama dežurali u poslovnoj zgradi, čuvajući imovinu.

Iz pera svjedoka

Ivan Žarković,
direktor Elektrolike Gospić⁸⁹

-

Prvi pravi susret s ratom bio je 29. kolovoza 1991. kada je pogođena naša zgrada i trafostanica u dvorištu. Ljudi su iz zgrade otišli oko 13 sati, a već u 19 sati u njoj su bili četnici. Od tog trenutka stalno smo se s njima izmjenjivali u zgradi iz koje smo uspjeli spasiti sve što je bilo vrijedno. Krali smo naše stvari iz naše zgrade i odvozili ih na sigurno mjesto. Sva naša oprema za automatsku obradu podataka i oprema iz Dispečerskog centra na sigurnom je. U blizini zgrade, u tuđem podrumu ostali smo nas trojica: Josipi Lemić, Ivica Mraović i ja. Potom smo se s našim ljudima povukli u Smiljan u kuću našeg radnika. Organizirali smo se i počeli raditi, a imali smo cilj: struju dati gradovima i selima gdje god ima naših ljudi.

Najteže nam je bilo kada su nas odsjekli od TS 110/35 kV Lički Osik. Tada smo u roku od 12 dana izgradili pet i pol kilometara vodova na nepristupačnom terenu i pod stalnom neprijateljskom paljbom. Radili smo razna premoštenja samo da bismo osigurali napon ovom kraju. Imali smo sreću što su u Gospiću i Otočcu ostali stručni ljudi – monter.

Josip Lemić,
tehnički rukovoditelj Elektrolike Gospić⁹⁰

-

Jedne sam noći u našoj upravnoj zgradi ostao sam. U neposrednoj blizini zgrade vodila se žestoka borba. Bilo je to jedno od najtežih granatiranja Gospića. Vojnici, civili, žene i djeca pa čak i životinje iz obližnjih ugroženih kuća, dolazili su se skloniti u našu zgradu. Kako su telefoni još radili, nazvao me zapovjednik jedne brigade HV-a i pitao čija je vojska u zgradi. A naša zgrada ostala je naša! U njoj je boravila i specijalna policija, a iz nje ništa nije nestalo niti je uništeno. Mi smo ju čuvali i očuvali. Inače smo imali poseban sustav čekanja kvarova: pri artiljerijskom napadu, samo bi oni najnužniji ostajali u upravnoj zgradi, a ekipe montera raspoređivale tamo gdje se mogao očekivati kvar. Mi smo to već znali.

89 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 20(60), travanj 1992. godine, str. 16

90 HEP Vjesnik, broj 253 (293) veljača 2012. godine, str. 42-45 i broj 39(79) 1994., str. 7

Iz pera svjedoka

Ivica Mraović,
poslovođa u Elektrolici⁹¹

Kada su četnici u Ličkom Osiku isključili 35 kV napon Gospiću, ucjenjivali su: ako želimo 35 kV napon, moramo pod napon pustiti 10 kV dalekovod za Medak, poznatu četničku utvrdu. Za to je trebalo popraviti kvar pa je moja mala grupa krenula u vojnom transporteru (tada je u Gospiću još bila tzv. JNA, koja nam je bila pratnja na kritičnim područjima). Kada smo se trebali vratiti, stalno su odugovlačili, vojnik iz pratnje primao je različite zapovjedi i bio je iznimno neljubazan prema nama. Bilo nam je jasno da smo zarobljeni i da smo ostavljena na milost i nemilost nekomu iz vojarne. Ipak smo krenuli i negdje na pola puta do Gospića su nas iskricali iz transportera, na brisanom prostoru. Ipak su se nakon nekog vremena vratili po nas, a maltretiranje je još potrajalo. Kasnije smo saznali da je transporter bio na meti naše vojske, a mi smo se skoro našli između dvije vatre.

Poginuli hrvatski branitelji, zaposlenici Elektrolike i kninski zatočenici

Godine 1991. ugasila su se dva mlada života zaposlenika Elektrolike, mnogi su ranjeni, a trojica su prošla *pakao* kninskog zatočeništva. Na oltar Domovine živote su položili Mate Devčić, koji je kao pripadnik 133. brigade poginuo 20. studenog 1991. godine u Starom Selu i Tomo Uzelac, koji je kao pripadnik rezervnog sastava Policije poginuo 15. rujna 1991. godine na Alarovom brdu.

U Kninu su osam dana bili zatočeni Joso Borovac, Ivan Pejnović i Mato Brkljačić (pokojni). J. Borovac je nakon zatočeništva tijekom ostalih godina rata bio predradnik u Elektrolici i vojnik 118. brigade, I. Pejnović dragovoljac u 133. brigadi Hrvatske vojske, a M. Brkljačić je radio kao monter u Elektrolici, (nakon završetka rata nesretno je stradao).

Prve minobacačke granate u *krug* Pogonskog ureda Otočac već u kolovozu 1991.

U tadašnjem Pogonskom uredu Otočac Elektrolike, napajanje električnom energijom kućanstava te vojnih objekata i punktova, nakon odlaska zaposlenika srpske nacionalnosti, osiguravao je minimalan broj ljudi.

Prve minobacačke granate pale su u *krug* tog Pogonskog ureda u kolovozu 1991., neposredno nakon blagdana Velike Gospe. Nakon toga, grad i elektroenergetske objekte četnici su granatirali skoro svakog dana. Unatoč tomu, Otočac je bio opskrbljen električnom energijom.

Hidroelektrane Senj i Sklope međusobno nepovezane⁹²

Objekte hidroelektrane iz Hidroenergetskog sustava Senj proizvodile su električnu energiju, ona u Grabovi i ona u Sklopama, ali su međusobno bile nepovezane. Neprijatelj je presjekao cestu koja preko Vratnika spaja Senj s Otočcem i ostatkom Like, tako da se do Senja prometovalo preko Krasnog, uskom i neasfaltiranom šumskom cestom.

Ali, najteže je bilo dolaziti na posao u Hidroelektranu Sklope i odlaziti s posla, jer je trebalo prolaziti kroz srpska sela. Tamo su lokalni Srbi postavljali barikade, a tzv. JNA im je još ranije helikopterima dopremila oružje.

I u Hidroelektrani je trebalo imati *oči na leđima*, jer su dežurali sa srpskim kolegama i nisu znali što smjeraju. Ubrzo su se otkrili kada su se mnogi od njih pridružili neprijatelju na privremeno okupiranom području.

Umjesto Elektrane, minirana zatvaračnica u Gusić Polju

U jesen 1991., četnici su u strahu od napada hrvatskih branitelja minirali objekt ulaznog uređaja (zatvaračnica) iz akumulacijskog bazena Gusić Polje za Hidroelektranu Senj. Zapravo su zaprijetili da će minirati Hidroelektranu Senj, koja je bila izvan dometa neprijateljskog naoružanja.

Postavili su veliku količinu eksploziva i kada su ga aktivirali 20. rujna 1991. godine – raznijeli su zgradu, servomotore s uređajem i pomoćne pogone (dizelski agregat, aku-baterije i ostalo). Zatvoren je dotok vode u tlačni tunel koji vodi prema turbinama Hidroelektrane Senj. Na svu sreću, jedna od dvije postavljene eksplozivne naprave nije eksplodirala, a da jest – šteta bi bila puno veća. Eksploziv je, očito, postavio netko tko je to postrojenje dobro poznao. Jer, od ukupno devet zaposlenika Hidroelektrane Senj srpske nacionalnosti, koji su otišli na okupirano područje pod nadzorom četnika i tzv. JNA, četvorica su radila na zatvaračnici u Gusić Polju. Oni su, dakako, dobro znali gdje treba postaviti eksploziv kako bi se onespobila Elektrana tako da ne može proizvoditi električnu energiju, ali i da Senj, Velebitsko primorje i otoci ostanu bez pitke vode. Hidroelektrana Senj je morala obustaviti proizvodnju električne energije mjesec dana (do 19. listopada).

Hrvatski branitelji su već za nekoliko dana krenuli u akciju oslobađanja i uspješno otjerali neprijatelja, tako da su *Hepovci* mogli započeti i žurno zgotoviti sanaciju zatvaračnice.

U eksploziji su potpuno razoreni zgrada zatvaračnice, servomotori s uređajem i pomoćni pogoni (dizelski agregat, aku-baterije...)

Iz pera svjedoka

Petar Žarić,
zaposlenik Hidroelektrane Senj

Bio sam dragovoljac Domovinskog rata i kao pripadnik 111. brigade Hrvatske vojske branio sam Liku te sudjelovao u borbama u zaleđu Zadra. U ratu su kao dragovoljci bila i moja oba brata, a doma samoj majci preostalo je samo da svakodnevno moli krunicu za naš život i zdravlje. Moja braća i ja silno smo željeli da se Hrvatska osamostali, a kada je bila napadnuta bili smo spremni poginuti da obranimo i oslobodimo Domovinu. Vatreno krštenje imao sam na Vratniku, a kasnije je bilo mnogo bitaka. Rat je bio surov, dug i težak, ali moralo se izdržati. U sjećanju su mi ostali položaji u Drenovom Klancu gdje smo provodili 24 sata u rovovima na -30 °C, uz neprekidno neprijateljsko granatiranje. Bilo je skoro neizdrživo, ali izdržali smo i pobijedili. Nakon Oluje sam skinuo vojničku odoru i vratio se na rad u Hidroelektranu Senj.

Petar Žarić
(prvi s desna)

Branko Vašarević,
zaposlenik Hidroelektrane Senj

U rat sam otišao braniti mojih desetero i svu ostalu hrvatsku djecu. Borio sam se za naše Ličko Lešće, Liku i cijelu Hrvatsku. Prije nego što sam otišao, uvježbavao sam djecu kako će se skloniti od opasnosti, govoreći im da je to samo igra. Kada bi se začule sirene koje označavaju zračnu opasnost, mi bismo se svi organizirano, brzo i spretno, zaklonjeni jednim jarkom, sklonili u šumu. Rekao sam starijima da tu igru ponavljaju kad god začuju sirene i kada ja nisam doma, tako da su svi naučili čuvati se bombi. Odlučio sam skinuti vojničku odoru kada uđemo u Korenicu i tako je i bilo, nakon Oluje. U međuvremenu se moja obitelj povećala za dva nova člana i neka im Bog podari zdravlje i život u miru.

Branko Vašarević
(drugi s lijeva)

Avionima na ekipu opatijskih *prijenosaša*⁹³

Ekipa prijenosnog područja Elektroprijenos Opatija, vraćala se 20. rujna 1991. godine s mjesta na kojem je otklonila kvar na visokonaponskom dalekovodu i visokofrekventnim vezama između Primorja i Like. Bilo je to vrijeme žestokih minobacačkih i topovskih napada na Otočac i Gospić. Zaustavili su se u malom, mirnom planinskom mjestu Krasno, na planinskom prijevoju Velebita. U trenutku kada su se spremali nastaviti put i ulazili u vozila, na Krasno su se obrušila dva aviona koja su ispalila nekoliko raketa i kazetnih bombi. Oni, ali i mještani sela, bacili su se u zaklon, no napad je bio koban za dva civila, a nekoliko ljudi je teže i lakše ranjeno. Među njima nisu bili *Hepovci*, bila su im uništena su samo vozila. Što je bio motiv napada na mirno i, u strateškom pogledu, nevažno mjesto? Je li pilote *izazvalo* vozilo Elektroprijenosa (vozila Unimog i Niva)?

Malo u vojničkoj, malo u radnoj odori

Monteri Elektrolike, koji su odlazili na teren otkloniti oštećenja na mreži kada bi se granatiranje malo stišalo, bili su svakodnevno na meti snajperista. Dok su bili na stupu, bili su nezaštićeni, a njihovi životi ugroženi. S alatom u ruci bili su usredotočeni samo na *žicu*. Oni to nisu morali činiti, ali su htjeli, znali su koliko je njihov posao važan za obranu Domovine. Sve je trebalo napraviti brzo pa se najčešće improviziralo i *krpalo*.

Na takvom poslu u Bilaju, Mile Devčić je bio pogođen gelerom u rame, a njegov kolega Tomo Matić-Toko ranjen u nogu. Imali su sreće, jer – ostali su živi. Ni nakon ranjavanja kolega, nitko nije odbio ni jedan pa ni najopasniji posao. Naprotiv, svi su izgarali u želji da nakon granatiranja što prije osposobe mrežu i objekte za napon. Često su *momci*, čim počne granatiranje, kretali put područja na kojemu će nastati štete.

Posebnost Elektrolike je u činjenici što je većina njenih zaposlenika kombinirala vojničku odoru i radno odijelo Hrvatske elektroprivrede. Oni koji su bili na prvoj crti bojišnice, kada bi odradili svoju smjenu u rovovima od tri do četiri dana, pri povratku nisu odmarali, nego su se javljali u Elektroliku i dragovoljno s, u tom trenutku nemobiliziranim, kolegama odlazili na teren baviti se elektraškim poslovima. Mnogi su se i u vojnim odorama, čim bi zavladao zatišje na bojišnici, *hvatali* alata i otklanjali kvarove na mreži i postrojenjima u blizini prve crte obrane. Kada bi otklonili kvar, odlagali bi alat i ponovno uzimali pušku u ruke.

Tijekom cijelog rata Elektrolici je stizala velika pomoć iz Elektroistre, ali i iz Elektropri-morja i tadašnjeg Prijenosnog područja Opatija. *Dečki* iz Istre i Primorja dragovoljno su odlazili na ratna ili ratom opustošena područja i često, na puškomet od neprijateljskih crta, zajedno s kolegama iz Elektrolike sanirali oštećenja. Takvu pomoć u nevolji Elektroličani sa zahvalnošću pamte, zauvijek.

Iz pera svjedoka

Kninski zatočnici iz Elektrolike Joso Borovac, Ivan Pejnović i Mato Brkljačić⁹⁴

Kada su u drugoj polovici kolovoza 1991. na Otočac i Gospić bačene prve granate, s okupatorima smo komunicirali preko ciljnika pušaka i topova. Ali u lipnju, unatoč iznimno napetom stanju, još uvijek smo pregovarali, jer smo pokušavali održavati napon na cijelom našem području, bez obzira na to je li riječ o mjestu gdje živi većinski hrvatski ili srpski živalj. Tako smo se nakon telefonskog poziva 28. lipnja 1991. nas trojica uputili u srpsko selo Oštrovica, koje je ostalo bez struje. Kod Ličkog Osika su nas zaustavila trojica hrvatskih policajaca i kada smo im rekli kamo idemo, odlučili su i oni poći s nama u svom službenom vozilu. Bilo je čudno jer na cesti ni ispred kuća nije bilo žive duše, a bio je kraj lipnja kada su ljudi pretežito boravili vani. Stali smo ispred seoske trgovine da bi zapitali imaju li struje. Jedini odgovor bila je psotka pa smo odlučili krenuti natrag. Nedugo potom se na cesti ispriječio "Jugo" i čim smo stali, iz zasjede su iskočili četnici naoružani do zuba. Uz sočne psotke zapovjedili su da se okrenemo i vozimo natrag. Predvodio ih je Čedo Budisavljević, koji je u rukama držao strojnicu, a preko oba ramena redenike sa streljivom. Zaustavili smo se pred školom u mjestu Vrebac, gdje je počelo neljudsko izjvljavanje i zastrašivanje. Najprije su opljačkali nas i naše vozilo, otimajući se međusobno za opremu, alat i odjeću, a policajcima su oduzeli čak i cipele. Nakon toga su nas urlajući natjerali da legnemo u prašinu i da ljubimo srpsku zemlju. Oko naših glava su pucali rafalima iz pušaka i strojnica, šutali nas i gazili nogama, psovali i prijetili. Svi smo mislili da su nam to posljednji trenuci života. A samo smo došli da im damo struju.

U Knin smo došli sporednim cestama, a na kninskoj tvrđavi pijani, raspojasani četnici tukli su nas čime god su stigli, prislanjali nam pištolje na čelo, repetirali i pucali praznim oružjem, vrijeđali nas i psovali na najmaštovitije načine. Uz sve to, doveli su medvjeda i, rekavši da je to naš lički medo, huškali ga da nas napadne. Zvijer nas je njuškala, a mi smo strepili. Kada smo već izgubili svaku nadu da ćemo preživjeti, ispred nas se pojavio neki žgoljavi čovječuljak sa štapom za biljar u ruci. Kasnije smo

saznali da je to bio četnički vođa poznat kao kapetan Dragan. Ne možemo reći da se zauzeo za nas i da nam je pomogao, ali očito je bio autoritet nad onom ruljom koja nas je maltretirala i tukla. Nakon što se pojavio, prestali su pucati i tući nas, a policajcima su čak vratili cipele. Zatvorili su nas u jednu skučenu konobu, gdje su već bili zatočeni policajci i naših nekoliko kolega iz Gline, svi isprebijani, izgladnjeli, krvavi, izbijenih zuba...Tu smo proveli tri užasna dana. Stražari, vojnici, žene i muškarci u svako doba dana i noći dolazili su i tukli nas čime su stigli. Dobro se sjećam jedne žene, koja je redovno dolazila s velikim nožem, pred nama njime brijala dlake na ruci kako bi pokazala koliko je oštar, a onda birala koga će uskopiti. Tko god bi morao mokriti, morao je to platiti s nekoliko udaraca nogom u bubrege, nakon čega više i nije mogao obaviti nuždu.

Četvrtog dana su nas, zajedno s još 33 izmučena zatočenika, strpali u jednu hladnjaču, a rekli su nam da nas vode na strijeljanje. Dugo su nas vozili gradom i to pod punim gasom pa bi iznenada zakočili, a kako se u hladnjači nije imalo za što držati - svi bi popadali i s već izmučenim tijelima punih rana udarali po zidovima hladnjače. Iskricali su nas ispred zgrade stare Bolnice i tu smo ponovno morali proći kroz špalir vojnih milicajaca, koji su nas mučki tukli dok smo prolazili. Najviše su stradali oni koji su pali pod udarcima, jer su njih nastavili tući cijelu noć. Danju smo čistili dvorište stare bolnice, pretvorene u mučionicu, a noću trpjeli ili slušali jauke i stenjanje pod udarcima. Gladni i žedni trpjeli smo uvrede, udarce, lažna strijeljanja i druga maltretiranja.

Na svu sreću, kada su tadašnji direktor Elektrolike Ivan Žarković, tehnički direktor Josip Lemić i drugi iz Elektrolike, uz pomoć Kriznog stožera s kojim su usko surađivali, saznali za našu zlu sudbinu, učinili su sve da nas oslobode. Pokušavali su nam pomoći naša kolegica Milka i njen suprug Vlado iz Knina, ali bezuspješno. Ipak, osmog dana nezamislivog mučenja, srpski vojnici su nas odvezli do Gračaca i izbacili na cesti, na milost i nemilost domaćih četnika. Ali Bog nam je odnekuda poslao Boška Opalića - šefa našega Pogona Gospić. Uz njihovo odobrenje odveo nas je pod izlikom da službenim automobilom mora u Gospić, u sjedište Elektrolike po novac (tada su još uvijek s okupiranih područja dolazili po

novac u Gospić). Na prvom četničkom punktu u Gračacu i drugom u Radući, uspjeli smo prodati tu priču, ali na barikadama u Medaku, kako je procijenio naš spasitelj Boško – nismo se smjeli zaustaviti. S punim gasom vozilo je projurilo pokraj četnika, koji su repetirali strojnice i puške, ali ipak nisu zapucali. Tako smo stigli u Gospić.

Naš Boško Opalić nije dobro prošao, ali je kraj rata dočekaao živ.

Pomoć Elektroistre kolegama Elektrolike Gospić⁹⁵

Kako je u veljači 1992. u Gospiću bilo iznimno teško stanje, jer grad je bio pod stalnom topničkom paljbom, a skoro prazan, svega je manjkalo. U pomoć su prišli kolege iz Elektroistre i hranu odvezli i iskrkali u Smiljanu.

U srpnju 1992. vozili su opremu i hranu i to u Kosinj i Studenac, gdje su bile smještene postrojbe 154. brigade iz Istre. Konvoj je pod pratnjom vojne policije prolazio cestama izrovanim minobacačkim minama, u neposrednoj blizini neprijateljskih rovova.

Nakon toga, zaposlenici Elektroistre su već u kolovozu i rujnu došli podizati porušeni 35 kV dalekovod Gospić-Perušić.

Odmah iza *Oluje*, 15. kolovoza 1995., na prostoru Gračac-Rakovica zaposlenici Pogona Buzet osiguravali su napajanje električnom energijom za potrebe vojske i policije. Došli su s cjelokupnom opremom i strojevima, obavili posao tamo gdje je trebalo toga dana, a idućeg dana su im se pridružila i četiri montera iz Pogona Poreč.

U obnovi ratom razorenih postrojenja, od ukupno 65 110 sati, zaposlenici Elektroistre su na području Elektrolike Gospić odradili 44 760 sati (na području Elektre Zadar 8 830, Elektre Slavonski Brod 6 579, Elektre Karlovac 2 950, Elektre Vinkovci 1 200 te Elektre Sisak 800 sati. Sudjelovala su 64 zaposlenika iz svih pogona Elektroistre, a najviše njih iz pogona Buzet, Pula, Labin i Pazin.

Elektroistrani su u njihovim objektima za odmor u Barbarigi i Dugoj Uvali te u hotelima "Arenaturista" zbrinuli više desetaka obitelji kolega iz Elektroslavonije i Elektrojugua, koje su morale napustiti svoje domove u vrijeme najžešćeg rata u Slavoniji, odnosno raketiranja i granatiranja Dubrovnika.

Branitelji Elektrolike Gospić koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru zapadne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. , a organizirani su u Ogranak Elektrolika Gospić.⁹⁶

Branitelji Elektroistre Pula koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru zapadne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. , a organizirani su u Ogranak Elektroistra Pula.⁹⁷

Branitelji Prijenosnog područja Rijeka (Opatija) koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru zapadne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. , a organizirani su u Ogranak PrP Rijeka.⁹⁸

Branitelji Hidroelektrane Senj koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru zapadne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. a organizirani su u Ogranak HE Senj.⁹⁹

96 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 140, 141

97 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 140

98 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 143, 144

99 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 143

2.9. Hrvatska elektroprivreda na sjevernodalmatinskoj bojišnici

2.9.1. Vjekovna velikosrpska želja: izlazak na Jadransko more

Topnički udari po Zadru, Šibeniku i drugim dalmatinskim gradovima

S obzirom na jedan od najvažnijih strateških ciljeva agresora – izlazak na Jadransko more, sve ratne akcije u zaleđu sjevernodalmatinske bojišnice (zadarsko, šibensko i splitsko područje sa zaleđem) trebale su se okončati na obali. U proljeće 1991. sve se više iskazivalo neprijateljstvo prema Hrvatima u Kninu, a do jeseni i na cijelom tom području. U potpunosti su uništena sela Kijevo pokraj Knina i Kruševo pokraj Obrovca – simboli otpora i stradanja hrvatskog naroda.

Od proljeća do kolovoza 1991. četnici su napadali i zauzeli sela s većinskim srpskim stanovništvom u zaleđu Zadra i Šibenika, a golemim vojnim snagama držali su gradove u sve većoj nesigurnosti. Četničke oružane provokacije postupno su prerasle u topničke udare po Zadru, Šibeniku i drugim dalmatinskim gradovima.

Iznimno kritično bilo je polovicom rujna 1991. godine na zadarskom području kada su svladane obrambene snage Pridrage i Novigrada. Na sreću, ulazak četnika i tzv. JNA u Zadar spriječila je 3. bojna 4. brigade. Šibenik je, osvajanjem topničkih položaja na Žirju i Zečevu osigurao povoljniju sudbinu od Zadra – grada koji je s okolne utvrde na Križu trpio svakodnevna razaranja.

Bombama na TS Konjsko¹⁰⁰

Od ranog jutra 20. rujna 1991. trajali su zračni napadi na Šibenik i okolicu, avionima se bombardirala i mitraljirala zona splitskog aerodroma i područje podzemnih spremišta goriva na Brižinama u Kaštel Sućurcu, nad kojim su koji dan prije nadzor preuzeli pripadnici Zbora narodne garde. Kako su skoro svi avioni agresora polijetali s vojnog aerodroma u Mostaru i na putu do ciljeva napada prelijetali TS 400/220/110 kV Konjsko, bilo je pitanje trenutka kada će napasti i trafostanicu.

To se dogodilo 20. rujna 1991., u 18:02 sati. Dva aviona napala su bombama pogonsku zgradu, a preostala dva elektroenergetsko postrojenje. U drugom naletu, s optimalne razdaljine sva četiri su ispaljivala rakete na zgradu i postrojenje. Dan poslije bombardirali su i TS 220/110/35 kV Bilice.

Srušeni su prekidači, mjerni transformatori, probušeni kotlovi energetskih transformatora. Bile su oštećene ili uništene sabirnice u svim postrojenjima, a u 400 kV postrojenju slomljene sabirnice cijevne izvedbe, oštećena upravljačka zgrada i okolne pomoćne prostorije. Rupe su na krovu i bočnim zidovima bile čak nekoliko četvornih metara. Porculana, stakla i zemlje bilo je na sve strane, a sve je bilo pomiješano s neeksplozivnim bombama.

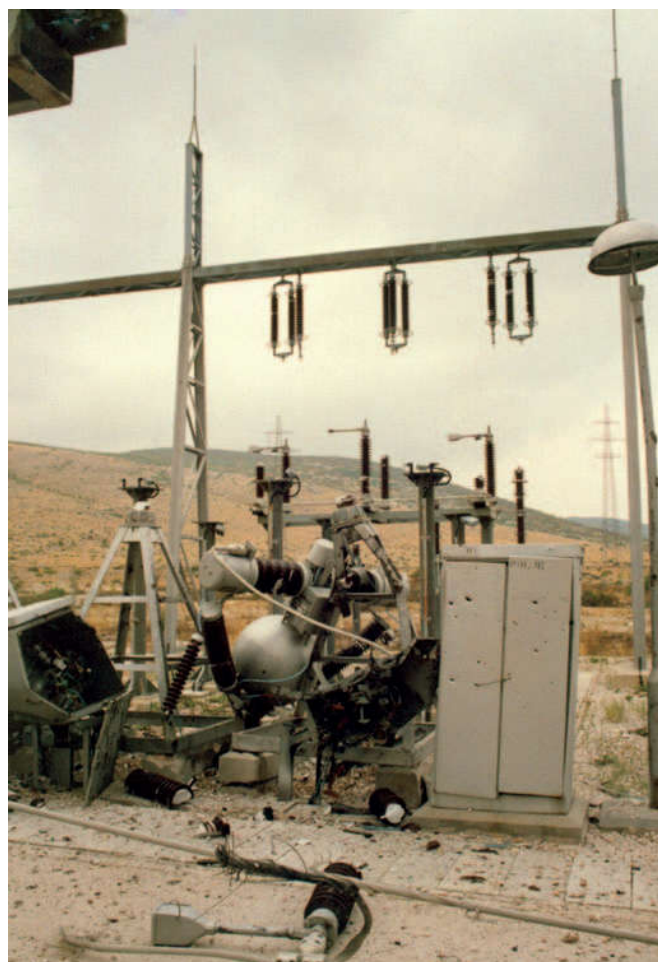
Očito je cilj napada na TS Konjsko bilo dugoročno onesposobljavanje tog ključnog energetskog čvorišta, kako bi se onemogućila opskrba električnom energijom Splita i Dalmacije.

Oštećena zgrada TS Konjsko

Splitski prijenosaši odmah su prionuli poslu

Krš u rasklopnom postrojenju

Iz pera svjedoka

Matko Utrobičić,
uklopničar Dežurne službe TS Konjsko¹⁰¹

Kako je nekoliko sati prije avionskog napada na TS Konjsko posada jednog neprijateljskog helikoptera pregledavala čitavo područje trafostanice i u niskom letu i pri maloj brzini provjeravala postoji li obrana za protivavionske napade, znao sam da će nas napasti - do večeri ili najkasnije ujutro. Neposredno nakon preleta helikoptera, u telefonskom razgovoru

sam tadašnjeg direktora Prijenosnog područja Split Vojmira Dvornika izvijestio o mojim slutnjama.

Tako je i bilo. U 17:40 sati objavljena je zračna opasnost za Split i okolicu, jer je u Operativni centar stigla dojava da su avioni poletjeli iz Mostara. Ni ovog puta nisam otišao u atomsko sklonište ispod prizemlja upravljачke zgrade. Temeljem takvih objava iz skloništa ne bih trebao izlaziti cijeli dan. Nešto prije 18 sati, dežurni manipulant brane Prančevići (HE Zakućac) dojavljuje u splitski Dispečerski centar da su kanjonom Cetine u niskom letu prošla četiri aviona u pravcu Dugopolja i Splita. Vidim ih pogledom kroz prozor u pravcu istoka. U početku mi se učinilo da im cilj nije naša trafostanica, nego sam pomislio da će proći pokraj pa preko sela Konjsko i planine Kozjak obrušiti se ponovno na neki cilj u Kaštelima ili Splitu. Lete jako nisko, toliko nisko da prepoznajem bijele pilotske kacige. Lete na jednakoj razini i pravcu kojim su se prije otprilike 45 minuta tri aviona vratila prema Mostaru. I to nakon što su istresli svoj teret na splitski aerodrom i položaje naših snaga koje drže u okruženju zračnu bazu tzv. JNA u Divuljama. Međutim, iznad mjesta Konjsko iznenada zaokreću udesno i lete prema trafostanici, udaljenoj manje od 500 metara.

Čuvar u TS je u tom je trenutku bio na balkonu upravljачke prostorije i, shvativši što će se dogoditi, pobjegao u zgradu. Bježim i ja što dalje od prozora u VF prostoriji, prema unutrašnjosti zgrade. Bombe su počele padati i odjedanput se smračio taj lijepi rujanski sunčan i topao dan. Nismo se snašli da polegnemo na pod, samo smo rukama instinktivno zaštitili glavu. Eksplozije su utihnule, živi smo. Sjurili smo se niz stube u sklonište, ali ubrzo, nakon što su avioni napravili jedan krug, započinje raketiranje zgrade i postrojenja. Bez obzira na sigurnost skloništa, u mraku, pri bombardiranju armirano-betonske konstrukcije i njene akustike, odzvanjanje eksplozija izaziva jezu. Sve je trajalo, možda, samo pet do šest minuta, ali nama je to bila cijela vječnost.

Iz pera svjedoka

Jadranko Radovanović¹⁰²,
rukovoditelj Odjela održavanja Prijenosnog područja Split

Krajem rujna 1991. započele su uzbune opće opasnosti u Splitu i obveza zamračenja prozora i svitala od auta. Kako je vojna baza Dračevac bila u blizini TS 110/35 kV Meterize, zaposlenici Odjela održavanja 20. rujna, zbog uzbune, nisu mogli otići doma. U improviziranom skloništu imao sam telefonsku vezu s Matkom Utrobičićem u TS Konjsko i saznao da ih nadlijeću avioni tzv. JNA. U 18:03 sati veza je izgubljena, a u Meterizama se osjetio poremećaj u mreži. Oko mene u skloništu, kolege blijeda lica, prestrašeni.

Od različitih vrsta ljubavi u životu, jedna od njih je i ljubav prema poslu. U tom smislu, mogu reći da je TS Konjsko, s kojom sam bio od početka, moja ljubav i ponos. Kada je veza prekinuta, od straha, bijesa, nemoći i strepnje, zavapio sam, pogledao oko sebe, utrčao u automobil...Pridružija mi se mali Dario (Vidošević), izletjeli smo iz Meteriza, proletjeli kroz brisani prostor Dračevca i stali na Kočinju brdu. S vrha brda vidija sam razrušeno Konjsko. Kada smo stigli prid zatvorenu kapiju, udrila mi krv u glavu. Izašli smo iz auta, a avioni dolaze. Umjesto da smo legli, otrčali smo do atomskog skloništa. Na stazi dugoj 500 metara pobiga sam 20 godina mlađem Dariju za barem sto metara. Popeli smo se u razrušenu uklopnicu, a cila sinoptička ploča treperi. Diga sam telefon, dobija dispečerku Ćokinicu, i za vrijeme izvješća čujem vanka – bum. Pobiga sam ka muva bez glave, a Dario trči za mnom i viče: Šefe, nisu avioni nego je eksplodira naponski. Vratija sam se na uklopnicu, ali više nisam moga uspostaviti vezu s dispečerima. Doša sam do upravne zgrade i direktoru Voji Dvorniku podnio izvješće.

Doša sam u TS Meterize, skupija ekipu budalaša i kamerom i fotoaparatom pošao snimat Konjsko. Direktor me pita: Jadranko, koliko ti vrijeme treba za sanirati Konjsko? - Mjesec dana, odgovorim ja.

Četnici pale kuće u selu Maljkovo (snimljeno 13. prosinca oko 12 sati)

Dalmacija prometno izdvojena

Neprijateljska mornarica je potpuno blokirala morski prostor. Nakon povlačenja hrvatskih snaga s Masleničkog mosta i njegova rušenja, jedina kopnena veza Dalmacije s ostalim dijelom Hrvatske bila je preko otoka Paga.

U listopadu 1991. dogovoreno je da tzv. JNA napusti Dalmaciju morem, što se postupno i provodilo. No, područja Zadra i Šibenika i dalje su trpjela razaranja. Polovicom studenoga brodovi jugomornarice usmjerili su napade na Split, Brač i Šoltu, ali kratkotrajno, jer akcijom lokalnih postrojba Zbora narodne garde brodovi su bili oštećeni i napustili su brački kanal. Četnici su 18. studenoga u zadarskim selima Škabrnja i Nadin masakrirali 74 civila.

Bez obzira na siječanjско примирје 1992., nastavljani su topnički udari na dalmatinske gradove, čiji su stanovnici trpjeli i sve posljedice prometne izdvojenosti od ostalog dijela Hrvatske. Stoga je Hrvatska vojska u lipnju 1992. ofenzivnim udarom oslobodila Miljevačku uzvisinu: sedam sela i prostor od 180 četvornih kilometara. Bila je zaplijenjena i velika količina oružja te streljiva koje su ostavili četnici, panično se povlačeći pred naletom Hrvatske vojske.

Akcija Maslenica

Napadna akcija Hrvatske vojske pod kodnim imenom “Gusar“, poznatija kao akcija Maslenica, započela je 22. siječnja 1993. Cilj je bio udaljiti neprijatelja od ceste Karlobag – Maslenica – Zadar i osigurati Masleničko ždrilo radi gradnje mosta, odnosno cestovnog povezivanja sjeverne i južne Hrvatske; udaljiti neprijatelja od Zadra; osloboditi zadarsko zaleđe i Zrakoplovnu bazu Zemunik.

Glavni ciljevi operacije postignuti su već nakon 72 sata, ali zbog pritiska međunarodne zajednice i prijetnji sankcijama, 25. siječnja je zaustavljeno napredovanje obrambenih snaga Republike Hrvatske, nadomak Obrovca i Benkovca.

Neprijatelj je reorganizirao svoje snage, a iz skladišta pod nadzorom snaga UNPROFOR-a oteo oklopna i topnička sredstva za protunapade, koji su bili učestali do svibnja 1993. Osim prema postrojbama hrvatske vojske i naseljima u zadarskom zaleđu, napadi su bili usmjereni na područje Novskog ždrila. Neprijatelj je nastojao onemogućiti izgradnju mosta, ali je pontonski most u Novskom ždrilu izgrađen i krajem srpnja 1993. pušten u promet. Time su kopnom ponovno povezani sjeverni i južni dio Hrvatske (pontonski most služio je do izgradnje novog Masleničkog mosta 1997. godine).

Povlačenje okrnjene jugomornarice, onespособljeni brojni neprijateljski avioni

Borbe su se vodile i za prostor na moru – u rujnu 1991. osvojena je baza JNA u luci Ploče, potom bitnice obalnog topništva u Žirju i Zečevu i drugi objekti na otocima. Nakon neuspjelih pokušaja invazije na otok Šoltu te granatiranja Splita, Šibenika, Zadra i Dubrovnika i drugih obalnim mjestima – s mora, agresorska mornarica je do kraja 1991. godine bila prisiljena na djelomično povlačenje s okrnjenom flotom. U svibnju 1992. povukla se i s otoka Visa, Lastova i Mljeta.

U uvjetima potpune prevlasti tzv. JNA u zračnom prostoru, protuzračna obrana uspjela je onespособiti veliki broj neprijateljskih aviona, odnosno sprječavati ubojitije njihovo djelovanje na malim i srednjim visinama. Iza 1991. postupno je stvarano hrvatsko zrakoplovstvo, koje je – kako se pokazalo – imalo iznimno važnu ulogu u završnim osloboditeljskim operacijama Hrvatske vojske.

Biljezi agresora na području
Pogona Drniš:
jedna od TS 10/0,4 kV...

Ono što je ostalo od stupne
trafostanice u selu Krković

Uspješna obrana Šibenika

Zahvaljujući dobroj koordinaciji Kriznog stožera grada Šibenika i vođenja svih raspoloživih snaga – Šibenik se uspješno obranio od neprijatelja, osobito kritičnih dana: 17. i 23. rujna 1991. godine.

A u Šibeniku, kao i u ostalim dijelovima Hrvatske, dobro oružanoj sili i ljudskoj mržnji suprotstavila se hrvatska mladost, samo s lakim naoružanjem, ali svjesna da mora obraniti jedinu Domovinu.

Neprijatelj se tenkovima, cestom Šibenik-Stankovci, probio sve do Šibenskog mosta i zatvorio prometnicu prema Zadru, a cestom Šibenik-Drniš tenkovima došao nadomak gradu.

Ali, snažna potpora topovske baterije s otoka Žirje, kao i uspješna protuavionska obrana, neprijatelja su prisilili na panični bijeg. Takva spoznaja da se hrvatske obrambene snage mogu uspješno suprotstaviti oklopnim neprijateljskim jedinicama, dodatno je ohrabrila hrvatske branitelje.

2.9.2. Elektra Šibenik: Pogon Knin i veći dio Pogona Drniš izvan hrvatskog sustava¹⁰³

Pogon Knin Elektre Šibenik se prije rata električnom energijom opskrbljivao iz prijenosne mreže preko dalekovoda 110 kV iz TS Bilice. S tim su pogonom prekinute sve veze odmah nakon *balvan revolucije*.

Pogon Drniš se napajao iz Hidroelektrane Miljacka (tada Manojlovac), koja je s hrvatskim elektroenergetskim sustavom bila povezana preko dalekovoda 30 kV u TS 110/10 kV Knin. Opskrba iz te Hidroelektrane je prvih dana bila prekinuta, ali je kasnije ponovno uspostavljena za samo istočni dio opskrbnog područja.

Dio Pogona Drniš, južno od Unešića do granice s Pogonom Šibenik (opskrbno područje TS 35/10 kV Unešić) bio je pod nadzorom hrvatskih snaga. Kako opskrba iz pravca Drniša nije bila moguća, to se područje opskrbljivalo iz Pogona Šibenik.

Budući da pojedinim mjestima kvara monter Elektre Šibenik nisu mogli pristupiti, pojedinačnim područjima poput područja Vodica, Stankovaca i Skradina električna energija se isporučivala uz dulje prekide.

Šibenik je samo 22 sata bio bez električne energije i to 21. rujna 1991. radi oštećenja TS Bilice.

Raditi na *mreži* s mišlju kako spasiti sebe i svoju obitelj?!

Osigurati opskrbu potrošača električnom energijom u šibenskim ratnim uvjetima bio je težak i rizičan posao. Težak, jer je trebalo osigurati veliki broj radnika i mehanizacije. Kada su ljudi razmišljali o tomu kako da spase sebe i svoju obitelj, to nije bilo lako.

Znajući uvjete – gdje i kako monter rade, to je svakako bio rizičan posao. Neprijatelj je napadao iznenada, podmuklo i nije birao ciljeve. Razarao je i rušio sve što je mogao. Ali, šibenski monter nisu bili borci bez oružja, jer su pri intervencijama na kriznim područjima morali biti naoružani, radi vlastitog osjećaja sigurnosti. Na sreću, niti jedan zaposlenik Elektre Šibenik do kraja 1991. godine nije stradao ili bio povrijeđen.

Iz pera svjedoka

Anton Piljac,
direktor Elektre Šibenik¹⁰⁴

Strah i neizvjesnost s kojima živim uvijek kada radnici moraju intervenirati na kriznim područjima, kod mene uvijek otvara dvojbu: intervenirati ili ne? Odgovor na to pitanje nisam mogao pronaći nikakvim racionalnim rasuđivanjem, jer je neprijatelj nepredvidiv i nemilosrdan.

Ponosan sam što mogu javno izreći ocjenu da su radnici Elektre Šibenik u odlučujućim danima za sve nas pokazali visoku patriotsku svijest i osobnu hrabrost. Bez poziva dolazili bi svaki dan i obavljali ono što je bilo nužno. Tih se dana, prema odluci Kriznog stožera, nije redovito radilo. Uz veliki osobni rizik, prihvaćali su radne zadaće i na onim područjima koja su, znali su, spadala u zone visokog rizika. Takav način rada omogućio je uspješno održavanje elektroenergetskog sustava i zadovoljavajuću opskrbu električnom energijom.

Mi smo baštinioci hrvatske povijesti na šibenskom prostoru, jer Šibenik se spominje 1066. godine. Ali, prema nekim pokazateljima može se zaključiti da je nastao još u VIII. stoljeću, što odgovara starosti Hrvatske. Hrvatski Krešimirov grad već više od 900 godina odolijeva i traje. Tijekom burne povijesti bio je suočen sa stalnim borbama za slobodu. Borio se protiv Bizanta, Mlečana, protiv Osmanlija i drugih. Danas ga napada srbočetnička armija koja razara i uništava bezobzirnije i temeljitije nego svi raniji uništavači i osvajači.

Jednu od najljepših spomenika hrvatskog sakralnog graditeljstva – katedralu sv. Jakova, čija je izgradnja započela prije 560. godine, nitko od osvajača nije pokušao rušiti. Ali, to su 18. rujna 1991. godine pokušali srpski barbari, kada su topovskim hicima oštetili kupolu Katedrale. To mogu napraviti samo oni koji nemaju povijesnih svjedočanstava.

Nespremni da se ponašamo kao oni, živjeli smo u uvjerenju da nam neće napraviti ono što su nam napravili. Vjerujući da će ostvariti svoj naum i onda kada su nam se predstavljali kao lojalni, pokazali su da im je na umu uvijek želja za uništenjem svega hrvatskoga. Odlučili su uništiti Hrvatsku, kao da Hrvatska nije njihova domovina. Međutim, ima Srba koji su ostali lojalni hrvatskoj vlasti. Oni, koji Hrvatsku prihvaćaju kao svoju

Domovinu i ako tu Domovinu doista smatraju mjestom za koje vežu svoju ljudsku sudbinu, ne samo da imaju pravo nastaviti život s nama, nego im mi to pravo moramo osigurati.

Oni drugi, koji su izabrali svoju budućnost izvan Hrvatske ponašanjem kada je Hrvatskoj bilo najteže, odredili su svoju sudbinu. Njima je jasno da im ovdje nema života. Takvih Srba više ne smije biti u Hrvatskoj, s nama, a mi ćemo se riješiti tog nametnutog tereta o suživotu.

Mile Matić,

direktor Pogona Drniš Elektre Šibenik¹⁰⁵

-

Grad i pogon Drniš morali smo napustiti 17. rujna 1991. i sada je većina naših zaposlenika zaposlena u pogonima u Splitu i Trogiru. Nemamo valjane informacije o tomu koliko je oštećeno naših objekata, ali neslužbeno smo saznali da je sve opljačkano. Provaljeno je u skladište, a odvezeno približno 15 vozila – dizalica i TAM-ova. Zbog svih strahota koje smo mogli vidjeti, znamo da nas čeka puno posla: opremanje trafostanica, nabava materijala od stupovlja do ostale opreme 10 kV, što je u ovim vremenima iznimno teško. Sve to uz pretpostavku da je glavna i jedina TS 35/10 kV Kalun neoštećena. Da, ovisimo o jednoj napojnoj točki, što je posljedica pogrešne investicijske politike. U stalnom smo kontaktu s Kriznim stožerom i spremni smo odmah otići u Drniš i biti prva ekipa koja će ući u naš grad.

Petar Bukarica,

uklopničar u TS 35/10 kV Kalun¹⁰⁶

-

Radio sam tog 17. rujna u drugoj smjeni u TS Kalun i kada su popodne počeli pucati iz pravca Siverića, odmah je iz pogona ispao jedan dalekovod. Zbog jačine detonacija, nisam mogao točno odrediti padaju li granate samo na grad ili i blizu trafostanice. Kada su stigli avioni, radi straha od bombardiranja sakrio sam se u neku škrapu, jer u trafostanici nema skloništa. U blizini naše trafostanice je radijska antena i na njoj se vijorila hrvatska zastava, ali ju tada još nisu uspjeli srušiti. Sve je bilo opasno blizu i malo sam se uspaničio. Trafostanica je jedina imala struju i predvečer je direktor naložio njeno isključenje kako netko ne bi nastradao. U 22 sata

105 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 15 (55), studeni 1991., str. 9

106 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 15 (55), studeni 1991., str. 9

nije došla treća smjena, jer su svi bili u skloništima, a već se pripremao i zbijeg. Oko dva sata iza ponoći napustili smo Drniš. Većina nas htjela se vratiti, ali nam nisu dopustili. Četvrtina naših radnika je već tri mjeseca u Gardi i Policiji, javljao sam se da me uzmu, ali, eto, još nisu...

Obadva na Hepovski način¹⁰⁷

Obadva su pala, uzvik je šibenskih branitelja koji se ubrzo pronio cijelom Hrvatskom, na radost napaćenom narodu.

Istodobno su javnosti bili nepoznati napori zaposlenika Elektre Šibenik, ali ne i Stožeru civilne zaštite Općine Šibenik koji je pohvalio tadašnjeg voditelja Odjela održavanja Nenada Burića za iznimnu stručnost i organizaciju ekipa za distribuciju električne energije u vrijeme rata na području općine Šibenik.

Dio zaposlenika Elektre Šibenik pridružio se postrojbama Hrvatske vojske, a dio je održavao napon. Kako su radili svjedoči uspješna obrana Šibenika i samo 22 sata bez električne energije, neprekidno.

Iz pera svjedoka

Jure Mucić,
elektromonter Elektrodalmacije Split

Kao dvadesetogodišnjak i pripadnik 1. Bojne 6. Domobranske Pukovnije, proveo sam godinu dana na Kurbašuši. To je izbočena čuka na jugoistočnom djelu Petrova polja u selu dalmatinske zagore Umljanović. Tu smo održavali prvu crtu obrane i sprječavali prodor Srba prema Kljacima i Čavoglavama. Bili smo pod učestalom paljbom minobacača i teže artiljerije iz pravca Kadine glavice i Obodine sa Svilaje. Tukli su po nama i rafali iz protuavionaca, garonja, a i snajperi iz pravca Baljci (brdo Sinjal) i Ružići (brdo Lucina glava). Bez obzira na sve to, mi hrvatski branitelji odbili smo sve pokušaje Srba da probiju dublje u Dalmatinsku zagoru i čvrsto zadržali crtu obrane s južne strane Čikole.

Branitelji Elektre Šibenik koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru južne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Podružnicu Šibenik i ogranke: Šibenik, Drniš i Knin.¹⁰⁸

107 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, Posebni broj, svibanj 1992., str. 16

108 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 220, 221

2.9.3. Elektra Zadar: bez vode, električne energije, prometne povezanosti¹⁰⁹

(Na)slutili zlo

U Elektri Zadar su već u svibnju 1991. godine započeli pripreme za obrambeni rat, jer su očito pravodobno (na)slutili da može doći do onog najgorega. Uz velike poteškoće nabavljali su oružje, odore i ostalu opremu.

Direktor Elektre Zadar Nikola Dellavia, referent obrane Šime Samodol i poslovođa za građevinske radove Petar Sikirić (prema ratnoj sistematizaciji – oružar), nesigurnim prometnicama putovali su do Zagreba i sastajali se s odgovornima u Ministarstvu unutarnjih poslova i središnjici Hrvatske elektroprivrede te polako ostvarivali njihovu nakanu.

Toga ljeta su se u radionicama Elektre Zadar ubrzano izrađivale eksplozivne naprave i *ježevi*, koji su se postavili po čitavom području Zadra.

Poslovna zgrada zadarske Elektre za vojne i civilne potrebe grada

Elektra Zadar je krajem kolovoza 1991. obustavila napajanje električnom energijom vojarnama u gradu, a njeni zaposlenici blokirali su najbližu vojarnu u Jazinama, zaposjeli ju te oružje prosljedili na korištenje postrojbama Hrvatske vojske.

U rujnu su sudjelovali u zauzimanju Doma avijacije, ali su ga morali napustiti radi ucjene o bombardiranju grada.

Početkom srpnja 1991. u radionicama Elektre Zadar izrađuju se ježevi i eksplozivne naprave

U vrijeme rasplamsavanja borbi sredinom rujna, Mjesna zajednica Jazine premjestila je svoj Krizni stožer u upravnu zgradu Elektre Zadar i od tamo vodila opsadu vojarni. Jednako tako, u upravnoj zgradi uređeno je sklonište, koje je bilo otvoreno za sve Zadrane, a Radio Zadar iz njega je emitirao program. Kuhinja je bila otvorena danonoćno, a s obzirom na to da je zgrada doslovce u moru, odatle su Zadrani odlazili na sigurnije otoke.

Jedinica Elektre Zadar u obrani grada od zračnog i pomorskog desanta

U to su vrijeme četnici došli do Smokovića i nastojali se spojiti s vojarnama u gradu, u čemu im je potporom pomagala tzv. JNA – iz zraka, s mora i s kopna.

Jedinica Elektre Zadar sudjelovala je u obrani grada od zračnog i pomorskog desanta, a i u osvajanju vojarni u kojoj je bila Komanda grada

Tzv. JNA je uskoro napustila vojarni u gradu, ali se zadržala nekoliko kilometara dalje, u Zemunik i Križu.

Prešavši u sastav Gradskog bataljuna, Jedinica Elektre Zadar obavljala je borbene zadaće na prvoj crti bojišnice, u Pločama, Bilom Brigu, Dračevcu...

Neprijatelj je bio informiran o aktivnom sudjelovanju Elektre Zadar u obrani Domovine i Zadra te raketirao njenu zgradu na Novu godinu. Na sreću je promašio, ali dva dana kasnije, sat prije sarajevskog primirja izravnim pogotkom bila je oštećena zgrada skladišta, sve susjedne zgrade u *krugu* sjedišta Elektre Zadar, a uništeni su rezervni dijelovi i dio *voznog parka*.

Vod Elektre Zadar bio je osposobljen za položaje na prvoj crti bojišnice

Rekonstrukcija starog *Talijana* – izvrsna zamisao

Zbog čestog miniranja stupova na trasi dalekovoda 110 kV iz smjera Šibenika (TS Bilice) na privremeno okupiranom području, moralo se pronaći rješenje za šire područje Zadra i Biograda. Grad je usred zime bio tri mjeseca bez električne energije, vode i grijanja. Nakon što su srušena i dijelom okupirana oba dalekovoda 110 kV Šibenik-Zadar i nakon spoznaje da se ne može računati na pozitivan ishod pregovora s predstavnicima tzv. JNA, vodećem timu zadarske Elektre *sijevnula* je izvrsna zamisao za privremeno rješenje: uz preusmjerenje postojećeg 110 kV dalekovoda Bilice-Biograd-Zadar na postojeći dalekovod 30 kV Biograd-Stankovci i Zadar-Biograd (tzv. talijanski vod izgrađen prije Drugog svjetskog rata). Tako je to je područje 12. siječnja 1992. priključeno na elektroenergetski sustav na 110 kV nazivnom naponu (iz TS Bilice). Uz minimalne tehničke kriterije prilagođene raspoloživoj opremi, ali i ratnim uvjetima (stupovi nisu temeljeni nego sidreni s po četiri užeta često spojena na obližnja stabla ili stijene, s pet, a ponegdje samo četiri kapasta izolatora), to je bilo domišljato rješenje i služilo je svrsi, ali samo privremeno.

Doskočili namjeri neprijatelja da mrak zavlada u Zadru i Biogradu

Nove diverzantske akcije pobunjenih Srba uslijedile su 3. i 13. svibnja 1992. na postojećem dalekovodu 110 kV Bilice – Biograd. Potrošačima Zadra i Biograda ponovno je morala biti uskraćena opskrba električnom energijom. Očito su bili potrebni složeniji zahvati i to brzo. Zato je u roku od samo 12 dana izgrađena nova privremena 110 kV veza Marina – Dobra Voda (premosnica), u duljini od približno 11 kilometara. Primijenjena su slična tehnička rješenja kao za prvo rješenje, ali uz tehnički dodatno prilagođene stupove prema tipizaciji za naponsku razinu 20 kV. Ta je privremena veza funkcionirala tijekom cijelog Domovinskog rata, a napuštena je znatno kasnije, odnosno nakon definitivne obnove ostalih dalekovodnih veza na tom području.

Rekonstrukcija talijanskog voda 30 kV Zadar-Biograd na 110 kV napon bila je spasonosno rješenje za zadarsko područje (osim okupiranog Benkovca i Obrovca)

Iz pera svjedoka

Ante Delonga,
rukovoditelj Odjela izgradnje Prijenosnog područja Elektroprijenos Split¹¹⁰

Treći svibnja 1991. prvi mrak u Zadru, Biogradu i okolici, a do 3. svibnja 1992. - 78 dana i noći bez struje. Na tom potrošačkom području bilo je miniranja i rušenja (onih za koje znamo i koji su nam dostupni) na 51 lokaciji! Kada smo već započeli vjerovati da je jedno privremeno rješenje ostvareno 12. siječnja 1992. uspješno otklonilo poteškoće u opskrbi električnom energijom Zadra, nakon skoro pet mjeseci – opet mrak. Ponovno nevjerojatni pregovori, sada uz pripadnike plavih iz UNPROFOR-a i bijelih iz EZ-a. Ponovno brojni Hepovci uz ispomoć Dalekovodaša... na osjetljivoj crti bojišnice. Uz znatne poteškoće došli smo do srušenog stupa, radili uz prijetnje, prekide i pojačanja Unproforaca, a pri odlasku s gradilišta započeo je ples divljaka s oružjem. Zaustavljeni u tom okruženju, u neposrednom dodiru s podivljanim četnicima, dočekali smo noć, čekali pojačanje UNPROFOR-a nekoliko sati...Bilo je 22 sata kada sam dragom prijatelju u Zadar javio da mu dolazi svjetlo. Znali smo da naš trud neće dugo potrajati i da će ljudi mraka ponovno rušiti. To su i učinili nepunih 24 sata nakon popravka. Nisu mogli srušiti popravljeni stup, mučili su se, minirali ga... a onda prešli na susjedni da bi napravili još veću štetu. Bili smo svjesni da treba napraviti zahvat na mreži izvan dohvata mračnjaka s one strane, a za to je trebalo vrijeme i novac. Odlučili smo zaobići ugroženu zonu izgradnjom 11 kilometara dalekovoda. Dva dana nakon početka projektiranja stigla je prva skupina izvođača iz Dalekovoda i prvu noć provela u skloništu, jer neprijatelj je bez prekida tukao po cijeloj crti zadarske bojišnice. Započela je trka s vremenom, transportnim poteškoćama, rokovima isporuke opreme, neprijateljem u blizini i minama na trasi voda. Posao je obavljen u samo 12 dana. Za sve koji se bave izgradnjom objekata to je bilo čudo. Ostvaren je pothvat koji se ne može prikazati nikakvim gantogramima ili organizacijom posla, već samo iznimnim zalaganjem svih sudionika. Najvažnije je da su stanovnici Zadra, Biograda i susjednih otoka već 3. lipnja 1992. imali električnu energiju. Zablistao je naš Zadar u slavlju i prkosu.

U bombardiranju Zadra prije stupanja na snagu sarajevskog primirja 2. siječnja 1992. godine izravnim pogotkom zapaljena je zgrada skladišta Elektre Zadar, uništen je dio *voznog parka*, a oštećena je i poslovna zgrada i drugi objekti

Iz pera svjedoka

Jadranko Radovanović,
rukovoditelj Odjela održavanja Prijenosnog područja Elektroprijenos Split¹¹¹

Nakon što je 11. svibnja 1992. miniran stup 93 dalekovoda 110 kV Bilice – Biograd, Zadar je ponovno – ne znam po već koji put - ostao bez električne energije.

Ekipa od 17 zaposlenika Odsjeka za dalekovode, trojica iz Dalekovoda te G. Čubra i ja krećemo 12. svibnja 1992., kamionom punim rezervnog materijala i 100 tonskom kamion-dizalicom Jadrantransa, u Ceranje Donje.

Tamo nas dočekuje šest oklopnih transportera francuskih Unproforaca. U 16:30 sati, na zahtjev UNPROFOR-a, prekidamo posao, a oni transporterima okružili naše zastrašene kolege. Kako smo se nalazili između dva brda, ali i između naših i njihovih, do našeg direktora je došla informacija da smo zarobljeni. Stiglo je još desetak oklopnih transportera, a mi smo nastavili raditi sve do 18:00 sati. Uz pratnju transportera, krenuli smo u koloni, koja se zaustavila nakon 15 minuta. Okružili su nas mještani s puškama, u civilnim odijelima, u dijelovima starih uniformi, maskirnim uniformama... Iz transportera iskaču Francuzi, staju uz bokove vozila i na uperene puške odgovaraju uperenim puškama...oni se povlače pet metara. Jedan puškomitraljez iz Drugog svjetskog rata gleda u mene, a Francuzi namještaju puške na gotovs. Trajalo je to poput vječnosti - Kiki (I. Medvidović) i ja palimo jednu cigaretu za drugom. U sumrak kolona se pokreće, uz pratnju po tri vojnika sa svake strane naših vozila, a svako bi vozilo moglo ispričati svoju priču... Odjedanput blokadu probija četnik s puškom M 48 i kundakom pokušava razbiti staklo kamiona u kojem sam se vozio. Kundak klizne, razbije retrovizor koji je ostao visjeti. Dok su ga Francuzi skidali, četnik bulji u mene i kaže: Ustašo, priklat ću te! Kiki je ostao zatečen te komentira: Šefe, di baš Vama?

Znači, 12. svibnja podignut je stup 93 DV 110 kV Bilice – Biograd, a u Slobodnoj Dalmaciji objavljen je napis s naslovom "Francuski živi zid spasio električare".

Iz pera svjedoka

Igor Sutlović,
vođa smjene u TS 220/110/30 kV Bilice¹¹²

Kako su dalekovodi najčešće bili na crti razgraničenja, pretežito smo radili noću. Danju bismo obišli i vidjeli kakva i kolika je šteta, a noću ulazili bez svjetla i radili. Naša bi vojska maknula mine pa smo, barem s te strane, bili sigurni. Prije svitanja bismo se vraćali u bazu, Zadar bi zasvitlija, a neprijatelj ludovao. Pamtim tako i intervenciju 9. travnja 1993. na dalekovodu 110 kV Bilice – Biograd. Kvar je bio na stupu 48, koji smo već desetak puta popravljali, i to noću. Dok nas oni snime i namiste se – mi već gotovi. Došli mi do stupa po misečini, praćeni nekom zlogukom tišinom. Kolega I. Milković bio je na stupu kada su se začuli mitraljezi. Srećom, nisu nas vidjeli, ali strah je bio neopisiv. Slično se događalo i 15. svibnja te godine, kada je na istom dalekovodu pukla žica između stupa 43 i 44. Kako smo radili po mraku, zabunom smo prekrížili faze. Kako ujutro nitko nije htio otići ispraviti tu pogrešku, odlučio sam krenuti sam. U sumaglici sam se popeo na stup 44. Oni su me uočili i počeli provocirati. Nisam se tada bojao smrti, na nju sam bio spreman, ali strah me hvatao pri pomisli na zarobljeništvo i maltretiranje. Na stupu sam bio četrdesetak minuta, riješio problem i – izvukao živu glavu.

Tajna transformatorska stanica Kava

Kako je transformatorska stanica 110/35/10 kV Biograd bila stalna meta neprijatelja, kada su u ožujku 1992. bili uništeni transformatori i veći dio postrojenja, izgrađena je tajna, od neprijatelja skrivena privremena TS 110/35 kV Kava.

Izgrađena je u rekordnom roku od samo osam dana na lokaciji obližnjeg napuštenog kamenoloma. Tehničkim rješenjem sličnom onomu primijenjenom na dalekovodu Marina – Dobra Voda, Kava je priključena na elektroenergetsku mrežu 110 kV (dva nova čeličnoretka i jedan drveni-portalni stup).

TS 110/35 kV Biograd nakon
žestokog napada neprijatelja

Privremena trafostanica 110/35 kV Kava, izgrađena u tajnosti i skrivena u kamenolomu

Iz pera svjedoka

**Vojmir-Braco Dvornik (pokojni),
direktor Prijenosnog područja Elektroprijenos Split¹¹³**

Nije čudno da je prva raketirana TS Konjsko pa TS Bilice, a u listopadu 1991. TS Komolac. Očito je zločinačka ruka vođena tako da oštete strateški najvažnije elektroenergetske objekte. Uz minimalna ulaganja uspjeli smo održati kontinuitet u opskrbi električnom energijom na vrlo zadovoljavajućoj razini. Zadovoljavajućoj, jer smo ipak na području Zadra bili 90 dana bez energije, a malo dulje na dubrovačkom području. Riječ je o specifičnim geopolitičkim slučajevima. U zaleđu Zadra su općine Benkovac, Knin i Obrovac, a Dubrovnik, nakon što je neprijatelj onemogućio rad Hidroelektrane Dubrovnik i glavni napojni vod iz Trebinja bio isključen, ostao je na jednom radijalnom vodu iz Stona. Kada je bombardirana TS Komolac, logično je da je Dubrovnik ostao u slijepom crijevu kojemu nismo mogli transportirati energiju ni s jedne strane.

Naši splitski prijenosaši su na mjesta nastanka šteta dolazili nakon dana ili dva, a u Komolcu još dok su gorjeli transformatori. Na njih se pucalo, bili su zarobljeni i to su mi bile najdulje tri ure u životu dok mi nisu javili da su pušteni i stigli u Pirovac. Nitko nije odbio radnu zadaću i ponosim se što sam direktor takvim ljudima.

Zadrani znaju cijeniti napore *Hepovaca*

Napaćeni stanovnici Zadra nisu imali električnu energiju, nisu imali vodu, bili su prometno izolirani i u stalnoj pogibeljnoj opasnosti, jer neprijatelj s Križa mogao je ubiti na ulici, u stanovima, na tržnici, bilo gdje u gradu kada i koga je htio. Zato su znali cijeniti napore zadarskih *elektraša* i splitskih *prijenosaša* u njihovim pokušajima da im uklone mrak.

U trenucima kada je grad bez električne energije bio više od dva mjeseca, zadarski inženjeri (Ivan Piasevoli – voditelj Odjela eksploatacije i Ivan Jakovljević – rukovoditelj tehničke službe) pronašli su rješenja da Zadar 13. siječnja 1992. zasvijetli. Svoje ljude ohrabrivao je i direktor Nikola Dellavia, koji je s njima dijelio opasnosti (po mraku se popeo na čeličnoredžetkasti stup dalekovoda 35 kV Zadar-Nin-Pag i riješio kvar koji nisu mogli monterići zbog pucnjave, tako da su zadarski otoci, ninsko i područje općine Pag dobili električnu energiju).

Iz pera svjedoka

Nikola Dellavia,
direktor Elektre Zadar¹¹⁴

-

Naša Elektra, vjerojatno, među poduzećima u Hrvatskoj jedinstveni je primjer u ratnim okolnostima. Smatram da to nije ništa neobično. To je bila reakcija na postupke protivnika, nužna samoobrana. Moram priznati da su direktori Hrvatske elektroprivrede: Ivan Putanec – generalni direktor, i direktori prijenosa i distribucije Milan Bobetko i Ivan Sokolić imali razumijevanja za naše postupke i pomogli nam da se pripremimo i osposobimo za obranu i rad u ratnim okolnostima. Također moram pohvaliti sve u Elektri Zadar, od kuhara do pogonskih radnika, ljude koji su održavali agregate, tajnice... Svi su oni dežurali u četiri smjene, pod uzbunama i bili u službi cijelog grada. Kako dovoljno naglasiti požrtvornost ljudi koji su imali bezbroj intervencija na oštećenim vodovima pod kišom metaka, mina i granata. Radi, zalegni, čekaj... diži se, radi...

Petar Sikirić,
poslovođa za građevinske radove Elektre Zadar¹¹⁵

-

Kada čujem prvu eksploziju i pokraj uha prvi metak, e, nakon toga više ne osjećaš ništa. Kakav strah? Od svega mi je bilo najteže gledati kako mladost umire udaljena samo nekoliko metara od mene, a ne mogu pomoći. Star sam, nisam prošao malo u životu. Ali to su scene koje ne mogu

114 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 21/22 (61/62, lipanj 1992., str. 18,19)

115 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 15 (55) 1991. str. 9

zaboraviti. I još jedna slika me muči: djeca u skloništima dane i dane, dok je cili Zadar tutnja i ječa. Nitko to ne može zamislit' dok ne vidi.

Od mog automata se ne odvajam ni noću, a pedesetak Elektrinih radnika uključeno je u obranu u postrojbama Ministarstva unutarnjih poslova ili Zbora narodne garde. Ja sam brinuo o osiguranju opreme. Svi ostali su bili angažirani za uređenje skloništa i za dežurstva i zato mogu pohvaliti svakog našeg radnika ponaosob, na čelu s rukovoditeljem. Kada je pritisak na grad jenjao, morali smo uložiti dodatne napore, jer je grad trebalo početi vraćati u život. Imamo približno 50 oštećenih trafostanica, a jedna od njih je TS 10/0,4 kV Dračevac u koju sam se uputio s dvojicom kolega, a neprijatelj u neposrednoj blizini. Što ćeš o tomu mislit'? Predložio sam da se oštećena trafostanica prepila na pola i da se struja osigura preko trafa na zemlji. Inženjeri su prihvatili takav moj prijedlog. Struja je trebala i ne pitaš se koliko te čeka napora i tko će na tebe opalit'. Jako puno smo napravili u kratko vrijeme, a ima još dijelova bez napona.

Riko Pera,
tehničar Elektre Zadar

Uz svakodnevne provokacije, osam smo dana bez prekida bili u podrumima pod neprekidnom uzbunom. Zgužvani, pospani, uplašeni u skloništima, čekajući svoju granatu u nadi da nas zaobiđe. A skloništa prašnja, bez svjetla u daljini stravično zavija zvuk vozila hitne pomoći. Koga je pogodilo? Po koga idu? Svaki prasak granate uvlači se u dušu. Po zvuku detonacije znamo otprilike gdje padne. Svakim udarcem nestaje dio grada. Kao da netko otkida dio nas. Pa kad granata padne neposredno uz sklonište, najčešće navečer, uz njen strašan zvuk i odbljesak svjetla u trenutačno grobnoj tišini, čuje se kako po krovovima padaju geleri. E, tada se ne misli ima li struje. Tada je svak' sa svojim, mislima uvučen u sebe. Majka čvršće u naručju stišće dijete. A misli lutaju...kako je tek našima na bojištu?...

Kada se jedne večeri pročula vijest da je pao Križ, nismo mogli slaviti jer po gradu su padale granate. Na radio Zadru upozoravaju da sada moramo biti još oprezniji. Olakšanje raste, a i tutanj granata iz preostalih neprijateljskih utvrda lakše se podnosi....

Struje i dalje nema. Ali, noću u srijedu 3. lipnja poslije 22 sata čuje se vri-sak. Došla je! Zadovoljstvo i čestitanje, kao da je nestalo sve muke ovoga svijeta. Zadovoljni smo otišli na spavanje. Susjed mi kaže da se tijekom noći dva puta ustajao iz kreveta paliti žarulju da bi se stvarno uvjerio da je struja tu. Kako nam malo treba da budemo veseli. A prošlo je (samo) 30 dana. U tom razdoblju puno toga se dogodilo: razbuktao se rat u Herceg Bosni, primljeni smo u UN, pao je Križ pa došla struja...

Svaka čast radnicima Dalekovoda: 10,8 kilometara dalekovoda 110 kV izgradili su u manje od dva tjedna! A u blizini se ozbiljno pucalo. Stotinu puta im hvala u ime žitelja općina Biograd, Pag i Zadar.

Pomažu kolege iz Elektroistre¹¹⁶

Pet tjedna su *elektraši* Elektroistre u listopadu 1992. radili u Zemunik Donjem, u neposrednoj blizini neprijatelja, pod zaštitom vojske i policije. No, paradoksalno je bilo to da su vojnici koji su ih štitili bili u rovovima, a *Hepovci* na stupovima!

Otočna veza za povezivanje Dalmacije sa sustavom

U potrazi rješenja za urednu opskrbu električnom energijom zadarskog područja i radi dokidanja odvojenosti Dalmacije od ostalog dijela elektroenergetskog sustava, koja je bila izolirani elektroenergetski otok, Hrvatska elektroprivreda pokrenula je projekt *Otočna 110 kV veza*.

Uoči Dana državnosti 30. svibnja 1993., u pogon je puštena TS 110/20 kV Rab, kao dio 110 kV podsustava za rješenje problema opskrbe električnom energijom otoka Paga, sigurnije i kvalitetnije napajanje otoka Raba te rezervno napajanje zadarskog potrošačkog područja. *Otočnom vezom* spojio se Zadar i zadarska županija s Rabom, odnosno hrvatski jug sa sjeverom. Podsustav se sastojao od TS 400 kV, 220 kV, 110 kV i 35 kV i to: Melina-Krk-Rab-Pag-Novalja do TS 110/35 kV Zadar. To je rješenje značilo da Dalmacija više neće biti u *otočnom* radu, a otoci i Zadar će biti dvostrano napajani. Samo osam mjeseci nakon potpisivanja Ugovora sa švedskom tvrtkom ASEA Brown Boveri – isporučiteljem podmorskog kabela (to je bio kritični dio Projekta) Dalmacija i zadarsko područje povezani su s hrvatskom elektroenergetskim sustavom.

Radilo se i gradilo uz opću opasnost, čiji je prestanak u Zadru proglašen 19. siječnja 1994. *Otočna veza* je bio opsežan i tehnički zahtjevan projekt, za čije bi ostvarenje u normalnim okolnostima trebalo najmanje tri godine. Dalmacija i zadarsko područje povezani su s hrvatskim elektroenergetskim sustavom sa zapadne strane u roku od samo osam mjeseci.

Otočna veza je 26. srpnja 1994. godine puštena u rad uz nazočnost prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana

Operativni tim Elektre Zadar: sve aktivnosti tijekom izgradnje *Otočne veze* ovdje su se dogovarale

Iz pera svjedoka

Milan Bobetko,

direktor Direkcije za upravljanje i prijenos Hrvatske elektroprivrede¹¹⁷

Otočna veza je jedan od najvećih projekata ostvarenih od osnivanja Hrvatske elektroprivrede kao javnog poduzeća. To je investicija koja ima dugoročni smisao. U ovom će se trenutku njome ublažiti energetska kriza u Dalmaciji, a uspostavljanjem normalnih odnosa Otočna veza će potvrditi svoju vrijednost glede otoka kojima se već otprije trebao omogućiti život. Naime, Hrvatska je pomorska i mediteranska zemlja, a ta njena orijentacija je u drukčijem kontekstu odnosa bila godinama zapostavljena. Električna energija je osnovni uvjet za vraćanje stanovnika na naše otoke, naš najljepši dio, te za poticanje poduzetništva i oživljavanje gospodarstva.

Naglašavam da Otočna veza nije rješavanje energetske krize, nego samo ublažavanje energetskog stanja Dalmacije...Kao direktor Direkcije za upravljanje i prijenos neobično sam ponosan da se taj posao povjerio toj Direkciji i da smo u postojećim okolnostima pokazali visoku tehničku kulturu i sposobnost u svim njenim strukturnim dijelovima. K tomu, moramo pribrojiti sve poslove obavljene u okviru Direkcije tijekom rata kod uspostavljanja privremenih rješenja u dijelovima prijenosne mreže i kod dobre suradnje s vanjskim elektroprivredama, koje su nam posuđivale električnu energiju. Zato možemo kazati da smo osigurali svim dijelovima Hrvatske neprestani dotok električne energije u najtežim uvjetima. Samo onaj koji ne poznaje težinu i složenost tih poslova može misliti da je to bilo lako.

Svi ti poslovi stvorili su u nama osjećaj samosvijesti i sigurnosti, što će nam u budućim poslovima poslužiti za još savjesniji i bolji rad.

Branitelji Elektre Zadar koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru južne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u Podružnicu Zadar te ogranke: Zadar, Benkovac, Nin, Obrovac i Posedarje.¹¹⁸

117 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 44/45 (84/85), srpanj 2004., str. 15

118 Monografija "U obrani svjetla" – 15 godina Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995., str. 218, 219

> 3.
Oslobađanje
hrvatskih okupiranih
područja i dijelova
elektroenergetskog
sustava

> 3.
Oslobađanje
hrvatskih okupiranih
područja i dijelova
elektroenergetskog
sustava

Mirovne operacije u Hrvatskoj

Međunarodna zajednica, ponajprije Europska unija, od rujna 1991. rasporedila je svoju promatračku misiju, a mirovne operacije UN-a u Hrvatskoj započinju potpisivanjem siječanjskog primirja u Sarajevu.

Zbog sudjelovanja američkog diplomata Cyrusa Vancea u izradi plana mirovnih operacija UN-a, taj je dokument nazvan *Vanceov plan*, čiju su provedbu jamčile mirovne Zaštitne snage UN-a (UN *Protection Force*, UNPROFOR). Raspoređene su u tzv. *područja pod zaštitom UN-a* (UN *Protetected Areas* – UNPA). To su bili sektori Jug (unutrašnjost sjeverne Dalmacije i istočna Lika), Sjever (Kordun i Banovina), Istok (Baranja i istočni dio Slavonije) i Zapad (zapadni dio Slavonije). Svi sektori bili su područja pod nadzorom pobunjenih Srba, osim Sektora zapad, koji je bio pod nadzorom hrvatskih vlasti, osim u manjem dijelu - oko Okučana.

Takva podjela privremeno okupiranih područja Hrvatske, što je u odnosu na ukupni njen teritorij bilo približno 25 posto – u takvim granicama sektora podijelila je i hrvatski elektroenergetski sustav. Stoga su predstavnici UNPROFOR-a u mnogim slučajevima pokušavali posredovati između predstavnika Hrvatske elektroprivrede i pobunjenih Srba s ciljem uspostavljanja rada sustava, istina, najčešće bezuspješno.

Povremene brze hrvatske oružane operacije, uz pojačanu diplomatsku aktivnost

Zbog slabe učinkovitosti mirovnih snaga UN-a, agresor je i dalje napadao hrvatske gradove i naselja uz bojišnicu, nastavljen je masovni progon nesrpskog stanovništva iz okupiranih krajeva, pljačka i uništavanje imovine, vjerskih i ostalih spomenika kulture – sve s ciljem stvaranja etnički čistih (srpskih) područja i uklanjanja simbola višestoljetnog života Hrvata na tim područjima. Stoga, političko i vojno vodstvo Republike Hrvatske, uz pojačanu diplomatsku aktivnost, poduzima povremene brze oružane operacije.

Tijekom svibnja 1992. godine oslobođeno je dubrovačko primorje od Prevlake do Mokošice te Župa Dubrovačka, u lipnju te godine Miljevačko područje u zaleđu Šibenika, a u siječnju 1993. godine u akciji Maslenica oslobođeno je zadarsko zaleđe s Masleničkim ždrijelom i dijelom Velebita te područje oko brane akumulacijskog jezera Peruća.

Ukupno je oslobođeno 850 četvornih kilometara i približno sto naselja, u kojima su prije agresije pretežito živjeli Hrvati. U rujnu 1993. oslobođeno je i područje u okolici Gospića.

Brze i uspješne akcije za vraćanje hrvatskog teritorija

Uz prijetnju zadržavanja postojećeg stanja i pripajanja Srbiji još uvijek okupiranih područja, Hrvatska je morala pokrenuti brzu i uspješnu vojno-policijsku akciju *Bljesak*. Tako je 1. i 2. svibnja 1995. godine oslobođeno više od 500 četvornih kilometara okupiranog prostora zapadne Slavonije i Posavine. Uslijedila je oslobodilačka akcija *Oluja* – 4. i 5. kolovoza 1995. godine, u kojoj je oslobođeno do tada zaposjednuto područje Dalmacije, istočne Like, Korduna i Banovine.

Operacija *Oluja* je promijenila odnose na vojno-strateškoj razini, što je u velikoj mjeri pridonijelo pregovorima o reintegraciji još jedinog preostalog okupiranog područja Baranje i istočnog dijela Slavonije. Dogovorena je postupna reintegracija Hrvatskog Podunavlja uz posredovanje Prijelazne uprave UN-a za istočnu Slavoniju (UN *Transitional Administration in Eastern Slavonia* – UNTAES). Taj proces je trajao od 1996. do 1998. godine.

3.1. Hrvatska elektroprivreda u vojno-policijskoj akciji *Bljesak*

Oslobođen *klin u srcu Hrvatske*¹¹⁹

Prvog dana svibnja 1995. godine, pripadnici hrvatskih redarstvenih snaga i manji dio teritorijalnih postrojbi Hrvatske vojske, u vojno-redarstvenoj akciji *Bljesak* oslobodili su okupirani zapadni dio Slavonije. Tijekom otprilike 30 sati trajanja, *Bljeskom* je oslobođen *klin u srcu* Hrvatske, koji je četiri godine mučio komunikaciju, opskrbu električnom energijom, vodom...cjelokupni život gradova u zaleđu *klina*, kao i sveukupne Hrvatske. Nemjerljivi su bili učinci akcije koja je ponovno izravno povezala Slavoniju sa samom sobom i drugim dijelovima Hrvatske.

Prvenstveno, okončana je agonija ljudi prognanih iz sela okučanskog kraja, Hrvatska se zahvaljujući dobro izvedenoj akciji svrstala uz bok država koje imaju dobro organiziranu i profesionalnu vojsku (svijet priznaje samo pobjednike).

Oslobođeno je približno 500 četvornih kilometara teritorija, koje je zaposjeo srpski agresor, i uspostavljen je nadzor nad autocestom Zagreb-Lipovac.

Akcija *Bljesak* je, u vojnom smislu, bila nastavak uspješne vojne operacije *Otkos 10* iz prosinca 1991., kada je bio oslobođen veći dio zapadnog dijela Slavonije. Njegovo potpuno oslobođanje u zimi 1991. spriječilo je potpisivanje Sarajevskog sporazuma i dolazak mirovnih snaga UN-a.

Agresor je, kao odgovor na gubitke, raketama s kazetnim punjenjem napao civilne ciljeve u Zagrebu, a topničkim granatama u Karlovcu i Sisku.

Područja mraka zasvijetlila u roku od 24 sata!

Nakon završene vojne akcije, prvi su – kao i uvijek – na terenu bili *elektraši* Hrvatske elektroprivrede. Kao što je najavljivao tadašnji generalni direktor Hrvatske elektroprivrede Damir Begović, područja četverogodišnjeg mraka zasvijetlila su u roku od 24 sata. Novogradiški, slavonskobrodski, lipički i pakrački te *elektraši* iz Elektre Križ odmah su *pokrili* teren, a iz Vinkovaca su dopremljeni kontejnerski agregati – jedan u Okučane, jedan u Pakrac (točnije, njegov do tada okupirani dio Gavrinicu), a agregat iz Elektre Zagreb dopremljen je u Jasenovac.

Posla je bilo puno, jer su sela gdje su živjeli Hrvati bila potpuno razrušena i opljačkana.

U Gavrinici, dijelu Pakraca koji je bio okupiran, njegovi stanovnici ne žele Hrvatsku i čekaju potvrde za odlazak, kako kažu, uz nagovor pripadnika UN-a

Upravitelj Pogona Nova Gradiška Vlado Plavac sa svojim *elektrašima*—prognanicima, koji znaju svaku stopu svoga kraja, dogovara što se *napada*, jer radi se bez odmora

Novogradiški
elektromonteri
za intervencije i
održavanje u selu
Rešetari

Jasenovac je u akciji Bljesak bio
oslobođen među prvim mjestima,
a *elektraši* negdašnjeg njegova
Rajonskog centra, koji su četiri
godine radili na kriznom području,
dočekali su toliko željenu slobodu

Generalni direktor Hrvatske elektroprivrede Damir Begović: ponosan sam što sam na čelu takve tvrtke¹²⁰

Naši su zaposlenici pokazali i dokazali da rade u Hrvatskoj elektroprivredi. Kako tijekom rata, tako i u vrijeme oslobođenja, temeljni im je motiv dati ljudima električnu energiju. Ostvarenje tog cilja nema cijenu. Naravno da sam ponosan što sam na čelu takve Hrvatske elektroprivrede. Stoga svima, i onim zaposlenicima Hrvatske elektroprivrede koji su bili u prigodi biti izravnim sudionikom ovih, za Hrvatsku, povijesnih dana i onima koji su na bilo koji način neizravno pomogli vraćanju Hrvatske elektroprivrede na ove prostore – najiskrenije zahvaljujem.

Ovdje još ima puno posla, ali sve je lakše kada znamo da to što činimo, činimo za snagu Hrvatske. Što se toga tiče, Hrvatska uvijek može računati na nas.

Hrvatska elektroprivreda će, jednako tako, biti učinkovita i u Vukovaru i drugim hrvatskim područjima koje će, vjerujemo, uskoro biti integrirani u hrvatski državni teritorij.

Dasenko Baldasari (pokojni), direktor Direkcije za distribuciju Hrvatske elektroprivrede: to je vrijedilo doživjeti¹²¹

Mi smo uvijek među prvima, ali ovo što se događalo u Jasenovcu, Okučanima i Pakracu premašuje sva naša očekivanja. Vrijedilo je doživjeti to oduševljenje, želju, zanos i zalaganje naših ljudi iz tih krajeva da se sve učini bez odgađanja. Rezultat je poznat: u Okučanima je zasvijetlilo 5. svibnja 1995. u 17:15 sati, u Jasenovcu u 6. svibnja u 13 sati i na Gavrini (Pakrac) 7. svibnja u 19:20 sati. Koliki je to uspjeh mogu prosuditi samo oni koji su upoznali zatečeno stanje.

Pred Hrvatskom elektroprivredom je veliki posao sanacije i obnove mreže i postrojenja. Moramo izgraditi brojne trafostanice, kilometre vodova, stotine rasvjetnih mjesta. Pitate li tamošnje elektroprivrednike, reći će "nema problema". To je i moja poruka, uz želju da se naši ljudi tamo što prije vrate. Hrvatska elektroprivreda će, sa svoje strane, učiniti sve da se ovaj dio Slavonije što prije uključi u normalan život.

120 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 54 (94), svibanj 1995., str. 3

121 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 54 (94), svibanj 1995., str. 3

Ostala je pustoš

Na ulazu u selo Medari podignite su rampe donedavnog punkta UNPROFOR-a, središte Okučana je neoštećeno, a u selima gdje su živjeli Hrvati ostala je pustoš. Potpuno je uništeno selo Gornja Varoš, gdje je živjelo 99 posto hrvatskog pučanstva, jednako tako i sela Dragalić, Gornji Bogićevci i druga. Uništena je kapelica u hrvatskom selu Uskoci na obali Save, katoličke crkve u Dragaliću, Lipiku, Jasenovcu, Pakracu...

Lipik je potpuno razoren...u selu Košutarice nedaleko Jasenovca, od ukupno 160 kuća, samo su četiri koliko-toliko očuvane i nisu za rušenje.

Uništena su elektroenergetska postrojenja, ali su ubrzo u zapadni dio Slavonije u pomoć stigli zaposlenici i mehanizacija iz ostalih dijelova Hrvatske elektroprivrede.

Ostaci katoličke crkve u Lipiku

Iz pera svjedoka

Dražen i Goran Vasko iz Pogonskog ureda Novska¹²²

Mi smo bili svjesni da će se dogoditi nešto važno. Kao pripadnici Druge bojne 125. brigade, stigli smo najprije u Subocku, a potom i u selo Plesno. Konačno je stigla toliko očekivana zapovijed. Kreće se u oslobađanje okupiranih prostora. Nismo znali da je ta akcija toliko širokih razmjera, ali bili smo sretni. Ako Bog da, uskoro ćemo u naša sela. Iz pravca Bročica i Drenovog boka krenuli smo u oslobađanje Jasenovca i za pola sata protjerali one koji ovamo nikad nisu pripadali. Skoro da ne povjerujemo. Kakvi su to borci kada osjete da je netko nadmoćniji? Bježe i ne pomišljajući na obranu. Ono što smo u Jasenovcu našli dovoljno govori o kulturi i načinu življenja dojučerašnjih okupatora. Kako čovjek uopće u takvim uvjetima može živjeti? Još više začuđuje želja i nakana da im to bude perspektiva. Sve što je bilo moguće tijekom četverogodišnje okupacije uništeno je bez namjere da se išta obnavlja.

Danas je Jasenovac slobodan grad u koji će se uskoro vratiti njegovi stanovnici. Za sada to još nije moguće, jer neprijatelj preko Save vreba, puca u namjeri da ubije i što više uništi. No, brzo ih se ušutka. Na ovim je prostorima njihovo vrijeme za svagda okončano.

Za raketiranja Zagreba jedan projektil blizu zgrade sjedišta Elektre Zagreb¹²³

Pri ponovljenom četničkom raketiranju Zagreba 3. svibnja 1995., jedan projektil pao je u blizini poslovne zgrade Elektre Zagreb. Tamo su bili zaposlenici Odjela javne rasvjete, s ljestvama kod Hrvatskog narodnog kazališta. Nakon eksplozije, njihovo vozilo pogodila je kiša gelera (kasnije su ih našli 30). Nisu svi bili takve sreće. Projektil je usmrtio jednog prolaznika, ranjeno je više balerina i prolaznika, a među ozlijeđenima je bila je zaposlenica Elektre Zagreb Lidija Hajdarević, koja je prevezena u bolnicu.

Ozlijeđenima je, bez obzira na opasnost, među prvima u pomoć pritekao Branko Lisak, zaposlenik Elektre Zagreb i dugogodišnji darovatelj krvi.

122 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 54 (94), svibanj 1995., str.12

123 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, broj 54 (94), svibanj 1995., str.. 20

3.2. Hrvatska elektroprivreda u oslobodilačkoj akciji *Oluja*

Ponovno jedinstveni elektroenergetski sustav

Kada je 4. kolovoza 1995. u ranojutarnjim satima dan znak za oslobođenje negdašnjih zaposjednutih sektora Jug i Sjever, pripadnici Hrvatske vojske i Policije su u akciji *Oluja* nezauzastavljivo krenuli naprijed. Sa svakim oslobođenim kilometrom ostvarivala se dugotrajna pritajena nada da će za Hrvatsku doći taj Dan. Taj je Dan osvanuo 5. kolovoza 1995. godine – na kninskoj tvrđavi konačno se zavijorio hrvatski barjak.

Sudionici povijesne bitke za oslobođenje hrvatskih ognjišta bili su i brojni elektroprivrednici. Mnogi od njih u prvim bojnim redovima i u odori Hrvatske vojske oslobađali su oružjem hrvatsko tlo da bi propustili svoje kolege, koji su s moneterskim alatom odmah potom dizali *žicu* i uspostavljali napon. Kako to inače čine bez pitanja i pogovora, elektroprivrednici su spremno odmah krenuli u akciju te započeli obnavljati oštećena elektroenergetska postrojenja od Petrinje, Gline, Kostajnice, Dubice, Vojnića, Slunja, Ličkog Osika, Plitvičkih jezera, Gračaca, Sunje pa do Obrovca, Benkovca, Drniša i Knina. Najveći dio mreže svih napona bio je uništen, zatečeni su opustošeni pogonski i uredski prostori, vozila, alati...

Kao najvažniji uvjet elektroenergetskog *krvotoka*, ubrzo su osposobljeni i pušteni u pogon ključni dalekovodi: 400 kV Konjsko-Obrovac-Melina, 220 kV Konjsko-Brinje te 110 kV Gračac-Lički Osik i već je 11. kolovoza južni dio pripojen na elektroenergetsku mrežu.

Oluja je promijenila *sliku* južnog dijela sustava, odnosno omogućila njegovo povezivanje sa sjevernim i optimalni rad jedinstvenog, a u ratu razdvojenog, hrvatskog elektroenergetskog sustava. Vraćeno mu je 305 MW snage iz četiri hrvatske elektrane: Reverzibilne hidroelektrane Obrovac (Velebit), hidroelektrane Miljacka, Golubić i Male hidroelektrane Krčić.

Zastava Hrvatske elektroprivrede
na ulazu u zgradu Pogona Knin:
neprijatelj više ne stanuje ovdje

Pogon Drniš: ovdje je
ponovno Hrvatska i Hrvatska
elektroprivreda

Javnu rasvjetu u Kninu
popravljaju zaposlenici
Elektre Zadar

Bez nadnice za strah

Nije bilo lako donositi delikatne odluke da se zakorači na nesiguran teren i ljude i mehanizaciju izloži prijetećim opasnostima. Elektroprivrednici, poneseni oduševljenjem oslobođanja četiri godine otrgnutog kraja, tada nisu imali vremena za strah. Prijetile su mine, a monter na stupu bio je opasno vidljiva meta neprijatelju skrivenom u šumama. Kolikog li licemjerja: nezaštićeni monter-svjetloonoša, čovjek s plemenitom namjerom, izložen neprijatelju koji želi tamu, doslovce i u prenesenom smislu!

Elektroprivrednici su uvijek u blizini ratnog događaja i nisu tražili *nadnicu za strah*. Oslobođanjem svakog dijela Hrvatske obnavljali su uništeno, jer električna energija bila je uvijek povratka protjeranog stanovništva.

Na svoja radna mjesta vratili su se i zaposlenici pogonskih ureda Obrovac...

... Benkovac...

...Slunj...

... Vojnić...

...ali i Hidroelektrane
Miljacka

U Miljacku je stigao i generalni
direktor Damir Begović sa suradnicima

Iz pera svjedoka

Silvestar Meštrović,
Proizvodno područje dalmatinski sliv¹²⁴

-

To nije bila morska, ni pustinjska oluja. To je Hrvatska Oluja, nastala na spaljenim domovima, uništenim spomenicima, prekopenim grobovima, prognanim starcima i nemoćnom djecom, nastala u srcu hrvatske majke, u ljubavi i molitvi bez mržnje i osvete, čista kao suza. To je istina koja je nepobjediva. Divlje zvijeri što pobjegoše pred Olujom, iza sebe ostaviše svoje tragove: ruševine, korov, pustoš, smrad i nered...Ponosan sam i sretnan što je tu taj mali-veliki čovjek koji će očistiti korov, skupiti razbacano kamenje, posaditi drvo, podići novi, ljepši dom. U oslobođenim krajevima ponovno će poteći miran život, zahvaljujući Oluji.

Marko Lovrić,
rukovoditelj Dispečerske službe Split¹²⁵

-

Ovo četverogodišnje razdoblje okupacije elektroenergetskih objekata na ovom području podsjeća me na ružan san. U naravi je svakog čovjeka da se ružni snovi što prije zaborave.

124 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, Izvanredni broj, kolovoz 1995., str.6

125 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede, Izvanredni broj, kolovoz 1995., str. 7

Ponovno su u našim rukama hidroelektrane Obrovac, Miljacka, Golubić i Krčić, ukupne snage 305 MW, koje u godini prosječnih hidroloških okolnosti mogu proizvesti 520 GWh električne energije, što odgovara potrošnji distribucijskih područja Zadra i Šibenika.

Iznimno je važno ponovno stavljanje u pogon dalekovodnih veza: dalekovoda 400 kV Konjsko-Obrovac-Melina, 220 kV Konjsko-Brinje, 110 kV Gračac-Lički Osik. Njima se uspostavlja jedinstveni elektroenergetski sustav Hrvatske.

Stavljanjem u pogon tih dalekovoda i uključenjem 110 kV Otočne veze u paralelan rad, ostvaruje se četverostruko povezivanje između sjevernog i južnog dijela Hrvatske. To sustavu donosi povećanu sigurnost, kvalitetniju isporuku električne energije, kao i ekonomičniji rad svih elektrana.

Predrag Koščica,
strojibravar u Hidroelektrani Obrovac (Velebit)¹²⁶

-

Od 1984. u Hidroelektrani Obrovac sam radio kao strojibravar. Premda sam srpskog podrijetla, pobjegao sam zajedno s Hrvatima 1991. godine i najprije sam radio u zagrebačkoj TE-TO, a potom se zaposlio u Elektroistri i po drugi put svio obiteljsko gnijezdo u Puli. Politika nije nikada ušla u moj život, niti će ući. Majka me učila da nikoga ne mrzim i da cijenim dobre ljude. Toga se držim i nastojim se prilagođavati okolini i ljudima koji me okružuju. Instinkt, koji me nikada nije prevario, odveo me odavde u pravi trenutak. Na poziv direktora Ivana Vrkića, u Hidroelektranu sam došao pomoći u osposobljavanju postrojenja, ali nemam želju više vraćati se. Ipak, kada sam došao u Obrovac i prošetao njegovim ulicama, potekle su mi suze.

Unutrašnjost zgrade
Područnog ureda Petrinja

Ovo su radne prostorije Pogona Drniš,
a ni drugdje nije bilo više reda ...

Iz pera svjedoka

Miljenko Boškin,
monter Pogona Sinj Elektrodalmacije Split¹²⁷

U vojsci sam od prvog dana 1991. Kao pripadnik diverzantske 126. pukovnije, mi smo u Oluji prešli Cetinu, Civljane i prvi ušli u Kijevo. Mjesto je potpuno uništeno, a zatekli smo samo dva civila. Drugog dana bili smo u Kninu. Prošli smo žestoke borbe, osobito moja jedinica koja je imala zadaću zauzeti dva položaja koji su zakočili cijelu borbenu crtu. Ponosan sam što smo to uspješno izveli. Osjećamo se odlično, pomalo nam je nestvarno. Još nam nije stiglo "sjesti u glavu" da je prošlo i da je gotovo. Kada sve završi, vratit ću se u Hrvatsku elektroprivredu, jer samo tu vidim svoju budućnost.

Marko Stilinović iz Elektrolike Gospić u selu Medak ispred jednog od bunkera u kilometarskoj liniji od kuda su četnici napadali Gospić

Inženjeri 33. bojne zagrebačke čiste prostor jako zagađen minama, ovdje su uz TS 110/35 kV Lički Osik

3.3. Elektroenergetska reintegracija Hrvatskog Podunavlja

Pregovarački tim za reintegraciju elektroenergetskih postrojenja pod nadzorom UNTAES-a ocijenjen najuspješnijim

Promijenjenim vojno-strateškim odnosima nakon briljantnih oslobodilačkih akcija *Bljesak* i *Oluja*, dogovorena je postupna reintegracija Hrvatskog Podunavlja, uz posredovanje UNTAES-a.

Tada se privremeno okupirano vukovarsko područje električnom energijom opskrbljivalo iz elektroenergetskog sustava Vojvodine, a o njoj nabavi i distribuciji brinula je Elektroprivreda Krajine, sa sjedištem u Vukovaru, s dvije organizacijske jedinice: Elektrobaranja i Elektrokrajina.

Reintegracija u elektroenergetskom smislu značila je postupno preuzimanje Elektrobaranje i Elektrokrajine

u elektroenergetski i organizacijski sustav Hrvatske elektroprivrede. UNTAES je, kao najpovoljniji oblik približavanja dviju strana, odabrao pregovaranje.

Prema naputku Ureda za mirnu reintegraciju područja pod kontrolom UNTAES-a i privremenu upravu Republike Hrvatske, sve javne tvrtke trebale su utemeljiti pregovaračke timove. Pregovori su započeli u ožujku 1996. godine i, prema ocjenama Ureda, Pregovarački tim za reintegraciju elektroenergetskih postrojenja pod nadzorom UNTAES-a u hrvatski elektroenergetski sustav bio je jedan od najuspješnijih. Činili su ga: Vencel Lasić (pokojni) – koordinator i članovi Anđelko Dujmović iz Prijenosnog područja Osijek i Martin Mišković – direktor Elektre Vinkovci (u čijem je sastavu Pogon Vukovar). Trebao je utvrditi razinu štete na elektroenergetskim postrojenjima, način organizacijskog uklapanja elektroprivrede s područja pod nadzorom UNTAES-a u organizacijski ustroj Hrvatske elektroprivrede, preuzimanje elektroenergetskog sustava i uspostavljanje cjelovitog hrvatskog elektroenergetskog sustava. Rezultat obilaska i pregleda terena sa zemlje i iz zraka završni je dokument (251 stranica), koji je sadržavao detaljne specifikacije oštećene opreme prijenosne i distribucijske mreže, a potpisan je 6. rujna 1996. godine u Gradcu, pokraj Našica.

Vukovar u vrijeme privremenog nadzora UNTAES-a

Odlazak na snimanje iz zraka oštećenih elektroenergetskih postrojenja

Timovi Hrvatske elektroprivrede, Elektrobaranje i Elektrokrajine pregledavaju transformatorske stanice i popisuju štete

Potpisivanje završnog dokumenta 6. rujna 1996. godine o procjeni šteta na prijenosnoj i distribucijskoj mreži na području pod privremenim nadzorom UNTAES-a

Na prijenosnim i distribucijskim postrojenjima ukupno 155 milijuna USD procijenjene štete

Ukupna šteta na objektima prijenosne i distribucijske mreže na području pod nadzorom UNTAES-a procijenjena je na 155 milijuna USD. Tomu treba pribrojiti i procijenjenu štetu TE-TO Borovo, od 35 MW, u iznosu od 10 milijuna USD, jer je izgradnja tog objekta prije početka Domovinskog rata bila u tijeku. Šteta je procijenjena temeljem iscrpne analize gotovosti opreme i isporučene/neisporučene opreme, što je napravljeno u tadašnjoj Direkciji za proizvodnju Hrvatske elektroprivrede.

U procjeni od 155 milijuna USD, na prijenosne objekte otpadalo je 65 milijuna USD, a na distribucijske 90 milijuna USD. Za uklanjanje mina procijenjena je potreba od 34 milijuna USD, za opremu 73 milijuna USD, za montažu 24 milijuna USD, za građevne radove 16 milijuna USD...

U dijelu distribucijske opreme, najviše su stradale transformatorske stanice 10/0,4 kV, za koje je trebalo osigurati 23 milijuna USD, za 10 kV dalekovode 24 milijuna USD te za niskonaponsku mrežu 21 milijun USD.

Prikupljeni podaci o oštećenim elektroenergetskim objektima na području pod nadzorom UNTAES-a koristili su kao podloga zahtjevu za kredit Svjetske banke.

Preuzimanje zaposlenika srpske nacionalnosti, i postrojenja

U sjedištu UNTAES-a u Vukovaru, 17. rujna 1996. godine vodstvo Hrvatske elektroprivrede sastalo se s predstavnicima srpske strane i privremenim upraviteljem Jacques Paul Kleinom (predstavnicima Hrvatske elektroprivrede bili su prvi i jedini koji su od javnih poduzeća ušli i boravili na tom području).

Hrvatska elektroprivreda obvezala se da će do 26. rujna 1996. izraditi plan izvodivosti reintegracije elektroenergetskih postrojenja u Hrvatsku elektroprivredu, a srpska strana prijedlog uklapanja u Hrvatsku elektroprivredu.

Reintegraciju je ubrzala Deklaracija o zapošljavanju Vlade Republike Hrvatske iz veljače 1997. godine, kojom se svima koji, primjerice, s Hrvatskom elektroprivredom potpišu ugovor o radu, jamči zaposlenje uz poštivanje svih prava i obveza koji proizlaze iz ugovora.

Nadalje, u travnju 1997. godine utemeljena je Koordinacija javnih poduzeća pri Vladi Republike Hrvatske za uspostavu hrvatske vlasti na području Hrvatskog Podunavlja.

Hrvatska elektroprivreda obvezala se preuzeti sve zaposlenike koji s njom potpišu ugovor o radu, a elektroenergetsku reintegraciju ostvariti tako da: Prijenosno područje Osijek preuzme postrojenja naponske razine 110 kV i ljude koji ga opslužuju; Elektroslavonija Osijek (Pogon Osijek i Pogonski ured Beli Manastir) postrojenja naponske razine 35 kV i manje te pripadajuće ljude (što obuhvaća područje Dalja i Baranje); Elektra Vinkovci (Pogon Vukovar, Pogon Vinkovci i Pogon Ilok) postrojenja 35 kV razine na vukovarskom, vinkovačkom i iločkom području.

Posljednji korak u ubrzanju procesa reintegracije bila je deklaracija Vlade Republike Hrvatske od 17. lipnja 1997. godine o sigurnoj opskrbi električnom energijom područja pod privremenom upravom UNTAES-a, čime je obvezala Hrvatsku elektroprivredu na povezivanje podsustava u Hrvatskom Podunavlju s hrvatskim elektroenergetskim sustavom.

Pogon Vukovar ponovno na staroj adresi!

Ostvarivanje svih zacrtanih koraka u procesu elektroenergetske reintegracije *pogurala* je nepogoda koja je onesposobila dva ključna dalekovoda – 110 kV Nijemci- Vukovar i 35 kV Vukovar I - Vukovar III. Tada je cijelo vukovarsko područje ostalo bez napajanja električnom energijom. UNTAES se, nakon 20 sati, za pomoć obratio Hrvatskoj elektroprivredi.

Nakon što su lokalni Srbi 15. srpnja 1997. godine potpisali 236 ugovora o radu (115 za rad u Elektroslavoniji Osijek, 104 za rad u Elektri Vinkovci i 17 za rad u Prijenosnom području Osijek), 22. srpnja 1997. u zapovjedništvu UNTAES-a u Vukovaru Hrvatska elektroprivreda je potpisala Sporazum o preuzimanju elektroenergetskih objekata u Hrvatskom Podunavlju i odgovornosti za opskrbu električnom energijom tog područja. Potpisali su ga prijelazni upravitelj UN-a za Hrvatsko Podunavlje Jean Paul Klein, generalni direktor Hrvatske elektroprivrede Damir Begović i predsjednik zajedničkog vijeća općina istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema Miloš Vojnović.

Na poslovnoj zgradi Pogona Vukovar D. Begović je otkrio natpisnu ploču Hrvatske elektroprivrede, Pogona Vukovar – na latiničnom pismu!

Nakon dugih šest godina, u Vukovaru je ponovno Hrvatska elektroprivreda, na staroj adresi od 22. srpnja 1997. godine ponovno živi Pogon Vukovar!

Prijelazni upravitelj UN-a za Hrvatsko Podunavlje J. P. Klein, generalni direktor Hrvatske elektroprivrede Damir Begović i predsjednik zajedničkog vijeća općina istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema Miloš Vojnović potpisali su 22. srpnja 1997. godine Sporazum o preuzimanju elektroenergetskih objekata u Hrvatskom Podunavlju i odgovornosti za opskrbu električnom energijom tog područja

Strategija elektroenergetske integracije

Odlučeno je da se u prvoj fazi dopreme interventne elektrane iz Dalmacije (nabavljene u vrijeme kada je Dalmacija bila odsječena od ostalog dijela elektroenergetskog sustava, a za čijim je radom prestala potreba ostvarenjem projekta *Otočna veza*). Time bi se do kolovoza to područje moglo uključiti u hrvatski elektroenergetski sustav. Također je odlučeno da se interventne dizelske elektrane lociraju u Dalju (8 MW), dvije u Vukovaru (10 MW i 15 MW), u Tovarniku i Iloku (po 5 MW) i da se izgradi dvostruki dalekovod 35 kV Osijek-Dalj. Do 27. kolovoza instalirane su sve i postupno puštane u pogon.

U drugoj fazi koja se provodila usporedo s prvom, kako se planiralo, potpuno napajanje električnom energijom tog područja trebalo je riješiti obnovom dalekovoda: 110 kV Valpovo-Beli Manastir, 110 kV Vinkovci-Vukovar, 35 kV Osijek-Dalj, 20 kV Osijek-Tenja i izgradnjom dalekovoda 20 kV Opatovac-Šaregrad. Predviđeno je dovršenje posla do kraja rujna 1997.

Baranja elektroenergetski reintegrirana, Ilok konačno u hrvatskom sustavu

Ponajprije je ubrzano započela izgradnja dalekovoda 2 x 35 kV Osijek-Bilje. Prethodno je uspješno riješen problem s UNTAES-om za razminiranje trase, tako da je bio vrlo mali pomak na trasi definiran minimalnim sigurnosnim razmakom kopača od deminera.

Uključenjem 6,5 kilometara dugačkog kablenskog voda iz transformatorske stanice Osijek-Centar do transformatorske stanice 35/10 kV Bilje, u hrvatski elektroenergetski sustav uključena je Baranja 17. kolovoza 1997. godine, tri tjedna prije ugovorena roka.

Grad Ilok, s naseljima Bapska i Šaregrad je, nakon 1936. godine kada je zasjala prva električna žarulja i nakon što se napajao električnom energijom iz Vojvodine – od 28. kolovoza priključen hrvatskom elektroenergetskom sustavu! Još je jedan događaj u Baranji obilježio proces reintegracije – nakon šest godina, 5. rujna 1997., područje Baranje ponovno je povezano visokim naponom iz transformatorske stanice 110/35 kV Valpovo do transformatorske stanice 110/35 kV Beli Manastir. Od elektroenergetskog sustava Vojvodine to je područje konačno odvojeno kada je 30. rujna 1997. godine u pogon pušten dalekovod 110 kV Vinkovci-Vukovar.

Pothvat Hrvatske elektroprivrede u Hrvatskom Podunavlju

Hrvatska elektroprivreda ostvarila je sve preuzete obveze u procesu mirne elektroenergetske reintegracije. No, to je bio tek prvi korak, jer trebalo je obaviti veliki posao obnove elektroenergetskih postrojenja, odnosno uništene prijenosne i distribucijske mreže.

Nedvojbeno, posao koji je obavilo rukovodstvo i zaposlenici Hrvatska elektroprivrede bio je pravi pothvat, jer je u samo mjesec dana postavljen dvostruki kabelski vod za Baranju na miniranoj trasi, montirano 50 MW ukupne snage u interventnim dizelskim elektranama, u pogon pušten dalekovod 110 kV Vinkovci-Vukovar...popisani su svi potrošači, ugrađeno približno deset tisuća brojila. U potpunosti je ostvarena reintegracija. Za to su bili zaslužni, ne samo elektroprivrednici iz Vinkovaca i Osijeka, nego i oni iz Zagreba, Bjelovara, Rijeke, Pule, Splita, Zadra, Slavonskog Broda, Koprivnice, Čakovca... koji su s oduševljenjem danonoćno radili. Od 21 distribucijskog područja, pomagali su *elektraši* iz 12.

Mirna reintegracija okončana je 15. siječnja 1998. godine i Hrvatska je bez rata, razaranja i žrtava ponovno izašla na obale Dunava. Toga dana završen je najuspješniji mandat snaga UN-a u Republici Hrvatskoj i *ugašena* je prijelazna uprava na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema - UNTAES.

Hrvatska je cjelovita i u svoj je državni ustroj reintegrirala Hrvatsko Podunavlje te zaokružila svoj suverenitet. Tomu je uvelike pridonijela i Hrvatska elektroprivreda.

Do kolovoza 1999., Hrvatska elektroprivreda obnovila je veliki dio niskonaponske mreže, zahvaljujući i donacijama Kraljevine Norveške i Europske unije.

Hrvatska elektroprivreda je u obnovu distribucijske mreže Hrvatskog Podunavlja do 1999. godine uložila 80 milijuna kuna, a polovica tog iznosa 1998. i 1999. izdvojena je za obnovu vukovarske distribucijske mreže.

Udruga hrvatskih branitelja u Vukovaru okupila većinu zaposlenika vukovarskog Pogona

Prvi put, nakon što su 18. i 19. studenog 1991. godine bili prognani iz Vukovara i Borova Naselja te zatočeni u srpskim logorima i zatvorima, 25. rujna 1998. godine u Vukovaru se susrela većina zaposlenika-branitelja Pogona Vukovar. Na prigodnom susretu okupila ih je Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Pristigli su u Vukovar iz svih krajeva Hrvatske, ponajviše iz zagrebačkog i riječkog, gdje je za mnoge od njih privremeni smještaj postao stalni. Neki od njih nakon tragične 1991., prvi put su kročili na tlo Vukovara.

Tom su prigodom na Novom vukovarskom groblju položili cvijeće i upalili svijeću za poginule branitelje, a potom su to učinili ispod križa u središtu grada, na obali Dunava. Sa sjetom su prolazili Vukovarom, čije su ih ruševine podsjetile na dane neprekidnog uništavanja njihova lijepog Grada. Premda je svatko u sebi donio svoju tragediju, radost susreta u tim trenucima bila je jača.

Vukovarski *elektraši* ispred križa uz Dunav za uspomenu na prvi susret nakon sedam godina

Susretu je nazočio i tadašnji predsjednik Hrvatske elektroprivrede Damir Begović, koji je zaposlenicima-braniteljima zahvalio za sve što su učinili za Vukovar, Hrvatsku i Hrvatsku elektroprivredu te im potom uručio darove i jednokratnu financijsku pomoć

Uz križ koji je postavljen nakon što je otkrivena masovna grobnica i obavljena ekshumacija, na Novom vukovarskom groblju cvijeće je položio i svijeću upalio Mario Cigrovski, predsjednik Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske Elektroprivrede 1990.-1995.

Spomen-obilježje nestalim i poginulim braniteljima Hrvatske elektroprivrede, zaposlenicima Pogona Vukovar na ulazu u novu poslovnu zgradu

Spomen obilježje poginulim braniteljima Hrvatske elektroprivrede u Vukovaru

U povodu obilježavanja Dana grada Vukovara, 2. svibnja 2005. godine otvorena je nova poslovno-pogonska zgrada Pogona Vukovar.

Tri mjeseca poslije, 26. kolovoza, Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. organizirala je otkrivanje spomen-obilježja podignuto u čast sedmorici nestalih i poginulih branitelja Hrvatske elektroprivrede, zaposlenicima Pogona Vukovar: Petru Furundžiji, Borislavu Garvanoviću, Mihaelu Janiću, Antunu Miloradu, Tomislavu Prpiću, Zdenku Tici i Zvonimiru Vilneru.

Spomen-obilježje djelo je akademskog kipara Ante Guberine, a postavljeno je na ulazu u novu poslovno-pogonsku zgradu Pogona Vukovar. U kamenu je, uz imena sedmorice branitelja, uklesan tekst: "U velebno djelo hrvatske slobode utkano je vaše ime na čast i slavu Vukovara, na ponos Domovine".

Otkrivanju spomen-obilježja, uz čelnike Hrvatske elektroprivrede, predstavnike gradske i županijske vlasti te Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede, prisustvovali su i obitelji poginulih i nestalih hrvatskih branitelja iz vukovarskog Pogona.

Od tada, svake godine na dan tragedije grada Vukovara 18. studenog, Udruga odaje počast sedmorici suboraca i kolega iz Pogona Vukovar, svim poginulim hrvatskim braniteljima i svima poginulima i nestalima u tragediji Vukovara.

U posljednjih 15 godina više od 70 milijuna kuna Hrvatske elektroprivrede za razminiranje

Republika Hrvatska se već početkom ratnih operacija 1991. godine suočila s problemom mina. Osim brojnih negativnih gospodarskih, razvojnih, ekoloških i društvenih posljedica, onečišćenost minama predstavlja sigurnosni problem za stanovništvo na područjima zahvaćenim ratnim operacijama. I danas su zbog mina ili sumnje da tamo postoje nedostupne velike poljoprivredne

površine, šume, granični pojasevi i dijelovi obala i rijeka. Još uvijek (2015.) se više od 500 četvornih kilometara smatra površinom na kojoj prijeti opasnost od mina. Ta se površina proteže na području 77 gradova i općina u deset županija.

Mnogi elektroenergetski objekti Hrvatske elektroprivrede (elektrane, trafostanice) i stotine kilometara električne mreže također su bili izloženi miniranju. Stoga je Hrvatska elektroprivreda još tijekom, a osobito odmah nakon Domovinskog rata, ulagala značajna sredstva u razminiranje njenih objekata i mreže, što je istodobno omogućavalo i korištenje očišćenih površina i za druge svrhe.

Od 2011. godine najveći je pojedinačni donator Hrvatskog centra za razminiranje. Donacije se koriste za realizaciju projekata razminiranja prema sigurnosnim prioritetima iz Plana razminiranja Vlade Republike Hrvatske. Hrvatska elektroprivreda time daje doprinos ostvarenju jednog od najznačajnijih nacionalnih projekata, važnog za sigurnost stanovništva i gospodarski razvoj na područjima onečišćenim minama.

Ukupno promatrano, Hrvatska elektroprivreda je u projekte razminiranja u posljednjih 15 godina uložila i donirala više od 70 milijuna kuna.

Blizu Markušice u minskom polju poginuli Mijo Radičević i Danijel Kiš iz Prijenosnog područja Osijek

Prerano smo se (po)veselili što u Prijenosnom području Osijek, tijekom rata i strašnih razaranja, a ni iza rata, nije bilo poginulih naših kolega. Sve do 3. ožujka 1998. godine, kada je dalekovodna ekipa Prijenosnog područja Osijek iz Podvinja krenula u redovni pregled stanja dalekovodnih stupova blizu Markušice, područja koje je Hrvatskoj elektroprivredi pripojeno nakon procesa mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja. Točnije na lokaciji Valičevo polje, dalekozorom s ceste primijetili su da nedostaju dijagonale na stupu dalekovoda 400 kV. Znajući da to može ugroziti stabilnost stupa koji se može urušiti, odlučili su prići bliže kako bi ga bolje pregledali. Putem su naletjeli na minsko polje – težina Landrovera aktivirala je protutenkovsku minu. Poginuli su Mijo Radičević i Danijel Kiš.

Minsko polje udaljeno od negdašnje crte razdvajanja nigdje nije bilo evidentirano.

U želji da na vrijeme spriječe rušenje dalekovodnog stupa, na kojem su primijetili da nema dijagonala, osječki prijenosaši su uletjeli u minsko polje...

> 4.
Udruga hrvatskih
branitelja Hrvatske
elektroprivrede
1990.-1995.

> 4.
Udruga hrvatskih
branitelja Hrvatske
elektroprivrede
1990.-1995.

4.1. Osnivanje i profiliranje Udruge

Potreba povezivanja, organiziranja i ostvarivanja ciljeva branitelja iz Hrvatske elektroprivrede

Hrvatska se branila i obranila srcem, nezaustavljivom željom da njen narod bude svoj na svome i da ostvari svoj stoljetni san. U ratu je pobijedio neuništivi *duh* hrvatskog čovjeka, hrabrost hrvatskih branitelja, a više od tri tisuće ih je bilo iz Hrvatske elektroprivrede.

Povratkom na posao, elektroprivrednici s velikim i teškim ratnim iskustvom pokušavaju pronaći svoje *mjesto pod Suncem*. Nekomu je to lakše, a nekomu zbog posljedica izazvanih ratnim užasom treba pomoć. Pomoći mogu najviše oni koji su to proživjeli, ali i drugi kolege koji to nisu.

Stoga su krajem veljače 1995. godine bili stvoreni uvjeti za okupljanje hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede radi boljeg povezivanja, organiziranja i lakšeg ostvarenja njihovih prava. Temeljni cilj bio je (i jest), pomoći Čovjeku, osobito onom koji je u postrojbama Hrvatske vojske izravno sudjelovao u stvaranju neovisne i samostalne Republike Hrvatske.

Zajedno u ratu – zajedno u miru¹²⁸

Odgovarajući na takvu potrebu, deseteročlani Inicijativni odbor je dogovorio i pripremio sve aktivnosti za osnivanje Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.

Sjednica Osnivačke skupštine Udruge, uz 33 osnivača, održana je 1. prosinca 1995. godine. Za predsjednika je izabran Mario Cigrovski, zaposlenik Termoelektrane-toplane Zagreb, a za predsjednika Skupštine Stjepan Dumbović, također zaposlenik tog Pogona.

Rješenjem Ministarstva uprave od 27. veljače 1996. godine, odobren je upis Udruge u Registar udruženja građana Republike Hrvatske. Udruga je upisom stekla svojstvo pravne osobe i djeluje na cijelom prostoru Republike Hrvatske.

Udruga je donijela Programsku deklaraciju u kojoj je zapisano što će sve činiti, Statut i Program rada. Izabrani su potpredsjednici te članovi Središnjeg odbora i Nadzornog odbora.

Dragovoljnim potpisivanjem pristupnice, članovima Udruge mogli su postati svi radnici Hrvatske elektroprivrede koji su aktivno sudjelovali u obrani Domovine, u postrojbama Hrvatske vojske ili jedinicama Ministarstva unutarnjih poslova i Zbora narodne garde. Uvjet za članstvo bio je da su se borili na prvim crtama ili uz prvu crtu bojišnice od 17. kolovoza 1990. (blokiranje prometnica balvanima na područjima s pretežitim hrvatskim stanovništvom srpskog podrijetla) do 31. prosinca 1995. godine.

Uz već osnovane podružnice u pogonima: Sinj, Đale, Orlovac, Peruća, Obrovac, Split, EL-TO Zagreb, TE-TO Zagreb i Sisak, predsjednik Skupštine Udruge Stjepan Dumbović pozvao je sve zainteresirane branitelje da se učlane u Udrugu, uz slogan: zajedno u ratu – zajedno u miru.

Najveći teret pri osnivanju Udruge ponijeli su: Stjepan Dumbović, Mario Cigrovski i...

...Josip Šogović iz Termoelektrane-toplane Zagreb te...

...Kazimir Aras iz Elektrane-toplane Zagreb

Briga o interesima branitelja, invalidima Domovinskog rata, članovima i djeci poginulih branitelja od prvog dana

U Programskoj deklaraciji Udruga je definirala temeljne odrednice svog rada. Tako se od prvog dana odredila prema zaposlenicima Hrvatske elektroprivrede, sudionicima Domovinskog rata, čije će interese promicati i štititi. Udruga se obvezala da će voditi posebnu brigu o invalidima Domovinskog rata, zaposlenicima Hrvatske elektroprivrede te nadzirati provedbu skrbi o članovima obitelji i djeci poginulih branitelja iz Hrvatske elektroprivrede.

Jednako tako se obvezala da svojom aktivnošću neće utjecati na poslovanje tvrtke, ali će poticati pojedine rukovoditelje da se prema invalidima Domovinskog rata primjereno odnose. Inicirat će i različite oblike materijalne i druge vrste pomoći za sve sudionike Domovinskog rata iz Hrvatske elektroprivrede te poticati primjenu pozitivnih propisa koji se tiču hrvatskih branitelja iz područja zapošljavanja, plaća, kriterija imenovanja na rukovodeća mjesta te ostalih važnih pitanja u svezi s pravno-socijalnim statusom.

Od Uprave Hrvatske elektroprivrede tražit će financijsku potporu za ostvarenje svog programa rada, a od većinskog vlasnika da u rukovodnim tijelima Hrvatske elektroprivrede jedan član bude predstavnik Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1991.-1995.

Deklaracijom je bilo predviđeno osnivanje regionalnih odbora Udruge, što se postupno provodilo na područjima Hrvatske elektroprivrede.

Branitelji ne traže privilegije¹²⁹

Ozbiljna inicijativa naišla je na ozbiljan odziv i do sredine 1997. godine organiziranje Udruge u podružnicama regionalnih odbora bilo je u završnoj fazi. Struktorno, u Udruzi su organizirana četiri regionalna odbora i to za: Slavoniju i Baranju sa sjedištem u Osijeku, za primorsko-goranski, istarski i lički dio sa sjedištem u Rijeci, za južni dio Hrvatske od Zadra do Dubrovnika sa sjedištem u Sinju i za središnji dio Hrvatske sa sjedištem u Karlovcu. Krajem lipnja osnovane su podružnice Varaždin i Jertovec, sredinom studenog Križ, Koprivnica i Zabok, početkom prosinca Prijenosno područje Zagreb, a sredinom prosinca Ogranak DP Elektra Slavonski Brod...

Podružnice regionalnih odbora organizirane su po djelatnostima Hrvatske elektroprivrede, a sjedište Udruge je u Zagrebu.

Predsjednicima regionalnih odbora izabrani su moralni i odgovorni ljudi koji su u ratu obnašali važne zapovjedne zadaće, a upravo su oni trebali biti nositelji poticaja za stvaranje kodeksa ponašanja hrvatskih branitelja u Hrvatskoj elektroprivredi.

S obzirom na to da je do tada u Udrugu bilo učlanjeno 2,5 tisuća hrvatskih branitelja, a od toga 160 invalida Domovinskog rada, uz popunjavanje evidencije Udruga se mogla založiti za pomoć ljudima i zadržavanje njihovog dostojanstva u sredinama u kojima ponekad za braniteljsku populaciju nije bilo dovoljno sluha. Nisu tražili posebne privilegije, nego primjerena radna mjesta s obzirom na radne sposobnosti koje su kod pojedinih branitelja bile umanjene zbog ranjavanja ili trauma proživljenih u Domovinskom ratu.

Mario Cigrovski, prvi predsjednik Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1991.¹³⁰

Svladavši *dječje bolesti*, Udruga je sa svojih 2 900 članova postala respektabilna snaga Hrvatske elektroprivrede. Nikada neće zaboraviti svoje poginule hrvatske branitelje, njihove obitelji, svoje invalide i sve one koji su s puškom u ruci pridonijeli stvaranju samostalne i neovisne hrvatske države.

Bila mi je velika čast i obveza što sam bio predsjednik Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede i uložio sam sav svoj trud i želju da Udruga zaživi i dobije svoje mjesto koje joj pripada u našoj tvrtki.

129 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 78 (118), lipanj 1997., str. 30

130 Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 108 (148), siječanj 2000., str. 13

4.2. Rješavanje operativnih zadaća

Veliki broj egzistencijalno ugroženih branitelja i obitelji poginulih i ranjenih te invalida

Provedbom anketa, Udruga je prikupila podatke o socijalnom stanju branitelja iz Hrvatske elektroprivrede. S obzirom na veliki njihov broj koji je ostao bez doma i imanja, Udruga pronalazi različite načine da im pomogne (u to vrijeme članovi Udruge nisu plaćali članarinu). Zamolbama za pomoć najčešće se obraća pojedinim organizacijskim dijelovima Hrvatske elektroprivrede s prijedlozima da se sredstva za društveni standard preusmjere za pomoć braniteljima koji žive na rubu egzistencije.

Organizirani su i posjeti obiteljima ranjenih i poginulih branitelja, kao i najtežih invalida, i njima se nastoji pomoći, prema mogućnosti Udruge i razumijevanja čelnika Hrvatske elektroprivrede.

Udruga, odnosno njeni regionalni odbori, također organizira odavanje počasti polaganjem cvijeća i paljenjem svijeća na grobovima poginulih branitelja iz Hrvatske elektroprivrede. Središnji odbor Udruge pokrenuo je inicijativu da se u Slavoniji i Baranji podignu spomen-obilježja poginulim braniteljima Domovinskog rata na svim lokacijama organizacijskih jedinica Hrvatske elektroprivrede na tom području. Toj su inicijativi potporu dala sva četiri direktora osječke Hrvatske elektroprivrede.

Sjednica prve Glavne skupštine Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.¹³¹

U nazočnosti brojnih članova i gostiju, Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. je 19. prosinca 1997. godine održala sjednicu svoje prve Glavne skupštine. S obzirom na nazočnost direktora direkcija, sektora i brojnih distribucijskih područja Hrvatske elektroprivrede te predsjednika Udruge dragovoljaca Domovinskog rata Tomislava Merčepa, ali i generala Janka Bobetka, koji se nazočnima pridružio kasnije radi prisustvovanja sjednici Hrvatskog sabora – pokazalo se da je Udruga u kratkom vremenu stekla respektabilni status.

Za predsjednika je ponovno izabran Mario Cigrovski, a za glavnog tajnika Udruge Stanko Aralica, zaposlenik Prijenosnog područja Zagreb. Također su izabrani novi članovi Središnjeg odbora i Izvršnog odbora.

Prema riječima predsjednika Skupštine Udruge Stjepana Dumbovića, dotadašnje napore za osnivanje Udruge i njenih ogranaka treba preusmjeriti rješavanju operativnih zadaća (nakon donošenja Statuta Udruge usklađenog s odredbama Zakona o udrugama i Zakona o hrvatskim braniteljima, Skupština Udruge je *ugašena*).

Radno predsjedništvo prve
Glavne skupštine Udruge

Minutom tišine odana je počast svim hrvatskim
braniteljima poginulima u Domovinskom ratu

Branitelji su jednoglasno
prihvatili novi Statut Udruge

Stambeno zbrinjavanje *Hepovaca* zahvaljujući inicijativi i naporima braniteljske Udruge

Veliki broj branitelja Hrvatske elektroprivrede ostao je tijekom Domovinskog rata bez *krova nad glavom*, jer su im stanovi/kuće oštećene ili srušene u ratnim razaranjima. Prema odluci generalnog direktora iz 1991. godine, isplaćivala se značajna pomoć, ali pojedinačnim slučajevima – do kraja 1995.

Nakon akcije *Oluja* i komisijskog utvrđivanja stupnja oštećenosti stambenih objekata, radi velikog broja zahtjeva za jednokratnom pomoći, financiranje je zaustavljeno, s obrazloženjem da će se to rješavati kreditima i uz definirana pravila utvrđena pravilnikom za rješavanje stambene problematike.

Osim što je Udruga zahtijevala da u Pravilniku, koji je izrađen, bude posebno vrednovano sudjelovanje u Domovinskom ratu, njena inicijativa odnosila se na sve zaposlenike *beskućnike*, a ne samo na branitelje Hrvatske elektroprivrede.

U stambenom zbrinjavanju Udruga je svojim članovima pomagala prikupljenim sredstvima od članarine i donacijskim sredstvima Hrvatske elektroprivrede, ali potrebe su bile daleko veće od mogućnosti. Tako prikupljena sredstva moraju raspodijeliti i za pomoć djeci poginulih branitelja, invalidima, stradalnicima i socijalnim slučajevima, a jednokratnim bespovratnim potporama Udruga pomaže njenim članovima i prigodom liječenja.

Ipak, stambeno zbrinjavanje svih zaposlenika Hrvatske elektroprivrede povoljnim kreditima poslovnih banaka započelo se ostvarivati početkom 2001. godine. Zahvaljujući inicijativi i naporima braniteljske Udruge Hrvatske elektroprivrede.

Stjepan Tvrdinić, predsjednik Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. u dva mandata (izabran 28. siječnja 2000. godine)¹³²

Udruga je uvijek bila nepolitička i toga smo se držali. Ona je neprofitna, nestra-
načka i svesindikalna udruga. Neki političari sebe smatraju jako pametnima i mi-
sle da nas oni trebaju naučiti ono što smo mi davno naučili, osobito vezano za
pomirbu partizana i ustaša i cjelokupnog hrvatskog naroda. Mi smo to riješili još
1991., kada smo svi zajedno s puškom ili pištoljem u ruci stali na branik Domovi-
ne. Tada se nije pitalo tko je sin partizana, ustaše ili domobrana. Kao i prozivanje
fašista i antifašista. Nama to danas ne treba! To vrijeme je prošlo i vrijeme je da
se već jedanput podvuče crta ispod toga, jer takve kvalifikacije hrvatskom naro-
du nikada ništa dobra nisu donijele.

Mi smo bili vojska hrvatskog naroda i ne možemo
se uspoređivati niti s jednom vojskom novije povijesti. To
je pobjednička vojska s kojom se ne može manipulirati, a
osobito ne može kriminalizirati sve sudionike Domovin-
skog rata. Mi smo za to da se to identificira, jednako kao
i lažne invalide Domovinskog rata...

Što bi bilo da branitelji nisu obranili suverenitet i
opstojnost hrvatske države? Jednako kako smo se borili
za stvaranje države, moramo se boriti i danas u smiriva-
nju okolnosti i pronalaženju zajedničkog dogovora i pra-
vog puta za boljitak naše Hrvatske.

Potpisan Sporazum o suradnji udruga branitelja Hrvatske elektroprivrede, Hrvatskih pošta, Hrvatskih željeznica i INA-Petrokemije

Prethodni dogovor branitelja četiri najvažnije državne tvrtke: Hrvatske elektroprivrede, Hrvat-
skih pošta, Hrvatskih željeznica i INA-Petrokemije zaključen je 18. srpnja 2000. godine, potpi-
sivanjem Sporazuma o međusobnoj suradnji i nastupanju.

Temeljni razlog takve suradnje je stvaranje mogućnosti kvalitetnijeg rješavanja problema
hrvatskih branitelja iz tvrtki u pretežitom državnom vlasništvu. U svezi s najavljenom privatiza-
cijom državnih tvrtki, izražena je zabrinutost zbog prijetnje brze rasprodaje profitabilnih dobara
hrvatske države. Osim toga, udruge tih četiriju tvrtki branitelja snažno će se suprotstaviti pro-
glašenju hrvatskih branitelja tehnološkim viškom i odlučno štititi interese i prava zapostavljenih
hrvatskih branitelja pa i njihovo pravo na besplatne dionice.

U svezi sa svim njihovim zahtjevima, koordinacijsko tijelo sve četiri udruge trebalo bi tješnje
surađivati s Ministarstvom hrvatskih branitelja.

Predsjednik udruge Stjepan Tvrdinić potpisuje Sporazum kojim se definira suradnja branitelja četiri najvažnije tvrtke u pretežitom državnom vlasništvu

Prepoznatljiv primjer organiziranog zajedništva, moralnosti i domoljublja¹³³

Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. dosljedno provodi svoje ciljeve i programske zadaće i u svim dijelovima Hrvatske je prepoznatljiv primjer organiziranog zajedništva, moralnosti i domoljublja, ocjena je predsjednika Udruge Stjepana Tvrdinića izrečena na sjednici četvrte Izborne skupštine Udruge, održane 20. veljače 2004. godine.

Kroz sva tijela, Udruga provodi jedinstvenu programsku politiku od Vukovara do Varaždina i od Umaga do Dubrovnika, uvažavajući pritom specifičnosti svake od četiriju regija. Osim aktivnosti unutar Hrvatske elektroprivrede, Udruga je značajne aktivnosti provodila i kroz Zajednicu udruga hrvatskih branitelja javnih poduzeća (broji 17 tisuća branitelja), osobito u svezi s promjenama postojećeg Zakona o hrvatskim braniteljima i obiteljima poginulih hrvatskih branitelja u Domovinskom ratu.

Udruga je pokrenula i uspjela riješiti zapošljavanje udovica branitelja Hrvatske elektroprivrede te inicirala pokretanje drugog kruga dodjele povoljnijih kredita radnicima Hrvatske elektroprivrede glede poboljšanja uvjeta stanovanja.

Branitelji Hrvatske elektroprivrede u Osijeku...

... Čakovcu...

...Varaždinu...

... Zagrebu...

... Zadru...

... Lipiku...

... Jertovcu

...na sastanku kod predsjednika Uprave Hrvatske
elektroprivrede Damira Begovića i...

...Ive Čovića

Tihomir Lasić, predsjednik Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede u dva mandata (izabran 20. veljače 2004. godine)¹³⁴

Kao Udruga posebno smo cijenili doprinos onih ljudi koji su u vrijeme Domovinskog rata, unatoč želji da uzmu pušku u ruke, morali obavljati radne obveze i omogućiti funkcioniranje sustava. Mi njihove zaslugе ne smijemo nikada zane-mariti.

Sve nas u Hrvatskoj elektroprivredi čekaju teža vremena, jer je neupitno da će i naša tvrtka uskoro krenuti u privatizaciju. Ova Udruga želi da se taj proces provede što bezbolnije, da što manje ljudi - posebice branitelja - ostane bez posla, da se takvi viškovi ako ih bude, a vjerojatno ih ima jer tako pokazuju studije, riješe prirodnim odljevom. U suradnji s Upravom i sindikatima želimo što uspješnije riješiti to pitanje. Hrvatska elektroprivreda i nadalje treba ostati jaka hrvatska tvrtka u većinskom državnom vlasništvu, a mogući strateški partneri trebaju biti jake domaće tvrtke.

Kao bitna odrednica u našem Programu rada jesu pomoći našim članovima u školovanju, prekvalifikaciji, napredovanju na radnom mjestu...

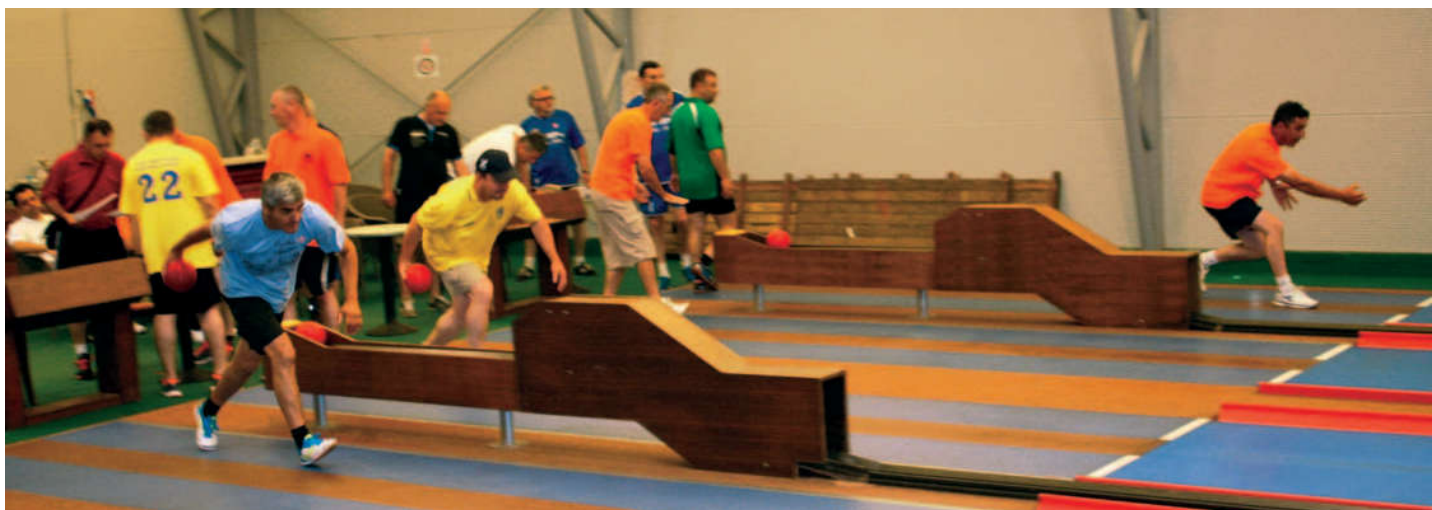
Zajedništvo i solidarnost ratnih i poratnih prijatelja na športskim terenima

Već više od 15 godina u svibnju i lipnju se svake godine održavaju športski susreti branitelja na razini regionalnih odbora. Od 2002. godine branitelji se okupljaju na Memorijalu Branko Androš, pokrenutom u čast prerano preminulom prvom tajniku Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Održavaju se i međugranski športski susreti, kao i natjecanja organizirana u sjećanje na poginule branitelje (natjecanje u ribolovu u čast Nikici Majorincu i turnir u streljaštvu u čast Ivanu Lepčiću) i umrle članove Udruge (Memorijal Josipa Čopa u gađanju pištoljem).

Na športskim terenima dostojni su protivnici, a izvan njih srdačni prijatelji koji njeguju zajedništvo i solidarnost ratnih i poratnih prijatelja.

Udruga sudjeluje u različitim humanitarnim i korisnim akcijama, poput pomoći Caritasu iz Vukovara, akcije "Dajmo da čuju", čišćenja podmorja, pomoći područjima poplavljenima u svibnju 2014. uređajima za isušivanje...

Regionalni odbori organiziraju hodočašća u poznata Marijanska svetišta, poput Međugorja, Aljmaša, Lourdesa....

Trenuci sa športskih
terena prigodom susreta
branitelja regionalnih
odbora Udruge

Memorijal Branko Androš održava se u čast prvom operativnom tajniku Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede

Memorijal u čast prerano preminulom kolegi, suborcu, prijatelju Branku Androšu

Branko Androš je bio jedan od osnivača Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede i prvi operativni tajnik Udruge, sve do njegove prerane smrti 1998. godine. Imao je samo 42 godine i ostavio je dvoje malodobne djece Marinu (14) i Marina (4).

Bio je poštovan među suborcima, omiljen među braniteljima Hrvatske elektroprivrede i njemu u čast Udruga je organizirala memorijal športskog natjecanja koji se održava svake godine kao finale za ekipe-pobjednice na susretima regionalnih odbora.

Svih 17 godina održavanja Memorijala, supruga Snježana i djeca B. Androša bili su počasni gosti Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.

Branko Androš je prije rata u Termoelektrani-toplani Osijek obavljao posao održavanja podstanica. Kao dragovoljac Domovinskog rata bio je pripadnik 106. brigade Hrvatske vojske od njena osnivanja u lipnju 1991. godine. Zapovijedao je inženjerskim vodom te sudjelovao na svim bojišnicama u okolini Osijeka u izradi zapreka i miniranju prve crte bojišnice. Ranjen je početkom prosinca 1991., ali se nakon liječenja i oporavka vratio u postrojbu, a nakon demobilizacije u Hrvatsku elektroprivredu. No, u kolovozu 1994. ponovno se aktivirao u postrojbi te zapovijedao inženjerijskim vodom do kraja 1995., kada se ponovno vratio u Hrvatsku elektroprivredu. Odlikovan je činom poručnika.

Svih 17 godina održavanja Memorijala počasni gosti Udruge bili su supruga Branka Androša – Snježana i njihova djeca Marina i Marin

Ribolovno natjecanje održava se u čast Nikice Majorinca

Na natjecanju u čast Ivana Lepčiča, u pravilu, pobjeđuju mladi

Josip Čop bio je omiljeni čovjek, kolega, prijatelj – branitelj, u čiju se čast svake godine održava natjecanje u gađanju pištoljem

Hrvoje Kovačević hrvatski branitelj: biciklom od Nove Gradiške do Umaga

U Umag, gdje su se održavali Športski susreti Regionalnog odbora istočne Hrvatske u svibnju 2009. godine, Hrvoje Kovačević *doputovao* je biciklom! Na put od 450 kilometara krenuo je tri dana prije otvaranja Susreta - 5. svibnja. Rutom od Nove Gradiške do Pokupskog pa do Skrada, u Umag je stigao 7. svibnja u večernjim satima. Njegovi kolege, branitelji istočne Hrvatske nagradili su ga medaljom i dugačkim i iskrenim pljeskom. Od tada svake godine na Susrete Regionalnog odbora istočna Hrvatska dolazi – biciklom.

H. Kovačević, elektromonter u Pogonu Nova Gradiška Elektre Slavonski Brod, u rat se uključio u studenom 1991.

Medalja branitelju Regionalnog odbora istočne Hrvatske Hrvoju Kovačeviću za 450 kilometara bicikliranja

4.3. U čast životima darovanima Domovini

Poginulim zaposlenicima i braniteljima Hrvatske elektroprivrede u Osijeku otkriveno spomen-obilježje¹³⁵

Za 18 zaposlenika i branitelja Hrvatske elektroprivrede, koji su izgubili život u obrani Domovine, 29. rujna 2000. godine otkriveno je spomen-obilježje ispred Upravne zgrade u Osijeku, kao skromni znak zahvalnosti.

Na obnovljenom postolju, stradalom od mnogobrojnih granata u Domovinskom ratu, uklesane su riječi:

*Prolazniče, zastani i znaj
U ratu 1991. godine, ovaj su grad obranila
obična, topla i hrabra ljudska srca njegovih branitelja.
Grad ostade nepokoren. Osijek ne postade Osek,
Postade dar za izvor njegova života i ponos njegovim
naraštajima.
Blještavilu pobjede svjetlo i toplinu
dadoše srcem i vještinom djelatnici HEP-a*

Spomen-obilježje nalazi se ispred upravne zgrade na Šetalištu kardinala Šepera i blizu osječke *promenade* uz Dravu i sigurno su mnogi prolaznici zastali, pročitali i još jedanput zahvalili odvažnim *Hepovcima* na svjetlosti i toplini koju su im osiguravali tijekom cijelog Domovinskog rata.

Spomen-ploče otkrivene u Zadru, Zakučcu, Šibeniku¹³⁶

Nakon što je Regionalni odbor južne Hrvatske u veljači 2005. godine u Zadru postavio spomen-ploču u čast Danijelu Grbinu – poginulom zaposleniku Elektre Zadar, to je učinio 15. travnja u Hidroelektrani Zakučac. Tamo su otkrivenom spomen-pločom odali priznanje i zahvalnost poginulom suborcu Draženu Bogdanoviću – zaposleniku Hidroelektrane Zakučac.

Potom je Regionalni odbor južne Hrvatske postavio spomen-ploču poginulom branitelju Elektre Šibenik Ivici Goreti. Pred upravnom zgradom šibenske Elektre 21. lipnja 2005. otkrio ju je njegov otac Josip Goreta Osim članova obitelji poginulog branitelja, otkrivanju su nazočili njegov ratni zapovjednik, suborci i kolege.

¹³⁵ Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 116 (156), rujan 2000., str. 40

¹³⁶ Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 171 (211), travanj 2005., str. 51
Vjesnik Hrvatske elektroprivrede broj 173 (213), lipanj 2005., str. 53

Ivica Kopf, predsjednik Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede u dva mandata (izabran 28. ožujka 2008. godine)

Važno je okupljanje branitelja - članova Udruge pri obilježavanju mjesta stradanja hrvatskih branitelja. Ne smiju se zaboraviti Borovo Selo, Aljmaš, Ovčara, Vočin, Knin, Petrinja, Škabrnja, Kijevo, a nikako i nikada žrtve Vukovara. Memorijal sjećanja na žrtvu Vukovara nije samo najmasovnije okupljane članova Udruge, već i najbrojniji skup zaposlenika Hrvatske elektroprivrede. Biti u povorci sjećanja sa stijegom Udruge i u društvu tisuća branitelja koji dolaze iz svih krajeva Hrvatske, velika je čast i neponovljivi doživljaj koji se ne zaboravlja. S osobitim zadovoljstvom naglašavam da pri svečanom obilježavanju veličanstvenih pobjeda Hrvatske vojske - akcija *Oluja*, *Bljesak*, *Maslenica*... sudjeluje sve više branitelja Hrvatske elektroprivrede. Siguran sam da će naša Udruga živjeti sve dok je živ i jedan branitelj, zaposlenik Hrvatske elektroprivrede.

Poziv staze hrvatskih junaka

Ispred poslovne zgrade sjedišta Hrvatske elektroprivrede u Zagrebu, 31. ožujka 2006. godine podignut je spomenik u čast svim poginulim braniteljima iz Hrvatske elektroprivrede.

Uredni travnjak, koji po sredini presijeca staza hrvatskih junaka, doimlje se kao da nas oni simbolično pozivaju zastati, poći tom stazom, prići bliže...možda upravo svakim dolaskom u središnjicu Hrvatske elektroprivrede?

Pa zastanimo, pogledajmo u crnom mramoru uklesanu poruku, zamislimo se i sjetimo naših kolega – poginulih branitelja, pa i ako ih nismo osobno poznavali. Oni su otišli s ovoga svijeta pogibijom u ratu za Domovinu, zbog Domovine su napustili i u tugu zavili svoje najdraže. Ova *staza hrvatskih junaka* mami nas da zapalimo svijeću neugasla plama, za svjetlost njihovih duša.

Dvojica poginulih branitelja trajno zapisana u povijest Elektroprimorja

Na bojištima diljem Hrvatske, iz Elektroprimorja Rijeka ratovalo je 296 zaposlenika, koji su sudjelovali u brojnim vojnim akcijama, kao i u *Bljesku*, *Oluji*, *Maestralu*...

Na žalost, Dejan Lukić (1969.-1993.) i Milan Katalinić (1968.-1995.) nisu dočekali slobodu Domovine.

U povodu 50. obljetnice Elektroprimorja u studenom 1997. godine, u *krugu* središnjice u Rijeci podignuto je spomen-obilježje u čast poginulim kolegama (u to vrijeme Branko Pahor je bio među nestalim hrvatskim braniteljima).

Time su hrvatski branitelji i kolege elektroprivrednici Dejan i Milan trajno zapisani u povijest Elektroprimorja, na trajni spomen sadašnjim i budućim naraštajima.

Cvijeće i svijeće uz spomen-obilježje, uz nazočnost njihovih roditelja, polažu predstavnici Podružnice branitelja Elektroprimorje svake godine 1. prosinca, prigodom Dana Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.

Branitelji Elektroprimorja Rijeka koji su se na ratištima borili kao pripadnici Hrvatske vojske pripadaju Regionalnom odboru zapadne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995. Organizirani su u ogranke: Elektroprimorje Cres-Lošinj, Elektroprimorje Crikvenica, Elektroprimorje Krk, Elektroprimorje Opatija, Elektroprimorje Rab, Elektroprimorje Rijeka i Elektroprimorje Skrad.¹³⁷

Počast svom vrhovnom zapovjedniku odali i branitelji Hrvatske elektroprivrede

Hrvatski branitelji iz hidroelektrana Senj i Sklope su u prigodi 15. godišnjice smrti prvog predsjednika neovisne i slobodne Republike Hrvatske Franje Tuđmana, 10. prosinca 2014. položili cvijeće na njegovu posljednjem počivalištu na zagrebačkom groblju Mirogoj.

Time je svom vrhovnom zapovjedniku, osim mnogobrojnih izaslanstava iz svih dijelova Hrvatske, počast odalo i šesteročlano izaslanstvo hrvatskih branitelja zaposlenih u Hidroelektrani Senj i Hidroelektrani Sklope.

Branitelji-*Hepovci*, zajedno s ostalim hrvatskim domoljubima, pomolili su se uz grob pokojnog predsjednika F. Tuđmana za njegovu i duše svih poginulih i umrlih branitelja iz Domovinskoga rata.

Branitelji iz hidroelektrana Senj i Sklope čekaju na polaganje cvijeća na grob prvog predsjednika neovisne i slobodne Republike Hrvatske Franje Tuđmana na zagrebačkom Mirogoju

Davor Tomljanović, predsjednik Udruge Hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede (izabran 13. travnja 2012. godine)

Udruga se mora boriti za prava branitelja i ne smije biti talac donacije Uprave Hrvatske elektroprivrede. Premda nije socijalni partner, Udruga se mora zalagati za unošenje pojedinih zaštitnih mehanizama za branitelje i ostale zaposlenike Hrvatske elektroprivrede u Kolektivni ugovor HEP grupe.

Stoga sam zadovoljan da smo prvi put u naših 20 godina postojanja, s poslovođstvom Hrvatske elektroprivrede Sporazumom regulirali naše odnose. Sporazum o pravima branitelja Domovinskoga rata – radnika Hrvatske elektroprivrede d.d. i društava HEP grupe konačno smo potpisali u veljači 2015., nakon naših višegodišnjih nastojanja. Osim predsjednika Uprave Hrvatske elektroprivrede d.d. Perice Jukića, potpisali su ga i direktori svih 14 društava HEP grupe.

Branitelji Hrvatske elektroprivrede prigodom obilježavanja datuma iz Domovinskog rata u Kninu...

...u Škabrnji...

...na Plitvicama...

...u Vukovaru

Obilježavanje datuma iz Domovinskog rata - organizirano

Svake godine Udruga je u svoje planove uključivala obilježavanje važnih datuma iz Domovinskog rata. Na dan vukovarske tragedije 18. studenog, članovi Središnjeg odbora odlaze u Vukovar odati počast i pokloniti se poginulim braniteljima Vukovara, a od 2003. su im se pridružili i branitelji svih regionalnih odbora Udruge. Istoga dana svake godine, predstavnici Udruge hodočaste u Škabrnju te uz spomen obilježje njenim žrtvama 1991. godine polažu cvijeće i upale svijeću.

Nazočnošću na Plitvicama oko Uskrsa počast odaju prvoj hrvatskoj žrtvi Josipu Joviću, jednom od junaka Domovinskoga rata koje ne smijemo zaboraviti.

Naravno 5. kolovoza u Kninu slave pobjedu za neovisnu i samostalnu Hrvatsku (Dan pobjede i domovinske zahvalnosti, koji se obilježava od 1996.) i odaju počast braniteljima (Dan hrvatskih branitelja, koji se toga dana obilježava od 2008. godine).

4.4. Domovina stoji visoko

Gdje padaju junaci, počinje Domovina - poznata je Aragonova parafraza koja se na primjeru Hrvatske iz početka devedesetih godina prošlog stoljeća tako vjerodostojno oslikava.

Upravo, početkom tih godina, zatekla se hrvatska mladost sučelice s baštinom stoljetnog sna: obraniti Hrvatsku, izvaditi je iz azila sna u realnost i pokazati ju sebi, svijetu i njoj samoj. Znali su da im Domovinu nitko neće darovati, oteti iz jugo-paklenog stroja. I oni su izabrali kocku za vlastiti život: sada ili nikada, neodgodivo zaustavljajući svaku intervenciju razuma - odraditi povijesni posao za sve naraštaje prije i one poslije njih. Ma kakav posao! Krvavu avanturu u kojoj ne smiješ izgubiti. Jer ako izgubiš, znaš kakav je neprijatelj, imaš mu tragove na svakoj stopi svoje zemlje ...

Moramo pobijediti, vratiti život Hrvatskoj, usidriti ju konačno u stoljetni prostor iz kojeg su izrastali svi naraštaji branitelja prije nas, zatvoriti jednom zavisagda povijesnu bilancu, povijesni put! – bila je njihova dubinska misija. Ta misija, ni sa čim usporediva u našoj hrvatskoj povijesti, ima ime: Domovinski rat! On je završna bilanca, temelj na kojem je stvorena Hrvatska. Temelj na kojem svaki živući ima svoje uporište, svoju misao, svoju realnu stvaralačku budućnost. Da, branitelji su svom narodu darovali Domovinu. U tom počasnom redu nitko ih ne smije remetiti. Pomožimo im obnoviti snagu, pomožimo im obnoviti sjećanja da nam ih prenesu kao ljudima koji osjećaju, koji zavrijeđuju Domovinu.

Svakoj domovini trebaju oni koji ju poznaju da bi ju voljeli, a voljena domovina bezuvjetno vraća besmrtnošću i srećom.¹³⁸

Dubravko Beretin, hrvatski branitelj iz Elektroprimorja Rijeka¹³⁹

U Zbor narodne garde je kao dragovoljac stupio 1. rujna 1991., a vojničku je odoru trajno skinuo tek 1996., nakon što je odradio *Oluju*, *Maestral* te izviđanje i druge pripreme za oslobađanje Vukovara i Baranje

- Tri su svetinje u Hrvata: vjera u Boga, obitelj i Domovina. Nekima je bilo teško izabrati između obitelji i Domovine, ali za mene nije bilo dvojbe. Bio sam svjestan činjenice da braneći Domovinu – branim obitelj. Naravno, nikomu od nas dragovoljaca nije bilo lako ostaviti svoje najmilije, ne znajući hoće li se iz rata vratiti, a mnogi se nisu vratili. Ali, srce je vuklo...

138 HEP Vjesnik, dvobroj 218/219 (258/259), ožujak/travanj 2009., str. 21

139 HEP Vjesnik broj 252 (292), siječanj 2012., str. 28, 29

Nije tada bilo ni brigada, ni vojničkih odora ni pravog naoružanja. Doduše, gledali smo na televiziji kako se na pojedinim gradskim trgovima šeću mladići, poput manekena, u prekrasnim američkim vojnim odorama s ulaštenim kalašnjikovima u rukama. Istodobno, mi u Rijeci osvajali smo vojne u trapericama, slabo naoružani, a od civila smo se razlikovali samo po oznakama ZNG-a na rukavima košulja i beretkama s hrvatskim grbovima. I imali smo srce. Kasnije smo i mi dobili prave vojničke odore i bolje naoružanje, ali tada smo već bili respektabilna vojska, ustrojena u 128. brigadu i upućena na ličko ratište.

Ivica Brkljačić, hrvatski branitelj iz Elektrolike Gospić¹⁴⁰

Prvog dana listopada 1991. godine, Ivica Brkljačić je postao jedan od vojnika Kaniške satnije 118. brigade. Oružje iz ruku nije ispuštao punih 36 mjeseci, sve dok u oslobodilačkoj akciji, proročki nazvanoj *Oluja*, sa svojim hrabrim suborcima nije izišao na granicu Hrvatske prema Bosni i Hercegovini, ali tada kao iskusan ratnik, časnik i pomoćnik zapovjednika domobranske pukovnije.

- Mogao sam, poput mnogih, ostati još koju godinu ili se pozvati na PTSP i s nepunih trideset godina života otići u invalidsku časničku mirovinu. Mogao sam ali nisam, jer domoljublje nije roba koja se prodaje. Nisam želio biti jedan od onih mladih ljudi koji će ostatak života provesti uz šankove i uz pivo se prisjećati i žaliti za vremenom kada su branitelji bili dika naše Države. Obranjena i oslobođena, izranjavana Domovina trebala je snagu koja će je obnoviti, pamet koja će je urediti i ljubav koja će je oplemeniti. Znao sam da su rad i preuzimanje odgovornosti za vlastiti život - najbolji lijek, najbolja terapija protiv PTSP-a...

Ponosan sam što smo prijateljskim i prvenstvenim utakmicama ratnih godina 1992., 1993. i 1994., prkosili neprijateljskim granatama. Košarka se tada igrala uz pratnju eksplozija i rafala, umjesto glazbe i mažoretkinja, u dvorani koja je umjesto prozora imala najlonske folije.

Ivica Kopf, hrvatski branitelj i zatočenik srpskih logora i zatvora iz Pogona Vukovar Elektre Vinkovci¹⁴¹

Ujutro 19. studenog osjećali smo se čudno, jer nije bilo uobičajene "zvučne kulise". Spontano smo krenuli prema Bolnici, jer to je bilo mjesto gdje smo osjećali da nešto imamo – pomoć, prijatelje, informacije... Bolnica je bila naše utočište. Ne svima, jer napuštajući podrum Pogona Vukovar razdvojili smo se: zaposlenici srpske nacionalnosti krenuli su lijevo – odlazeći prema Priljevu gdje ih je čekala srpska vojska, a mi smo krenuli desno prema Bolnici. Iz dvorišta Bolnice kamionima odvozili su ljude u Velepromet, odvajajući muškarce za koje su primjenjivali poseban tretman. Imao sam žute cipele, "cipele zemlje", i moji su mi rekli da nisam normalan i da će me zbog njih sigurno ubiti. One su bile znak raspoznavanja pripadnika Hrvatske vojske. Uslijedilo je prokazivanje, prozivka...teror. Ovdje su bili pravi četnici, dvometraši s kokardama na glavi. Znali su sve o meni i kada su nas petnaestoricu vojnici postrojili ispred zida, mislio sam da je gotovo. Jedna pojedinost mi je odmah zaokupila pozornost - premda je bilo suho vrijeme, ispred zida je bilo mokro tlo. Znao sam da su ovdje već nekoga strijeljali i potom oprali krv. No, vojnici nas prepuštaju dvojici stražara, a to su bila moja dva prva susjeda koje smo tijekom opsade Vukovara opskrbljivali kruhom, cigaretama... Suprotno očekivanjima, prijetili su riječima: dolijali ste ustaše. Jedan me tako besramno gledao u oči, dok je drugi spustio glavu, jer mu je očito bilo neugodno, a i danas je moj prvi susjed. Ostao sam živ... Iz logora Stajićevo, 23. prosinca 1991. premješten sam u zatvor u Sremskoj Mitrovici... samo su me zvali i tukli, tukli, tukli...

Ivica Erbić, hrvatski branitelj iz Elektrolike Gospić¹⁴²

Nisu Liku branili i obranili nikakvi supermeni ni nadljudi genetski predodređeni za heroje, koji ne znaju za strah. Branili su ju obični ljudi - seljaci, činovnici, bravarri, inženjeri, električari...normalni, prosječni Ličani, ljudi sa svim ljudskim slabostima, koji su itekako znali što je strah, što su patnja, bol i suze, dobri domaćini i domoljubi, koji znaju poštovati tuđe, ali i voljeti i braniti svoje: jedan od njih je Ivica Erbić

- Za nas Ličane je rat započeo Krvavim Uskrsom na Plitvicama. Već od tog tragičnog događaja sudjelovao sam u noćnim stražama u okviru takozvanog voda za osiguranje imovine i građana, jer tada još nije bilo ni ZNG-a niti HV-a. Danju sam radio u Hrvatskoj elektroprivredi, a noću s prijateljima čuvao naše kuće, s pištoljem za pojasom ili pumpericom u ruci, jer još nismo imali vojno naoružanje. Službeno sam hrvatski branitelj tek od 1. listopada 1991., kada sam postao pripadnik 118. brigade ZNG-a, odnosno HV-a. Kasnije, sve do završetka Oluje, bio sam i vojnik i zaposlenik Hrvatske elektroprivrede.

Dvadesetak pripadnika HOS-a došli su nam u pomoć. Bili su to dečki iz različitih krajeva Hrvatske. Sjećam se da su među njima bila trojica Grobničana pa dečki iz Rijeke, Vodnjana, Pule, Zaboka...čak i dva Slovenca. Bili su sjajni i iznimno hrabri i odlični ratnici. Svaka im čast. Da nije bilo ranjenih i poginulih, trenutke provedene s njima bih pamtio kao najbolje u životu. Tko je bio u ratu, razumjet će me. Bilo je prekrasno, ničim opterećeno, nesebično prijateljstvo, kada je svatko svoju glavu s povjerenjem davao na čuvanje onom drugomu. Prijatelj je čuvao prijatelja kao samoga sebe.

**Ivan Tomljanović, hrvatski branitelj iz Hidroelektrane Senj,
Proizvodnog područja Zapad** ¹⁴³

Ivan Tomljanović, dragovoljac Domovinskoga rata i pričuvni bojnik Hrvatske vojske, prvi predsjednik Regionalnog odbora zapadne Hrvatske Udruge hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990. – 1995. – umirovljeni je zaposlenik Hidroelektrane Senj. U vojničkoj odori proveo je skoro cijeli rat, ali čim je odložio oružje - vratio u HE Senj. Nije tražio povlastice za zasluge u obrani Domovine jer, kaže, otišao je u rat čista srca braniti Domovinu, bez ikakvih drugih primisli.

- Branitelji su imali potporu od skoro svih direktora Hrvatske elektroprivrede, a smatram da i Država također skrbi o braniteljima. Ali, problem predstavljaju lažni branitelji i oni koji su se u ratu nastojali izvući na svakom koraku, a danas su najglasniji.

Osobno poznajem mnoge vojnike koji su izmišljali bolesti, javljali se na liječničke preglede i koristili svaku prigodu da izbjegnu obveze, a danas su najglasniji u traženju prava i povlastica. U mnogo slučajeva ostvarena prava su obrnuto proporcionalna doprinosu pojedinaca u Domovinskom ratu. Najlošiji ratnici koji su, možda, i u rat krenuli s lošim motivima - za sebe su izborili sve povlastice. S druge strane, veliki broj najboljih boraca nije ostvario ni osnovna prava, jer ih nisu ni tražili. Nisu tražili niti će ih tražiti, jer su ratovali za obranu i oslobođenje domovine Hrvatske i za taj njihov domoljubni dragovoljni doprinos zauzvrat ne očekuju nikakve nagrade, a kamoli povlastice. Oni naprotiv, kao nekada u obrani, sada podjednako u miru pridonose obnovi i napretku naše Domovine.

Vilim Car, hrvatski branitelj iz Pogona Križevci Elektre Bjelovar¹⁴⁴

Vilim Car je bio jedan od čak 22 zaposlenika Pogona Križevci, koji su se dragovoljno 1991. uključili u obranu Domovine na ratištu zapadnog dijela Slavonije, gdje su ostali sve do 1995.

- Uoči Božića 1991. bilo je posebno teško. Tada je u borbama poginulo šest, a ranjeno 14 branitelja. Borili smo se kako bi oslobodili prilaz Pakracu i s drugim postrojbama smo 4. prosinca 1991. konačno oslobodili Lipik! Nakon toga smo održavali liniju, smjenjujući se sa IV. Križevačkim bataljunom.

Uz povremene ekscese, nakon priznanja Hrvatske počelo je siječanjско primirje 1992., a 117. brigada kasnije je djelovala na području od Novske do Daruvara.

Mogu slobodno reći da Novska nije pala u ruke neprijatelja upravo zahvaljujući braniteljima 117. brigade.

U borbama je bilo teško, osobito ako izgubiš suborca. U mjestu Kusunje pokraj Pakraca počinjen se jedan od najtežih zločina u Domovinskom ratu, kada su na Malu Gospu 8. rujna 1991. godine paravojne srpske postrojbe zarobile, mučile i ubile 18 Bjelovaraca, a njihova tijela pronađena su tek nakon četiri mjeseca u masovnoj grobnici. Dvije godine poslije, prigodom odavanja počasti njima, od podmetnute četničke mine poginula su još trojica branitelja. No, najstravičnija je bila njihova ekshumacija koju su proveli europski promatrači 1992., u tampon zoni stvorenoj između naših i neprijateljskih postrojbi.

Marijan Firšt, hrvatski branitelj iz Elektre Zadar¹⁴⁵

Specijalnost Marijana Firšta, zaposlenika Elektre Zadar i dugogodišnjeg člana Udruge, koji je od proljeća 1991. zapovijedao vojnim jedinicama, je topničko-raketno djelovanje. Obučavao je topnike u brigadama i pukovnijama, pripremao skripte za gardiste...

- *Djeca su bila mala kada sam odlazio na bojišnicu, a kada sam se vratio to su bili ljudi. Osim nama braniteljima Domovinskog rata, prema mom uvjerenju, zahvalnost pripada ženama. Velika je bila njihova patnja zbog stalnog straha gdje su djeca, koja su u tim ratnim uvjetima išla u školu, i o nama koji smo bili izravno izloženi pogibeljnoj opasnosti na bojištu. U Zadru bez električne energije i vode i stalna granatiranja grada i bez naše pomoći, žene su uspijevale držati sve konce u rukama. To govorim iz vlastita iskustva. Moja supruga brinula je o djeci i radila u tvornici kruha, a naša kuća tri puta je bila pogođena neprijateljskim projektilom. To je bilo preteško iskustvo, osobito za djecu, koja i danas rijetko govore o tom razdoblju. Ali znam da su im slike rata ostale urezane u pamćenje, zauvijek.*

> Pogovor

> Pogovor

Ova Monografija zapis je o sudbonosnim razdoblju u hrvatskoj povijesti za stvaranje i obranu suverene Države i ulozi Hrvatske elektroprivrede. U njoj o postrojenjima i sebi u to ratno vrijeme progovaraju poslovođe, strojari, strojobravari, elektromonteri, grupovođe, uklopničari, vođe smjene, čuvari, rukovoditelji, direktori... Puno različitih struka iz različitih krajeva, a misle jednako: učiniti sve da se ljudima *dopremi* električna energija. Oni su organizirani, sabrani, usredotočeni na posao između dvije granate, spremni na sve, često na šalu, bez obzira na opasnost.

Tako su pisali novinari Vjesnika Hrvatske elektroprivrede u ratnim izdanjima tog poslovnog mjesečnika Hrvatske elektroprivrede od prvih diverzija 1990. do mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja 1997. Upravo zahvaljujući tomu, danas imamo očuvane zapise i autentične izjave ljudi iz toga vremena. Novinari-fotoreporteri morali su reagirati brzo, imati *petlju* putovati zapriječenim i često neprijatelju na puškomet izloženim prometnicama, doći na mjesta gdje se puca, hvatati prizore rata objektivom fotografskog aparata i doživljajno... Naravno, njihov zaklon i sigurnost uvijek su bili kolege, koji su ih rado dočekivali, jer znali su da će njihova iskustva ostati zapisana, da se neće zaboraviti.

Novinari Vjesnika Hrvatske elektroprivrede bili su na Perući kada je oslobođena, iza akcije *Otkos 10* bili su na Bilogori, odmah nakon *Bljeska* u Okučanima i Gavrinici, a nakon *Oluje* organizirano pokrili cjelokupni oslobođeni teren – pogone i pogonske urede Hrvatske elektroprivrede na tim područjima gdje su razgovarali s velikim brojem kolega-povratnika (objavljeni su posebni brojevi Vjesnika Hrvatske elektroprivrede). Jednako je bilo i prigodom mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja, kada su novinari pratili rad *elektraških* ekipa iz svih dijelova Hrvatske i puštanje u rad interventnih elektrana te transformatorskih stanica.

Među svim ratnim brojevima Vjesnika Hrvatske elektroprivrede, jedan ima posebno mjesto – Izvanredni broj iz rujna 1996., u tijeku pripreme mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja. On je bio – kako je zapisano, dokument protiv zaborava, jer onaj koji zaboravlja – luta. Objavljen je odmah nakon što je bila potpisana Procjena oštećenosti elektroenergetskih objekata na području pod kontrolom UNTAES-a. To je bio prvi fotodokumentacijski javni dokaz o stanju postrojenja Hrvatske elektroprivrede prijenosne i distribucijske razine i mjestâ (o pljački TS Ernestinovo, razrušenosti i pljački Vukovara, Bogdanovaca, Marinaca, Borova naselja, Tenje, Bijelog Brda, Sarvaša, Tenjskog Antunovca, Laslova...). Za brojne Vukovarce i jedini dokaz o tomu postoji li (još) njihova kuća, primjerice na Mitnici.

U Službi za informiranje i javnost, kojoj je na čelu bio direktor Mihovil Bogoslav Matković, u vrijeme rata u Uredništvu su radili novinari: Katarina Dasović, Dragica Jurajević, Tatjana Jalušić, Darko Alfired, Alan Vojvodić (u vrijeme Oluje). Novinari-suradnici Vjesnika Hrvatske elektroprivrede u područjima bili su: Julije Huremović i Boro Višinger za Slavoniju i Baranju, Veročka Garber, Gordan Papić i kasnije Marica Žanetić Malenica za Dalmaciju, Ljubica Miletić kasnije Ivica Tomić za riječko područje, Ruža Žmak za Istru, Dubravko Čorak za karlovačko područje i Vladimir Šek za zagrebačko. Glavni i odgovorni urednik Vjesnika Hrvatske elektroprivrede bila je Đurđa Sušec. Svi oni zaslužni su za ovu Monografiju, čiju je izradu potaknula Udruga hrvatskih branitelja Hrvatske elektroprivrede 1990.-1995.

Monografija će pridonijeti da se ne zaborave najdramatičnije i, istodobno, najblistavije stranice naše povijesti. Rat je bio strašan, cijena slobode visoka, pobjeda veličanstvena. Zato neka je posvećen svaki pedalj naše Domovine, koju su nam darovali hrvatski branitelji.

